

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

SØNDERJYSK ALMANAK

2012

SØNDERJYDSK SKOLEFORENING

GRÆNSEFORENINGEN

FOR EN ÅBEN DANSKHED

- Demokrati, ytringsfrihed og ligestilling gælder for alle, også i forholdet til mindretal.
- Forankring i egen kultur er en forudsætning for at have forståelse for andre kulturer.
- Kulturelle mindretal er en vigtig ressource i et demokratisk samfund.
- Dansk sprog og kultur styrkes i mødet med andre sprog og kulturer.

Du er velkommen til at kontakte dine lokale formænd:

Sigrid Andersen
Rangstrupvej 20
6534 Agerskov

Jens Andresen
Tingvej 2
6535 Branderup

Andreas Brandenhoff
Vollerupvej 45
6392 Bolderslev

Erik Heissel
Venbjerg 33
Djernæs
6100 Haderslev

Kirsten Fanø Clausen
Brobølgevej 7
Blans
6400 Sønderborg

Det er Grænseforeningens formål at støtte danskheden i grænselandet, særligt syd for grænsen, at udbrede kendskabet til grænselandets forhold samt at bevare og styrke dansk sprog og kultur.

Tlf. + 45 33 11 30 63 • info@graenseforeningen.dk • www.graenseforeningen.dk

SØNDERJYSK
ALMANAK
2012

19. ÅRGANG

Udgivet af Sønderjydsk Skoleforening

Sønderjysk Almanak

19. udgave

Udgivet af Sønderjydsk Skoleforening

Redaktion:

Inger Rahbek Andersen, Anders Schaltz Andersen,
Andreas Andresen, Georg Bendix, Uffe Bjerre,
Hanne Clausen, Mariane Jørgensen,
Lis Mikkelsen, Hans-Ole Mørk, Lisbet Skau, og
Hans-Jørgen Thomsen (ansvarshavende).

Ekspedition: Hans-Ole Mørk, Farverhus 21, 6200 Aabenraa.

Tlf. 74 62 80 62

E-mail: hmoerk@gmail.com

Pris i boghandel kr. 100

Abonnement: kr. 80 + porto

Abonnement kan tegnes ved henvendelse til

Hanne Clausen,

Møllevvej 33, Møgeltønder,

6270 Tønder, tlf. 74 73 81 87.

Forside: Rinkenæs Efterskole

ISBN-nr. 978-87-994872-0-2

Indholdsfortegnelse

Forord

Forord..... 5

Almanak

Kalenderen..... 8

Solens opgang og nedgang..... 32

Højvande ved vestkysten..... 33

Stjernesked..... 34

Formørkelser i året 2012..... 35

Artikler og digte

Prolog 2011: Inger Rahbek Andersen..... 38

For 50 år siden: Lis Mikkelsen..... 40

Købmandsforretningen ved Branderup Mølle:

Henning Demant..... 53

Sønderjysk landmand dyrker Frankrigs muld

Lis Mikkelsen..... 59

Sønderjysk Skolemuseum i Over Lerte:

Bodil Jakobsen..... 64

Kommuner og reformer: Finn Hansen..... 70

Om Lyø søfartsmuseum: Sussi Hansen..... 78

Kalvø, glimt fra en lille ø's store historie:

Hrolf Thorulf..... 80

60 år til søs med marinehjemmeværnet:

Svend Jungersen..... 87

Nordisk Informationskontor – en kreativ tumleplads

for talrige aktiviteter: Anette Jensen..... 91

Stursbøl Kro. Vi er fæstere her for en tid:

Børge Solkær i samtale med Lis Mikkelsen..... 98

Rondt om e Goll. Alsiske spillemænd:

Christian Jessen..... 103

Ene kvinde om bord:

Marie Finne i samtale med Lis Mikkelsen..... 107

Er vores grænseregion under forandring?

Genforening – deling – ny enhed:

Lars N. Henningsen..... 112

Brødrene Gram og Sønderjysk Skoleforening:

Erik Christensen..... 117

"Hellere slides op end ruste op":

Maren Sørensen – en stærk personlighed i

grænselandet (1882-1957): Ingolf Haase..... 120

Cornelius Appel, 1821-1901. Højskolemand og præst:

Heine Popp..... 125

Sønderjylland – en livslang tilknytning:

Ove Ullerup..... 131

Min sønderjyske inspiration:

Valdemar Rasmussen..... 135

Isted-løven: Lars N. Henningsen..... 142

Ribe Kunstmuseum: Dagmar Warming..... 149

Sprogforeningens årsberetning 2011:

Frøde Sørensen..... 156

Sydslesvig-afdelingen 2010:

Lisbet Mikkelsen Buhl..... 158

Sønderjysk Skoleforening: Peder Moltesen Ravn..... 159

Mindeord

Hans Jørgen Henningsen..... 164

Bent A. Koch..... 165

Bodil Elisabet Rindom..... 166

Orla Tangbæk..... 167

Johannes Simonsen..... 168

Folmer Christiansen..... 169

Svend Kristiansen..... 171

Ole Bjørn Petersen..... 172

W.L. Christiansen..... 173

Marie Meyer..... 174

Kresten Philipsen..... 176

Håndbog og vejviser

Det danske kongehus..... 180

Regeringen Helle Thorning-Schmidt..... 181

Valg i Sydslesvig..... 182

6-mandsudvalget..... 182

Statsforvaltningen Syddanmark..... 183

Region Syddanmark..... 184

Sønderjyske regionsmedlemmer..... 184

Regionalforsamlingen for Region Sønderjylland-

Schleswig..... 185

Kommuner i Sønderjylland..... 186

Foreninger, organisationer, institutioner m.v..... 187

Kirkelige foreninger og organisationer..... 191

Fonde..... 191

Danske og frisiske foreninger og institutioner i

Sydslesvig..... 191

Musik, teater og kunst..... 198

Lokalhistoriske foreninger, arkiver og samlinger..... 200

Biblioteker..... 207

Frie skoler..... 209

Kirkemusikskoler..... 212

Erhvervsskoler..... 212

Gymnasier og voksenuddannelsescentre..... 212

Videregående uddannelser..... 213

Turistforeninger..... 214

Vandrerhjem..... 214

Museer m.v. i Sydslesvig..... 219

Forbrugerorganisationer..... 223

Husholdningsforeninger..... 224

Landboforeninger..... 224

Familielandbrug..... 225

Land- og skovbrug..... 225

Haveselskaber..... 226

Finansiering..... 226

Jagt- og vildtforvaltning m.v..... 227

Vildtforvaltningsområder og vildtkonsulenter i

Sønderjylland..... 227

Jagttider og fredningsbestemmelser..... 228

Ferieplan for skolerne i Sydslesvig m.v..... 232

Flagregler..... 232

Officielle civile flagdage 2012..... 233

Husråd – pletter m.m..... 234

Husråd – rengøring m.m..... 235

Rabarberkage..... 236

Forord

Sønderjysk Almanak udkommer i år for 19. gang som landsdelens almanak og opslagsbog med oplysninger til foreninger, organisationer og andre, som ønsker information om sønderjyske forhold.

Forsiden er Rinkenæs Efterskole, der fylder 60 år d. 11. maj 2012

Rinkenæs Efterskole (før: Rinkenæs Ungdomsskole) er en efterhånden mangeårig institution i Rinkenæs By. Egentlig har vi tidligere forstander P.H. Lauritsen, Hoptrup Højskole at takke for skolens eksistens. I tiden op til 2. verdenskrig sagde Hoptrup Højskole og Hoptrup Efterskole nej til ca. halvdelen af ansøgerne. Derfor besluttede P.H. Lauritsen, at de to skulle deles og det blev så efterskolen, som måtte flytte. Man så en stor gavn i, at man fandt plads til en ny efterskole så tæt ved grænsen som muligt for at styrke danskheden, hvilket blev endnu mere vigtigt lige efter krigen og egnens forholdsvis nylige tilbagevenden til Danmark. I de følgende år er skolen blevet udbygget, ombygget og vedligeholdt, så den i dag fremstår som en moderne skole med rigtig gode faciliteter.

I 2006 valgte skolen at lave en skarp sang- og musikprofil. Det har været rigtig spændende arbejde og har været medvirkende til, at vi siden har haft rigtig mange unge sang og musikelskende elever på skolen. I 60 års jubilæumsårets skoleår 2012/2013 åbner skolen med endnu 3 profiler/linjer, så vi nu kan tilbyde fig. 4 linjer: MusicClass (sang- og musiklinje), ArtCraft (kunst & design), TecCraft (innovation - teknik & håndværk) og sidst, men ikke mindst, en Golflinje.

Vi glæder os dagligt over arbejdet på Rinkenæs Efterskole og samarbejdet med Rinkenæs By i forskellige sammenhænge, og håber at vi er "still going strong", når vi skal fejre vores 70 års jubilæum. 60 års jubilæet vil blive fejret som en del af skolens elevstævne d. 12. maj 2012, men alle er velkomne til at give skolen et besøg denne dag.

John Østergaard, Forstander

Almanakken indeholder en række artikler og indlæg med relation til Sønderjylland og Sydslesvig. Almanakken udgives en gang om året i november måned. Redaktionen ser det som en væsentlig opgave, at der bringes indlæg, der er egnede til at skabe eller bidrage til debat rundt om i landsdelen og i det hele taget videregive oplysninger om den tid vi er en del af.

Sønderjysk Almanak har fyldige kalenderoplysninger med sol- og højvandskalender m.m.

Vejviser med adresser og telefonnumre på bl.a. foreninger, organisationer og skoler i Sønderjylland og Sydslesvig forbedres og udbygges løbende. Forslag hertil modtages gerne af redaktionen.

Almanakken rummer mindeord over kendte, afdøde personer fra Sønderjylland og Sydslesvig eller med tilknytning til landsdelen.

Almanakken har part i Sønderjysk Skoleforenings hjemmeside. Almanakkens hjemmeside er på: www.sønderjyskalmanak.dk

Sønderjysk Skoleforening vil gerne her rette en varm tak til de mange, som støtter Almanakken. Det gælder annoncører, det gælder de mange, der beredvilligt har bidraget med indlæg og idéer, og det gælder foreningens tillidsmænd og medlemmer, der med praktisk indsats og opbakning har støttet arbejdet.

Sønderjysk Skoleforening og redaktionen ønsker med Almanakken en glædelig jul og et godt nytår 2012.

SYDSLESVIGSK
FORENING

Den danske hverdag i Sydslesvig laves i SYDSLESVIGSK FORENING

**TEATER, BØRNETEATER, KONCERTER,
FOREDRAG, FILM OG MANGE ANDRE
AKTIVITETER.**

**Info-bladet KONTAKT hver torsdag i Flensborg
Avis og dagsaktuel information via foreningens
hjemmeside www.syfo.de**

Bliv medlem af mindretallets forening!

Det første kalenderår er medlemskab gratis. Og fra 1. januar koster det kun 20 EUR om året at være medlem eller 30 EUR for en husstand. Men medlem bliver du ikke automatisk. Du skal melde dig ind. Optagelsesblanket på SSFs hjemmeside www.syfo.de eller ring til Dansk Generalsekretariat på tlf. 0(049)461-144 08-0.

**Styrk mindretallet
Bliv medlem af
SYDSLESVIGSK FORENING
www.syfo.de**

036311

www.pwc.dk

**Værdiskabende
rådgivning og revision**
Start med et møde

pwc

Kontakt:

PwC, Spikergade 19
6270 Tønder, T: 7342 3232

Enhver forretning kan forbedres

ALMANAK

JANUAR 2012

Dagens længde er ved begyndelsen af denne måned 7 timer 3 min. og tiltager i månedens løb 1 time 27 min.				SOL		MÅNE		
				OP	NED	OP	NED	
Sø.	1	Nytårsdag <i>Fadervor Matt 6,5-13</i>	Solens radius 16' 16'' ☉ f.kv. 07.15	UGE 52	08.42	15.45	11.14	00.27
Ma.	2	Abel	☾ fjernest Jorden Vega kulm. midn. m.n.	UGE 1	08.41	15.46	11.30	01.37
Ti.	3	Enoch			08.41	15.47	11.50	02.47
On.	4	Methusalem	Tusmørket varer 49 min. Sirius kulm. midn.		08.41	15.48	12.15	03.56
To.	5	Simeon	Jorden nærmest Solen		08.40	15.50	12.47	05.02
Fr.	6	Hellig 3 konger			08.40	15.51	13.28	06.03
Lø.	7	Knud, hertug			08.39	15.53	14.22	06.56
Sø.	8	1. s.e.h. 3.k. <i>Jesus velsigner de små børn Mark 10,13-16</i>	Erhardt		08.38	15.54	15.26	07.40
Ma.	9	Julianus	☉ F.M. 08.30	UGE 2	08.38	15.56	16.39	08.14
Ti.	10	Paul eremit			08.37	15.57	17.58	08.41
On.	11	Hyginus	Tusmørket varer 47 min.		08.36	15.59	19.19	09.03
To.	12	Reinhold			08.35	16.01	20.41	09.22
Fr.	13	Hilarius			08.34	16.02	22.04	09.39
Lø.	14	Felix			08.33	16.04	23.28	09.55
Sø.	15	2. s.e.h. 3 k <i>Den samaritanske kvinde Joh. 4,5-26</i>	Maurus		08.32	16.06	-	10.13
Ma.	16	Marcellus	☉ s.kv. 10.08	UGE 3	08.31	16.08	00.52	10.33
Ti.	17	Antonius	☾ nærmest Jorden		08.30	16.10	02.18	10.58
On.	18	Prisca	Tusmørket varer 46 min. Procyon kulm. midn.		08.29	16.12	03.41	11.31
To.	19	Pontianus	Pollux kulm. midn.		08.27	16.13	04.58	12.16
Fr.	20	Fabian og Sebastian			08.26	16.15	06.02	13.14
Lø.	21	Agnes			08.25	16.17	06.53	14.24
Sø.	22	3. s.e.h. 3 k. <i>Giv os en større tro. Luk. 17,5-10</i>	Vincentius		08.23	16.19	07.30	15.43
Ma.	23	Emerentius	☉ N.M. 08.39	UGE 4	08.22	16.21	07.58	17.03
Ti.	24	Timotheus			08.20	16.24	08.19	18.23
On.	25	Pauli omv.	Tusmørket varer 44 min.		08.19	16.26	08.37	19.40
To.	26	Polycarpus			08.17	16.28	08.52	20.55
Fr.	27	Chrysostomus			08.16	16.30	09.06	22.08
Lø.	28	Fred, 6.s føds.	Carolus Magnus		08.14	16.32	09.21	23.19
Sø.	29	Sidste. s.e.h. 3 k. <i>Hvedekornet Joh. 12,23-33</i>	Chr. 7.s føds. Valerius		08.12	16.34	09.37	-
Ma.	30	Adelgunde	☾ fjernest Jorden	UGE 5	08.10	16.36	09.55	00.29
Ti.	31	Vigilius	☉ f.kv. 05.10		08.09	16.38	10.17	01.38

JANUAR 2012

			Højvande ved Vidåslusen (se s. 33)		
Sø.	1	Nytårsdag	52	07:47	20:15
Ma.	2		1	08:36	21:09
Ti.	3			09:30	22:09
On.	4			10:32	23:14
To.	5			11:38	-
Fr.	6	Hellig 3 konger		00:18	12:42
Lø.	7			01:18	13:41
Sø.	8			02:11	14:33
Ma.	9		2	02:57	15:19
Ti.	10			03:37	16:00
On.	11			04:15	16:39
To.	12			04:50	17:15
Fr.	13			05:25	17:51
Lø.	14			06:03	18:30
Sø.	15			06:45	19:13
Ma.	16		3	07:32	20:02
Ti.	17			08:26	20:58
On.	18			09:29	22:06
To.	19			10:43	23:22
Fr.	20			-	12:04
Lø.	21			00:39	13:18
Sø.	22			01:45	14:22
Ma.	23		4	02:43	15:16
Ti.	24			03:33	16:02
On.	25			04:15	16:42
To.	26			04:54	17:15
Fr.	27			05:27	17:45
Lø.	28			05:58	18:14
Sø.	29			06:30	18:46
Ma.	30		5	07:05	19:24
Ti.	31			07:46	20:10

FEBRUAR 2012

Dagens længde er ved begyndelsen af denne måned 8 timer 34 min. og tiltager i månedens løb 2 time 3 min.			SOL		MÅNE		
			OP	NED	OP	NED	
On.	1	Brigida	Tusmørket varer 43 min. Solens radius 16' 14''	08.07	16.40	10.46	02.45
To.	2	Kyndelmisse	Deneb kulm. midn. m.n.	08.05	16.43	11.22	03.48
Fr.	3	Blasius		08.03	16.45	12.10	04.45
Lø.	4	Veronica		08.01	16.47	13.09	05.33
Sø.	5	Septuagesima	Kprs. Mary Agathe <i>De betroede talenter Matt. 25,14-30</i>	07.59	16.49	14.18	06.11
Ma.	6	Dorothea	UGE 6	07.57	16.51	15.35	06.42
Ti.	7	Richard	○ F.M. 22.54	07.55	16.53	16.56	07.07
On.	8	Corintha	Tusmørket varer 42 min.	07.53	16.56	18.20	07.27
To.	9	Apollonia		07.51	16.58	19.45	07.45
Fr.	10	Scholastica		07.49	17.00	21.11	08.03
Lø.	11	Euphrosyne	☾ nærmest Jorden	07.46	17.02	22.37	08.21
Sø.	12	Seksagesima	Eulalia <i>Sædens vækst. Mark. 4,26-32</i>	07.44	17.04	-	08.41
Ma.	13	Benignus	UGE 7	07.42	17.06	00.04	09.04
Ti.	14	Valentinus	● s.kv. 18.04	07.40	17.09	01.28	09.35
On.	15	Faustinus	Tusmørket varer 41 min.	07.38	17.11	02.46	10.15
To.	16	Juliane		07.35	17.13	03.54	11.08
Fr.	17	Findanus		07.33	17.15	04.48	12.13
Lø.	18	Concordia		07.31	17.17	05.29	13.26
Sø.	19	Fastelavn	Quinquagesima <i>Esto mihi</i> Ammon <i>Op til Jerusalem Luk. 18,31-43</i>	07.28	17.20	06.00	14.44
Ma.	20	Eucharis	UGE 8	07.26	17.22	06.23	16.03
Ti.	21	Hvide tirsdag	Samuel ● N.M. 23.35	07.24	17.24	06.42	17.20
On.	22	Aske onsdag	Peters stol Tusmørket varer 40 min.	07.21	17.26	06.58	18.35
To.	23	Papias		07.19	17.28	07.13	19.49
Fr.	24	Skuddag	Regulus kulm. midn.	07.17	17.30	07.28	21.01
Lø.	25	Matthias		07.14	17.32	07.44	22.11
Sø.	26	1. s. i fasten	Quadragesima <i>Invocavit</i> Victorinus <i>Hvem er den største? Luk. 22,24-32</i>	07.12	17.35	08.01	23.21
Ma.	27	Inger	☾ fjernest Jorden	07.09	17.37	08.22	-
Ti.	28	Leander	UGE 9	07.07	17.39	08.48	00.29
On.	29	Tamperdag	Øllegård Tusmørket varer 39 min.	07.04	17.41	09.20	01.33

FEBRUAR 2012

		Højvande ved Vidåslusen (se s. 33)	
On.	1	08:35	21:04
To.	2	09:32	22:06
Fr.	3	10:38	23:18
Lø.	4	11:52	-
Sø.	5 Kronprinsesse Mary	00:30	13:03
Ma.	6 Prinsesse Marie 6	01:33	14:03
Ti.	7	02:27	14:56
On.	8	03:13	15:41
To.	9	03:55	16:21
Fr.	10 Afstemningsdag 1920	04:34	16:59
Lø.	11	05:12	17:36
Sø.	12	05:50	18:13
Ma.	13 7	06:31	18:53
Ti.	14	07:17	19:39
On.	15	08:09	20:33
To.	16	09:12	21:41
Fr.	17	10:30	23:03
Lø.	18	11:55	-
Sø.	19 Fastelavn	00:24	13:09
Ma.	20 8	01:31	14:10
Ti.	21	02:28	15:01
On.	22	03:17	15:44
To.	23	03:58	16:20
Fr.	24 Skuddag	04:33	16:50
Lø.	25	05:03	17:16
Sø.	26	05:30	17:41
Ma.	27 9	05:56	18:08
Ti.	28	06:27	18:42
On.	29	07:05	9:24

MARTS 2012

Dagens længde er ved begyndelsen af denne måned 10 timer 41 min. og tiltager i månedens løb 2 timer 19 min.				SOL		MÅNE	
				OP	NED	OP	NED
To.	1	Albinus	☉ f.kv. 02.21 Solens radius 16' 8''	07.02	17.43	10.02	02.32
Fr.	2	Simplicius		06.59	17.45	10.55	03.23
Lø.	3	Kunigunde	Mars i opp. til Solen	06.57	17.47	11.58	04.05
Sø.	4	2. s. i fasten	<i>Reminiscere</i> Adrianus <i>Drengen med den urene ånd. Mark. 9,14-29</i>	06.54	17.49	13.10	04.39
Ma.	5	Theophilus	Merkur st. østl.elong. UGE 10	06.52	17.51	14.28	05.06
Ti.	6	Gotfred		06.49	17.53	15.51	05.29
On.	7	Perpetua	Tusmørket varer 39 min.	06.47	17.56	17.16	05.48
To.	8	Beata	☉ F.M. 10.39	06.44	17.58	18.43	06.07
Fr.	9	40 riddere		06.42	18.00	20.12	06.25
Lø.	10	Ædel	☾ nærmest Jorden	06.39	18.02	21.41	06.45
Sø.	11	3. s. i fasten	<i>Oculi</i> Fred. 9.s føds. Thala <i>Løgnens fader. Joh. 8,42-51</i>	06.36	18.04	23.09	07.09
Ma.	12	Gregorius	UGE 11	06.34	18.06	-	07.38
Ti.	13	Macedonius		06.31	18.08	00.32	08.16
On.	14	Eutychius	Tusmørket varer 39 min.	06.29	18.10	01.45	09.06
To.	15	Zacharias	☉ s.kv. 02.25	06.26	18.12	02.44	10.07
Fr.	16	Gudmund		06.24	18.14	03.29	11.18
Lø.	17	Gertrud		06.21	18.16	04.02	12.34
Sø.	18	Midfaste	<i>Lætare</i> Fred. 3.s føds. Alexander <i>Jesus, livets brød. Joh. 6,24-35;37</i>	06.18	18.18	04.28	13.51
Ma.	19	Joseph	UGE 12	06.16	18.20	04.48	15.07
Ti.	20	Gordius	Jævn døgn 06.14	06.13	18.22	05.05	16.21
On.	21	Benedictus	Tusmørket varer 39 min.	06.10	18.24	05.20	17.34
To.	22	Paulus	☉ N.M. 15.37	06.08	18.26	05.35	18.46
Fr.	23	Fidelis		06.05	18.28	05.50	19.57
Lø.	24	Ulrica		06.03	18.30	06.07	21.07
Sø.	25	Mariæ bebudelsesdag	<i>Judica</i> Mariæ bebud. Sommertid begynder <i>Marias lovsang. Luk. 1,46-55</i>	07.00	19.32	07.27	23.15
Ma.	26	Gabriel	☾ fjernest Jorden UGE 13	06.57	19.34	07.51	-
Ti.	27	Kastor	Venus st. østl. elong	06.55	19.36	08.22	00.20
On.	28	Ingrid	Eustachius Tusmørket varer 39 min.	06.52	19.38	09.00	01.21
To.	29	Jonas		06.50	19.40	09.47	02.14
Fr.	30	Quirinus	☉ f.kv. 21.41	06.47	19.42	10.45	02.59
Lø.	31	Fred. 5.s føds.	Balbina	06.44	19.44	11.51	03.35

MARTS 2012

		Højvande ved Vidåslusen (se s. 33)	
To. 1		07:15	20:15
Fr. 2		08:45	21:13
Lø. 3		09:50	22:22
Sø. 4		11:06	23:39
Ma. 5	10	-	12:25
Ti. 6		00:52	13:33
On. 7		01:53	14:28
To. 8		02:45	15:16
Fr. 9		03:31	15:59
Lø. 10		04:13	16:38
Sø. 11		04:54	17:15
Ma. 12	11	05:34	17:53
Ti. 13		06:17	18:33
On. 14		07:03	19:19
To. 15		07:57	20:14
Fr. 16		09:01	21:23
Lø. 17		10:21	22:46
Sø. 18		11:43	-
Ma. 19	12	00:06	12:52
Ti. 20		01:06	13:49
On. 21		02:06	14:38
To. 22		02:54	15:19
Fr. 23		03:35	15:54
Lø. 24		04:09	16:24
Sø. 25	Sommertid begynder	05:38	17:49
Ma. 26	13	06:03	18:12
Ti. 27		06:27	18:37
On. 28		06:56	19:09
To. 29		07:32	19:48
Fr. 30		08:17	20:36
Lø. 31		09:10	21:33

APRIL 2012

Dagens længde er ved begyndelsen af denne måned 13 timer 4 min. og tiltager i månedens løb 2 timer 9 min.				SOL		MÅNE	
				OP	NED	OP	NED
Sø. 1	Palmesøndag	Solens radius 16'0'' <i>Jesus salves i Betania. Mark. 14,3-9 el. Joh. 12,1-16</i>	06.42	19.46	13.50	04.05	
Ma. 2	Theodosius	UGE 14	06.39	19.48	14.23	04.29	
Ti. 3	Nicetas		06.37	19.50	15.45	04.50	
On. 4	Ambrosius	Tusmørket varer 40 min.	06.34	19.52	17.09	05.08	
To. 5	Skærtorsdag	Irene <i>Fodvaskningen. Joh. 13,1-15</i>	06.32	19.54	18.37	05.27	
Fr. 6	Langfredag	○ F.M. 21.19 <i>Korsfæstelsen. Luk. 23,26-49 el. Joh. 19,17-37</i>	06.29	19.56	20.07	05.46	
Lø. 7	Egesippus	(nærmest Jorden	06.26	19.58	21.39	06.09	
Sø. 8	Påskedag	Chr. 9.s føds. Janus <i>Jesu Kristi opstandelse. Matt. 28,1-8</i>	06.24	20.00	23.07	06.36	
Ma. 9	2. Påskedag	Procopius <i>Den opstandne Jesus og Maria Magd. Joh. 20,1-18</i>	06.21	20.02	-	07.12	
Ti. 10	Ezechiel		06.19	20.04	00.28	07.59	
On. 11	Leo	Tusmørket varer 41 min.	06.16	20.06	01.34	08.58	
To. 12	Chr. 4.s føds.	Julius	06.14	20.08	02.26	10.08	
Fr. 13	Justinus	● s.kv. 12.50	06.11	20.10	03.03	11.24	
Lø. 14	Tiburtius	Spica kulm. midn.	06.09	20.12	03.31	12.41	
Sø. 15	1. s. e. påske	<i>Quasimodo</i> Chr. 5.s føds. Olympia Saturn i opp. til Solen <i>Vogt mine får Joh. 21,15-19</i>	06.06	20.14	03.53	13.58	
Ma. 16	Margrethe 2.s fødsel	Mariane UGE 16	06.04	20.16	04.11	15.12	
Ti. 17	Anicetus		06.01	20.18	04.27	16.24	
On. 18	Eleutherius	Tusmørket varer 43 min. Merkur st. vestl. elong	05.59	20.20	04.42	17.35	
To. 19	Daniel		05.56	20.22	04.57	18.46	
Fr. 20	Sulpicius		05.54	20.24	05.14	19.56	
Lø. 21	Florentius	● N.M. 09.18	05.52	20.26	05.33	21.04	
Sø. 22	2. s. e. påske	<i>Misericordia Domini</i> Cajus (fjernest Jorden <i>Mine får hører min røst. Joh. 10,22-30</i>	05.49	20.28	05.56	22.11	
Ma. 23	Georgius	UGE 17	05.47	20.30	06.24	23.13	
Ti. 24	Albertus		05.44	20.32	06.59	-	
On. 25	Mark. evang.	Tusmørket varer 44 min. Mark. evang.	05.42	20.34	07.44	00.08	
To. 26	Cletus		05.40	20.36	08.38	00.55	
Fr. 27	Charl. Amalie	Ananias Arcturus kulm. midn.	05.38	20.38	09.40	01.34	
Lø. 28	Vitalis		05.35	20.40	10.49	02.05	
Sø. 29	3. s. e. påske	<i>Jubilate</i> Peter martyr ● f.kv. 11.57 <i>Vejen, sandheden og livet. Joh. 14,1-11</i>	05.33	20.42	12.03	02.31	
Ma. 30	Severus	Venus lyser klarest UGE 18	05.31	20.44	13.21	02.52	

APRIL 2012

		Højvande ved Vidåslusen (se s. 33)	
Sø.	1 Palmesøndag	10:14	22:39
Ma.	2 14	11:27	23:54
Ti.	3	-	12:48
On.	4	01:10	13:33
To.	5 Skærtorsdag	02:17	14:57
Fr.	6 Langfredag	03:14	15:48
Lø.	7	04:04	16:33
Sø.	8 Påskedag	04:51	17:15
Ma.	9 2. Påskedag 15	05:35	17:54
Ti.	10	06:18	18:34
On.	11	07:03	19:16
To.	12	07:51	20:03
Fr.	13	08:45	21:00
Lø.	14	09:51	22:07
Sø.	15	11:06	23:25
Ma.	16 Dronning Margrethe 16	-	12:21
Ti.	17	00:39	13:24
On.	18	01:42	14:20
To.	19	02:37	15:08
Fr.	20	03:26	15:51
Lø.	21	04:07	16:18
Sø.	22	04:43	17:00
Ma.	23 17	05:13	17:26
Ti.	24	05:39	17:50
On.	25	06:04	18:15
To.	26	06:33	18:45
Fr.	27	07:09	19:24
Lø.	28	07:52	20:09
Sø.	29 Prinsesse Benedikte	08:45	21:03
Ma.	30 18	09:45	22:06

MAJ 2012

Dagens længde er ved begyndelsen af denne måned 15 timer 18 min. og tiltager i månedens løb 1 time 44 min.				SOL		MÅNE	
				OP	NED	OP	NED
Ti.	1	Voldermisse	Philip og Jacob Solens radius 15° 52''	05.29	20.46	14.41	03.11
On.	2	Athanasius	Tusmørket varer 47 min.	05.26	20.48	16.05	03.29
To.	3	Korsmisse		05.24	20.50	17.32	03.47
Fr.	4	Bededag	Florian <i>Bed, så skal der gives jer. Matt. 7,7-14</i>	05.22	20.52	19.02	04.08
Lø.	5	Danmarks befrielse	Gothard De lyse nætter begynder	05.20	20.54	20.32	04.32
Sø.	6	4. s. e. påske	Cantate Johannes ante portam ○ F.M. 05.35 ☾ nærmest Jorden <i>Sandheden gør fri. Joh. 8,28-36</i>	05.18	20.56	21.59	05.04
Ma.	7	Flavia	UGE 19	05.16	20.58	23.15	05.46
Ti.	8	Stanislaus		05.14	21.00	-	06.41
On.	9	Caspar	Tusmørket varer 49 min.	05.12	21.02	00.15	07.49
To.	10	Gordianus		05.10	21.04	01.00	09.06
Fr.	11	Mamertus		05.08	21.06	01.33	10.26
Lø.	12	Pancratius	☉ s.kv. 23.47	05.06	21.07	01.58	11.44
Sø.	13	5. s. e. påske	Rogate Ingenuus <i>Jesu bøn for disciplene. Joh. 17,1-11</i>	05.04	21.09	02.17	13.01
Ma.	14	Kristian	UGE 20	05.02	21.11	02.34	14.14
Ti.	15	Sophie		05.00	21.13	02.49	15.26
On.	16	Sara	Tusmørket varer 52 min.	04.59	21.15	03.05	16.36
To.	17	Kr. Himmelfart	Bruno <i>Jesu Kristi himmelfart. Luk. 24,46-53</i>	04.57	21.16	03.21	17.46
Fr.	18	Erik		04.55	21.18	03.39	18.55
Lø.	19	Potentiana	☾ fjernest Jorden	04.53	21.20	04.00	20.02
Sø.	20	6. s. e. påske	Exaudi Angelica <i>At de alle må være ét. Joh. 17,20-26</i>	04.52	21.22	04.26	21.06
Ma.	21	Helene	☉ N.M. 01.47	04.50	21.23	05.00	22.03
Ti.	22	Castus	UGE 21	04.49	21.25	05.41	22.54
On.	23	Desiderius	Tusmørket varer 55 min.	04.47	21.27	06.32	23.35
To.	24	Esther		04.46	21.28	07.32	-
Fr.	25	Urbanus		04.44	21.30	08.39	00.08
Lø.	26	Kpr. Frederik	Beda	04.43	21.31	09.51	00.35
Sø.	27	Pinsedag	Lucian <i>Helligåndens komme. Joh. 14,15-21</i>	04.42	21.33	11.06	00.57
Ma.	28	2. Pinsedag	Vilhelm ☉ F.kv. 22.16 <i>Den, der tror, har evig liv. Joh. 6,44-51</i>	04.41	21.34	12.23	01.17
Ti.	29	Maximinus		04.39	21.36	13.43	01.34
On.	30	Tamperdag	Vigand Tusmørket varer 58 min.	04.38	21.37	15.05	01.52
To.	31	Petronella	Antares kulm. midn.	04.37	21.39	16.31	02.10

MAJ 2012

		Højvande ved Vidåslusen (se s. 33)	
Ti.	1	10:54	23:15
On.	2	-	12:10
To.	3	00:30	13:21
Fr.	4 Bededag	01:41	14:24
Lø.	5 Danmarks Befrielse	02:43	15:18
Sø.	6	03:39	16:08
Ma.	7 19	04:30	16:53
Ti.	8	05:18	17:36
On.	9	06:05	18:19
To.	10	06:51	19:03
Fr.	11	07:39	19:51
Lø.	12	08:32	20:45
Sø.	13	09:31	21:46
Ma.	14 20	10:36	22:54
Ti.	15	11:44	-
On.	16	00:02	12:45
To.	17 Kr. Himmelfartsdag	01:05	13:42
Fr.	18	02:01	14:33
Lø.	19	02:52	15:19
Sø.	20	03:37	16:00
Ma.	21 21	04:17	16:36
Ti.	22	04:51	17:06
On.	23	05:21	17:34
To.	24	05:50	18:01
Fr.	25	06:20	18:31
Lø.	26 Kronprins Frederik	06:55	19:07
Sø.	27 Pinsedag	07:36	19:51
Ma.	28 2. Pinsedag 22	08:25	20:41
Ti.	29	09:21	21:39
On.	30	10:24	22:44
To.	31	11:33	23:56

JUNI 2012

Dagens længde er ved begyndelsen af denne måned 17 timer 4 min. og tiltager derefter indtil den 20, hvor den er 17 timer 27 min. Herefter og til månedens ende aftager dagen 6 min.				SOL		MÅNE	
				OP	NED	OP	NED
Fr. 1	Nikomedes	Solens radius 15' 46''	04.36	21.40	17.59	02.32	
Lø. 2	Marcellinus		04.35	21.41	19.26	02.58	
Sø. 3	Trinitatis	Fred. 8.s føds. Erasmus (nærmest Jorden <i>Dåb i den treenige Guds navn. Matt. 28,16-20</i>	04.34	21.42	20.48	03.34	
Ma. 4	Optatus	○ F.M. 13.11	04.33	21.43	21.58	04.21	
Ti. 5	Grundlovsdag	Kong Hans' føds. Bonifacius	04.33	21.45	22.51	05.24	
On. 6	Norbertus	Tusmørket varer 61 min. Venuspassage	04.32	21.46	23.31	06.39	
To. 7	Jeremias		04.31	21.47	23.59	08.00	
Fr. 8	Medardus		04.30	21.48	-	09.22	
Lø. 9	Primus		04.30	21.49	00.22	10.42	
Sø. 10	1. s.e. trin.	Onuphrius <i>Den rige bonde. Luk. 12,13-21</i>	04.29	21.49	00.40	11.59	
Ma. 11	Prins Henrik	Barnabas apostel ● s.kv. 12.41	04.29	21.50	00.56	13.13	
Ti. 12	Basilius	Capella kulm. midn. m.n.	04.29	21.51	01.12	14.25	
On. 13	Cyrillus	Tusmørket varer 63 min.	04.28	21.52	01.28	15.35	
To. 14	Rufinus		04.28	21.52	01.45	16.44	
Fr. 15	Valdemarsdag	Vitus	04.28	21.53	02.05	17.52	
Lø. 16	Tycho	(fjernest Jorden	04.28	21.53	02.29	18.57	
Sø. 17	2. s. e. trin.	Botolphus <i>Kristi efterfølgelse. Luk. 14,24-35</i>	04.28	21.54	03.00	19.57	
Ma. 18	Leontius		04.28	21.54	03.39	20.50	
Ti. 19	Gervasius	● N.M. 17.02	04.28	21.55	04.27	21.35	
On. 20	Sylvester	Tusmørket varer 64 min. Længste dag	04.28	21.55	05.25	22.11	
To. 21	Albanus	Solhverv 01.09	04.28	21.55	06.30	22.40	
Fr. 22	10.000 martyrer		04.28	21.55	07.41	23.04	
Lø. 23	Paulinus		04.29	21.55	08.55	23.24	
Sø. 24	3. s. e. trin.	Skt. Hansdag <i>Den fortabte søn. Luk. 15,11-32</i>	04.29	21.55	10.12	23.42	
Ma. 25	Prosper		04.29	21.55	11.29	23.59	
Ti. 26	Pelagius		04.30	21.55	12.49	-	
On. 27	Syvsoverdag	Tusmørket varer 63 min. ● F.kv. 05.30	04.31	21.55	14.11	00.17	
To. 28	Carol. Amalie	Eleonora	04.31	21.55	15.35	00.36	
Fr. 29	Petrus Paulus	Pluto i opp. til Solen	04.32	21.54	17.00	00.59	
Lø. 30	Lucina		04.33	21.54	18.23	01.29	

JUNI 2012

		Højvænde ved Vidåslusen (se s. 33)	
Fr.	1	-	12:45
Lø.	2	01:09	13:52
Sø.	3	02:17	14:52
Ma.	4	23	03:18 15:47
Ti.	5 Grundlovsdag	04:15	16:36
On.	6	05:06	17:23
To.	7 Prins Joachim	05:54	18:08
Fr.	8	06:40	18:51
Lø.	9	07:25	19:36
Sø.	10	08:12	20:24
Ma.	11 Prins Henrik	24	09:00 21:16
Ti.	12	09:55	22:13
On.	13	10:54	23:15
To.	14	11:56	-
Fr.	15 Valdemarsdag	00:18	12:56
Lø.	16	01:18	13:53
Sø.	17	02:14	14:45
Ma.	18	25	03:04 15:31
Ti.	19	03:50	16:12
On.	20	04:30	16:49
To.	21	05:06	17:21
Fr.	22	05:39	17:51
Lø.	23	06:12	18:22
Sø.	24 Skt. Hansdag	06:46	18:57
Ma.	25	26	07:24 19:37
Ti.	26	08:08	20:24
On.	27	08:58	21:17
To.	28	09:54	22:18
Fr.	29	11:00	23:27
Lø.	30	-	12:12

JULI 2012

Dagens længde er ved begyndelsen af denne måned 17 timer 20 min. og aftager i månedens løb 1 time 22 min.				SOL		MÅNE	
				OP	NED	OP	NED
Sø. 1	4. s. e. trin.	Chr. 2.s føds. Fred. 2.s føds. Theobaldus (nærmest Jorden Merkur st. østl. elong. Solens radius 15' 44'' <i>Elsk jeres fjender. Matt. 5,43-48</i>	04.33	21.53	19.37	02.10	
Ma. 2	Mariæ besøg.	Vega kulm. midn. UGE 27	04.34	21.53	20.38	03.03	
Ti. 3	Cornelius	○ F.M. 20.52	04.35	21.52	21.24	04.11	
On. 4	Ulricus	Tusmørket varer 62 min.	04.36	21.52	21.58	05.30	
To. 5	Anshelmus	Jorden fjernest Solen	04.37	21.51	22.24	06.53	
Fr. 6	Dion		04.38	21.50	22.45	08.16	
Lø. 7	Villebaldus		04.39	21.49	23.02	09.36	
Sø. 8	5. s. e. trin.	Kjeld <i>Peters bekendelse. Matt. 16,13-26</i>	04.40	21.49	23.19	10.53	
Ma. 9	Sostrata	UGE 28	04.42	21.48	23.35	12.07	
Ti. 10	Knud, konge		04.43	21.47	23.51	13.20	
On. 11	Josva	Tusmørket varer 59 min. ● s.kv. 03.48	04.44	21.46	-	14.30	
To. 12	Henrik	Venus lyser klarest	04.45	21.44	00.11	15.39	
Fr. 13	Margarethe	(fjernest Jorden	04.47	21.43	00.33	16.45	
Lø. 14	Bonaventura		04.48	21.42	01.01	17.48	
Sø. 15	6. s. e. trin	Apostl. deling <i>Den rige yngling. Matt. 19,16-26</i>	04.50	21.41	01.37	18.44	
Ma. 16	Susanne	UGE 29	04.51	21.40	02.21	19.32	
Ti. 17	Alexius		04.53	21.38	03.15	20.12	
On. 18	Arnolphus	Tusmørket varer 56 min.	04.54	21.37	04.18	20.44	
To. 19	Justa	● N.M. 06.24	04.56	21.35	05.28	21.10	
Fr. 20	Elias		04.57	21.34	06.43	21.31	
Lø. 21	Evenus	Altair kulm. midn.	04.59	21.32	07.59	21.50	
Sø. 22	7. s. e. trin.	Maria Magd. Hundedagene beg. <i>Bekendelse uden frygt. Matt. 10,24-31</i>	05.01	21.31	09.18	22.08	
Ma. 23	Apollinaris	UGE 30	05.02	21.29	10.37	22.25	
Ti. 24	Christina		05.04	21.27	11.58	22.44	
On. 25	Jacobus	Tusmørket varer 53 min.	05.06	21.26	13.20	23.06	
To. 26	Anna	● f.kv. 10.56	05.07	21.24	14.44	23.32	
Fr. 27	Martha		05.09	21.22	16.05	-	
Lø. 28	Aurelius		05.11	21.20	17.21	00.07	
Sø. 29	8. s. e. trin.	Oluf (nærmest Jorden <i>At høre og gøre derefter. Matt. 7,22-29</i>	05.13	21.18	18.26	00.54	
Ma. 30	Abdon	UGE 31	05.14	21.17	19.17	01.54	
Ti. 31	Germanus		05.16	21.15	19.56	03.06	

JULI 2012

		Højvande ved Vidåslusen (se s. 33)	
Sø.	1	00:43	13:25
Ma.	2	27	01:59 14:33
Ti.	3	03:06	15:32
On.	4	04:05	16:25
To.	5	04:57	17:13
Fr.	6	05:44	17:57
Lø.	7	06:26	18:38
Sø.	8	07:05	19:18
Ma.	9	28	07:43 19:57
Ti.	10	08:23	20:40
On.	11	09:06	21:27
To.	12	09:57	22:21
Fr.	13	10:55	23:21
Lø.	14	11:59	-
Sø.	15	00:26	13:04
Ma.	16	29	01:30 14:05
Ti.	17	02:30	14:59
On.	18	03:22	15:47
To.	19	04:09	16:28
Fr.	20	04:50	17:05
Lø.	21	05:27	17:39
Sø.	22	06:01	18:12
Ma.	23	30	06:36 18:47
Ti.	24	07:11	19:24
On.	25	07:51	20:08
To.	26	08:35	20:58
Fr.	27	09:27	21:57
Lø.	28	10:30	23:06
Sø.	29	11:44	-
Ma.	30	31	00:28 13:06
Ti.	31	01:49	14:18

AUGUST 2012

Dagens længde er ved begyndelsen af denne måned 15 timer 55 min. og aftager i månedens løb 2 timer 7 min.			SOL		MÅNE	
			OP	NED	OP	NED
On. 1	Peters fængsel	Tusmørket varer 50 min. Solens radius 15' 46'	05.18	21.13	20.25	04.26
To. 2	Hannibal	○ F.M. 05.27	05.20	21.11	20.48	05.49
Fr. 3	Nikodemus	Deneb kulm. midn.	05.22	21.09	21.07	07.10
Lø. 4	Dominicus		05.24	21.07	21.24	08.29
Sø. 5	9. s. e. trin.	Osvaldus <i>At vente på herren. Luk. 12,32-48 el. Enken og den uretfærdige dommer. Luk. 18,1-8</i>	05.25	21.05	21.41	09.46
Ma. 6	Kristi forkl.	UGE 32	05.27	21.02	21.58	11.00
Ti. 7	Donatus	De lyse nætter ender	05.29	21.00	22.16	12.12
On. 8	Ruth	Tusmørket varer 47 min.	05.31	20.58	22.38	13.22
To. 9	Romanus	● s.kv. 20.55	05.33	20.56	23.04	14.30
Fr. 10	Laurentius	☾ fjernest Jorden	05.35	20.54	23.36	15.34
Lø. 11	Herman		05.37	20.52	-	16.33
Sø. 12	10. s. e. trin.	Chr. 3.s. føds. Clara <i>Dom over denne slægt. Matt. 11,16-24</i>	05.39	20.49	00.16	17.24
Ma. 13	Hippolytus	UGE 33	05.41	20.47	01.06	18.08
Ti. 14	Eusebius		05.42	20.45	02.05	18.43
On. 15	Mariæ himmelf.	Tusmørket varer 45 min. Venus st. vestl. elong.	05.44	20.42	03.12	19.12
To. 16	Rochus	Merkur st. vestl. elong.	05.46	20.40	04.25	19.35
Fr. 17	Anastatius	● N.M. 17.54	05.48	20.38	05.42	19.56
Lø. 18	Agapetus		05.50	20.35	07.01	20.15
Sø. 19	11. S. e. trin.	Sebaldus <i>Jesus og synderinden. Luk. 7,36-50</i>	05.52	20.33	08.21	20.33
Ma. 20	Bernhard	UGE 34	05.54	20.31	09.43	20.52
Ti. 21	Salomon		05.56	20.28	11.06	21.13
On. 22	Symphorian	Tusmørket varer 43 min. Hundredagene ender	05.58	20.26	12.30	21.38
To. 23	Zakæus	☾ nærmest Jorden	06.00	20.23	13.52	22.11
Fr. 24	Bartholomæus	● f. kv. 15.54 Neptun i opp. til Solen	06.02	20.21	15.09	22.53
Lø. 25	Ludvig		06.04	20.18	16.17	23.47
Sø. 26	12. s. e. trin.	Irenæus <i>Bespottelse imod Ånden. Matt. 12,31-42</i>	06.06	20.16	17.11	-
Ma. 27	Gebhardus	UGE 35	06.07	20.13	17.54	00.53
Ti. 28	Lovise	Augustinus	06.09	20.11	18.26	02.08
On. 23	Joh. halsh.	Tusmørket varer 41 min.	06.11	20.08	18.51	03.28
To. 30	Benjamin		06.13	20.06	19.12	04.48
Fr. 31	Bertha	○ F. M. 15.58	06.15	20.03	19.30	06.07

AUGUST 2012

		Højvande ved Vidåslusen (se s. 33)	
On. 1		02:58	15:21
To. 2		03:57	16:14
Fr. 3		04:46	17:01
Lø. 4		05:29	17:42
Sø. 5		06:06	18:19
Ma. 6	32	06:39	18:53
Ti. 7		07:10	19:26
On. 8		07:42	20:01
To. 9		08:18	20:40
Fr. 10		09:01	21:27
Lø. 11		09:53	22:21
Sø. 12		10:54	23:27
Ma. 13	33	-	12:05
Ti. 14		00:41	13:18
On. 15		01:51	14:21
To. 16		02:51	15:15
Fr. 17		03:43	16:02
Lø. 18		04:28	16:42
Sø. 19		05:08	17:20
Ma. 20	34	05:44	17:56
Ti. 21		06:19	18:33
On. 22		06:54	19:11
To. 23		07:31	19:54
Fr. 24		08:14	20:43
Lø. 25		09:04	21:42
Sø. 26		10:07	22:56
Ma. 27	35	11:26	-
Ti. 28		00:23	12:52
On. 29		01:42	14:06
To. 30		02:48	15:06
Fr. 31		03:42	15:59

SEPTEMBER 2012

Dagens længde er ved begyndelsen af denne måned 13 timer 44 min. og aftager i månedens løb 2 timer 12 min.				SOL		MÅNE	
				OP	NED	OP	NED
Lø.	1	Ægidius	Solens radius 15' 51''	06.17	20.01	19.47	07.24
Sø.	2	13. s. e. trin. <i>Zebedæussønnerne. Matt. 20,20-28</i>	Elisa	06.19	19.58	20.04	08.39
Ma.	3	Seraphia	UGE 36	06.21	19.56	20.22	09.53
Ti.	4	Juliane Marie	Theodosia	06.23	19.53	20.42	11.04
On.	5	Regina	Danmarks udsendte Tusmørket varer 40 min.	06.25	19.50	21.07	12.13
To.	6	Magnus		06.27	19.48	21.36	13.19
Fr.	7	Louise	Robert (fjernest Jorden Fomalhaut kulm. midn. ● s. kv. 15.15	06.29	19.45	22.13	14.20
Lø.	8	Mariæ føds.	Gorgonius	06.31	19.43	22.58	15.14
Sø.	9	14. s. e. trin. <i>Den syge ved Betesda dam. Joh. 5,1-15</i>		06.32	19.40	23.53	16.01
Ma.	10	Burchhardt	UGE 37	06.34	19.37	-	16.39
Ti.	11	Hillebert		06.36	19.35	00.55	17.10
On.	12	Guido	Tusmørket varer 39 min.	06.38	19.32	02.05	17.36
To.	13	Cyprianus		06.40	19.30	03.19	17.58
Fr.	14	Ophøjelse		06.42	19.27	04.37	18.18
Lø.	15	Eskild		06.44	19.24	05.58	18.37
Sø.	16	15. s. e. trin. <i>Ét er fornødent. Luk. 10,38-42</i>	Euphemia ● N.M. 04.11	06.46	19.22	07.20	18.56
Ma.	17	Lambertus	UGE 38	06.48	19.19	08.45	19.18
Ti.	18	Chr. 8.s. føds.	Titus	06.50	19.16	10.11	19.42
On.	19	Tamperdag	Constantia Tusmørket varer 39 min. (nærmest Jorden	06.52	19.14	11.36	20.13
To.	20	Tobias		06.54	19.11	12.57	20.53
Fr.	21	Matthæus		06.55	19.09	14.08	21.44
Lø.	22	Mauritius	● f. kv. 21.41 Jævn døgn 16.49	06.57	19.06	15.07	22.47
Sø.	23	16. s. e. trin. <i>Lazarus' opvækkelse. Joh. 11,19-45</i>	Linus	06.59	19.03	15.53	23.59
Ma.	24	Tecla	UGE 39	07.01	19.01	16.28	-
Ti.	25	Cleophas		07.03	18.58	16.54	01.16
On.	26	Chr. 10.s. føds.	Adolph Tusmørket varer 39 min.	07.05	18.55	17.16	02.35
To.	27	Cosmus		07.07	18.53	17.35	03.52
Fr.	28	Venceslaus		07.09	18.50	17.52	05.08
Lø.	29	Skt. Michael	Uranus i opp. til Solen	07.11	18.48	18.09	06.23
Sø.	30	17. s. e. rin. <i>Jesus som gæst hos toldereren Levi. Mark. 2,14-22</i>	Hieronimus ○ F.M. 05.19	07.13	18.45	18.27	07.36

SEPTEMBER 2012

		Højvande ved Vidåslusen (se s. 33)	
Lø. 1		04:28	16:44
Sø. 2		05:08	17:23
Ma. 3	36	05:42	17:57
Ti. 4		06:11	18:26
On. 5	Danmarks udsendte	06:37	18:54
To. 6		07:04	19:22
Fr. 7		07:35	19:57
Lø. 8		08:13	20:39
Sø. 9		09:00	21:31
Ma. 10	37	09:57	22:34
Ti. 11		11:04	23:48
On. 12		-	12:21
To. 13		01:08	13:35
Fr. 14		02:15	14:36
Lø. 15		03:12	15:29
Sø. 16		04:00	16:15
Ma. 17	38	04:42	16:57
Ti. 18		05:21	17:36
On. 19		05:58	18:16
To. 20		06:35	18:57
Fr. 21		07:13	19:41
Lø. 22		07:56	20:32
Sø. 23		08:48	21:33
Ma. 24	39	09:51	22:50
Ti. 25		11:12	-
On. 26		00:15	12:36
To. 27		01:28	13:47
Fr. 28		02:29	14:45
Lø. 29		03:20	15:36
Sø. 30		04:04	16:21

OKTOBER 2012

Dagens længde er ved begyndelsen af denne måned 11 timer 28 min. og aftager i månedens løb 2 timer 14 min.				SOL		MÅNE		
				OP	NED	OP	NED	
Ma.	1	Remigius	Solens radius 15' 59''	UGE 40	07.15	18.42	18.47	08.48
Ti.	2	Ditlev			07.17	18.40	19.10	09.58
On.	3	Mette	Tusmørket varer 39 min.		07.19	18.37	19.38	11.05
To.	4	Franciscus			07.21	18.35	20.12	12.08
Fr.	5	Placidus	(fjernest Jorden		07.23	18.32	20.53	13.05
Lø.	6	Fred. 7.s. føds.	Broderus		07.25	18.30	21.44	13.54
Sø.	7	18. s. e. trin.	Fred. 1.s. føds. Amalie		07.27	18.27	22.42	14.35
<i>Det sande vintræ. Joh. 15,1-11</i>								
Ma.	8	Ingeborg	☉ s.kv. 09.33	UGE 41	07.29	18.24	23.47	15.08
Ti.	9	Dionysius			07.31	18.22	-	15.36
On.	10	Gereon	Tusmørket varer 39 min.		07.33	18.19	00.58	15.59
To.	11	Fred. 4.s føds.			07.35	18.17	02.13	16.20
Fr.	12	Maximilian			07.37	18.14	03.30	16.39
Lø.	13	Angelus			07.39	18.12	04.51	16.58
Sø.	14	19. s. e. trin.	Calixtus		07.41	18.09	06.15	17.19
<i>De første disciple. Joh. 1,35-51</i>								
Ma.	15	Hedevig	☉ N.M. 14.02	UGE 42	07.43	18.07	07.42	17.42
Ti.	16	Gallus			07.45	18.04	09.09	18.11
On.	17	Florentinus	Tusmørket varer 39 min. (nærmest Jorden		07.47	18.02	10.35	18.49
To.	18	Lukas evang.			07.49	18.00	11.53	19.37
Fr.	19	Balthasar			07.51	17.57	12.59	20.38
Lø.	20	Felicianus			07.53	17.55	13.50	21.49
Sø.	21	20. s. e. trin.	11.000 jomfruer		07.55	17.52	14.29	23.06
<i>De onde vinbønder. Matt. 21,28-44</i>								
Ma.	22	Cordula	☉ f. kv. 05.32	UGE 43	07.57	17.50	14.58	-
Ti.	23	Søren			07.59	17.48	15.22	00.24
On.	24	FN dag	Proclus Tusmørket varer 40 min.		08.02	17.45	15.41	01.42
To.	25	Crispinus			08.04	17.43	15.59	02.58
Fr.	26	Amandus			08.06	17.41	16.16	04.12
Lø.	27	Sem	Merkur st. østl. elong.		08.08	17.38	16.33	05.24
Sø.	28	21. s. e. trin.	Marie Sophie Frederikke Simon og Judas Sommertid ender		07.10	16.36	15.52	05.35
<i>De dræbte galilæere. Luk. 13,1-9</i>								
Ma.	29	Narcissus	☉ F.M. 20.49	UGE 44	07.12	16.34	16.14	06.45
Ti.	30	Absalon			07.14	16.32	16.40	07.53
On.	31	Reform. beg.	Louise Tusmørket varer 41 min.		07.16	16.30	17.12	08.58

OKTOBER 2012

		Højvande ved Vidåslusen (se s. 33)	
Ma. 1	39	04:43	16:59
Ti. 2		05:16	17:31
On. 3		05:44	17:58
To. 4		06:08	18:23
Fr. 5		06:31	18:48
Lø. 6		06:59	19:21
Sø. 7		07:35	20:01
Ma. 8	40	08:19	20:51
Ti. 9		09:12	21:51
On. 10		10:15	23:01
To. 11		11:27	-
Fr. 12		00:21	12:43
Lø. 13		01:33	13:52
Sø. 14		02:35	14:51
Ma. 15	41	03:27	15:44
Ti. 16		04:14	16:31
On. 17		04:56	17:16
To. 18		05:36	18:00
Fr. 19		06:16	18:43
Lø. 20		06:57	19:30
Sø. 21		07:42	20:23
Ma. 22	42	08:35	21:24
Ti. 23		09:39	22:37
On. 24 FN dag		10:54	23:54
To. 25		-	12:11
Fr. 26		01:01	13:18
Lø. 27		01:59	14:16
Sø. 28 Sommertid ender		02:50	14:08
Ma. 29	43	02:35	14:53
Ti. 30		03:15	15:33
On. 31		03:50	16:06

NOVEMBER 2012

Dagens længde er ved begyndelsen af denne måned 9 timer 9 min. Og aftager i løb af månedens 1 time og 44 min.				SOL		MÅNE	
				OP	NED	OP	NED
To.	1	Alle helgen	Solens radius 16' 7" (fjernest Jorden	07.18	16.27	17.51	09.57
Fr.	2	Alle sjæle		07.20	16.25	18.38	10.48
Lø.	3	Hubertus		07.23	16.23	19.33	11.32
Sø.	4	Alle helgens s. Otto <i>Jordens salt og verdens lys. Matt. 5,13-16 el. Saligprisningerne. Matt. 5,1-12</i>		07.25	16.21	20.35	12.08
Ma.	5	Malachias	UGE 45	07.27	16.19	21.42	12.37
Ti.	6	Leonhardus		07.29	16.17	22.53	13.01
On.	7	Engelbrecht	Tusmørket varer 43 min. ☉ s. kv. 01.36	07.31	16.15	-	13.22
To.	8	Claudius		07.33	16.13	00.07	13.42
Fr.	9	Theodor		07.35	16.11	01.24	14.00
Lø.	10	Luther		07.37	16.09	02.44	14.19
Sø.	11	23. s. e. trin. Morten bisp <i>Den fattige enkes gave. Mark. 12,38-44</i>		07.39	16.07	04.08	14.41
Ma.	12	Torkild	UGE 46	07.41	16.06	05.34	15.07
Ti.	14	Arcadius	☉ N.M. 23.08	07.44	16.04	07.02	15.40
On.	14	Frederik	Tusmørket varer 44 min. (nærmest Jorden	07.46	16.02	08.26	16.23
To.	15	Leopold		07.48	16.00	09.41	17.20
Fr.	16	Othenius		07.50	15.59	10.41	18.30
Lø.	17	Anianus		07.52	15.57	11.26	19.48
Sø.	18	24. s. e. trin. Hesychius <i>Fra døden til livet. Joh. 5,17-29</i>		07.54	15.56	12.00	21.09
Ma.	19	Elisabeth	UGE 47	07.56	15.54	12.26	22.29
Ti.	20	Volkmarus	☉ f. kv. 15.31	07.58	15.53	12.47	23.47
On.	21	Mariæ ofring	Tusmørket varer 45 min.	08.00	15.51	13.06	-
To.	22	Cecilia		08.02	15.50	13.23	01.02
Fr.	23	Clemens		08.03	15.48	13.40	02.14
Lø.	24	Chrysogonus		08.05	15.47	13.58	03.26
Sø.	25	Sidste s. i kirkeåret Catharina <i>Kom til mig. Matt. 11,25-30</i>		08.07	15.46	14.19	04.35
Ma.	26	Conradus	UGE 48	08.09	15.45	14.43	05.44
Ti.	27	Facundus		08.11	15.44	15.13	06.49
On.	28	Sophie Magd.	Tusmørket varer 47 min. ○ F.M. 15.46 (fjernest Jorden	08.13	15.43	15.49	07.50
To.	29	Saturninus		08.14	15.42	16.33	08.45
Fr.	30	Chr. 6.s føds.	Andreas	08.16	15.41	17.26	09.31

NOVEMBER 2012

		Højvande ved Vidåslusen (se s. 33)	
To. 1		04:19	16:33
Fr. 2		04:43	16:57
Lø. 3		05:06	17:22
Sø. 4		05:33	17:54
Ma. 5	45	06:06	18:33
Ti. 6		06:48	19:20
On. 7		07:38	20:16
To. 8		08:36	21:21
Fr. 9		09:41	22:33
Lø. 10		10:54	23:47
Sø. 11	Morten Bisp	-	12:07
Ma. 12	46	00:54	13:14
Ti. 13		01:53	14:13
On. 14		02:45	15:07
To. 15		03:32	15:57
Fr. 16		04:17	16:45
Lø. 17		05:00	17:32
Sø. 18		05:44	18:19
Ma. 19	47	06:30	19:10
Ti. 20		07:22	20:06
On. 21		08:20	21:09
To. 22		09:25	22:16
Fr. 23		10:34	23:21
Lø. 24		11:39	-
Sø. 25		00:20	12:39
Ma. 26	48	01:13	13:33
Ti. 27		02:02	14:21
On. 28		02:46	15:04
To. 29		03:24	15:41
Fr. 30		03:57	16:12

DECEMBER 2012

Dagens længde er ved begyndelsen af denne måned 7 timer 22 min. og aftager derefter indtil den 21., hvor den er 6 timer 56 min. Herefter og til månedens ende tiltager dagen 7 min.				SOL		MÅNE	
				OP	NED	OP	NED
Lø.	1	Arnold	Aldebaran kulm. midn. Solens radius 16' 13''	08.18	15.40	18.26	10.09
Sø.	2	1. s. i advent	Bibiana <i>Jesu indtog i Jerusalem. Matt. 21,1-9</i>	08.19	15.39	19.32	10.41
Ma.	3	Svend	Jupiter i opp. til Solen UGE 49	08.21	15.38	20.41	11.06
Ti.	4	Charlotte Frederikke	Barbara Merkur st. vestl. elong.	08.22	15.37	21.52	11.28
On.	5	Sabina	Tusmørket varer 48 min.	08.24	15.37	23.06	11.47
To.	6	Nikolaus	☉ s. kv. 16.31	08.25	15.36	-	12.05
Fr.	7	Agathon		08.27	15.36	00.22	12.23
Lø.	8	Mariæ undf.		08.28	15.35	01.41	12.42
Sø.	9	2. s. i advent	Rudolph <i>Når Menneskesønnen kommer. Luk. 21,25-36</i>	08.29	15.35	03.03	13.05
Ma.	10	Judith	UGE 50	08.30	15.35	04.27	13.33
Ti.	11	Damasus	Rigel kulm. midn.	08.32	15.34	05.52	14.09
On.	12	Epimachus	Tusmørket varer 49 min. Capella kulm. midn.	08.33	15.34	07.12	14.58
To.	13	Lucia	● N.M. 09.42 ☾ nærmest Jorden	08.34	15.34	08.22	16.02
Fr.	14	Crispus		08.35	15.34	09.16	17.18
Lø.	15	Nikatus		08.36	15.34	09.57	18.41
Sø.	16	3. s. i advent	Lazarus <i>Johannes Døber i fængsel. Matt. 11,2-10</i>	08.37	15.34	10.28	20.05
Ma.	17	Albina	UGE 51	08.37	15.34	10.52	21.27
Ti.	18	Lovise		08.38	15.35	11.12	22.45
On.	19	Tamperdag	Nemesius Tusmørket varer 49 min.	08.39	15.35	11.30	-
To.	20	Abraham	☉ f. kv. 06.19	08.39	15.35	11.47	00.01
Fr.	21	Thomas	Solhverv 12.12 Korteste dag Betelgeuze kulm. midn.	08.40	15.36	12.05	01.14
Lø.	22	Japetus		08.40	15.36	12.25	02.25
Sø.	23	4. s. i advent	Torlacus <i>Johannes Døbers vidnesbyrd. Joh. 1,19-28</i>	08.41	15.37	12.48	03.34
Ma.	24	Juleaften	Alexandrine UGE 52 Adam	08.41	15.38	13.15	04.40
Ti.	25	Juledag	☾ fjernest Jorden <i>Jesu Kristi fødsel. Luk. 2,1-14</i>	08.42	15.38	13.49	05.43
On.	26	2. juledag	Skt. Stephan Tusmørket varer 49 min. <i>Det retfærdige blod. Matt. 23,34-39</i>	08.42	15.39	14.30	06.39
To.	27	Joh. evang.		08.42	15.40	15.20	07.29
Fr.	28	Børnedag	○ F.M. 11.21	08.42	15.41	16.18	08.10
Lø.	29	Noah		08.42	15.42	17.22	08.44
Sø.	30	Julesøndag	David <i>Simeon og Anna. Luk. 2,25-40</i>	08.42	15.43	18.31	09.12
Ma.	31	Sylvester	UGE 1	08.42	15.44	19.42	09.35

DECEMBER 2012

		Højvande ved Vidåslusen (se s. 33)	
Lø.	1	04:24	16:39
Sø.	2	04:49	17:05
Ma.	3	49	05:15 17:36
Ti.	4	05:47	18:12
On.	5	06:26	18:56
To.	6	07:12	19:47
Fr.	7	08:05	20:45
Lø.	8	09:05	21:50
Sø.	9	10:12	23:01
Ma.	10	50	11:26 -
Ti.	11	00:13	12:39
On.	12	01:20	13:47
To.	13	02:19	14:48
Fr.	14	03:12	15:42
Lø.	15	04:01	16:33
Sø.	16	04:48	17:20
Ma.	17	51	05:32 18:05
Ti.	18	06:16	18:50
On.	19	07:03	19:37
To.	20	07:53	20:29
Fr.	21	08:47	21:26
Lø.	22	09:48	22:27
Sø.	23	10:51	23:30
Ma.	Juleaftensdag	52	11:54 -
Ti.	Juledag	00:30	12:54
On.	2. Juledag	01:25	13:47
To.	27	02:15	14:35
Fr.	28	02:58	15:17
Lø.	29	03:36	15:53
Sø.	30	04:08	16:24
Ma.	31	1	04:36 16:54

Alle oplysninger i denne kalender er meddelt af Københavns Universitet, bortset fra højvandtiderne (se side 33). De i kalenderen angivne tidspunkter for solens og månens opgang og nedgang er beregnet for disse himmellegemers centre og gælder for København. Alle klokkeslæt i denne kalender er i perioden fra 25. marts til 28. oktober angivet i sommertid, som er en time mere end mellemeuropæisk tid, der er normalt i Danmark.

Solens opgang og nedgang

Korrektioner for Sønderjylland

De i kalenderen angivne klokkeslæt for Solens opgang og nedgang gælder for Københavns horisont. Ved hjælp af de i nedenstående tabel anførte korrektioner er det muligt at udregne tidspunkterne for henholdsvis Aabenraa og Husum.

Tabellen anvendes på følgende måde: I tabellens første kolonne opsøges tidspunktet på året, idet de efter månederne anførte romertal I og II betegner henholdsvis første og sidste halvdel af den pågældende måned. De ud for måned-

halvdelen anførte tal i de følgende kolonner er det antal minutter, der skal lægges til kalenderens klokkeslæt for henholdsvis solopgang og solnedgang for at få klokkeslættet for vedkommende lokalitet.

I landsdelens vestlige egne indtræder de omhandlede begivenheder yderligere op til 3 minutter senere, ved østkysten 1-2 minutter tidligere.

Eksempel: Solopgang i Højer den 7. juli. Kalenderen angiver 04.39. Hertil lægges ifølge tabellen for juli I for Aabenraa 17 minutter, hvorved man får 04.56. Da Højer ligger ved vestkysten lægges yderligere 3 minutter til. Resultat: 04.59.

Det bemærkes, at tabellen ikke kan anvendes til korrektion af tidspunkterne for månens op- og nedgang.

MÅNED	AABENRAA		HUSUM	
	Solopgang	Solnedgang	Solopgang	Solnedgang
December II	+ 8	+ 17	+ 7	+ 23
Januar I – December I	+ 9	+ 17	+ 8	+ 22
Januar II – November II	+ 9	+ 16	+ 9	+ 21
Februar I – November I	+ 10	+ 15	+ 11	+ 19
Februar II – Oktober II	+ 11	+ 14	+ 12	+ 18
Marts I – Oktober I	+ 12	+ 13	+ 14	+ 16
Marts II – September II	+ 13	+ 13	+ 15	+ 15
April I – September I	+ 14	+ 12	+ 16	+ 14
April II – August II	+ 15	+ 11	+ 18	+ 12
Maj I – August I	+ 16	+ 10	+ 20	+ 10
Maj II – Juli II	+ 16	+ 9	+ 21	+ 9
Juni I – Juli I	+ 17	+ 8	+ 23	+ 7
Juni II	+ 17	+ 8	+ 23	+ 7

Højvandet ved vestkysten

Højvandet er i kalenderen beregnet for Vidåslusen. Udgangspunktet er højvandet ved Havneby som angivet i Færvandsvæsenets tidevandstabel. Tidsangivelserne er mellemeuropæisk tid med hensyntagen til dansk sommertid. Vil man kende vandtiderne ved andre punkter på vestkysten end ved Vidåslusen, må man ved:

Nordslesvig

Havneby, Rømø	trække 23 min. fra
Lakolk	trække 1 t. og 3 min. fra
Koldby.....	trække 3 min. fra
Ballum sluse.....	trække 18 min fra
Rejsby sluse	trække 3 min. fra

Vester Vedsted .....

trække 13 min. fra

Fanø

Nordby	lægge 2 min. til
Sønderho	trække 43 min. fra

Sydslesvig

Dagebøl	
(forb. til Før)	trække 28 min. fra
Schlüttsiel (forb.	
til Halligerne).....	trække 48 min. fra
Husum (forb. til	
Pellworm m.v.).....	trække 48 min fra
Frederiksstad.....	lægge 56 min. til
Tønning.....	lægge 2 min. til
Wyk.....	trække 38 min. fra
St. Peter.....	trække 1 t. og 31 min. fra
Westerland	trække 1 t. og 45 min. fra

Formørkelser i året 2012

Der er en total solformørkelse i 2012, men den er kun synlig syd for ækvator.

Ringformet solformørkelse 21. maj.

Ikke synlig i Danmark. Formørkelsens synlighedsområde ses på kortet på næste side. I område B vil formørkelsen være synlig i hele sin udstrækning. I område A vil formørkelsen være påbegyndt ved solopgang og i område C vil Solen gå ned før formørkelsen er afsluttet. Formørkelserne går i retning fra a til b.

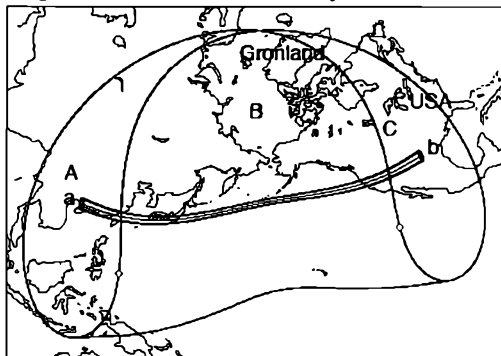
Total solformørkelse 13. november.

Formørkelsen er ikke synlig i Danmark. Den totale formørkelse begynder i Australien og slutter udenfor Chiles kyst. Formørkelsens synlighedsområde ses på kortet på næste side. I område B vil formørkelsen være synlig i hele sin udstrækning. I område A vil formørkelsen være påbegyndt ved solopgang og i område C vil Solen gå ned før formørkelsen er afsluttet. Formørkelserne går i retning fra a til b.

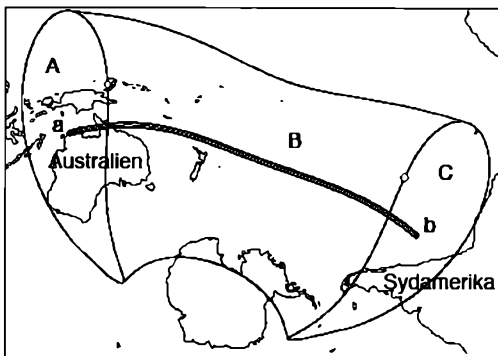
Penumbrale måneformørkelse den 28. november.

Når den penumbrale fase begynder står månen 13 grader under horisonten, men lige efter formørkelsens midte kl. 15h 33m kommer den over horisonten. Når formørkelsen ender kl. 17h 53m står månen cirka 15 grader over horisonten. midte kl. 22h 12m er den lige over horisonten. Totaliteten ender kl. 23h 02m. Den partielle fase ender 16.juni kl. 0h 02m, dvs. lige efter midnat. Den penumbrale fase ender kl 1h 02m den 16. juni.

Ringformet solformørkelse 21. maj 2012

Total solformørkelse 13. november 2012

Sydslesvigs danske Ungdomsforeninger

SdU

er en sammenslutning af ungdoms- og idrætsforeninger samt landsdelsorganisationer for børn og unge.

SdU's formål er at fremme det danske børne- og ungdomsarbejde i Sydslesvig

www.sdu.de

Sydslesvigs danske Ungdomsforeninger, Norderstr. 76, D-24939 Flensburg . tlf. +49 (0)461-144 08-0

ARTIKLER OG
DIGTE

For 50 år siden...

Af Lis Mikkelsen

Oms og atomkrig truer

I 1962 er de to største problemer Omsen og en truende atomkrig. Omsen indføres pr. 1. juli, og der er mange skrivelser om, hvordan man håndterer den nye afgift.

Tanken om en truende atomkrig forskrækker rigtig mange mennesker. Der udsendes en pjece ved navn "Hvis krigen kommer" til alle husstande om, hvordan de skal forholde sig i tilfælde af radioaktiv nedfald. "Har De fået Deres atompjece?" spørger medicinaldirektør Esther Amundsen i radioen. Atomforskere på Risø eksperimenterer med brød, der kan laves, efter at atombomben er faldet og har ødelagt alt.

Pjece Hvis krigen kommer

Kampmann er statsminister og da han bliver syg tidligt på året, tager udenrigsminister Jens Otto Krag over som vikar. Kampmann kommer tilbage efter sygdommen, men det varer ikke længe, før han bliver syg igen, og så overtager Krag posten permanent. Per Hækkerup bliver udenrigsminister.

Det konstateres, at arbejdsløsheden i 1962 er et næsten ukendt begreb i Sønderjylland. Man laver en vidtgående landbrugslov, der tillader sammenlægning af små brug op til 7-8 hektar, og man kalkulerer med, at det vil nedlægge 37.000 små brug. Man regner

Lis Mikkelsen

med, at løsdriftssystemet vil blive fremtidens staldtype.

Forbruget stiger. Opgørelser viser, at det er steget 10-12% i løbet af 1962. Kvinderne er i fuld fart på vej på arbejdsmarkedet.

En egentlig artikelrække i Hejmdal fortæller om kvinder i erhvervslivet. De svarer alle på: "Derfor arbejder jeg ude". Der er annoncer i avisen, der viser, at det stadig er manden, der sidder på penge-kassen. *Får deres kone nok i husholdningspenge*, spørger man. Og man tilføjer: *"Husk at en voksen mand spiser for 3,19 kr. om dagen!"*

Fabriksarbejderne holder sig ikke tilbage. De kræver en daglig arbejdsdag på 6 timer. Der er fremgang på mange områder. Typehuse vinder frem overalt, og det er nu muligt at bygge et hus på kun 4 måneder.

Danmark og England søger stadig optagelse i De 6. Vi har hastværk efter at komme med, for danskerne er bange for at blive koblet af landbrugsforhandlingerne i Fællesmarkedet.

Danskerne vil gerne rejse. De kan komme med Spies og pastor Krogager. Den sidste stifter et flyselskab og søger koncession. Han har nu 2 rutefly og 40 busser.

Man søger at lægge en bombe under grænsehandelen. Tyskerne vil indføre restriktioner, så de liberale danske love må

tages op til revision. Tyskerne kræver, at man skal have været i udlandet i 3 døgn for at kunne indføre toldfrie varer. Danskerne gør det samme, For at vise, at det er alvorligt ment, idømmes strenge straffe ved overtrædelser. En mand får således 4 måneders fængsel for at indsmugle 1 kg kaffe. Den såkaldte "lille grænsehandel" er ved at blive afskaffet.

Langsomt er synet på rygning ved at ændre sig. Sundhedsstyrelsens medlemmer er tidligere blevet fotograferet lystigt pulsende på cigarer og cigaretter. Styrelsen bestemmer nu, at medlemmerne ikke vil ryge på billeder i avisen.

I Danmark drøfter man ivrigt placeringen af det 3. universitet. Stærke kræfter arbejder på at få universitetet til Sønderjylland.

Man søger medlemmer til Lottekorpsen.

Announce fra lottekorpsen

Danmark får nye 5-2-1 øre. De triste aluminiumsmønter afløses af kobbermønter. Der er forslag fremme om en Øresundsbro. Prisen er 1 milliard kroner. Der er to forslag: Espergærdeløsningen og Helsingørsløsningen.

Udlandet

1962 er året, hvor en atomkrig mellem USA og USSR er nærmere end nogensinde. Krustjov lader atombevæbnede raketter opstille på Cuba, og det er lige ved at gå galt. Men det lykkes Kennedy at afværge katastrofen. Først blokeres Cuba, og så er der intensive forhandlinger, der ender med, at russerne trækker deres våben tilbage.

Amerikanerne søsætter deres første atomdrevne hangarskib U/S Enterprise. Skibet kan runde jorden 30 gange uden at få tilført brændstof.

I Algier er der oprør og de Gaulle har mange problemer med OAS ("Den hemmelige hær"). Opstanden breder sig helt til Paris. Terrorbølgen i Algier fører til et opgør mellem de to konkurrerende ledere Ben Bella og Ben Khedda. Ben Bella vinder og besøger Fidel Castro.

I Tyskland er Spiegelaffæren det, der optager spalterne. Redaktør Conrad Ahlers kritiserer i bladet det tyske forsvar. Han skriver, det er så elendigt, at det aldrig vil kunne modstå et angreb fra Warszawa-pagten. Ahlers arresteres, fordi han tilsyneladende har haft adgang til hemmelige dokumenter. Spiegelaffæren beskrives som et angreb på ytringsfriheden.

I Portugal er der oprør mod diktator Antonio Salazar. Det lykkes ikke at vælte ham, men en overgang ser det ud til at ville ende med en borgerkrig.

I Israel kommer Adolf Eichmann for retten. Han bliver dømt for folkemord og hængt. Der dukker stadig rygter op om forsvundne nazister. Martin Bohrmann optræder i flere af rygterne. I et er han flygtet til Argentina i en u-båd. I et andet har han siden krigen boet forklædt i Berlin.

I Berlin er der af og til opræk til krise,

men de fleste har affundet sig med, at Muren ligger der. Årsdagen for Berlinmurens bygning den 14. august fejres i Moskva. I Berlin er der tavshed. Det ændrer sig dog, da en mand nedskydes på Berlinmuren. Det afføder vrede protester fra Berlinborgerne. Russerne fralægger sig ethvert ansvar. Det er ikke dem, der har skudt!

FN's generalsekretær U Thant har travlt med at søge at løse de mange problemer, men han har svært ved at trænge igennem.

De kongelige

Prinsesse Margrethe er i Ægypten hvor hun deltager i udgravninger. Prinsesse Benedikte har afsluttet sin skolegang i Schweiz og er hjemme igen. Det danske kongepar er i Thailand, hvor de indvier et danskbygget bibliotek. De får foræret et par fine elefanter. Dem skrives der meget om i 1962.

Kongeparret er naturligvis i Gråsten i løbet af sommeren.

Kongeparret i Gråsten

Der er artikler i avisen om, hvorvidt den engelske kronprins skal gå i en almindelig skole ligesom den svenske kronprins. Der er argumenter for og imod.

Prins Charles

Mode og sport

Cotton Coats er noget enhver må have. Det er også plisserede terylene nederdele. Frisuren til kvinder kræver en vis mængde hårlak for at blive siddende i sin rette facon.

Miss teenagemode

Der er ikke mange store sportsbegivenheder i 1962. Den unge landsholdsspiller Carl Bertelsen får en del omtale.

TV, kunst og kultur

Den tidligere tv-mand Klaus Toksvig ansættes af Udenrigsministeriet som good-will ambassadør.

Hans Sølvhøj er generaldirektør i Dan-

marks Radio, og han forhandler om at vise fodbold på tv. Han får også en aftale med en række skuespillere om, at de ansættes i det såkaldte tv-teater. Ganske langsomt tager kunstnerne tv-mediet til sig.

Alice Vestergaard

Alice Vestergaard er på skærmen.

Fjernsynet viser den første direkte transmission fra USA. Her taler Kennedy. Man venter 200 mio. seere til udsendelsen. Fru Kennedy henrykker alle ved på tv at vise rundt i Det Hvide Hus.

Maria Callas rydder forsiderne. Ikke på grund af sin sang, men på grund af sit forhold til den græske millionær Onassis.

Otto Leisner er vært på Pladeparade, og TV udvider sin sendetid til 24 timer om ugen.

Vivi Bak har succes i Tyskland. Hun har et lille intermezzo med impresario Frits Ruzicka, der kræver sin del af stjernens tyske gage. Mogens With får ansættelse på Old Vic, men han dør, før han rigtig kommer i gang.

Kjeld Petersen dør i maj under prøverne til en af årets sommerrevyer.

Filmatiseringen af West Side Story løber med de fleste af årets Oscars. Den danske film Harry og Kammertjeneren sendes til Hollywood for at deltage i konkurrencen. Det er en stor, sjælden ære for dansk film.

Årets største filmbegivenhed er verdens hidtil dyreste film Cleopatra, der optages med Elisabeth Taylor i hovedrollen. Hun formår at få filmen i medierne før pre-

mieren. Først er der rygter om, at hun og Richard Burton er forelskede i hinanden – også uden for filmlærredet. Burton afviser skilsmisserygter. Så prøver Elisabeth Taylor at begå selvmord, og så kører rygterne igen. Der er nok at skrive om.

Marilyn Monroe

I august dør Marilyn Monroe, og avisen spekulerer på, om det er selvmord eller en ulykke.

Almindeligt forbrug

Coca Cola er kommet for at blive. Nu fås flaskerne også i store udgaver.

Et fjernsyn koster omkring 2.000 kr. Det svarer ca. til 22.000 nutidskroner. Man kan også købe en af små moderne transistorradioer. Den har en værdi af 7.000 nutidskroner.

Piccolo mobil

PICCOLO MOBIL er den store luksus-model, der kan alt – den første transistorradio med alle lysnetradioens kvalifikationer: 7 bølgeområder, dobbeltskala, 4 antenner og superhøjttaler. PICCOLO MOBIL er hjemmeradio, rejseradio, bilradio og bådradio (navigationsoverområde). Kontantpris:

Kr. 660,00

Transistorradio

De hotteste biler er Ford Zephyr og Zodiac.

Kvinderne er begyndt at komme ud på arbejdsmarkedet, og det kræver lette løsnings i køkkenet. Der reklameres meget for dåsemad.

Jaka færdigmad

Forslag om mejerisammenslutning

5.januar: *Næppe nogen fremtid for fodermesterafløserne*, siger konsulent A. Winther, Ulkebøl.

6.januar: Kolstrup Boligforening nedriver Kilegaard. Skoleudvidelse på Skærbæk Kommuneskole for 2,5 mio. kr.

Kilegaard

8.januar: Amtmand Vagn-Hansen udtaler, at frivillige kommunesammenlægninger trænger sig på.

9.januar: DSB overvejer at nedlægge Rødekrobanen for persontrafik.

10.januar: Forslag om at sammenslutte alle mejerier på Als.

12.januar: Mads Clausen stifter fond på ¼ mio. kr. Skal yde støtte i uddannelsesmæssig- og forskningsøjemed. Sundeved Land-

boforening fejrer 100 års jubilæum.

15.januar: Ny vestfløj rejst på Tønder Kommuneskole. H. P. Hanssens 100 års dag fejres på Folkehjem. Stort vejarbejde i Høptrup. Tinglev får ungdomsklub.

16.januar: Pragtfuld koncert med Sønderjyllands Symfoniorkester dirigeret af Haakon Elmer og med Skjold Rasmussen som solist. Falck i Tønder har store udvidelsesplaner.

18.januar: Byggegrunde udstykkes i Lunden.

Mænd på køkkenskole

20.januar: Mandfolk i Skodborgs skolekøkken. 30 sommerhusgrunde udstykkes ved Barsø Landing. Svend Petersen starter nyt trykkeri på Nordals.

23. januar: 350-årig kiste fra Løjt på museum i Hørsholm. Velbesøgt fællesmarkeds-møde i Løgumklosterkredsen. Simon From taler.

25. januar: Mommarkruten nedlægges.

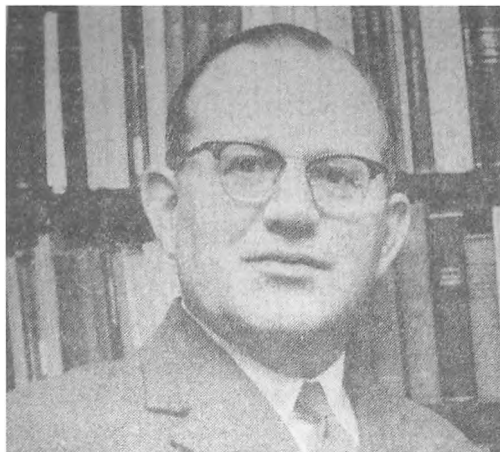
29.januar: Vognmandsfirmaet I/S Jens Jensen Bov fylder 40 år.

Moderne staldanlæg

30.januar: Gårdejer Anders Hørlück tager hypermoderne stald i brug med rørafsugningsanlæg og udmugning pr. transportbånd. Renovationsvogn i Aabenraa. 1.500 medlemmer af Tønder Amts Husmandsforeninger. Sønderborg mangler 19 skolelærere.

31. januar: 110-årig boglade skifter ejer. Boghandler Niels Thomsen køber Wohlensbergs boghandel.

Pastor Erling Steenberg

1. februar: Sognepræst E. Steenberg, Gl.Haderslev kirke fylder 50 og fejrer 10 års jubilæum.

2. februar: Tysk motorskib havareret ved Halk Hoved. Dansk helikopter og tysk marinefartøj bringer havaristen fri. Dom i Tønder om tysk køb af jord i Danmark. Ældre dame brugt som stråmand. Stor Franciska Clausen-udstilling i Flensborg.

3. februar: "Årgang 1929" spilles i Bredebro med lærer Bjerre som onkel Teodor

Lærer Bjerre og årgang 1929

5. februar Simon From ønsker Danmarks 3. universitet placeret i Sønderjylland.

6. februar: Mange smuglerier i Kollund af cigaretter. Sygeplejerske Harriet Bøll hjem

til Haderslev fra Grønland.

7. februar: Løgumkloster ind i billedet som det ideelle sted for et teologisk fakultet.

10. februar: På 42. år holdes der afstemningsfester i Sønderjylland. Strid om lukning af Hostrupskov Skole. Kollundborgerne vil have Stenderup kirke revet ned og flyttet til Kollund. 400 underskrifter.

13. februar: Plan om stor hoteludvidelse i Rødding. J. Philipsen formand for Højspændingsværket. Ny jazzclub i Sønderborg. De unge stormer ind. Klubben standser medlemstilgangen ved 100.

15. februar: Pilotering til Det tyske Gymnasium i Åbenrå påbegyndt.

16. februar: Haderslevs skoler investerer ikke i skole-tv. Der er vigtigere ting at bruge penge på.

17. februar: Tyfonagtigt uvejr anretter store skader i Sønderjylland.

22. februar: Skal 4 slægtsgårde på Als' bedste jord nedlægges, for at Sønderborg kan få sin befalingsmandsskole? Storbrand midt i det gamle Rødding.

27. februar: Arnum Nykro brandhærget. Muslingebanke ved Højer er væk efter stormen.

Besøg af udenrigsministeren

3. marts: Kogeforeningen i Åbenrå fylder 100 år. Tinglevhus kostede i alt 725.000 kr.

6. marts: Sønderjyderne må føle det kommende valg som en forpligtelse siger amtsrådsmedlem Jørgen Ludvigsen. Om-sætningen i Løgumkloster Bank tidoblet på 25 år. Udenrigsminister Jens Otto Krag taler på møde på Centralhotellet i Løgumkloster. Store perspektiver for Rømø Havneby. Det nye Enstedværk til 80 mio. kr. under opførelse.

9. marts: Portræt af Landeværnets formand Hans Andersen Kongsbjerg ophænges på Folkehjem. Københavnsk ingeniør foreslår at tørlægge Als Sund og Als Fjord for at skaffe ny hurtigrute til København.

10. marts: Der har været 3 hold i gang på Den Kommunale Ungdomsskole i Aabenraa. Henriette Skrumsager død i en alder

af 80 år. Svenstrup Forsamlingshus 50 års jubilæum.

Henriette Skrumsager

14. marts: Arnum Campingvognfabrik foran store udvidelser.

12. marts: Gudrun Jensen, Gråsten, ny formand for folkedanserne i SI.

16. marts: St. Marie kirke i Sønderborg indvies efter ombygning af tårnet. Haderslevrytteren Søren Hobolt Jensen sætter ny dansk rekord med sin hest Pirel.

19. marts: 3 konfirmander på Årø. Der findes ikke biler på øen, så konfirmanderne bliver kørt fra kirken på traktor. 9. klasse fra Graasten skole prøver noget nyt: De er i erhvervspraktik.

20. marts: Lærer Jens Kristensen, Hovslund, går på aftægt efter 42 års lærergerning i Sønderjylland.

22. marts: Kuppelhallerne ved Lundsbjerg indvies.

24. marts: Agerskov Ungdomsskole klar til at modtage elever.

27. marts: 18.000 lejligheder projekteres for Syd- og Sønderjylland.

Agerskov Ungdomsskole

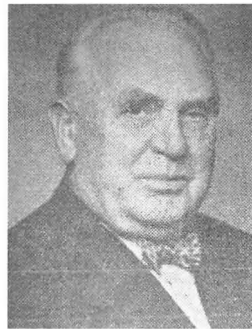
En ny købmandsskole venter

28. marts: Skrydstruppilot fik stop i 10 km's højde, men piloten svævede sikkert hjem.

30. marts: Grundstensnedlæggelse for den nye Købmandsskole i Aabenraa.

2. april: Man overvejer at flytte billedgalleriet på Folkehjem til Sønderborg slot på grund af pladsmangel. Erik Jessen genvalgt som borgmester i Aabenraa. Chokrapport fortæller at 105 af Haderslevs 595 lejligheder er saneringsmodne. Borgmester i Haderslev Peter Olesen.

4. april: Den nye Falckstation i Haderslev er landets mest moderne. Arkitekt Jep Fink Aabenraa fylder 80.

Arkitekt Jep Fink, Aabenraa

6. april: Gråsten Fodboldklub fylder 40 år. Musikdag på Nørre Løgum Centralskole.

7. april: Den nye Andelsbank i Sønderborg åbnet. Ko i Neder Jerstal tilhørende Peter Holm sætter rekord. Den giver over 40 kg mælk dagligt med 11,9 % fedt.

9. april: Vojens og Omegens lærerkreds foreslår eksamensfrie klasser. Egersundbroen bliver et år forsinket. Sjællandsk konsortium vil købe Bovrup Andelsmejeri.

11. april: Købmand Søren Jensen, Toftlund, fylder 70. "Ferie kender jeg ikke" siger han.

12. april: Plan om butikker om bord på Kollundbådene. 24 lejligheder skal bygges i Nordborg.

14. april: Mange nye huse i Genner by. Toldvæsenet stopper salg af afgiftsfri spiritus og cigaretter på de såkaldte måneskinsure. Firmaet Michelsen og Jakobi viser lækker modekollektion.

16. april: Håndboldbryllup i Genner. Formanden for divisionsklubben i Fjelstrup, Vagn Rasmussen, viet til målvogtersken på Haderslev Håndboldhold, Margit Jensen. Generalkonsul dr. Phil Troels Fink fylder 50.

18. april: Stor biludstilling i Sønderjyllands hallen i påskeugen. "The Syncopaters" ledet af Valdemar Rasmussen spiller i Flamingo Jazzclub i Aabenraa. Nørre Rangstrup Herreds Landboforening fylder 50 år. Kloakering i Tønder for 240.000 kr.

21 april: Sønderborg Garden optræder med helt nyt Tattoo. Bygmester og sognerådsformand gennem 32 år, Peter Thygesen, Stepping fylder 80. VU i Sønderjylland har

Valdemar Rasmussen

25 års jubilæum. Formand er Peter Holst, Rødding.

25. april: Alsia bliver Jyllands bedste bryderklub. Haderslevegnens landmænd er en måned forsinket med såningen. Kloakering i Kværs. Foreløbig kun i bygaden. Gårdejer P. Heissel, Kassøgård fylder 80.

27. april: Enstemmig beslutning om ny handelsskole i Haderslev. Skal bygges som elementbyggeri.

Borgmestermaleri afsløret

28. april: Slagteriernes formand Dons Christensen flytter til Sønderjylland. Han har overtaget den tidligere tyske domænegård Stendetgård ved Haderslev.

1 .maj: Varnæs Kommune bygger skole til en million. Der skal ikke bygges flere lærerboliger i Tønder Kommune. Højskole-

mor Ellen Margrethe Lund, Tanderupgård ser tilbage på 70 år.

3. maj: Maleri af Borgmester Anders Andersen Sønderborg afsløret.

5.maj: Hovedvej A10 i Haderslev amt får asfaltkørebane. Bordorff Skodborg indviet ny udstillingsplads.

7. maj: 40 års jubilæum på Nordborg Slots Efterskole.

Ellen Margrethe Lund, Tanderupgård

9.maj: Fhv. godsinspektør ved Schackenberg Gods, H. C. Davidsens død 85 år gammel.

15. maj: Planer om radio- og tv-bygning i Aabenraa fremmes. Rinkenæs Ungdomsskole udvider. Professor Hal Koch taler på Idrætshøjskolen i Sønderborg.

16. maj: Løjt Kirkeby får ny brandsirene.

17. maj: 100 sangere i Bolderslev kirke.

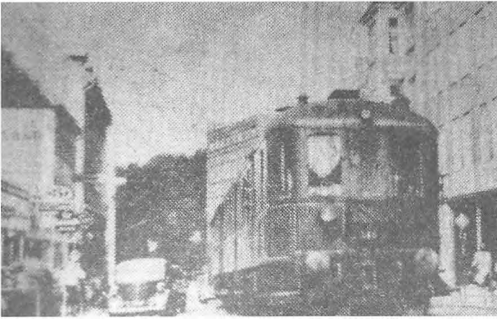
23.maj: Drama i Cirkus Moreno i Åbenrå, da løve overfalder løvetæmmeren. Løven bliver aflivet. Haderslev Vandrerhjem 25 års jubilæum.

25. maj: Handelsbankens filial i Padborg genstand for større ombygning og modernisering.

26. maj: Mommarktoget kører for sidste gang gennem Sønderborgs hovedgade. Også damptoget Rødekro-Aabenraa kører sin sidste tur.

Den fjerde landsdelsscene skal ligge i Sønderjylland

29. maj: Sønderjysk Teaterforening går ind for en 4. landsdelsscene i Aabenraa.

Mommark-banens sidste tur gennem Sønderborg

2.juni: Tusinder til årsmøde i Sydslesvig.

7. juni: Stor efterspørgsel efter mandskab til roelugning på gårdene ved Haderslev. 120 mand fra byens kaserner går i arbejde.

8. juni: Lærerepar fra Ørderup dræbt i Høningkrydset.

10. juni: Aabenraa Museum fylder 75 år.

12. juni: 25.000 mennesker i Gram i pinsen.

14. juni: Politistyrken i Kruså har så meget arbejde, at den har måttet udvide. De nye betjente kan ikke finde noget at bo i og må bo i telte.

18.juni: 40.000 samlet i Skrydstrup til flyvevåbnets jubilæum. DSK i Tønder Amt vælger ny formand. Det bliver Laust Fogtmann. 46 medlemmer er døde i året, der gik. Der er 840 medlemmer tilbage.

19.juni: Sønderborg Amtsråd yder 250.000 kr. til Statsskolens udvidelse.

22. juni: Hele den gamle bestyrelse i Haderslev Rideklub må gå på den årlige generalforsamling.

Da en udlænding var en sjældenhed

23. juni: Pige fra Styding gift med araber. Anne Marie Michelsen gift med Haidar Ghaibeh flytter til Arabien, hvor han er ansat i finansministeriet.

26.juni: 50 års jubilæumsdyrskue i Toftlund.

2.juli: Forstander P. H. Lauritsen trækker sig som forstander på Hoptrup Højskole.

4.juli: Andreas Wortmann ringriderkonge i Aabenraa.

Dansk/arabisk ægtepar

5.juli: Postvæsenet i Tønder motoriseres. Ny fløj på Rønshoved Højskole indviet.

7.juli: Skuespillerinden Kirsten Søberg drømmer om en sønderjysk landsdelsscene. Bolderslev Andelsmejeri har 75 års jubilæum. Kulprammen Waterland af London til kajs ved Enstedværket for 30.gang. Gråsten og Rinkenæs kommuner begynder sammenlægning.

10.juli: Domprovst Poul Schous prædiken på FDF' s landslejr transmitteret i fjernsynet.

11.juli: Mere end 50.000 til Sønderborg Ringridning. Hans Iversen, Elstrup, årets ringriderkonge.

13.juli: Den historiske ejendom Trøjborg solgt for 1,3 mio. til Børge Olsen, Odense.

15. juli: 670.000 svin slagtet på sønderjyske slagterier i 1961.

18.juli: Tusinder modtog kongefamilien. Sommerophold i Gråsten begyndt.

20.juli: Børn fra Haderslev fandt farlig mine på Rømhø 40 m. fra klitrækken.

21. juli: Knud Fanø ny rektor på Duborgskolen.

26.juli: Boligforeningens huse i Vestergade, Røddekro klar. FDF sommerlejr ved Frederikshøj.

Rektor Knud Fanø,
Duborgskolen

30. juli: Grænsestævne på Rønshoved. Undervisningsminister K. Helweg Petersen taler.

1.august: Skøjtebane tænkes bygget i Haderslev by. 42 mejetærskere produceret på Blomfoss.

Flere guldmedaljer til atletikpigen fra Løjt

3.august: Sønderborgs telefoncentral skal skiftes helt ud. Jes P. Asmussens cementstøberi i Agerskov har bygget omkring 140 silo- og tankanlæg i Jylland.

8.august: Ribe Jernstøberi bygger i Tønder. Ny børnehave i Møllegade, Sønderborg, indrettes som eventyrverden. Mange utraditionelle og sjove metoder tages i brug.

10.august: Bedsted Centralskole ikke færdig til 13. august. Børnene får forlænget deres ferie. Rasmus Bergholdt, Arrild, kommunkasserer i 25 år. Stor udvidelse af Centralskolen i Stubbæk.

11.august: 5 guldmedaljer til Marie Rasmussen, Løjt.

14. august: Præsten i Øster Højst flyttet ind i nyistandsat præstegård.

15.august: Statsseminariet i Haderslev indfører ny uddannelse af lærere.

18.august: Lærer Karl Lund, Maugstrup, viser sin store samling af nødpenge. Den 29-årige kok Per Munch Jørgensen, der har været overalt i verden som sømand og kok, bliver krovært i Fjelstrup.

21.august: Rejsegilde på Chris Konfektion Toftlund. Begge Havnbjergs skoler må udvides *Den fugtigste sommer i 30 år*, siger

Fem guldmedaljer til Marie Rasmussen

Den tidligere Aabenraa-atletikpige på Dansk Idrætsforbunds »top ti liste« i diskoskast

Den dygtige atletik-pige, Marie Rasmussen, der tidligere har været medlem af AaIG, har for nylig modtaget fem guldmedaljer, idet hun stier i 1951 blev kvindelig nordisk mester i den nordiske landskamp i tri idræt for søtærende.

I Hamborg fik hun, da hendes skib, »Berla Dan«, anløb denne havn overrakt guldmedaljerne af sekretær Finn Fuldbj-Olsen.

Marie Rasmussen figurerer iøvrigt i øjeblikket på Dansk Idrætsforbunds »top ti liste« i diskoskast, hvor hun med et kast på 34,13 meter har placeret sig som nr. 8.

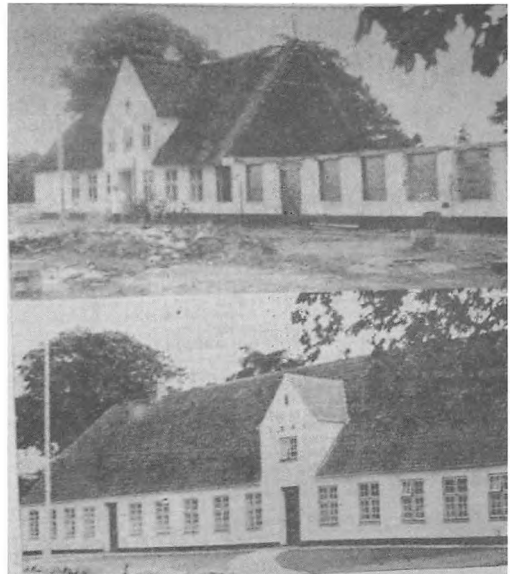
Hun blev medlem af AaIG i 1950, hvor klubben arrangerede et stævne, der kaldtes »kom som du er«, og hvis formål var at lade mennesker, der ikke havde prøvet at dyrke atletik, forsøge sig i forskellige øvelser. Året efter blev hun fysik nester, og i 1955 satte hun dan-

Marie Rasmussen, da hun passede gården i Løjt

sejlet i et par år som Danmark

Marie Rasmussen, Løjt

Præstegård i Øster Højst

værkfører på Åbenrå Asfaltværk. Kornhøsten truet. Haderslevs højeste boligkompleks ved Gammelting indviet. De uberørte langdysser i Bredeådalens åbnet.

28. august: Det nye Farversmøllevandværk indviet. Åbenrå bruger hvert år 1,5 mio. kubikmeter vand.

29.august: Arnum Centralskole indviet. Der har ligget to borge på Kegnæs.

31.august: Typidan-huse bygges på samle-bånd. Arkitekt Johannes Schmidt, Toftlund, begyndte med hobbyforsøg. Uholdbar parkeringssituation på Rådhusstorvet, Sønderborg, afhjælpes snart.

1. september: De nye mælkekartoner fra Bov Mejeri Pure-Pak har vundet indpas i 40 lande.

Sprithådene sejler og sejler

4.september: En million med Kollund bådene i 3 måneder.

7.september: Købmand Heinrich Schmidt, Store Torv, Åbenrå, fylder 70 og ser tilbage på sit liv.

11.september: Brødrene Gram repræsenteret på Landsmejeriudstillingen med maskine, der kan fremstille 13.000 ispinde pr. time. Aabenraa Møbelfabrik Bolderslev indviet. Maleren og keramikeren Kai Trier Haderslev fylder 60. Gram Teglværk moderniseres.

14. september: Øsby Andelsmejeri fylder 75 år.

15.september: Grønttørringsanlægget i Løgumkloster indviet. Kan behandle 80 tons grønt i døgn. Antikt fotoatelier fra fotograf Matthiesen, Højer, overgivet til Nationalmuseet.

22.september: "*Jeg har haft 14 lykkelige år i Bov*" siger pastor Axel Harritsø. Styding Savværk og Hammelev Savværk er gode

Heinrich Schmidt,
Aabenraa

eksempler på små, blomstrende virksomheder.

23.september: Efter rekordår standser Åbøl Mejeri. Smuk afsked med lærer Holmsgaard, Bredebro.

1.oktober: Korn- og Foderstoffirma N. J. Skov, Brændstrup fylder 50 år. Hidtil største traktordemonstration hos gårdejer Hans Knudsen, Styding. 25 traktorer og plove i arbejde. Sprogforsker prof. P. Jørgensen mener, at sønderjysk er den dialekt, der senest vil forsvinde.

4.oktober: Kraftig nedgang i grænsetrafikken efter nye regler i toldloven. Landsdelens første supermarked åbner i Guderup.

8.oktober: Blans og Stenderup mejerier lukker. Civilforsvaret i Augustenborg holder katastrofeøvelse. Grundstenen lagt til Krusaa ny skole.

11.oktober: Anton Holm, Rangstrup, formand for SDM. Skovrestauranten Christiansdal genoplives. Sommeren bød på 11.800 campister i Vemmingbund. Gråsten Børnehaven 25 års jubilæum.

13. oktober: Købmandsskolen Åbenrå indvies. Ellum Forsamlingshus 25 års jubilæum.

17.oktober: Kølemaskine fra Vojens laver is på Grønland. Brd. Grams hidtil største fryseanlæg afskibes til fiskefiletfabrik på Grønland. DAPA bygger stor fabrik i udkanten af Aabenraa.

19.oktober: Æblemostproduktion i fuld gang i Halk. Tømremester H. P. Dam, Toftlund, æresmedlem af Dansk Arbejde.

21.oktober: *Jeg føler mig nærmest som*

Christiansdal Skovkro

sønderjyde, siger fru Edel Madsen, Haderslev, der stammer fra Øster Götland. 230 nye byggegrunde omkring Skovridergården Aabenraa.

De får mælk fra Tyrstrup

22.oktober: De amerikanske styrker får mælk i plastikposer leveret fra Tyrstrup Mejeri.

24. oktober: Præstekonvent i Hoptrup. Østergård Mejeri, Gram, har 75 års jubilæum.

27. oktober: 2.000-årig boplads fundet i Tønder ved udgravning af Nørremarksvej.

30. oktober: Staten tilbyder Haderslev at overtage Dammen for 100.000 kr.

1. november: 75 års jubilæum på Bevtoft Mejeri. *Mejeriet er det 3. største i NRH*, siger formand Otto Brink. 10 års fødselsdag i Padborglejren. Tyrstrup Mejeri 75 år. Gråsten Landbrugsskole melder fuldt optaget, skønt andre landbrugsskoler savner elever.

7.november: Statens Sømandsskole i Sønderborg indvier sine nye lokaler.

9.november: Den katolske kirke i Åbenrå

Mejeribestyrer
H.C.Nielsen, Bevtoft og
Otto Brink

bliver 25 år. Erhvervsudstilling i Toftlund besøgt af over 5.000. *Alle unge på landet burde kunne selvforsvar*, siger Grethe Johansen, Roost næstkommanderende i Lottekompaniet. Rotaryklub for Padborg-Krusaa stiftes. Måske civiltrafik fra Skrydstrup. Haderslevdrengen Poul Schlüter er kandidat til posten som præsident i Junior Handelskammeret.

14. november: Biografen i Åbenrå op-
hører. I stedet indrettes selvbetjeningsfor-
retning. Vojens får en børnehave mere på
Poulsbjerg. Langesø skole skal udvides.

17. november: Jaruplund Højskole indvier
nye bygninger.

19. november: Torp Friis Møller fejrer, at
det er 300 år siden, hans gård Aarslevgård
kom i slægtens eje. Skolecentralen for Søn-
derborg udstiller skolebogsmaterialer.

23. november: Læge Kallands praksis
i Over Jerstal overtages af læge Mogens
Dige.

24. november: Kegnæs ny skole indvies.
Ensted Bibliotek bliver kommunalt.

27. november: Chr. Bomskov, Åbenrå,
opfinder opvaskemaskine. Kaotiske forhold
på gaden i Padborg. Det haster med at få
bygget en viadukt.

29. november: Brugsforeningen i Padborg
åbnet. Julemesse i Sønderjyllandshallen.

3. december: Store underføringsarbejder
i Vojens og Jegerup nærmer sig afslutnin-
gen.

4. december: Dronning Ingrid til juleud-
deling i Aabenraa. Rejsby kirke genindviet.

5. december: Gartner Frederik Jessen Rød-
ding dyrker 30 t champignons årligt.

8. december: Forstander E. Hagelsø fylder
60.

12. december: Hele Bredebro købte aktier
og byggede en fabrik. Den står tom og ven-
ter på en mand, der vil slå sig ned i byen.

Forstander E. Hagelsø.
Vojens Ungdomsskole

16. december: Haderslev fører ved grundvurderingerne. Gabølkrydset reguleres.

18. december: Vojens har planer om at bygge landets mest moderne skole på Bregnbjerg. Udvidelser af Padborg og Rødekro fjernvarme vedtaget.

23. december: "Minder og tanker-" en erindringsbog af Th. Kaufmann, Bovrup. Hvad gør man med banegårdspladsen i Rødekro?

29. december: Ny konfektionsfabrik indviet i Toftlund. Ejeren fabrikant Chr. Christensen fylder samme dag 50. Pastor Lærkes, Egen, udtaler, at han ikke tror, den katolske fare er truende, når vi kommer i Fællesmarkedet.

Fabrikant Christian Christensen, Toftlund

Alsion i Sønderborg

Besøg Sønderjyllands enestående viden- og kulturcenter

Læs om masser af kulturoplevelser i Koncertsalen Alsion på
www.alsion.dk

KONCERT SALEN **Alsion**

SØNDERJYLLANDS SYMPHONIORKESTER

Fra købmandsforretningen ved Branderup Mølle

Efter oplysninger af Henning Hansen Demant til Lis Mikkelsen

Købmand Nis Jensen fra Branderup blev født midt i 1800-tallet under meget fattige forhold. Der var ikke dengang mulighed for videregående skolegang for den begavede dreng, der tidligt blev faderløs. Han måtte klare sig, som han bedst kunne. Som 67-årig skriver han sin levnedsbetegnelse, og læseren kan sætte sig ind i de barske vilkår i en tid, hvor socialhjælp var et ukendt begreb.

Nis Jensen blev født i 1851 i Hejls. Der boede moderen Anna Marie Juhl hos sine forældre, og Nis Jensens far kom dertil som teglværksarbejder. Moderen havde endnu en søn, der var 12 år ældre end Nis, og som var i pleje hos familien.

Nis Jensens far Peter Jensen var stor og stærk og havde let ved at få arbejde. I 1854 blev han tilbudt arbejde i Harreslev og tog det. Familien flyttede fra Hejls til et hus i Harreslev, som de delte med en tysk familie.

Som 5-årig begyndte Nis Jensen at gå i skole i Harreslev. Han skriver om sin første tid:

"Det tog ½ time for en lille purk som mig at gå hen i skolen. Fra den første skoledag har jeg et minde: Moder havde lært mig at bede Fadervor på den måde, at hun sagde et ord ad gangen, og jeg sagde det bagefter. Da vi kom ind i skolestuen, gik læreren op på katederet og begyndte at bede Fadervor. Jeg gentog de første ord. "Stille!" sagde læreren. "Stille!" gentog jeg. Så måtte læreren forklare mig, at kun han førte ordet, og vi havde kun at høre efter. At lære udenad voldte mig kun lidet besvær, og skolen bød ikke på noget, der kunne fængsle en dreng i den alder."

I 1858 flyttede familien til et teglværk på Aabenraaegnen, og Nis Jensen kom til at

Henning Hansen Demant

gå i Borgerskolen, der var byens fine skole. Førstelæreren Kartmann ville ikke have hvem som helst optaget, så Nis Jensen og hans far måtte gå ind til byen en søndag. Her skulle Nis Jensen læse op for læreren af Den grimme ælling, før han blev fundet værdig til at gå i privatskolen. Faderen ønskede, at sønnen skulle have en god uddannelse, og i 1858 havde han arbejde og kunne betale for skolegangen.

Teglværket lå lidt uden for byen, så Nis Jensen kunne ikke nå hjem i middagspausen. Derfor blev han på skolen og havde madpakke med. Da lærerens børn så, at Nis Jensen sad med de tørre klemmer, inviterede de ham ofte ind i lærerboligen på varm skemad – dvs. vælling eller grød. Skolegangen i Borgerskolen blev brat afbrudt, da faderen blev syg og ikke længere kunne betale skolepengene. Nis flyttedes til friskolen i Nygade, også kaldet fattigskolen, og i begyndelsen var han vældig ked af at gå der, men det ændrede sig langsomt. Han mødte her en lærer, der ikke terpede udenadslæren,

men som fortalte både danmarkshistorie og bibelhistorie, og Nis Jensen sugede til sig. Det var først nu, det blev rigtig sjovt at gå i skole.

Faderens helbred forværredes imidlertid, og i 1860 flyttede familien tilbage til Harreslev. Alle i familien måtte hjælpe med forsørgelsen, så Nis kom ud at tjene. I 1863 døde faderen og moderen blev alene. Nis var 13 år og fik arbejde i nærheden af moderen, så han kunne hjælpe hende, når han havde fri.

"Mor var 43 år. Det første, hun tragtede efter, var at få den gæld, der var ved faders død, som vel just ikke var stor, men dog tyngede moder meget, betalt. Det hele blev indrettet meget sparsommeligt. Mor besluttede sig til at spare på huslejen og lejede sig ind hos en anden enke, der havde 3 sønner. Stuen havde to lukkede senge. Den ene fik mor til rådighed og den anden enken og de tre drenge. Moder og jeg kunne sagtens få plads i en seng, men hvorledes det gik de andre 4, mindes jeg ikke. Jeg antager, de har ligget på stole. Hele lejligheden bestod kun af denne stue og et lille køkken."

Det var ekstremt fattige forhold, men Nis' mor ønskede ikke, at sønnen skulle blive teglværksarbejder som faderen. Det var et slidsomt og dårligt betalt arbejde. Moderen så hellere, at sønnen blev lærer, men penge til seminariuddannelsen var der ikke. Nis Jensen blev i første omgang anden lærer i Havrup, hvor han var i to år. Senere kom han til Strukstrup og forberedte sig på at komme på Tønder Seminarium. Det kom han imidlertid aldrig.

Da den fransk-tyske krig brød ud i 1870, var Nis Jensen bange for at blive indkaldt, så han blev optant og rejste til Sjælland, hvor hans halvbror var huslærer i Rønnebæk Præstegård. Om vinteren skulle broderen undervise på Vallekilde Højskole, og Nis Jensen kom med som elev.

I begyndelsen følte Nis Jensen sig dygtigere end de andre elever på højskolen. Han havde jo selv undervist i nogle år og havde sat sig ind i mange ting. Ernst Trier, der var

Nis Jensen

forstander på Vallekilde, prøvede at lede Nis Jensen ind på et andet spor og give ham en mere ydmyg holdning til lærdom, og det lykkedes. Snart var han lige så optaget af de muligheder, højskolen tilbød, som de andre elever.

I 1875 vendte Nis Jensen tilbage til Nordslesvig. Han skulle være huslærer på Branderup Mølle hos Jørgen Fausbøl. Der var tre børn, en søn og to døtre, der imidlertid begge var under 6 år og derfor ikke var gamle nok til egentlig undervisning. Nis Jensen underviste sønnen hos Fausbøl, og han skriver:

"Der var flere familier i Bovlund, der kom i tanker om, at det kunne være rart, om deres skolepligtige børn kunne gå over til mig onsdag og lørdag eftermiddag. Prøven faldt godt ud, og mærkeligt nok gjorde myndighederne ingen modsigelser."

Nis Jensen havde således lavet en dansk skole for interesserede elever. Det var sådan, Nis Jensen kom i kontakt med Marten Refslund Poulsen fra Bovlund. Denne fortæller i bogen "Minder" om læreren og den senere købmand i Branderup.

Nis Jensen havde i Bovlund truffet den unge Luise Demant fra København. Hun kom fra et arbejderhjem i Borgergade, men var blevet grebet af højskolebevægelsen og havde først været på Frerslev Højskole ved Hillerød. Hendes brødre i København fandt det højst mærkeligt med denne interesse,

og de sagde samstemmende til hende: "Gud bevare din forstand!"

Senere kom hun også på Askov Højskole.

Luise Demant

Herfra blev hun headhunted af familien Hørlyck fra Rurup, hvor hun blev huslærer for børnene. Herfra kom hun ind i kredsen omkring Bovlund Frimenighed, og det var her hun traf Nis Jensen.

De to unge havde planer om at oprette en skole, hvor de begge skulle undervise.

Men ingen af dem havde en læreruddannelse, så der kunne ikke være tale om en almindelig skole.

I 1877 forlovede de sig, men de skulle jo have noget at leve af.

Jørgen Fausbøl fra Branderup Mølle var en praktisk mand, så han fik en god ide. Der havde tidligere været købmandshandel i Branderup Kro, men ejeren her ønskede at blive fri for forretningen. Så der var en kundekreds ledig, og Fausbøl tilbød at hjælpe Nis Jensen i gang som høker ved Branderup Mølle. De to forretninger kunne supplere hinanden, sådan at folk, der kom i møllen, kunne handle hos høkeren, og folk, der kom hos høkeren, kunne samtidig få malet kornet. Det var en god ordning. Jørgen Fausbøl tilbød at finansiere hele foretagendet – blot han fik 2½ procent af omsætningen i husleje.

Nis Jensen havde ingen forudsætninger for at blive købmand, så han måtte uddannes først. Han blev i et par måneder elev i

Vejen Brugsforening og kom en kort tid til købmand Jessen i Flensborg, og så anså han sig selv for klar til at gå i gang.

Marten Refslund Poulsen kalder det i sin bog et "grundtvigiansk syn på uddannelse". Den frie skole lagde ikke vægt på eksamenspapir og teori. Nis Jensen ville imidlertid have været godt tjent med en grundigere handelsuddannelse end den, han fik med de få måneders praktik i Vejen og Flensborg.

Fausbøl byggede et hus i 5 fag, hvor der

Købmandsgården

både skulle være bolig, butik og kontor. Fausbøl købte inventaret fra den nedlagte købmandshandel i Branderup Kro og købte også det resterende varelager. 1. september 1878 var Nis Jensen klar til at åbne. Han var selvfølgelig nervøs ved tanken om de nye udfordringer. Der var en god købmand i Agerskov. Det var Peter Top, der var uhyre populær. Så var der købmand Jørgensen i Løgumkloster, som mange handlede hos.

Der blev selvfølgelig lidt konkurrence om kunderne, men i virkeligheden var der god plads til en købmand i Branderupområdet. Når kunderne drillede Peter Top i Agerskov med den nye konkurrent, svarede han blot lunt:

"Nå, så længe han ikke giver varerne bort, er der ingen fare!"

Kunderne i Vellerup, Bovlund og Branderup, der tidligere var kørt til Løgumkloster for at handle, begyndte så småt at lægge handelen hos Nis Jensen. Han havde gode varer og rimelige priser, så han fik efterhån-

den en fast kundekreds. Købmand Jørgensen i Løgumkloster havde en sjælden evne til at prakke folk varer på, men folk fortrød ofte handelen med købmanden bagefter. Sådan gik det ikke, når de handlede med købmanden i Branderup Mølle, hvor de fik en reel og fair behandling.

I efteråret 1879 holdt Nis Jensen og Luise Demant bryllup. De ville ikke vies af en tysk præst, og de ville ikke give afkald på en kirkelig vielse, så de besluttede at blive viet i Danmark, i Brørup kirke. Bunde Refslund fra Bovlund havde en svigersøn i Brørup, og her tog Luise Demant ophold, mens der blev lyst for dem i kirken. Brylluppet stod i Brørup, og straks efter vielsen tog brudeparret hjem til Branderup, hvor naboerne ventede dem med fest og glæde.

Butikken gik så godt, at det somme tider var nødvendigt at tilkalde P. Schmidt fra Nymark til hjælp. Det var en tid, hvor man fik varerne leveret i sække og tønder, og så skulle man selv pakke i mindre portioner. Da julehandelen gik i gang det første år, måtte P. Schmidt træde til. Han fyldte krukker, pakkede poser og kørte varer ud. En aften sad han sammen med Nis Jensen efter en travl dag. Nis Jensen spurgte til, hvordan det var gået med leveringen af sirup.

"Sirup!" udbød P. Schmidt og for ned i kælderens. Her havde han sat en potte under sirupstønden og var gået op ovenpå. Derefter var han så træt, at han havde glemt alt om sirupstønden. Potten var blevet mere end fuld, så siruppen sejlede hen over gulvet. Nu måtte de juletrætte ekspedienter redde, hvad reddes kunne. Den sirup, der ikke havde taget skade, blev skovlet op i spande og fade, og derefter måtte de varme vand, så gulvet kunne vaskes. Det var svært at få siruppen af, så det blev over midnat, før de kunne gå i seng.

Ægteskabet med Luise Demant blev lykkeligt. Hun havde ingen forstand på husholdning, da hun kom til Branderup som ung kone, men det fik hun hurtigt lært. Hun var meget musikalsk og havde en smuk sangstemme, der blev flittigt brugt, når der

var møder, og når familien havde gæster.

Forretningen voksede støt. Den dygtige købmand tog foderstoffer ind i sin omsætning, og han havde virkelig næse for, hvad kunderne efterspurgte. Han solgte cykler, da det blev moderne. Han tog landbrugsmaskiner hjem fra Amerika og solgte dem. Han slagtede, røgede og solgte svin fra butikken. Hans kreativitet var stor.

Nis Jensen havde gået i tysk skole og var dygtig til at læse de tyske love. Han hjalp mange kunder, der havde fået brev fra myndighederne. Der var således nok at gøre. Han måtte tage en lærling til at hjælpe og havde endda P. Schmidt i baghånden, når der var rigtig travlt.

Omsætningen steg og steg. Det gjorde købmandens overskud desværre ikke. Da Nis Jensen overtog forretningen, havde han set det som en fordel at betale en vis procentdel af omsætningen i husleje. Da nu omsætningen blev så stor, blev det en god forretning for Jørgen Fausbøl, men det havde været bedre for Nis Jensen, om han havde haft en fast årlig sum at betale.

Han ville gerne gøre sig fri af Jørgen

Jørgen Fausbøl

Fausbøl, men den store omsætning krævede en stor driftskapital, så det lykkedes aldrig at skaffe så meget, at han kunne gøre endeligt op med sin långiver.

I sin tid var Nis Jensen blevet optant for ikke at risikere at blive indkaldt, og det betød, at han måtte holde lav profil i politiske

spørgsmål. Han og hans kone engagerede sig i frimenigheden i Bovlund, men ellers var han tilbageholdende. I 1890'erne blev det muligt for optanterne at ansøge om at få det tyske statsborgerskab tilbage, og det fik Nis Jensen. Nu kunne han deltage i det politiske arbejde. Han var ikke nogen god taler, men han var tit den praktiske mand bag mange politiske møder.

Da frimenighedskirken var bygget i 1896 og blev lukket af tyskerne, var det Nis Jensen, der skrev alle de dokumenter, der blev brugt i retssagen. Da sagen var vundet, og kirken kunne åbnes på ny efter 3 års lukning, græd Nis Jensen af glæde.

Andelsmejeriet i Branderup fungerede meget dårligt. Mejeribestyrerne var udygtige, så mejeriet kom i vanry. Byen Vellerup overvejede at gå til et andet mejeri. Nis Jensen var en klog handelsmand, der straks så, hvad der ville ske, hvis mælkeleverandørerne skulle til en anden by med deres mælk. Så ville de selvfølgelig lægge deres handel der. Resolut købte Nis Jensen Vellerupbøndernes mælk for en årrække og blev således en af de store leverandører af mælk til Branderup mejeri uden at eje en eneste ko. Han gav en højere pris for mælken, end mejeriet kunne tilbyde, så de Vellerupbønder var glade for at levere mælken til ham.

Han skrev til Marten Refslund Poulsen, der dengang var i Nørrejylland, om han ikke kendte en dygtig mejerist, der kunne overtage posten på Branderup mejeri, så han kunne få sine penge tilbage på handelen. Marten Refslund Poulsen kom i kontakt med Ingemand Fredslund, der kom til at være mejeribestyrer i Branderup i en menneskealder. Fredslund viste sig at være et godt valg. Han fik hurtigt mejeriet i god drift, og inden længe ville bønderne fra Vellerup gerne selv være direkte leverandører igen. Nis Jensen havde løbet risikoen for et økonomisk tab, og man kunne synes, det var rimeligt, at det nu var ham, der strøg gevinsten. Men sådan var Nis Jensen ikke. Han trak sig frivilligt som mellemmand. Det var typisk for ham. Han havde vist ret-

tidig omhu og havde handlet resolut og til almenvellets bedste. Nu da problemet var løst, trak han sig ud det og overlod den gode forretning til Vellerupbønderne selv.

Nis Jensen levede beskedent, og man skulle tro, den enorme omsætning ville gøre ham til en holden mand. Sådan gik det ikke.

I 1903 gik Nis Jensens forretning fallit. Efter sigende skete det, fordi han ikke ejede "forsigtighedens nådegave" som Marten Refslund Poulsen skriver. Nis Jensen troede alt for godt om sine medmennesker, og måske var han heller ikke godt nok uddannet. I hvert fald havde han lidt så store tab, at hans kapital ikke slog til.

Beboerne på egnen var kede af at miste deres forretning og deres gode købmand, så de grundlagde "Handelselskabet Frem". Det var et andelsforetagende oprettet for Nis Jensens og for kundernes skyld. Selskabet opkøbte en grund ved Branderup Mejeri, og der blev bygget en ny købmandshandel med moderne, rummelige lokaler. Selskabet ansatte Nis Jensen til at bestyre foretagendet. Han fik 10 gode år som bestyrer.

I 1913 trak han sig tilbage på grund af sygdom. Han nedskrev sine erindringer i 1918.

Luise Jensen døde i 1927. Nis Jensen døde i 1928.

Henning Hansen Demant er født i 1922 i Bovlund

Tønder Kommune - et godt sted at være

I Tønder Kommune kan du nemt finde attraktive byggegrunde til fornuftige priser.

Læs mere på www.toender.dk eller kontakt Team Køb & Salg i Teknik og Miljø.

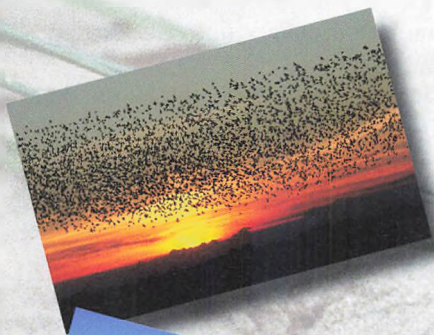

Job i Tønder Kommune

Tønder Kommune er arbejdsplads for 4.000 medarbejdere på mere end 100 forskellige adresser. Vi yder service til kommunens ca. 40.000 borgere.

Hos Tønder Kommune møder du en arbejdsplads med trivsel og velfærd, personalegoder, sundhedsordning, gode lønforhold og fleksible arbejdstider. Vi prioriterer værdier og holdninger frem for regler.

**Se vores ledige stillinger på
www.toender.dk**

TØNDER
KOMMUNE

En sønderjysk landmand dyrker Frankrigs muld

Af Lis Mikkelsen

”Hvorfor tager I ikke et par dage i Bel Asile?” spurgte Bjarne Skov, da vi fortalte, vi skulle til Frankrig i slutningen af maj 2011. Vi tog imod tilbuddet og fik en oplevelse helt ud over det sædvanlige.

For nogle år siden drev Bjarne Skov en stor kvæggård ved Stenderup, Toftlund. Det hårde arbejde med de mange malkekøer resulterede i, at Bjarne Skov fik dårlig ryg. Han kunne ikke fortsætte med at passe 300 malkekøer. Så han og hans kone Birthe valgte at sætte gården til salg.

Han var langt fra pensionsalderen, da han måtte konstatere, at ryggen var slidt op, så han måtte overveje, hvad han skulle gå i gang med. Det var i de gode opgangstider, så det lykkedes at få gården solgt til en rimelig pris.

Bjarne Skov var færdig som mælkeproducent, men han følte sig stadig som landmand. I Danmark kan man ikke leve af planteavl alene, men det kunne man måske andre steder i Europa? Der er mange landmænd, der benytter sig af det globale samfund. Hollandske bønder køber gårde

Quatre Borns

Birthe og Bjarne Skov

i Danmark, danske bønder køber gårde i Polen og Ukraine.

Bjarne undersøgte markedet. England var interessant som investeringsland i de år. Også Tyskland kom på tale, men Bjarne Skov fandt sit franske paradis i nærheden af landsbyen St. Colombe i Midtfrankrig. Her købte han sammen med en kompagnon gården Bel Asile.

Gården var på 550 ha god agerjord og 50 ha skov og var indtil 2007 drevet af et kompagniskab bestående af 5 brødre. Deres far De Smith var indvandret fra Holland og var noget af en foregangsmand på landbrugsområdet. Han drev den 110 ha store gård Bel Asile på en sådan måde, at alle naboerne så op til ham, og han indkøbte nabogårde, efterhånden som de blev til salg. Da han døde, var der en gård til hver af de fem sønner, og de valgte så at drive jorden sammen i et I/S, hvor hver bror havde sin andel. I alt var der som nævnt 550 ha.

En af gårdene var Quatre Borns (de fire hjørnestene), hvor 2 af sønnerne boede.

Familiens børn levede en drømmebarndom, hvor der altid var legekammerater, og

Quatre Borns hvor familien De Smith bor sammen med familien Skov

hvor man boede så langt ude, at man kunne have sine egne regler. Børnene fik lov at køre bil, fra de kunne nå pedalerne, uden at nogen blandede sig. Bare de holdt sig på deres eget område, og det var jo let, da området var så stort. De 5 familiers 14 børn følte sig som søskende og havde hele ejendommen som deres legeplads. På Bel Asile var der en stor swimmingpool, hvor de alle lærte at svømme.

I 2007 var de fire af brødrene klar til at sælge. Gårdene ligger i et område, hvor landbrug nedlægges og bygninger forfalder. Der er ingen, der vil bo så langt ude på landet. Det kunne således være vanskeligt at komme af med ejendommene. Den sidste bror Gauthier, der ikke ønskede at sælge, lod sig overtale mod, at han kunne få lov til at købe halvdelen af stuehuset til Quatre Borns. Her havde han boet siden 1956, og her ville han gerne blive boende. De andre brødre ønskede en tilværelse i St. Colombe eller i det nærliggende Chatillon.

Ejendommen blev sat til salg, og den blev købt af sønderjyden Bjarne Skov.

Det første, man ser, når man nærmer sig Bel Asile, er de store veldrevne marker. Da vi kom sidst i maj, var der ca. 2 uger til, at vinterbyggen var høstklar. Byggen stod som en børste helt ud i vejkanthen. De øvrige afgrøder var raps, vårbyg og hvede. Altså de samme afgrøder som hjemme i Sønderjylland. Skønt det var længe siden, det havde regnet, stod afgrøden flot. Hveden var blå og frodig. Den havde fået noget at leve af, kunne man se.

Bjarne Skovs landbrug i Frankrig minder

Fra den store maskinpark

på mange måder om det landbrug, vi kender i Sønderjylland. De store gårde drives rationelt af ganske få mennesker. Maskinparken er effektiv og imponerende og kan hurtigt gennemarbejde de mange hektar.

Man pløjer ikke den stenede, frugtbare jord på grund af grundfjeldet. Man har-ver og sår direkte. Hvert andet eller hvert tredje år rives stenene sammen i strenge og knuses.

Al vinterbyggen er maltbyg og al hveden er brødhvede. Der findes ikke foderhvede. Bønderne sælger alt deres korn på kontrakt til en mølle i den nærliggende by. De leverer selv kornet i høst.

Der er en del småskov, der vokser ind imellem de dyrkede marker. Her kan der fx være klippegrund. Hvor der ikke kunne være en reel mark, var der sået græs, og arealerne var lejet ud til en af naboerne, der havde køer. Han var netop ved at slå hø, da vi kom.

Ejendommens store bygninger var nærmest et problem. Især hovedgården Bel Asile havde enorme bygningsmasser. Stuehuset er et lille slot, og det er selvfølgelig ikke muligt at istandsætte det, hvis man ikke bor der hele året. Der er 4 m til loftet i rummene, så varmen stiger lige op. Et af de første år, sønderjyderne var i Frankrig frøs vandrørene, så hvis huset skal bebos i dag, forestår en større renovering.

Gauthier, den sidste af brødrene, bor stadig i halvdelen af stuehuset til gården Quatre Bornes. Hans kone Simone var den, der stod for regnskabet på brødrenes fællesfarm. Hun er uddannet lærer, men har ikke arbejdet som sådan, siden før hun blev gift. Hun taler tysk og engelsk, og hun har været en stor hjælp for den franskkundige landmand, der kom til et sted, hvor de fleste kun taler modersmålet og er stolte af, at de ikke behøver andre sprog end deres eget. Den holdning kan franskmændene tillade sig, fordi deres land er så stort. Som en landmand engang sagde til Bjarne Skov: "Hvad vil I her, når I ikke taler sproget?"

Bjarne Skov var glad for hjælpen fra

Simone, når der skulle føres forhandlinger med banken eller med den lokale landbofor-ening, men han måtte naturligvis selv lære at beherske fransk, hvis han skulle drive farmen. Det gik han så i gang med, og det er ingen let sag, når man samtidig skal passe sit arbejde.

Ufortøvet gik han i gang. Også hans kone Birthe gik i gang med franskundervisningen, og så begyndte livet med at pendle frem og tilbage mellem Sønderjylland og Frankrig og med at klare alle landbrugsfor-handlinger på et fremmed sprog. I det første år tilbragte Bjarne hver anden uge på Bel Asil, så der var mange køreture på 1100 km. hver vej.

I Frankrig har man et andet forhold til bønder, end man har i Danmark. Franskmændene elsker deres bønder, og de lokale myndigheder tager det som en selvfølge, at de hjælper med at få en ung udenlandsk landmand sat i gang. Det kan gøres på mange måder. En af måderne er hjælp til udfyldning af EU-skemaer. Når man skal udfylde skemaerne til EU, hjælper det franske landbrugsdirektorat på alle måder. Det gælder ikke om at slå hinanden oven i hovedet eller om at lægge fælder, som man somme tider kan synes, det gør i Danmark. Ingen lejer til at få bureaukratiet i orden. Man hjælper hinanden. Naboerne kommer med deres erfaringer, foderstofften giver lidt bistand og på den måde klares bureaukratiet. Alle er interesserede i at få tingene til at glide. Man vil rigtig gerne have, at der

Simone og Gauthier De Smith sammen med naboer og gæster

bor folk også i landbrugsområderne, og det franske samfund er indstillet på at støtte.

Stuehuset på Quatres Borns er meget stort og bygget til at huse to familier. Den ene ende af huset bebos af Gauthier og Simone, den anden del af de danske ejere. De har valgt selv at bo på den mindre ejendom frem for på Bel Asile.

Det første, man mødes af, er den enorme frugtbarhed. Simonens køkkenhave bugner af asparges, løg, tomater, bønner, kartofler, jordbær ja alt lækkert. Den store frodige park har frugttræer af alle slags. Der er bjerge af frugt. Kirsebær, moreller, æbler, pærer, ferskner og blommer. Mens vi var der, var de store mørkerøde kirsebær på deres højeste. Familien De Smith husker, hvornår alle træerne er plantede. Der er nemlig plantet et frugttræ for hvert barn, der kom i familierne. Træerne fik navne efter de børn, de var plantet for. Der var 14 børn i familien, så 14 af frugttræerne har navn.

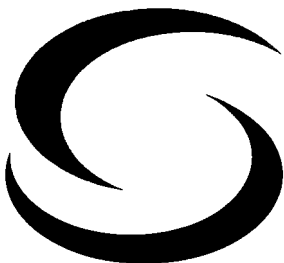
Den store frugtbarhed viser sig også i jag-

ten. De mange træbevoksede områder giver god beskyttelse for vildtet, så der er masser af vildt. Vildsvin, rådyr, kronedyr, ræve og grævlinger har kronede dage. Det at gå på jagt er en social foranstaltning, der fylder meget i de lokale bønders liv. Det er derfor et stort gode, at de kan drive jagten videre, som de altid har drevet den. Man går på jagt en gang ugentlig og har så et bestemt mål. Er der kommet for mange ræve, gælder det rævejagt. Hænger vildsvinene, er det dem, der må lade livet. Ofte affyres der ingen skud på jagten. Man inspicerer bare vildtet og er sin egen jagtplanlægger. En hyggelig jagthytte er centrum for de middage, der følger med en god jagt. De sønderjyske ejere går ikke selv på jagt, men de deltager med stor fornøjelse i de sociale jagtmiddage, der som en selvfølge følger med. Også for frokostjægerne.

Som nævnt er den kolossale bygningsmasse et problem. Det er typisk fransk, at da en af staldene brændte i 1932, valgte

Sundeved Efterskole

8. - 9. og 10. klasse - et år med fællesskab og udfordringer i de boglige fag.
Meget idræt og gymnastik.

Sundeved
EFTERSKOLE

Bovrup Storegade 5
6200 Aabenraa

www.sundeved-efterskole.dk
kontor@sundeved-efterskole.dk

74680311

man at bygge et halvtag ud fra den eneste bestående mur og bruge det som halvtag. Det blev lavet i 1932, og det står stadig. Der er 2 underjordiske caver (huler) under laden. De er store med hvælvinger og rigtig megen plads. Temperaturen er den perfekte til en vinkælder. Her har man i slutningen af 1800-tallet produceret alkohol, da man havde en sukkerproduktion. Det var i Napoleonstiden, hvor Napoleon blev afskåret fra at importere rørsukker. Han satte så i stedet gang i en fransk sukkerroeproduktion og indrettede sukkerkogier på forskellige steder. Blandt andet på Quatre Borns. Det er næsten to hundrede år siden, det blev brugt, men det står stadig, som det var.

Stuehuset

Stuehuset er bygget på den traditionelle franske måde med, at man tilhugger sandsten og lægger dem oven på hinanden. I Bjarnes ende af stuehuset er der stadig et hjørne, hvor den oprindelige mur står. Det er rå og uisoleret, og man kan forestille sig, hvordan det vil være at bo der, når temperaturen udenfor er minus 20 grader. I resten af huset er der pudset og tapetseret, men da der ikke er isoleret, er det svært at få tapetet til at hænge fast om vinteren.

De gamle franske døre er meget høje og gaber ofte en centimeter eller to forned. Det er klart at vinden blæser lige igennem huset, også når døren er lukket. Nu er der installeret badeværelser og moderne køkken i huset, men da temperaturen sidste vinter røg ned fra den ene dag til den anden og der

kom 40 cm sne, var det hver dag en kamp at holde huset varmet op. Det er heldigt for Bjarne Skov, at Gauthier og Simone bor fast i huset. De sørger for at holde rørene frostfrie og for at alting fungerer.

Engang legede Bjarne Skov med tanken om at flytte permanent til Frankrig. Det gør han ikke mere. Der er alligevel for meget, der binder ham til Sønderjylland. Hans 3 børn skal have deres uddannelse i Danmark, og Bjarne Skov har selv fået arbejde hos en maskinhandler. Birthe Skov er ansat på Åbenrå Sygehus og er glad for det. Hun kunne ikke tænke sig at forlade sit arbejde for en usikker fremtid i Frankrig.

Familien Skov har ændret sig efter mødet med fransk levemåde, siger Bjarne. Den er blevet mere rummelig og åben. Den ældste datter Anne har boet et år på Quatre Borns og har passet ejendommen. Hun er blevet dygtig til fransk, har tillagt sig mange franske vaner og er næsten blevet en del af Simones og Gauthiers familie.

Den kølige sønderjyde Bjarne Skov har lært reglerne for kindkysseri og er blevet god til det sprog, der i begyndelsen udfordrede ham næsten til grænsen.

”Jeg var så træt i hovedet i begyndelsen,” siger han. ”Jeg havde ikke lavet andet end at prøve at formulere mig med de få gloser, jeg kunne og så prøve at forstå, hvad der blev sagt. Alligevel var jeg træt. Men det kom langsomt, og i dag går det fint”. Bjarne Skov har lært nogle sociale omgangsformer, som han er kommet til at sætte stor pris på.

Der er stor forskel på at komme forbi det smukke asyl på en ferietur og på at få en dagligdag til at fungere. Men når man kører væk fra de idylliske, frugtbare, bløde bakker forstår man godt, hvorfor Bjarne og Birthe Skov blev fristet til at investere deres menneskelige og økonomiske kapital netop der.

Om Sønderjysk Skolemuseum i Over Lerte.

Af Bodil Jakobsen

Skolehistorie er et spændende område.

Det er historien om, hvad samfundet ned gennem tiden har villet med sine børn.

Den sønderjyske skolehistorie er noget ganske særligt. Det er den, fordi den er et kapitel af Sønderjyllands historie. Den sønderjyske skolehistorie er også en del af den nationale historie. I Sønderjylland blev skolen fra midten af 1800-tallet en vigtig brik i den nationale kamp mellem dansk og tysk kultur, sprog og politik. Dermed adskiller det sønderjyske skolevæsen sig fra skolen i "det gamle land". Det er der mange, som har glemt i vore dage. Sønderjysk Skolemuseum har til opgave at dokumentere og formidle denne historie.

Det sønderjyske skolevæsen har i århundreder stået i brændpunktet mellem veksellende politiske og nationale strømninger og konflikter. Siden reformationen har det været staten, der har formuleret skolens formål, hvad enten det i Sønderjylland var dansk eller tysk styre.

Skolen danner ramme om nogle af de vigtigste år i børns liv. Det er afgørende for nationen, hvilken samfundskultur, børnene skal opdrages til at fungere i, og det har statsmagten stedse haft for øje.

Formålsbeskrivelserne har skiftet. Man har tidligere lagt vægt på at uddanne børnene til at blive nyttige og kristne samfundsmedlemmer. Nu er formålet at forberede eleverne på deltagelse, medansvar, rettigheder og pligter i et samfund med frihed og folkestyre.

Erik Nørr har med sin bog "Genforeningens bedste gave" dybtgående beskrevet projektet om at integrere den sønderjyske skole i det danske skolevæsen efter Genforeningen. Det var da også Erik Nørr, som

Bodil Jakobsen

holdt åbningsforelæsningsen, da Skolemuseet åbnede den 31. august 2006.

Begyndelsen til oprettelse af et Sønderjysk Skolemuseum

I juni 2001 indkaldte daværende sognepræst i Maugstrup, Albin Kallenbach en kreds af mennesker, som han mente kunne støtte ideen om oprettelsen af et Sønderjysk Skolemuseum. Mødet blev holdt i Dansk Klokkemuseum i Over Lerte og anledningen var den, at Klokkemuseets nabo Over Lerte gamle skole ville blive sat til salg. Her stod en skolebygning fra 1907 med originale vinduer, den oprindelige tavle, forstue med originalt flisegulv m.m.. I den ældre del af ejendommen fra 1856 ville der kunne indrettes bibliotek, arkiv, studereværelse og en lille bolig.

De fremmødte fandt det væsentligt at fastholde erindringer om de særlige skoleforhold, der har hersket i landsdelen både før og efter 1920. Det var vigtigt at indsamle og systematisere viden herom, idet den sidste generation, som havde oplevet den nordslesvigske skole på egen krop, var ved at uddø.

Over Lerte skole

Arbejdet skulle ske i nært samarbejde med det tyske mindretal, som allerede havde oprettet et skolemuseum.

Forberedelserne tog tid. Initiativtageren pastor Albin Kallenbach afgang ved døden i sensommeren 2003. De øvrige ildsjæle fortsatte dog arbejdet og den 6. november 2003 blev der holdt stiftende generalforsamling i Maugstrup præstegård. Alle 31 tilstedeværende bekræftede stiftelsen af Fonden Sønderjysk Skolemuseum og af Støtteforeningen Sønderjysk Skolemuseums Venner. Den første fondsbestyrelse kom til at bestå af Bodil Jakobsen, Margit Hagelsø og Ole Nedergaard, som alle blev udpeget af Støtteforeningen. Snart indtrådte også Peter Dragsbo og Inge Adriansen for Museet på Sønderborg Slot og byrådsmedlemmerne Asta Freund og Jan Christensen, udpeget af Vojens Byråd, i fondsbestyrelsen. Støtteforeningens første bestyrelse bestod af

brødrene Erik og Christian Pedersen, som begge stammede fra Over Lerte, Lorens Caspersen, Elisabeth Solmer Nielsen og Margit Hagelsø.

Skolebygningerne i Over Lerte fortæller i sig selv skolehistorie

Skolemuseet har til huse i Over Lerte gamle skole. Her er to skolebygninger. Den ældste blev opført i 1856/57 som led i udbygningen af skolevæsenet under den nationale oprustning efter Treårskrigen 1848-50. I begyndelsen af 1900-tallet gennemførte de preussiske skolemyndigheder en modernisering af skolerne i by og på land med baggrund i centralt bestemte regler for skolers indretning. Disse 1900-tals skoler finder man den dag i dag i mange sønderjyske landsbyer.

I Over Lerte opførtes en ny skolebygning i 1907, men man bibeholdt den gamle skole

fra 1856, der kom til at tjene som lærerbolig. Skolebygningen fra 1907 rummer nu skolemuseets udstilling.

Det er vort håb, at vi med tiden kan sætte 1856-bygningen i stand så den i mere autentisk form kan fortælle sin historie. Den tjener nu som pedelbolig.

Naboskabet til Dansk Klokkemuseum, som er indrettet i Over Lerte kirke, giver et enestående kulturelt miljø i den lille landsby.

Det nu nedlægningstruede Nordschleswigsche Schulmuseum i Aabenraa var også en vigtig samarbejdspartner. Det tyske skolemuseum fortæller om det tyske skolevæsen i Sønderjylland efter Genforeningen – og Sønderjysk Skolemuseum tager sig af det danske.

Vi gik i gang

Det var en væsentlig forudsætning for Sønderjysk Skolemuseum, at der var opbakning fra Museum Sønderjylland og fra kommunalt hold. Museet er blevet til på baggrund af et folkeligt og lokalt initiativ, men det har været nødvendigt med et fagligt kompetent bagland og politisk velvilje.

Der er indgået en egentlig samarbejds-kontrakt med Museum Sønderjylland. Overinspektør Peter Dragsbo og museumsinspektør Inge Adriansen har været blandt de energiske drivkræfter bag indretningen og udviklingen af museet.

Vojens kommune stillede garanti for de nødvendige lån og tillige en driftsgaranti.

Borgmester Nis Mikkelsen åbner museet

Derefter blev Over Lerte skole købt i foråret 2004. Der blev søgt fondsmidler til renoveringen, arkitekt Jørgen Toft Jessen, Haderslev, udarbejdede projektet, og frivillige fra Støtteforeningen arbejdede i mange, mange timer i de to år det varede, inden borgmester Nis Mikkelsen kunne klippe den røde snor over og åbne museet den 31. august 2006.

Selvom 1907-bygningen havde været brugt som tømrerværksted, var den dog overkommelig at gå i gang med at restaurere og indrette til skolemuseum.

Hvad skete der: vinduer og gulv var lavet af solidt pommersk fyr, men skulle repareres. Murværk blev repareret, elsystemet og varmeanlægget blev renoveret, oliefyret, som havde stået i forgangen til skolestuen, blev erstattet af et pillefyrt med ny skorsten i udhuset. Det limfarvede loft blev vasket ned, de oprindelige vægfarver genfundet. Den kønne gamle bort fra preussisk tid blev genskabt og påført med stor tålmodighed.

Klasselokale før istandsættelse

De store elmetræer foran skolebygningen blev fældet, og der blev lagt flisegang til Klokkemuseet for at lette adgangen for kørestolsbrugere og rollatorer. Det gamle toilethus fra 1953 blev renoveret og indrettet med handicap-toilet. Der er indrettet et "lærerværelse" til administration og møder, og loftsrummet er blevet isoleret, så det kan bruges som depot. Der er indrettet udstillingsskabe i forgangen, og der er sat plancher op, som i korthed beskriver den

sønderjyske skolehistorie. Skolestuen er genindrettet med hjælp fra Museum Sønderjylland og fra mange bidragydere, som er kommet med skolemøbler, skabe, harmonium, udstoppede dyr, skolebøger m.m. Vi fik også sponsoreret højskolesangbøger, som bruges flittigt.

Storm P. Museet gav tilladelse til, at vi må bruge "Ole Bole", kendt fra Claus Eskildsens berømte læsebog, som logo.

Klasselokale efter istandsættelse

Boldbanen

I 2009 bevilgede LAG Haderslev EU-penge, så vi kunne genetablere den gamle boldbane fra 1940'erne ved Skolemuseet. Igen blev der brugt mange frivillige timer, ca. 1200 over 2 år, inden vi kunne genåbne boldbanen den 22. august 2010 med en herlig stor folkefest. Margrethe Bosack leverede sammen med sine gymnaster i gamle dragter og med den rette disciplin en flot gymnastikopvisning.

Næstformand for LAG Haderslev Johan Schmidt, Kastvrå, foretog den højtidelige indvielse og klippede det 15 meter lange røde bånd over, og Hammelev skoles kor glædede os endnu engang med sang. Kagebordet var overdådigt – og ikke mange krummer var tilovers, da dagen var omme.

Boldbanen er i år blevet suppleret med begyndelsen til en naturlegeplads.

Hverdagen

Der er ingen lønnede ansatte på Sønderjysk Skolemuseum, men der er heldigvis mange,

Gymnastikopvisning med bl.a. Margrethe Bosack

som gerne vil yde en frivillig indsats på skolemuseet, og interesseområderne er da også vidt forskellige: vedligeholdelsesgruppen tager sig af reparationer og vedligehold af bygninger, og der er altid noget at ordne ved gamle huse. Registreringsgruppen møder op hver tirsdag formiddag og får styr på de mange gaver, der kommer til Sønderjysk Skolemuseum.

Guiderne er livsnerven for den vigtige personlige formidling – og der er plads til flere. Som guide har man 10-12 vagtdage i løbet af åbningstiden fra maj til november. Der skal også guides for de stadigt flere grupper, som heldigvis har lyst til at besøge museet. Der er daglig åbningstid i sommerhalvåret onsdag til søndag og ellers efter aftale.

Vi tilbyder undervisning på gammeldags maner til skoleklasser, familier med børn, til grupper af børn, unge eller voksne. Børn og gamle synes det er sjovt, når der stilles

Regnetime fra før i tiden

op i skolegården. Der holdes skolegang med gammeldags disciplin. Faktisk kan moderne børn godt lide, at der er en fast ramme for undervisningen, har vi konstateret.

Og så er der dem, som sørger for regnskab, for at søge fonde og for i øvrigt at holde styr på administrative opgaver.

Haderslev kommune giver tilskud til driften – og et årligt tilskud er nødvendigt for at holde Skolemuseet i gang. Der skal stadig betales af på de lån, som blev optaget, da Over Lerte gamle skole blev købt.

Årsskriftet

I samarbejde med Museum Sønderjylland udgiver Sønderjysk Skolemuseum et årsskrift.

Vi lægger vægt på, at der i årsskriftet er artikler, som fortæller om forskningen af den sønderjyske skolehistorie, men der skal også være plads til skoleerindringer eller aktuelle skolepolitiske betragtninger. Artiklerne har drejet sig bl.a. om sorgarbejde for børn, om skolepsykologens arbejde, om

overgangen fra tysk til dansk skolevæsen efter Genforeningen, om skolereformpolitikken i 1800-tallet, om vilkårene for skolerne og for lærerne på landet. Årsskriftet udkom første gang i 2005.

Aktive oplevelser

Når man besøger skolemuseet er der mulighed for at prøve at skrive pænt med pen og blæk – eller måske knap så pænt – med kridt på tavle.

På boldbanen kan der leges. Der er instruktioner til gamle lege, bolde, stylter, reb og spil, borde og bænke, balancebomme m.m.

Besøgstallet stiger heldigvis, og der er etableret billet- og markedsføringssamarbejde med naboen Dansk Klokkemuseum som har til huse i Over Lerte Kirke.

Fremtiden

Vi har en udviklingsplan, efter hvilken 1856-bygningen sættes i stand og med tiden indrettes til museumsformål. I første

Leg på holdbanen

Skolens logo

omgang søger vi fonde for at få renoveret vinduer og fordør. Vi vil også gerne have fjernet en skalmur af synopalsten.

Driftsudgifterne er hidtil blevet dækket af museets egne indtægter og af kommunen.

På længere sigt drømmer vi om at få renoveret lærerens stald, og gerne også bygget en gymnastiksal.

Men det må vi foreløbig blot drømme om.

Vi synes, det er en nødvendighed at dokumentere og fortælle om den historie, som knytter sig til skolevæsenet i Sønderjylland, og dermed også er en del af Danmarks historie.

Ildsjælene er der, de mange frivillige er der, historierne er der og vil fortælles.

Bodil Jakobsen er fhv. stiftskontorchef i Haderslev Stift. Siden november 2003 formand for Fonden Sønderjysk Skolemuseum
Født og vokset op i Aabenraa. Gift med titl. sognepræst i Halk og Grarup, H.P. Jakobsen

GF
FORSIKRING
MED OVERSKUD

**Billigere
bilforsikring til
gode bilister**

Ring på 70 13 80 80 og få
et godt tilbud eller find din pris
på billigere-bilforsikring.dk

GF - Grænsen · GF Sønderjylland

Rønshoved
H Ø J S K O L E

Højskolen ved Flensborg Fjord

Højskolevej 4 • 6340 Kruså

Tlf. 74 608 318 • Fax 74 60 85 46

E-mail: info@ronshoved.dk

www.ronshoved.dk

JARUPLUND HØJSKOLE

Den danske højskole syd for grænsen

Lundweg 2, D-24976 Handewitt
Postboks 55, DK-6330 Padborg
Tlf. +49 4630 969140
kontoret@jaruplund.de

www.jaruplund.de

Kommuner og reformer

Af Finn Hansen

Fra 1. januar 2007 fik Danmark en ny struktur for det lokale selvstyre. Nye kommuner blev dannet, amterne blev nedlagt og afløst af fem storregioner. Hvordan har udviklingen i selvstyret formet sig, hvad var baggrunden for den nye struktur, og vil den leve op til fremtidens krav. Nærværende artikel vil forsøge at belyse disse spørgsmål i kort form indimellem isprængt forfatterens slet skjulte meninger.

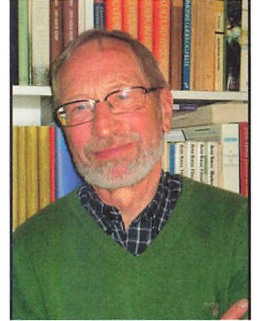
Lidt kommunehistorie og statistik

Den kommunale inddeling og kommunestyret daterer sig til ca. 1840 i den form, der kom til at gælde til 1970. Kommunestyret fik sin egen bestemmelse i Danmarks første grundlov fra 1849 (§96 "Communernes Ret til, under Statens Tilsyn, selvstændigt at styre Deres Anliggender vil blive ordnet ved Lov") og har været grundlovsfæstet lige siden – § 82 i den nugældende grundlov. Altså en bestemmelse, der fastslår, at der skal være et lokalt selvstyre, men ikke i hvilket omfang, eller hvordan det skal tilrettelægges.

Hele landet havde omkring 1840 ca. 1,3 mio. indbyggere, hvoraf ca. 1/5 boede i byerne og 4/5 i landdistrikterne. Der var ca. 1049 sognekommuner, 77 købstæder og 23 amter (+ hovedstaden).

I 1960 var der ca. 4,8 mio. indbyggere, hvoraf ca. 1/4 boede i landdistrikterne og 3/4 i byerne. Der var 1.280 sognekommuner, 87 købstæder og 23 amter (+ København og Frederiksberg, der var både kommune og amt).

Sønderjylland fik sin egen reform i 1922 som følge af Genforeningen, hvorved 391 sognekommuner blev reduceret til 113. Hertil kom de 4 købstæder og 5 flækker (Christiansfeld, Nordborg, Augustenborg,

Finn Hansen

Højer og Løgumkloster).²

Samfundet havde ændret sig voldsomt i løbet af de 120-130 år, og der var behov for kraftige ændringer i den kommunale struktur, inddeling, opgaver og finansiering for at få skabt tidssvarende, bæredygtige og selvstændige enheder.

Til det formål blev Kommunallovskommissionen nedsat i 1958 med repræsentanter for folketing, kommuner og indenrigsministeriet, i alt 17 medlemmer. Kommissionen afgav sin betænkning i 1966, og inddelingsreformen blev gennemført med virkning fra 1. april 1970 med bred tilslutning fra folketingets partier. Hovedstadsområdet blev ikke berørt af reformen.

Hvad betød 1970-reformen

På landsplan blev der oprettet 273 kommuner, 14 amter samt København og Frederiksberg, der stadig var både kommune og amt. Altså en reduktion til godt 1/5 af de kommunale enheder, der var før 1970.

I Sønderjylland blev det til 23 kommuner og 1 amt med en befolkning på omkring 250.000 indbyggere.

Opgaverne

Der skete en omfattende udlægning af tidligere statsopgaver til amterne og kommunerne. Hovedprincippet var, at kommunerne skulle varetage de borgernære opgaver, og amterne de sekundære større opgaver, som var for omfattende eller for specialiserede for kommunerne, først og fremmest sygehusvæsenet, landeveje, specialiserede institutioner, gymnasier, miljø og regional planlægning.

Principperne bag reformen

Målet var at skabe bæredygtige enheder, der selv kunne varetage og finansiere de tildelte opgaver på lokalt og amtsligt plan.

Der blev i 1970 gennemført en byrdefordelingsreform, der skulle sikre, at også de mindre gunstigt stillede dele af landet kunne løfte deres opgaver. Det skete ved et udligningssystem, der var **dels** finansieret af staten – objektive tilskud og særlige skattegrundlagstilskud til amterne – **dels** ved mellemkommunal udligning, der betød – og stadig betyder – at hovedstadsområdet betaler til den øvrige del af landet. Endvidere fik både kommuner og amter ret til at udskrive skatter.

Et bærende princip var, at **kompetence og økonomisk ansvar skulle følges ad**.

Kommunalfuldmagten gav de lokale og regionale aktører adgang til at tage nye opgaver op, når det ikke var i strid med lovgivningen.

Vurderinger af kommuner og amter

1970-reformen udviklede sig vellykket på den måde, at det lokale og regionale selvstyre blev meget selvstændigt og omfattende – 2/3 af alle offentlige opgaver blev løst af kommuner og amter. Indenrigsministeriet konstaterede i sine årlige beretninger, at det lokale og regionale selvstyre i international sammenhæng var meget vidtgående.

På den anden side måtte det også omkring årtusindskiftet erkendes, at mange kommuner efterhånden havde fået svært ved at finansiere deres opgaver – skoler og sociale

opgaver – og at de mindre kommuner havde svært ved at leve op til tidens krav til øget faglighed og specialisering.

Kravene til sundhedssektoren blev stærkt stigende, navnlig krævedes en langt større specialisering og dermed større enheder, end amterne ville være i stand til at klare af egen drift. Der var tale om et internationalt fænomen, der hovedsagelig hang sammen med den teknologiske udvikling og den gradvise overgang fra et udbudsstyret til et efterspørgselsstyret system.

Der blev også i stadig stigende omfang stillet krav både fra befolkning og politikere om ensartede offentlige ydelser, hvilket ikke harmonerer med den forskellighed, som et decentraliseret system indebærer.

Amterne var konstant under et vist pres, fordi – som Amtsrådsforeningens formand Per Kaalund udtrykte det – ingen kunne lide dem, men heller ingen ville afskaffe dem. Langt op i 1990'erne blev der stadig tillagt amterne nye opgaver, senest statsvejene i 1998. De var altså nyttige.

Det konservative Folkeparti og Dansk Folkeparti ønskede amterne fjernet. Ikke mindst blev der argumenteret med, at tre skatteudskrivende led var med til at øge det samlede skattetryk.

Politisk var amterne ligesom kommunerne ledet af Venstre og Socialdemokraterne. Ved valget i 2001 fik Venstre 138 borgmestre og Socialdemokraterne 80 i kommunerne, mens 7 amter blev ledet af Venstre og 5 af Socialdemokraterne. Bornholms Amtskommune blev med virkning fra 2003 omdannet til regionskommune.

Optakten til 2007-reformen. Den utænkelige reform

Opgavekommissionen, som var nedsat af regeringen til at se på den offentlige sektors indretning, havde i 1998 afgivet en betænkning,³ der konkluderede, at de eksisterende problemer kunne klares ved mindre justeringer, og at der ikke var grundlag for at foreslå større reformer i den offentlige struktur.

Under valgkampen i 2001 var ændringer i den kommunale struktur end ikke et tema.

Den ny regering, hvis indenrigsminister var tidligere amtsborgmester i Frederiksborg Amt, havde heller ingen planer i den retning, hvilket Lars Løkke Rasmussen erklærede 20. juni 2002 under et samråd i Folketingets Kommunaludvalg ("regeringen har ingen planer om at foretage ændringer i den kommunale struktur").

Ikke desto mindre nedsatte regeringen allerede 1. oktober samme år **Strukturkommissionen** "som skal se på, om det eksisterende system nu også lever op til vor tids krav til et moderne velfærdssamfund" og fremkomme med alternative modeller for indretningen af den offentlige sektor. På denne baggrund skulle kommissionen "komme med anbefalinger til ændringer, som er holdbare over en længere årrække". Kommissionen, der var sammensat af embedsmænd fra regeringen og de kommunale organisationer samt 3 uafhængige eksperter, i alt 12 medlemmer, afgav efter 15 måneders arbejde en meget fyldig betænkning i begyndelsen af januar 2004.⁴ Strukturkommissionen havde i øvrigt samme formand, som Opgavekommissionen havde haft.

Strukturkommissionens betænkning blev præsenteret af indenrigsministeren ved et stort arrangement på Vingstedcentret 9. januar 2004 med 900 deltagere fra den kommunale verden og medierne.

Regeringen afgav i april 2004 en kort publikation "Det nye Danmark – en enkelt offentlig sektor tæt på borgeren", hvor amterne afløses af fem sundhedsregioner, og større kommuner med mindst 30.000 indbyggere skal være borgernes primære indgang til den offentlige service.

På Christiansborg foregik der derefter politiske forhandlinger, der blev afsluttet i juni 2004 med en snæver aftale mellem regeringen og Dansk Folkeparti.⁵ Andre partier blev indbudt til at tilslutte sig aftalen, dog uden mulighed for at påvirke indholdet væsentligt. Selvom principperne således var fastlagt mellem regeringen og Dansk Folke-

parti, indgik både Socialdemokratiet og Det radikale Venstre i en aftale af 3. marts 2005 om den kommunale inddeling pr. 1. januar 2007, dvs. selve den konkrete inddeling af landet i kommuner.

Strukturkommissionens forslag fik ingen reel betydning ved reformens udformning,

Bl.a. fik kommunerne størrelser, som ikke var forudset eller anbefalet, regionerne fik ligeledes en helt anden udformning, hvorved bl.a. princippet om sammenhæng mellem kompetence og ansvar, som ellers var indeholdt i kommissoriet, blev tilsidesat. Hovedstadsområdet blev opdelt ved regionsinddelingen, hvilket ligeledes var imod anbefalingerne.

Derimod fik kommissionens arbejde betydning som et led i en argumentation for behovet for en omfattende reform – altså en slags facadelegitimation, der fik kommissionens 3 uafhængige medlemmer til at føle sig udnyttet.⁶

Reformen forelægges

Gennemførelseslovgivning vedtages i 2005

Ved kommunalvalget i november 2005 valgtes nye byråd og regionsråd, der skulle forberede de nye enheder til ikrafttræden 1. januar 2007. Samtidig blev funktionsti-

den for de eksisterende byråd og amtsråd forlænget et år som forretningsførere for de gamle kommuner og amter i afviklingsåret.

Tilpasningen af lovgivningen og gennemførelsen af reformen blev gennemført i et hæsblæsende tempo på rekordtid.

Reformen gav ikke anledning til megen offentlig debat, heller ikke om nærdemokratiet, der ellers tidligere havde været en mærkesag for Venstre ("Det nære samfund"), og som havde fået en fremtrædende plads i den politiske aftale fra juni 2004 om strukturreform. Her tales om, at flere opgaver til kommunerne skaber grundlag for en styrkelse af det lokale demokrati, og at parterne er enige om at undersøge mulighederne for øget borgerinddragelse.

Indvendinger var der en del af, bl.a. advarede Britta Schall Holberg mod de store kommuner og reduktionen af antallet af folkevalgte og ensretningen af den offentlige service.⁷

Amterne havde ikke mange forsvarere, men heller ikke det faktum, at 180 kommuner blev nedlagt, og at antallet af kommunalbestyrelsesmedlemmer blev reduceret fra 4647 i 2001 til 2468 i 2009 bragte debatten i kog.

Den politiske vægt blev flyttet fra Venstre til Socialdemokratiet, hvilket næppe kunne være et uventet resultat.

Ved valget i 2001 fik Venstre 138 borgmestre og Socialdemokraterne 80, mens forholdet ved valget i 2005 blev 45 til A og 36 til V. I 2009 fik A 49 og V 31.

Regionerne blev ligeledes styret af socialdemokratiske formænd, idet kun en af regionerne – Syddanmark – er ledet af en Venstremand.

Af aktører uden for Christiansborg var navnlig Kommunernes Landsforening (KL) og Dansk Industri (DI) meget optaget af at få fjernet amterne. KL så muligheden for at overtage amternes opgaver ved at gøre kommunerne så store som muligt og accepterede dermed den øgede statsindflydelse, som reelt blev prisen. For DI var argumentationen mest koncentreret om muligheden

for at reducere skattetrykket ved at eliminere et skatteudskrivende led (amterne)

Den utænkelige reform

og stordriftsfordele ved større kommunale enheder.

Når det lykkedes at gennemføre reformen, skyldes det ifølge forfatterne til Den utænkelige reform (se note 6), at regeringen formåede at skjule sine hensigter bag et tykt slør af usikkerhed! Forstået på den måde, at de mulige aktører ikke vidste, hvad der var på vej og var bange for at blive ladet tilbage på perronen, når toget var kørt, og derfor ikke protesterede.

Indholdet af reformen

Resultatet blev dannelsen af 98 nye kommuner af vidt forskellig størrelse fra de mindste økommuner med få tusinde indbyggere til store bykommuner med mere end 100.000 indbyggere. Også arealmæssigt varierer kommunerne meget. Hovedstadsområdet blev stort set uberørt med den tvangsmæssige sammenlægning af Farum og Værløse til ny Furesø Kommune som væsentligste undtagelse.

Sønderjylland blev opdelt i 4 kommuner svarende til de fire gamle amter før 1970 (Tønder: 41.000, Haderslev: 56.000, Aabenraa: 60.000 og Sønderborg: 77.000 indbyggere).

5 regioner (Nordjylland: 580.000, Midtjylland: 1,2 mio., Syddanmark: 1,2 mio., Sjælland: 812.000, Hovedstaden: 1,6 mio. indbyggere). Bemærkelsesværdigt er navnlig delingen af opgaverne fra Hovedstadens Sygehusfællesskab og Hovedstadens Udviklingsråd mellem Region Sjælland og Hovedstaden.

Nye regioner – opgaver og finansiering

Regionerne fik ny struktur og stærkt ændrede arbejdsvilkår i forhold til amterne. Den politiske ledelse består af et folkevalgt regionsråd med 41 medlemmer under forsæde af en regionsrådsformand, der ikke må kalde sig borgmester!

Der skal være et forretningsudvalg sva- rende til kommunernes økonomiudvalg, men ellers er der ikke adgang til stående udvalg. Der er kun adgang til midlertidige ad hoc-udvalg.

Det samlede regionsråd skal fungere som et slags parlament alene med overordnede politiske diskussioner og uden direkte indflydelse på administrationen af opgaverne.

Regionerne har ikke egen skatteudskrivning eller andre egenindtægter, men finansieres alene via statstilskud og tilskud fra kommunerne.

Kompetence og økonomisk ansvar er således skilt ad – modsat de hidtidige principper og regeringens erklærede mål ved nedsættelsen af strukturkommissionen, hvor sammenhængen mellem kompetence og økonomisk ansvar fremhæves sammen med andre gode erklærede hensigter.

Efter regionsloven⁸ har regionerne følgende opgaver:

- den dominerende hovedopgave er sygehusvæsenet og sygesikringen
- andre opgaver er specialiserede institutioner på det sociale område, enkelte miljøopgaver – jordforurening og indvinding af råstoffer, regionale udviklingsopgaver inden for erhvervsudvikling, vækststrategi, bæredygtig udvikling og turismen, visse koordinerende opgaver inden for ungdomsuddannelserne og den almene voksenuddan-

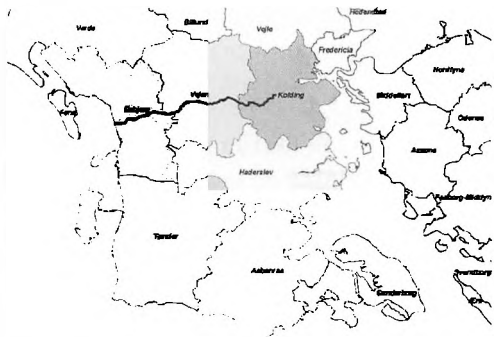
nelse, trafikselskaber samarbejde med andre landes myndigheder og nedsætte organer hertil.

Ud over disse opgaver, der er positivt opregnet i loven, kan regionerne ikke af egen drift tage nye opgaver op. Der er altså ingen kommunalfuldmagt som hos kommunerne.

Tilblivelsen har været vanskelig.⁹ De nye regioner har skullet skabe sig selv på et ukendt grundlag og samtidig slås for at overleve. Fra regering og folketing var der ingen bidrag til, hvad den nye regionsstruktur og de politiske vilkår for regionernes virke ville indebære.

Fra selve tilblivelsen blev regionerne modarbejdet af kommuner og KL, jf. det i note 9 nævnte værk.

Det konservative Folkeparti og Dansk Folkeparti har fra starten proklameret regionernes udryddelse, og Liberal alliance har nu sluttet sig til koret. Regeringen truer med det samme, når de ikke makker ret,

De sønderjyske kommuner før og efter strukturreformen, 1970 – 2006 og fra 2007

og selvom statsministeren for nylig har erklæret,¹⁰ at regionerne skal blive, skal der måske ikke lægges mere i det end i forsikringerne/besværgelserne i sommeren 2002.

Nye kommuner – opgaver og kompetence

Kommunerne skulle som udgangspunkt være borgerens indgang til det offentlige. Opgaverne skulle være de hidtil kendte samt alt, hvad der kunne hentes fra de hidtidige amter. Et stort område kom fra staten, nemlig aktiveringen af de ledige dagpengemodtagere. Herved blev et gammelt og omstridt ønske om at samle hele aktiveringsindsatsen hos kommunerne opfyldt - et område, som måske overstiger mange kommuners formåen, når staten har bevaret sit greb om området gennem detailregulering og -styring.

Til gengæld har kommunerne måttet se deres indflydelse begrænset pga. statslig regulering, f.eks. på folkeskoleområdet, ligesom de har måttet afgive hele skatteområdet (ligning og opkrævning).

Aktuelle eksempler på statslig indgriben er, at staten har hindret kommunerne i at øge klassestørrelserne i folkeskolen på trods af, at kommunerne mente, at de havde en aftale med regeringen herom. På det sociale område har socialministeren offentliggjort planer om at indføre tvangsudlicitering til private udbydere inden for hjemmeplejen. Ministeren har ligeledes udtalt sig stærkt kritisk om kommunernes anvendelse af lukkedage på daginstitutionerne.

Staten

tog sig også betalt for at give kommunerne de mange opgaver:

- overtaget hele skatteadministrationen, sikret sig større indflydelse på miljøområdet
- beholdt tilsyns- og reguleringsmulighederne på beskæftigelsesområdet og for regionernes vedkommende:
- en meget kraftigere indflydelse på sundhedsområdet både direkte og gennem aktivitetsafhængige tilskud begrundet i den statslige finansiering har Rigsrevisor

adgang til af egen drift eller på anmodning fra statsrevisorerne at foretage undersøgelser af regionernes regnskaber samt udvalgte regnskabsområder, hvilket for tiden er aktuelt mht. regionernes betaling til private sygehuse for udvalgte operationer.

I det hele taget har en konsekvens af strukturreformen tilsyneladende været en meget kraftigere og mere aktiv indblanding fra statens side på de fleste områder både i kommunerne og regionerne, f.eks. evalueringer, nationale tests og internationale sammenligninger.

Den aktuelle økonomiske krise har endvidere bidraget til at forstærke konfrontationerne mellem kommunerne og staten ved de årlige forhandlinger om økonomien, der sjældent forløber uden trusler om kollektive straffesanktioner og andre indgreb, hvis aftalerne ikke overholdes.

Der er med virkning fra 2009 indført sanktioner fra statens side, såfremt de kommunale skatter eller de budgetterede serviceudgifter stiger mere end aftalt. Sanktionerne består i reduktion af statens bloktilskud til kommunerne. Med virkning fra 2011 er der sat en ekstra klemme på kommunerne, såfremt serviceudgifterne i de kommunale regnskaber overstiger det aftalte niveau. Også her er truslen en reduktion i statens tilskud.

Regeringen agter endvidere ved lov at indføre et offentligt flerårigt udgiftsloft for at holde økonomien i ro.

Bortset fra den teatertorden, der altid har været forbundet med de årlige økonomiske forhandlinger, er kommunerne blevet mere eksponeret som ansvarlige for den største del af det offentlige forbrug.

Den fejlslagne reform

I en analyse og vurdering fra marts 2011¹¹ konstaterer ugebrevet Mandagmorgen, at antallet af offentligt ansatte lå nogenlunde konstant omkring 730.000 i perioden 2002-2006, hvorefter der er sket en samlet forøgelse på 35.000 til 765.800 i 2009, modsat de forventninger der var forud for reformen.

Derfor er der i kommunerne sat en kraftig opbremsning i gang, der vil kulminere i 2011. Allerede fra 2009 til udgangen af 2010 er der sket et fald i kommunerne med omkring 11.000 ansatte.

Vurdering af fremtiden for det lokale selvstyre

Strukturreformen er et politisk mesterværk, hvor det på rekordtid lykkedes at overbevise hovedparten af de mange aktører om nødvendigheden af en stor reform, som få havde anset det for muligt at gennemføre. Til gengæld blev den hidtidige tværpolitiske enighed om en så omfattende omstrukturering af den offentlige sektor opgivet på forhånd, og reformen gennemført med det snævrere flertal i Folketinget.

Et af målene med strukturreformen var at skabe løsninger, der skulle være holdbare på længere sigt. Det er nævnt ovenfor, at regionerne allerede fra starten er blevet undsat, også af politiske partier der har været med til at etablere dem og give dem særdeles vanskelige arbejdsvilkår.

De nye kommuner indeholder i al deres uensartethed kimen til den næste inddelingsreform. Hvis rationalitet, stordrift og effektivitet skal være de afgørende kriterier for kommunernes succes, vil det være til at forudse, at en række kommuner snart vil være truet på deres selvstændighed i konkurrencen om de bedste placeringer.

Nærdemokratiet i form af direkte borgerinddragelse har ikke længere den betydning, der var kendetegnende for de mindre enheder. Tilsyneladende har det lokale selvstyre heller ikke længere den store folkelige appel.

Sammenfattende kan det siges, at der ved reformen blev forsømt en god lejlighed til, at overveje mulighederne for at styrke "Udkantsdanmark". For sammenhængskraften i hele landet er det af betydning, at de uligheder, strukturreformen også bidrager til, ikke uddybes yderligere.

Andre væsentlige spørgsmål, der blev undladt at tage stilling til, er regionerne som

nye aktører i den offentlige sektor – både deres arbejdsvilkår og opgaver, betydningen af kommunernes uensartethed. Bør Hovedstadsområdet fortsat undtages fra de inddelingsreformer, som den øvrige del af landet nu har været underkastet både i 1970 og 2007, hvad betyder det for det samlede hovedstadsområde, at opgaverne fra Hovedstadens Sygehusfællesskab og Hovedstadens Udviklingsråd er blevet delt mellem region Sjælland og region Hovedstaden.

Sønderjylland endelig vendt hjem

For Sønderjylland har strukturreformen fået den betydning, at den særlige status, landsdelen har haft siden Genforeningen, og som blev opretholdt med dannelsen af Sønderjyllands Amt i 1970, nu er ophævet i og med, at landsdelen er blevet en del af Region Syddanmark. Rødding er blevet indlemmet i ny Vejen Kommune og dele af Christiansfeld Kommune er blevet en del af ny Kolding Kommune. Kongeågrænsen er således blevet overskredet.¹²

Noterne:

¹ Henning Strøm, Kommunalreformer (1968), kap. 1, samt Kommuner og kommunestyre, betænkning afgivet af Kommunallovskommissionen (bet. nr. 420, 1966), bilag 9.

² Vagn Harsberg, De sønderjyske amtsråd indtil 1970, 1984, s. 77-84.

³ Betænkning nr. 1366, 1998.

⁴ Betænkning nr. 1434, 2004.

⁵ Aftale om strukturreformen, juni 2004.

⁶ Ugebrevet Mandagmorgen 13. september 2004 "Vores betænkning fik minimal indflydelse" og leder "Når kommissioner er værst". Politiken 14. april 2008, Peter Munck Christiansen og Michael Baggesen Klitgaard "Reformdynamik. Uklarhed skaber resultater." "Sådan kupper man sig til en strukturreform". Hele forløbet er i øvrigt udførligt beskrevet og kommenteret af Peter Munck Christiansen og Michael Baggesen Klitgaard i "Den utænkelige reform – Strukturreformens tilblivelse

2002-2005", Syddansk Universitetsforlag 2008.

- ⁷ "Folkevalgte bureaukrater", Politikens kronik 28. april 2004.
- ⁸ Lovbekendtgørelse nr. 1401 af 1. november 2010 af lov om regioner og om nedlæggelse af amtskommunerne, Hovedstadens Udviklingsråd og Hovedstadens Sygehusfællesskab (regionsloven).
- ⁹ Henrik Christoffersen og Kurt Klaudi Klausen, Den danske regionskonstruktion – spillet om Region Midtjyllands dannelse og konsolidering, 2009.
- ¹⁰ Se f.eks. Der Nordschleswiger 9.februar 2011.
- ¹¹ Mandagmorgen (MM11)21.marts 2011 "Strukturreformen udløste offentlig job-fest" og leder "Den fejlslagne reform."
- ¹² Sønderjyllands historie 2, efter 1815, s. 465-472, Historisk Samfund for Sønderjylland, Aabenraa 2009. De sønderjyske

kommuner og amter 1922 : 391 sognekommuner blev til 113 kommuner.
 Hertil kom 4 amter, 4 købstæder og 5 flækker (Christiansfeld, Nordborg, Augustenborg, Løgumkloster og Højer)
 1970 : 23 kommuner og et amt
 2007 : 4 kommuner, del af Region Syddanmark

Antal folkevalgte i kommunerne:

2001: 4.647

2009: 2.468

Antal ansatte i den samlede offentlige sektor:

2002-2006 : 730.000 gennemsnitligt

2010 : 765.000

Finn Hansen er forhenværende amtsdirektør for Sønderjyllands Amt og bl.a. medlem af Farum-kommissionen.

-Oplevelserne starter her..

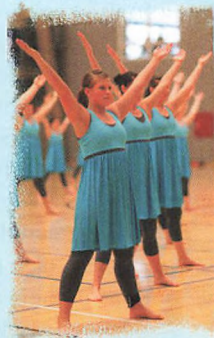

BRAMMING

gymnastik- & idrætsefterskole

Gymnastikken har en central placering i skolens hverdag.

I forårstiden er vi inviteret ud til en del gymnastikopvisninger, som alle elever skal deltage i. Desuden deltager skolen i håndbold- og fodboldturneringer.

Derudover får du masser af fællesskab og rigtige gode oplevelser for livet..!

BRAMMING

gymnastik- & idrætsefterskole

Om søfartsmuseer og hvad der kan komme ud af at besøge sådan et

Af Sussi Hansen, Lyø

Æ æ bløwn baje om å skryw en artikel te Synnejysk Almanak. No hæ æ it så moj forstaend o tidevandstabelle å den slau, men min almanak saje mæ, at det no æ 50 år sin æ haj en fin opløwels i Synnejylland, som kam te å betye moj for mit løwne.

Da æ var 10 år tau min moe mæ mæ o Affenrå Søfartsmuseum. Æ ka stadichvæk haus det such i e maw lau æ sau olt det kram de gammel kinafarere haj sleft mæ hjem te Affenrå fra fjern lænd.

Dæ var fjee af påfaul, kinesisk porcelæns-tekoppe, perlemo, serveringsbakke mæ indloj sommefaulvinge ynde glas, dæ var strudseech, fien silkekjulle, elfenbensfigure, modelle å bilre af te-clippere å skonnerter, konkylie å muslingeskalle af manne slau å olt en ku ønsk sæ u af et barnehjert dæ var født å opvausen i et synnejysk/alsinge samfund af bynde å småhandlend. Sjelom vi o Als haj en modern industri som Danfoss, så betø det it nau rechte eksotisk elle særle anlåns islæt i vos kultue. Det mest kulturelt fremme som Danfoss ku præstee o Nør-als i e 60'ere var et par schweitzisk å ungarsk ingeniøre, som no haste bløw indlemme i e ga'bille.

Så jo, Affenrå Søfartsmuseum bløw virkle mit føest møe mæ hele den bunde verden som vi boe i.

Nau dæ vundret mæ var at det lich netop var Affenrå som haj så manne søfolk – hvorfor it Synnebor elle Ha'slæ? Æ bløw engang forklare at Affenrå i galt gammel dau var omgie af ufremkomle skov e hele vej mo vest, så e haw var den vechtrest transportvej – altså lidt lissom Fanø, Manø, Ærø å Årø. En nærlechend tanke æ at dæ i sort lidt isolee samfund opste en stærk

Sussi Hansen

u'længsel u øwe altså det rent praktisk mæ å få u'vekslet vare mæ anne staj. Å at man edde et lant løwne o e verdenshav fe lyst te ret å slå ro i et hjem ve e hav. He tænke æ f eks o Løjt å o det køen staj "Tung-shan" o e synne sie af Affenrå Fjoe.

Men æ var i hvæt fald levee te hele den eksotisk verden edde mit føest besøch o Affenrå Søfartsmuseum. Æ løsst helst bøche om fjern staj – å bløw som 19 årich radiotelegrafist å silde sømandskuen å brucht et helt løwne o å rejs rundt å opdaw køen å sjau å anlåns å mærkle å specielle ting fra hele verden, som æ så så vidt mulicht sleft mæ hjem te Lyø hvo æ havnet. Nok it helt tefeldicht at en sømandsfåmili sle sæ ne o en ø. Vos ø rumme et Norden, et Synnen, et Østen å et Vesten å min sjæl hva vil do mee? Når en boe o en ø opløwe man daule at det æ nøvendicht å sejl. Man hæ e hav e hele vej rundt om lissom o et skif.

Så no hæ æ starte Lyø Søfartsmuseum.

Slet it så stoet å flot som det i Affenrå. Det æ bar en lill ustilling hjemm i mit

Museumsskilt på Lyø

køchen, hvo æ fortæl historie fra de 7 hav' å de varm laend. O en mode skull man tøss at et søfartsmuseum var øwflødicht e dau, hvo vos børn tiele blyw konfrontee mæ kulturislæt fra hele verden – bode via TV, inter-net å e indvandring af anne kulture – å forde folk rejse moj mee end for 50 år sin. E kulture blywe e dau blande moj mee sammel , en ka snart it køf en tøjklemm elle en kretbar uen dæ ste "made in China" o - å f eks i e bazare i Odense, Århus å Nørrebro i Kjøffenhavn blande eksotisk islæt sæ lisså nysle sammen som de gøe i London å New York i e 70'ere.

Jo vi boe e dau i et kultur-mix-max-samfund. Så det æ e lidt af et nostalgisk trip at æ hæ et søfartsmuseum mæ f eks en kirkklokk fra Tonga, en flausmække fra Puerto Rico å en tandstikke fra Japan.

For at dæ no it skull gå

Lyø Søfartsmuseum

for moj nostalgi i det haj æ å taun sorn kultur-mix-max-ting mæ. Det var en blomret myts som æ haj køjt i en genbruchsbutik i Florida. Æ anet it hvo den kam fra – fø æ fek besøch af 3 schweitzisk ung minske fra en tysk skonnert. De ku forteel mæ at det it var et kultur-mix-max-fænomen, men at det var en dansemyts fra en nationaldracht fra e kanton Walis.

Vont den så æ havne i en genbruchsbutik i Florida kan man så spind en lang historie om, men æ ve godt hvont den kam fra Florida te Lyø Søfartsmuseum.

EFTERSKOLEN
Strand
PÅ DANEBOD

En efterskole på Als for normalt begavede unge, der har svært ved at læse og stave, og som har lyst til at komme på efterskole for at lære mere og få gode efterskoleoplevelser.

- 8., 9. og 10. klasse
- Mulighed for at aflægge Folkeskolens Afgangsprøve i alle fag (FSA) og 10. klasses afgangsprøve (FS10)
- Mange dansk-, engelsk- og matematiktimer på mindre hold.

- Valgfag: drama, musik, udeliv, skoleavis, billedkunst, trædrejning, smedie, rollespil, m.m.
- Lørdag: kajakroning, surf, rappelling, fodbold, volley, cykelcross og meget andet
- Fællesoplevelser og oplevelser med emne-uger og skole-rejser i Danmark eller udlandet

Efterskolen Strand på Danebod
Færgevej 5, Fynshav
6440 Augustenborg
Tlf. 74422160
info@efterskolenstrand.dk
www.efterskolenstrand.dk

Kalvø

Glimt fra en lille ø's store historie

Af Hrolf Thorulf

Værftet

Et skibsværft? Har der ligget et skibsværft her? Kan du fortælle mig, hvor vi kan finde resterne af det?

Kan de da ikke se det. Det ligger jo lige der. Den lange lave arbejderbolig med de 10 små lejligheder, smedjen og ikke mindst Herrehuset. Jeg peger og forklarer ikke kun en gang, men næsten hver gang, jeg er på Kalvø, den lille ø der ligger inderst i Genner bugt. Og at det er Jørgen Bruhns skibsværft fra 1850'erne, der tales om er meget naturligt. Det er det, øen er kendt for og ikke uden grund.

Men øens historie går meget længere tilbage. Den begyndte dengang, isen dækkede landet og Knivsbjerg kun kunne anes som en nunatak over ismasserne. Historien drejer sig også om de første mennesker, der bosatte sig på Kalvø for ikke at tale om perioden hvor Valdemarerne samlede ledingsflåden, og øens navn kom på skrift. Det er disse knap så kendte kapitler i øens historie, artiklen her vil omhandle.

Museet på Kalvø

I Herrehuset har Det Maritime Kalvø

Hrolf Thorulf

indrettet et lille museum - Kalvø Værfts Museum - som ikke kun fortæller om Jørgen Bruhns store skibsværft, men også om tiden både før og efter dette.

I "Salen" eller den fine stue vises der skiftende udstillinger. Den nuværende, der er blevet til i et samarbejde mellem områdets lokalhistoriske arkiver, fortæller om egnen omkring Genner Bugt.

I "Spisestuen" afholdes der foredrag eller arrangeres middage med retter, som de blev lavet på Jørgen Bruhns tid.

Oppe under taget, i "Husholderskens værelse" er der lige opsat en stor og meget flot model af Jørgen Bruhns værft. Desuden fortælles der i plancher og med enkelte genstande om skibsbyggeriet og værftsarbejdernes forhold omkring 1850.

På "Tørreloftet" er det historien om de ni skibe der blev bygget på Kalvø til Jørgen Bruhn og hans sønner. Vægten er lagt på de to mest markante skibe, clipperskibene Calcutta og Cimber.

Og så til "Pigekammeret" - det værelse som Jørgen Bruhns tjenestepiger havde

til rådighed. Det er det mindste rum, men alligevel fortælles der her den tidsmæssigt længste historie, nemlig øens historie fra istiden til i dag.

Istiden

Til højre for døren bag den rude, hvorigennem herskabet kunne holde øje med pigerne, er der udstillet en lille samling sten såkaldte ledeblokke. Det er sten, som alle kunne være fundet i strandkanten omkring øen. Sten, som fortæller, hvor det materiale kommer fra, som den lille ø er lavet af. Det er sten, som alle er bragt hertil fra det meste af Skandinavien af Weichselistidens ismasser. Det skete i perioden fra år 70.000 – til ca. år 13.000 f. Kr.

Da isen endelig trak sig tilbage efterlod den Jyllands betydeligste ås, Genner Ås. En langstrakt grusbunke, som den rivende smeltvandsflod havde efterladt efter først at have udgravet en dyb og stejl tunneldal mellem Genner Hule og Runde Mølle. Længere mod øst, et stykke ude i bugten efterlod floden endnu en grusbunke, den 17 ha store ø, Kalvø.

Øen har givet været større, men havet har gennem årene taget sin del af forlandet. Vi ved det, for langs østkysten ude i vandet har Christian Beck, øens tidligere ejer, indsamlet adskillige flinteredskaber, der stammer fra tiden efter isen – Jægerstenalderen. Igennem hele perioden fra 13.000 – 4.000 f. Kr. aflægger grupper af jægere øen besøg af kortere eller længere varighed.

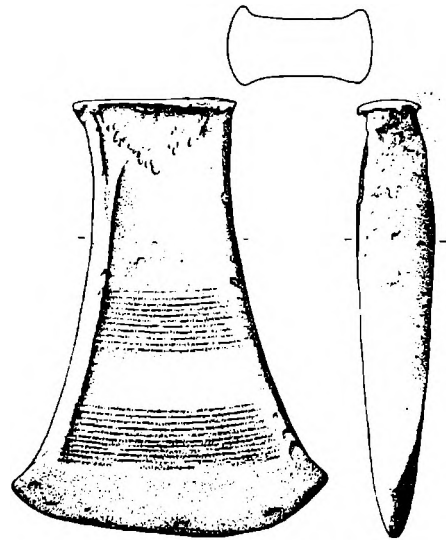
Jørgen Bruhns oldtidssamling

På selve øen er der også gjort fund fra oldtiden. I sine erindringer skriver Hans Bruhn:

”Ved Bygningen af Huusene som ogsaa ved Pløjningen blev funden mange Oldtids-sager, som vel vedligeholdte Steenkiler, Hamre og Mønter sammt mange andre Ting, som bleve opbevarede i Herrehuset, men nu under Krigen i 1864 er blevne adspiltet som ogsaa tildeels borttaget af Militæret”.

Desværre er alle disse genstande for-

svundet, men et enkelt lille glimt af Jørgens Bruhns samling får vi måske ved en gennemgang af nogle gamle beretninger fra Museum Vorgeschichtlicher Altertümer, Kiel. Her er omtalt en bronzeøkse fundet på Kalvø. Den har registreringsnummer 132 fra 1894. Den meget flotte økse er også registreret i Aner & Kerstens katalog over den ældre bronzealders oldsager, hvor vi også finder denne tegning af øksen.

3640

Bronzeøkse, tegning

Christian Becks samling

Becks lille samling af oldtidsgenstande er nu udstillet i Pige-kammeret. Ikke alene fortæller den om jægerens besøg på øen, den fortæller også om den bosættelse, der fandt sted i perioden 4.000 – 1.800 f. Kr. i bondestenalderen. Slebne økser, flækker og et enkelt kornsegl har vi i dag liggende i den lille montre. Fra øen stammer også en skubbekværn med glider, men den ligger i en have i Genner. Alt sammen er det genstande, der viser, at øen har været beboet og opdyrket for mange tusinde år siden.

I den lille montre skiller en enkelt genstand sig markant ud fra alle de andre ved sin størrelse og farve.

Ulla Mejdahl fra Haderslev Museum skriver i et brev dateret juni 1987:

"Den oldsag, som vakte størst interesse og postyr, har jeg gemt her til sidst. Det er en såkaldt flækkekniv, som er lavet af det

Obsidian kniven

helt sorte glasagtige materiale obsidian (vulkansk glas, som ikke forefindes naturligt i Danmark). Det er en helt unik oldsag - egentlig danefæ, men flækkekniven kan ikke danefæregistreres, før vi er rimeligt sikre på, at den virkelig er fundet på Kalvø. Hvor flækkekniven oprindeligt er fremstillet er ikke til at afgøre. En mineralogisk undersøgelse kan give et fingerpeg, om hvorfra råmaterialet, obsidianen, stammer (og om det virkelig er obsidian. Selv om alt tyder på det, har vi faktisk svært ved at tro vore egne øjne, så enestående er fundet. Vi må derfor have sikre videnskabelige undersøgelser, så vi kan stå imod den skepsis præsentationen af dette stykke uvægerligt vil give i fagarkæologiske kredse). Flækkekniven kan være fremstillet uden for landets grænser, men den kan også være fremstillet heroppe af en klump obsidian, som en person fra yngre stenalder eller ældre bronzealder har importeret hertil - man havde også dengang vide handelsforbindelser. Derfor er det slet ikke så usandsynligt, at flækkekniven, eller råmaterialet, er kommet herop i oldtiden. Desværre er det heller ikke spor usandsynligt, at den er kommet herop i nyere tid. "

Fra de næste årtusinder er der kun få efterladte genstande. Øen bliver affolket og agerjorden springer i skov. Vi skal helt frem til vikingetidens slutning og middelalderens begyndelse, inden Kalvø igen markerer sig i historien.

Krigshavnen bag Kalvø

I sine erindringer bringer Hans Bruhn et spændende sagn til torvs.

Rygtet gaaer, og som ogsaa skal være autentisk, at Kong Valdemar i en Søekrig med de Svenske og haardt forfulgt, engang med heele sin Flaade smuttede ind bag Øen Calløe og saaledes reddede samme, da de Svenske ikke kunde udfinde, hvor samme var blevet af.

Kan der være noget om sagnet?

Vi er nu kommet op i historisk tid, og de skriftlige materialer kan hjælpe os lidt på vej. Vi befinder os i 1100tallets sidste

halvdel. På fastlandet lige over for Kalvø ligger der på de stejle østvendte skråninger to marker med meget sigende navne: **Nørre Snekhell** og **Søndre Schneckhel**.

Der er registreret omkring 100 danske lokaliteter med **Snekke-navne**. Alle er de spredt langs kysterne i de indre danske farvande og beliggende, så man tilsyneladende har kunnet sejle dertil. De ligger typisk et stykke inde i landet, tilbagetrukne og beskyttede fra kystlinjen. Formodentlig er snekke-navnene dannet i forbindelse med en aktivitet med skibe i vikingetid eller tidlig middelalder, og ud fra arkæologiske fund og forholdene i øvrigt på disse steder er det sandsynligt, at der er tale om lokale havne og værftsområder.

Og netop her, i læ bag Kalvø, er der god plads til et stort antal skibe, og med et muligt værft nedenfor de to "Snekhell" kan der måske være tale om en krigshavn.

Imme Gram for svaj

På Johannes Mejers kort er der angivet et lille voldsted på Kalvøs vestside. Der har aldrig været foretaget en arkæologisk undersøgelse af stedet, så i virkeligheden ved vi ikke noget om dette voldsted. Men forestiller vi os, at det engang har været forsynet med et vagttårn med bevæbnede vagter, har det med denne placering kunnet kontrollere sejladsen ind til det lavvandede område bag øen.

Den noget bredere og dybere passage øst om Kalvø blev effektivt lukket senest omkring 1170.

Ud for SØ spidsen af Kalvø blev der i 1985 fundet to N – S gående pælerækker med en indbyrdes afstand på ca. 5 m. Pælene stammer fra en spærring, der blev etableret mellem Kalvø og Løjt Land. En spærring meget lig den, der lukkede Haderslev fjord.

C-14 dateringen af pælene til år 1170 sætter pludselig fokus på et spændende kapitel i Danmarkshistorien.

Igennem nogle år havde kong Valdemar den Store hvert år indkaldt den samlede ledingsflåde på 1200 skibe til nogle kortvarige men effektive plyndringstogter mod venderne. Disse togter kulminerede i 1169 med angrebet på - og erobringen af Arkona på Rügen.

Imidlertid mente hertugen af Sachsen, Henrik Løve, at han skulle have del i udbyttet fra Arkona, og da Valdemar ikke betalte ved kasse et, sendte han i 1170 horder af skibe op mod de danske kyster, der nu igen fik en svøbe af plyndringer hen over sig.

På grund af angrebene ændredes den militære taktik. Hele ledingstyrken blev nu ikke længere indkaldt, men kun henvend en fjerdedel. Denne fjerdedel skulle så til gengæld være i aktion, så længe de danske farvande var farbare.

Nyordningen indebar også, at hvert herred blev opdelt i 2-3 skipæn, der hver skulle levere et fartøj med mandskab, proviant og udstyr - d.v.s. våben. Hvert skipæn var så igen delt i havne. Antallet vekslede fra egn til egn, men lå mellem 16 og 42 havne pr. skipæn. I hver af disse havne skulle de ledingspligtige, selvejende bønder dels stille mandskab, dels bekoste bygning og udrustning af fartøjerne.

Har vi ikke lov til at gætte på, at netop vigen bag Kalvø har været base for denne lokale krigsflåde og måske huset det skibsværft, som skulle bygge og servicere de skibe, som bønderne fra Sønder Rangstrup - og Rise herreder var pligtige til at stille med til kongens ledingsflåde.

Det burde være muligt arkæologisk at påvise, om der har været en maritim akti-

vitet i hvert fald på en del af de her omtalte Snekke-lokaliteter. Men desværre, - efterladenskaber efter arbejdet med skibe vil i langt overvejende grad være af træ, og de lag, som i dag skulle indeholde dette træ, kan være forsvundet, tørret ud på grund af den sænkning af vandstanden, som siden middelalderen har fundet sted.

Dannebrog og Dannebrogsskibenes tilblivelse

Jeg gik tidligere ud fra, at det var Valdemar den Store, som Hans Bruhn hentydede til i det lille sagn, men det kunne måske også være Valdemar Sejr.

Det er vel ikke urealistisk at tro at den lille ledingshavn bag Kalvø har eksisteret i de næste 49 år. Og hvorfor så lige 49 år. Jo, netop til år 1219 knytter der sig et sagn med udspring både i ledingshavnen og i en af Sønderjyllands største skibssætninger, Dannebrogsskibene, som lå på fastlandet tæt ud til kysten.

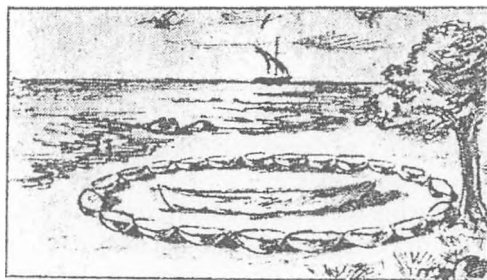
Om placeringen af denne skibssætning skriver Pastor Peter Kier fra Øster Løgum i 1812:

Just ved den vestligste Ende af Fjorden, ved den nørre Side af Vejen under Kløvet, det vil sige Bakken ved Havet, ligger et indhegnet Kobbelt med ujævne agre. Ved østre Ende, næst Vandet, skiller en gammel Huulvey, som kommer fra Norden en langagtig lav Bakke fra det øvrige. Denne er henved 40 skridt lang og fra Veyen til Diget, som skiller Kobbelet fra Fjorden og hvortil Vandet naar, maa vel være 12 til 14 Skridt. Derpaa skal det omtalte Monument have staaet. Men der er ikke mindste Spoer meer deraf at opdage. Manden som har eyet Kobbelet i sidste aar af forrige Aarhundrede, heed Christen Christensen Smed. Han har ladet de sidste Steene kløve og sætte hist og her i Steengjærder. Tvende høye kløvede Sten staae ogsaa endnu i Diget ved Havet sammesteds og deres rundede Overender lader formode at de ogsaa ere Stykker af Monumentets Stene.

Og videre skriver han om monumentet:

"Der stod 20 sten i skikkelse af skibe i en langagtig kreds; det ene skibs ende var begyndelsen til det andet. De var ens bortset fra en stor sten, som var højere end de andre."

".....stenene, som han [Valdemar Sejr] kaldte skibe, og han lod bekendtgøre, at han havde skibe, der lig skibet Skydbladmire sejlede lige så godt på land, som det på bølgen svævede".

Alen 10 20 30

Tegning af Dannebrogsskibene

Sagnet bag Dannebrogsskibene:

De fleste kender fortællingen om Dannebrog som i 1219 faldt ned fra himlen, men næppe mange kender denne lokale udgave (her forkortet af Ellen Jensen), som i 1896 stod trykt i Sprogforeningens Almanak.

Nis Callesen fortæller:

Dengang for mere end 1000 år siden, havde der længe hersket krig og ufred i Danmark, særlig her i Sønderjylland. Ingen ville være leder af området, her i Slesvig. Men endelig blev Knud Eriksson, senere kaldet "Knud Larvard" udnævnt til hersker over området, han var meget dygtig og bragte orden i landet igen, han skulle være konge men blev desværre dræbtovre på Sjælland. Han indførte et forsvarsværn, som skulle vogte alle kysterne mod fjender, dengang kom der mange sørøvere. Der blev indsat nogle dygtige Styrismænd, der skulle holde og sørge for vagt ved de forskellige områder med adgang til havet. Styrismanden skulle i tilfælde af krig sørge for folk og udstyr til

skibene, der blev holdt skarp udkik fra de højeste bakker, f.eks. på Knivsbjerg og ovre på Barsø. Så snart de så fremmede skibe blev der tændt bål på højene, så strømmede mænd fra egnen ned til skibene, drog ud og jog fjenden på flugt.

Kong Valdemar Sejr, var Sønnestøn af Knud Larvard, han havde kongeborg i Ribe og han besluttede i Foråret 1219 at tage på Togt til Estland for at kristne de hedenske folkeslag derovre. Derfor skulle Styrismændene sørge for skibe og folk.

I alt 500 Langskibe med 120 mand på hver og 500 mindre skibe med hver 12 rorkarle og en Brynjemand og en Skytte om bord skulle af sted til Estland.

Her i Genner Havnelag, hed Styrismanden Baard Baardsen, han skulle møde med et Langskib og 120 mand og fire Stridsheste, samt en Åreskude med 12 Rorkarle.

Baard var lidt gammel, så han ville være Brynjemand på det lille skib og så skulle hans søn der også hed Baard være leder af det store Langskib.

De sejlede af sted fra Genner for at mødes syd for Lolland Falster med alle de andre skibe fra hele Danmark, og samlet satte de kurs mod Estland. Her blev de mødt af en meget stor hær, så det blev en stor kamp, der altid er blevet kaldt Slaget ved Lyndanisse. Det var lige før at danskerne var ved at tabe slaget, men pludselig lød en mægtig røst: Se Kristne, under dette banner skal I sejre. Alles øjne rettede sig imod en dug med et hvidt kors, der syntes at dale ned fra himlen. Det var som om det lammede fjenden, men det styrkede danskernes mod, de kæmpede med fornyede kræfter og vandt over Esterne. Nu gjaldede lurerne, de kaldte hestefolket sammen til at forfølge den flygtende fjende.

Kong Valdemar, ledede selv slaget på sin hvide stridshingst, han havde lagt mærke til unge Baard, der havde kæmpet så tappert og ledet folkene fra Genner. Derfor sagde han til ham, at han sammen med sin far skulle møde i kongens telt næste dag.

Der sagde kongen, at han længe havde

haft i sinde, at bygge et mindesmærke for sin kære tapre farfar KNUD LARVARD ved den strand hvorfra han var taget på så mange togter mod venderne, og hvor Knudsbjerg og Knudshoved stadig vidner om hans årvågenhed. Nu hvor vi har vundet denne afgørende sejr, over hedenskabet, vil mindesmærket også stå for kristendommens sejr.

I to skal nu straks rejse hjem, jeg giver jer nogle folk med, der er vante til at arbejde med sten, de får nøje besked hvordan arbejdet skal udføres.

Mindesmærket skal stå færdigt, når jeg om kort tid drager herfra og rejser over Genner, hjem til Ribe. Som I befaler HERRE KONGE, svarede Styrismand Baard og bøjede sig for sin konge. Otte dage efter stævnedes et Langskib og en Åreskude ind mod Genner Strand, hvor de blev budt velkommen hjem af familie og venner.

Tre uger senere lød råbet: DE kommer, - de kommer og folk stimlede nu sammen ved stranden, hvor 20 Langskibe stævnedes ind, sammen med kongeskibet med kongen og hans hof. Dannebrog vajede på kongeskibet, lurerne gjaldede og folk råbte:

LÆNGE LEVE KONG VALDEMAR, DEN SEJERRIGE.

Da alle var kommen i land, kom Styrismanden frem og førte dem frem til mindesmærket, der stod i udkanten af skoven MADSKOV på bakken ned mod havet, Det er tyve store sten, hugget i form som skibe med den største sten i midten.

Fra pladsen var der fri udsigt over Gennerbugt.

Kongen trådte nu op på midterstenen og sagde På denne strand, hvor min berømte farfar Knud har virket, og vundet mange sejrige togter er dette mindesmærke bleven sat. Det skal være til hans minde, men også til minde om vores sejr. Herren gav os sejr og sendte os korsfanen, i nødens stund. Vi vil kalde det Dannebrog, og derfor skal mindesmærket her hedde Dannebrogsskibene.

Jeg overdrager det til jer, I gæve sønder-

*gyder, gid I holde det i ære
Folkene råbte igen Længe leve kong
Valdemar.*

*Ikke længe efter besteg kongen og hans
folk deres heste for at drage til Ribe.*

På denne måde siger sagnet kom Danne-
brog til Danmark.

KALVØ'S DÅBSATTEST

Kong Valdemar Sejr

I tusinder af år er intet blevet skrevet om Kalvø. Fortællingen om den lille ø i bunden af Genner Bugt er gået fra mund til mund, men i 1232 bliver Kalvø "døbt".

Det er i hvert fald første gang, navnet optræder på skrift, og igen er det Valdemar Sejr vi kan takke. Dette år bliver øen nævnt i håndskriftet "KONG VALDEMARS JORDEBOG".

"Jordebogen" er en samling oversigter, der væsentligst er blevet til med et regnskabsmæssigt sigte, og hovedafsnittet er en fortegnelse over samtlige indkomster for forårshalvåret 1232.

I "Jordebogen" får vi oplysninger om rigets inddeling i herreder og sysler, om

Calf ø

kongens besiddelser og indtægter i hvert område, om krongodset, og om kongeslæg-
tens private besiddelser, om jordvurdering og beskatning og meget andet.

Og der, midt i en oprensning af øer finder vi "Calf Ø"

Øen har fået sin dåbsattest og en plads på Danmarkskortet.

625 år senere får den lille ø også en blivende plads på verdenskortet. Det sker, da det tredje skib, der blev bygget på Kalvø, clipperskibet Cimber, slår verdensrekorden for store sejlskibe, med en sejlads fra Liverpool til San Fransisco på 103 dage, men det er en helt anden historie. En historie som fortælleres på Kalvø Værfts Museum.

Kalvø i dag

Hrolf Thorulf

Født 1942, 1965 Lærereksamen, 1966 Stifter og leder af Historisk Værksted i V. Vedsted, 1972 Museumspædagog, 1988 Selvstændig videoproducent, 2002 Går på efterløn, 2003 Leder af Kalvø Værfts Museum.

60 år til søs med marinehjemmeværnet

af Svend Jungersen

Hjemmeværnet blev oprettet i 1948. Med Danmarks 7.400 km kyststrækning og mange havnebyer var det ganske naturligt, at der opstod et ønske om et Marinehjemmeværn med opgaver i havne og på havet. Marinehjemmeværnet blev derfor oprettet i 1952 og kan i år fejre sit 60 års jubilæum.

Sønderborg blev hjemsted for flotillen i Sønderjylland. Tandtekniker Andreas Smidt, der også var formand for Marineforeningen, blev udnævnt som den første flotillechef den 1. juli 1953. Flotillen havde lokale divisioner i Gråsten, Aabenraa og Haderslev. En af flotillens aktive folk gennem mange år var Harry Ljungstrøm. I 5-6 år var han næstkommanderende og fra 1982 til 1988 chef for flotillen.

Da Marinehjemmeværnet i Kolding blev udskilt fra flotillen i Fredericia og blev en selvstændig flotille i 1960, blev division Haderslev overført til Kolding. Det medførte stor utilfredshed blandt medlemmerne, der truede med at melde sig ud. Der afholdtes flere møder på "Skulderbladet" i Haderslev, og resultatet blev, at blot gasterne ville blive, var der ingen mødepligt. Denne tilstand var uholdbar og medførte til sidst, at gasterne meldte sig ud bortset fra 2. Der blev iværksat en hvervekampagne, der resulterede i en ny division, og i løbet af få år havde Haderslev en sejlede besætning. Divisionen i Gråsten blev nedlagt i 1963.

Division Aabenraa havde i mange år en velfungerende enhed på 10-12 medlemmer, der koncentrerede sig om at sejle. Omkring årsskiftet 1973/74 var medlemstallet på ca. 30, og der blev arbejdet på at oprette en selvstændig enhed. Efter besættelse af forskellige nøgleposter blev division Aabenraa i 1974 udskilt fra flotillen i Sønderborg

Svend Jungersen

og blev halvflotille. Senere efter tilgang af flere medlemmer til en selvstændig flotille.

Marinehjemmeværnet udvider sin flåde

Marinehjemmeværnet rådede i begyndelsen over 9 trækuttere, 7 motorbåde og 15 rofartøjer, alle fartøjer overdraget fra Søværnet. Flotillen i Sønderborg havde en lille båd, som hed "Tolderen" og var en pinasse, en gammel tysk båd. Haderslev sejlede i en privat motorbåd. I 1962 fik Sønderborg en kutter under navnet DMH 60 "Aries" bygget i 1937 i Sæby. Den havde været anvendt til patruljetjeneste under Rigspolitichefen og overgik senere til Søværnets Kystbevogtning. Den 29. august 1943 på patrulje nord for Rågeleje blev den taget af tyske fartøjer, hvorefter den var i tysk tjeneste til 1945. Efter 1945 overtog Søværnet igen kutteren. I 1958 blev fartøjet overdraget til Marinehjemmeværnet, hvor den gjorde tjeneste på Bornholm. Efter reparation og ny motor fik kutteren hjemsted i Sønderborg i de næste 30 år. Kutteren er nu i privat eje i Nyborg, hvor den sejler med lystfiskere og kan lejes til familiefester.

Marinehjemmeværnet får nye fartøjer
Marinehjemmeværnets flåde har gennemgået en meget stor udvikling. I 1957 byggede Orlogsværftet de første 3 kuttere MHV 70, 71 og 72 til Marinehjemmeværnet. De sejlede først som skolefartøjer ved de forskellige flotiller.

I 1960 fik Marinehjemmeværnet en kærvkommen forøgelse af flåden, idet 6 minestrygere af Ø-klassen blev overdraget fra Søværnet. Minestrygerne var bygget i 1941, og således meget yngre end de kuttere Marinehjemmeværnet havde til rådighed. Der blev bygget 10 minestrygere, der i alle årene var aktive med at stryge de fra engelske fly nedkastede magnetiske miner. Minestrygerne blev taget den 29. august 1943, da den tyske aktion mod det danske forsvar fandt sted. 2 blev sænket på Holmen og 3 undslap til Sverige, heraf den mest berømte "Sorte Sara", der lå i Agersø Havn, blev overtjæret og således kamufleret blev sejlet til Sverige,

MHV 94

hvor minestrygerne blev tilknyttet Den Danske Brigade.

Marinehjemmeværnet har herefter sit eget byggeprogram. I 1973/74 fik Marinehjemmeværnet bygget 6 stålcuttere til en besætning på 12 mand. Først med disse skibe blev der komfortable forhold for besætningen.

Fra 1978 til 1982 kom de første glasfiberfartøjer i hjemmeværnets flåde. Der blev bygget 6 skibe af 20-klassen, der udmærkede sig ved den høje fart med 2 stk. Mercedes dieselmotorer.

Det største byggeprogram blev påbegyndt

i 1992, hvor vi fik bygget 18 skibe af 800-klassen. Teknikken var nu på højde med det sidste nye, GPS navigation, søkort på skærm, automatisk styring og samme techni-

800-klassen, den mest udbredte skibstype i dag. Her på SAR-øvelse med en gammel ven, Sikorsky

ske militære installationer som i søværnets skibe.

Efterfølgende er bygget endnu større skibe af 900-klassen, hvoraf 12 er søsat.

Hvilke opgaver løser Marinehjemmeværnet?

Marinehjemmeværnets opgaver har ændret sig væsentligt i de forløbne 60 år. Under den kolde krig var opgaven sammen med søværnet at holde øje med Warszawa-pagtens skibe, der opholdt og bevægede sig i de danske farvande. Bælterne er jo udgangsvej til Atlanten for hele Østersøen. Sovjetunionen, Polen og Østtyskland var hele tiden i stort omfang tilstede i bælterne og i Kattegat. Der var fast stationeret spionskibe i danske farvande for at bistå egne fartøjer og aflytte dansk radiokommunikation, hvilket medførte, at også Marinehjemmeværnets radiokommunikation foregik i kodeform med bestandig skifte af kodenøgle. For at sikre vejen for Warszawa-pagtens fartøjer til Atlanten, lå der færdige planer om besættelse af Danmark i krigstilfælde. Polen og Østtyskland havde flåder af landgangsfartøjer, der holdt øvelser bl.a. med skinangreb mod dansk søterritorium.

I 50'erne blev Stevnsfortet og Lange-landsfortet anlagt med stor militær betyd-

ning til bevogtning af bælteerne. Marinehjemmeværnet deltog i patruljesejladser for forterne. Opgaven bestod i identifikation af forbipasserende krigsskibe og handelsskibe. De sidste var ofte udstyret med militære installationer. Der blev brugt mange kneb for at genere hinanden og forhindre opgaven. De fremmede skibe kunne skifte navn og være forsynet med forskellige navne på styrbord og bagbord side. Vi brugte også kneb ved at slukke den ene eller begge lanterner for at komme på klodshold af skibene.

Den 8. juli 1980 var Sønderborgflotillen på vej til Holmen. Syd for Gedser følger et østtysk orlovsfartøj af Kondor-klassen MHV 94 i ca. 2 timer, hvorefter den sætter farten op og overhaler. Et par sømil fremme vender den og styrer nu lige mod MHV 94 fra bagbord side. Bovbølgen viser en betydelig fart på 20-24 knob. På 100 meters afstand ændrer den kurs til bagbord, så den passerer MHV 94 tæt foran stævnen. Det var almindeligt at fotografere alle Wapafartøjer til brug for bl.a. fjernkending. MHV 94 havde også en gast på forskibet, der tog en serie billeder af det østtyske skib med navnet "Komet". "Komet" strøg ind foran stævnen i en afstand af 5-10 meter, drejede til bagbord, hvorved dens agterende svingede over i stævnen på MHV 94. Et mægtigt brag og MHV 94 krængede kraftigt over til styrbord, samtidig med at den blev kastet 180° rundt på modsat kurs. MHV 94 havde ved sammenstødet fået et hul i stævnen mellem vandlinien og dækshøjde. Hullet var indtil kædekassen, men der var ingen umiddelbar fare. Ingen om bord kom noget til.

Nye tider for hjemmeværnet.

Med afslutningen af den kolde krig blev der straks foretaget store indskrænkninger og besparelser i forsvaret. Med Warszawa-pagtens opløsning var der ingen fjender. Marinehjemmeværnet måtte nedlægge 7 flotiller med skibe, og der skete reduktion af bemanningen i stabene. For at spare på brændstof til skibene blev antallet af sejlad-

ser reduceret. Socialdemokraternes udspil til en reform af dansk forsvar gik så vidt at foreslå nedlæggelse af hjemmeværnet. Det var dog sin sag at opløse en så stor folkelig og velfungerende organisation. I stedet blev hjemmeværnet omskolet til en organisation med et beredskab og en uddannelse, der kunne supplere forsvar, politi, brandværn og katastrofeberedskab, søredning og miljøbeskyttelse. Grunduddannelserne og flotillens daglige arbejde er ændret til at kunne opfylde disse formål.

I det seneste forsvarsforlig reduceres flåden i danske farvande kraftigt. De 3 nye fregatter, hvoraf den første er leveret fra Lindøværftet i 2011, er tiltænkt opgaver i oversøiske farvande. Søværnet har ikke lænere tilstrækkelig med mindre skibe tilbage i farvandene til at tage sig af lokale opgaver. Marinehjemmeværnet har overtaget en del af flådens opgaver. En væsentlig del af søredningstjenesten er lagt over på Marinehjemmeværnet, der i dag har 1 times varsel til at være bemanded og gå fra havn. Uden Marinehjemmeværnet kunne Danmark faktisk ikke leve op til indgåede aftaler om havmiljøet. Marinehjemmeværnet udfører

Det tog kun 13 minutter at få 26 skibe ud fra Nyborg Havn

farvandsovervågning samt overvågningsopgaver i samarbejde med politi, Skat og Told.

Udover flotiller med sejlende besætninger er der afdelinger i Marinehjemmeværnets Maritime Force Protection, der er eksperter i bevogtning af havne og skibe, i kystnær havmiljøovervågning og forureningsbekæmpelse. Ved søværnets 500 års jubilæum

støttede 70 mand i 5 dage fartøjer i Københavns Havn med bevogtning, kontrolposter

Enhederne i Københavns Havn er udstyret med gummibåde

og patruljesejlad i havnebassinerne. Enhederne er udstyret med gummibåde.

Marinehjemmeværnet har i 2010 haft 21.935 enhedstimer for Søværnet i opgaver med at holde øje med, hvad der foregår på havet. 48 gange har Søværnet kaldt Mari-

nehjemmeværnets fartøjer ud på eftersøgnings- og redningsopgaver. Marinehjemmeværnet er en vigtig del af olieforureningsberedskabet. De større skibe af 900-klassen er udstyret med flydespæringer. Der er i 2010 løst 6 forureningsopgaver. 34 gange har hjemmeværnsfartøjer støttet politi, når det har været på havet for at tjekke, om sejlerne overholdt loven til søs. Skat har været ude 27 gange for at sikre at toldreglerne overholdes.

Den sidste nye opgave er en flotilles aftale med Dansk Center for Havforskning om at samarbejde med Marinebiologisk Forskningscenter i Kerteminde.

Når Marinehjemmeværnet i dag har 30 nye og helt moderne fartøjer skyldes det, at vi er i stand til at påtage os mange opgaver i havne og til søs. Det er i det lange løb for samfundet en billig løsning med et frivilligt og ulønnet mandskab.

Marinehjemmeværnet giver sine medlemmer en omfattende uddannelse som fartøjsfører, navigatør, motorpasser, radiogast og en lang række andre specialuddannelser.

En rigtig god fritidsinteresse

Svend Jungersen blev optaget i Marinehjemmeværnet 1958. Fik kystskippereksamen i 1966 og efterfølgende fartøjsføreruddannelse på Marinehjemmeværnsskolen Slipshavn. I 1967 søløjtnant, divisionsfører for division Haderslev samt fartøjsfører til 1977. Derefter premierløjtnant og næstkommanderende i flotille 135 Kolding til 1980. Han fik tildelt Hjemmeværnets fortjensttegn i 1993.

I det civile liv advokat i Haderslev fra 1959 til 1992.

Flotillens våbenskjold

Nordisk Informationskontor – en kreativ tumleplads for talrige aktiviteter

Af Anette Jensen

I 2012 kan Nordisk Informationskontor fejre sit 15 års jubilæum ved det danske årsmøde i Sydslesvig. De foreløbigt 14 år har været præget af mange og spændende aktiviteter, og jeg har haft fornøjelsen af at være kontorets leder igennem alle årene.

Det har været et udfordrende og særdeles farverigt job, hvor kun fantasien og økonomien har sat grænserne.

Informationskontoret er bindeled mellem vores landsdel, Nordisk Råd og Nordisk Ministerråd, som begge holder til i hovedstaden. Dvs. at kontoret gennem sine aktiviteter bl.a. skal præsentere nordisk kultur og i øvrigt tage initiativ til arrangementer af samfundsmæssig og debatskabende karakter. Især sidstnævnte lægger Nordisk Ministerråd stor vægt på. Men ikke desto mindre er det de nordiske kulturaktiviteter, som sønderjyder og sydslesvigere især har taget til sig. Så her vil jeg begynde.

Læsekredse, forfatterbesøg og rejser

De nordisk engagerede politikere må ofte se sig overhalet af politikere, som er vendt mod det europæiske samarbejde. Ikke fordi de to engagementer behøver at modsige hinanden. Men betragter man pressen, er der ikke voldsomt meget fokus på nordiske temaer, da prioriteres de europæiske i langt højere grad – ikke mindst i Danmark. Der er dog et tidspunkt på året, hvor Norden får særlig opmærksomhed. Det er i november, hvor kandidaterne til Nordisk Råds Litteraturpris nomineres og i april, når den heldige kandidat udpeges som vinder af årets pris. Så er der fokus på nordisk litteratur, og der skrives i alle større dagblade om begivenheden. Og med god grund, for nordisk litteratur kan sagtens begå sig på det

Anette Jensen

internationale marked og fortjener al den opmærksomhed, den kan tilkomme.

Helt tilbage i 1998 satte Nordisk Informationskontor fokus på nordisk litteratur. Der blev udarbejdet læsekredsmateriale til færøsk litteratur, og i løbet af en vinter var der 8 læsekredse, som beskæftigede sig med færøsk litteratur. Det var før læsekredse blev et hot emne. I dag ser det helt anderledes ud, nu læser ethvert pænt menneske med respekt for sig selv i læsekreds og lader sig oplive og oplyse af god litteratur i de mørke vinteraftener.

Tilbage i sommeren 1999 satte en gruppe

Fra rejsen til Fæøerne

sydslesvigere og sønderjyder efter vinterens læsning kursen mod Færøerne, og vi havde forinden besøg af Færøernes krimiforfatter nummer et, Jógvan Isaksen. Året efter læste vi islandsk litteratur, der kom flere læsekredse til. Vi fik besøg af den islandske forfatter Einar Már Gudmundsson, og i sommeren 2000 drog 85 forventningsfulde sønderjyder og sydslesvigere mod Nordatlanten – vi besøgte Island. Og sådan gik det slag i slag. Vi har læst litteratur fra samtlige nordiske lande og berejst samme lande på gode og begivenhedsrige rejser.

Einar Már Gudmundsson (IS), Annika Høydal (FO) og Lars Saabye Christensen (N).

Grænseoverskridende netværk

I dag eksisterer et hav af læsekredse i hele regionen, der er 98 tilknyttet Aabenraa bibliotek, 86 læsekredse er tilknyttet Sønderborg bibliotek, Haderslev kan bryste sig af noget tilsvarende, Tønder har også læsekredse, og i Sydslesvig har vi 25. Ikke alle læser nordisk. Det er ikke informationskontorets fortjeneste alene, at læsekredsene er kommet sådan i vælten, men vi var i gang før det kom på mode og har været med til at sætte skub i denne meget positive udvikling.

Læsekredsene mødes nu årligt under den grænseoverskridende litteraturfestival, som for alvor kom i gang sidste år. Da mødtes f.eks. også 160 begejstrede læsere på Rødding Højskole og debatterede med den islandske forfatter Kristin Marja Baldursdóttir, hvis roman *Karitas* er blevet en international bestseller. Læsekred-

sene har bl.a. også været med til at skabe et netværk, som går hen over grænsen.

Litteraturfest.nu

Den store interesse for litteratur og hele grænseregionens interesse for at skabe et stærkt og stabilt grænseoverskridende kultursamarbejde har bevirket, at informationskontoret tog springet. Vi ville skabe en nordisk litteraturfestival af høj kvalitet. I årene forinden havde kontoret inviteret mange af de mest aktuelle nordiske forfatternavn: Märta Tikkanen (FI), Lars Saabye Christensen (N), Einar Már Gudmundsson (IS), Anne B. Ragde (N) m. fl. Nu skulle der for alvor sættes på litteratur. Litteraturfest.nu så dagens lys i september 2010, hvor 12 af Nordens kendte og spændende forfattere besøgte hele grænselandet. 20 aktiviteter blev det til med 2000 deltagere. Projektet er blevet et af grænselandets fyrtårnsprojekter, som bliver del af Sønderborgs ansøgning til Kulturhovedstad 2017.

Litteraturfestival, Forfatterne fra h. Monika Fagerholm (FIN), Henriette Møller (DK), Steinun Sigurdardóttir (IS) og Anne B. Ragde (N)

I skrivende stund forberedes næste festival: For anden gang blænder vi op for den grænseoverskridende nordiske litteraturfestival d. 13. – 17. september 2011.

Grænselandet får besøg af følgende forfattere:

Håkan Nesser (S), Helle Helle (DK), Jan Christophersen (D), Maria Ernestam (S), Beate Grimrud (N), Jógvan Isaksen (FO), Jón Kalman Stefánsson (IS), Kjell

Westö (FIN), Julia Franck (D), Daniel Zimakoff (DK)

De 10 forfattere turnerer i hele landsdelen ugen igennem, optræder for både dansk og tysk publikum og inspirerer til mange måneders læsning i alle de aktive læsekredse. F.eks. møder også læsekredsdeltagere den meget anerkendte islandske forfatter Jón Kalman Stefánsson på Højskolen Østersøen, hvor de debatterer hans succesfulde roman "Sommerlys og så kommer natten".

Når vi inviterer de mange forfattere, er det selvfølgelig fordi, romanen i disse år har fået en vældig renæssance. Der læses bøger som aldrig før, og ikke mindst nordiske forfattere er meget populære både blandt danske og tyske læsere. Og så synes vi naturligvis, der er en vis pointe i, at danske læsere også får kendskab til moderne tyske forfattere.

Festivalen rummer alt det, politikere og fremtrædende kulturpersonligheder fremhæver som vigtigt i vores område: et samarbejde på tværs af grænsen med mange kulturaktører og spændende kunstnere, som vil lyse op og inspirere, både når de er her og langt ind i fremtiden. Denne festival skal nemlig meget gerne være årligt tilbagevendende. Og den skal gerne være et godt supplement til noget af alt det, vi kan bidrage med kulturelt her i grænseregionen. For går vi sammen og er kreative på tværs af grænsen, kan vi opnå det dobbelte og sætte fokus på vores landsdel, så også andre får øje på os.

Skoleprojekt

I år inddrager vi skolerne i festivalen. I foråret blev der udskrevet en konkurrence – **Skriv_nu**.

Skrivekonkurrencen henvendte sig til alle unge mellem 16 og 19 år i Region Sønderjylland - Slesvig. Temaet var Skygge, og de unge har indsendt mange spændende fortolkninger skrevet på enten tysk eller dansk.

Juryen består af de 4 forfattere Tine Enger (DK), Daniel Zimakoff (DK), Jan Christophersen (D) og Andrea Paluch (D). De har

grænseoverskridende
skrivekonkurrence
for unge fra 16 til 19 år
deadline 3. maj 2011

skygge

Vind: iPad eller Acer netbook

ComLine ZRifusion Alibate

litteraturfest.nu
Live from 2011
www.litteraturfest.nu

13.-17. SEPTEMBER 2011

gennemgået alle teksterne og fundet de 3 bedste tyske og danske bidrag. Vinderne vil blive præmieret med enten en iPad, netbook eller et gavekort til en boghandel.

Overrækkelsen af præmierne vil foregå ved afslutningen af festivalen d. 17.9. på Dansk Centralbibliotek i Flensborg. Publikum kan glæde sig til oplæsning af vindertekster, forfriskninger og musikalsk underholdning.

Fonde og bidragsydere

En sådan litteraturfestival kræver naturligvis en række fondsmidler. Vi har modtaget støtte bl.a. fra Nordisk Kulturfond, Sydslesvigudvalget, Statens Kunstråd, og Rislum Fonden. Nordisk Informationskontor kunne sidste år ansatte Ruth Valeur Faber som festivalmedarbejder. Uden Ruths arbejdskraft og alle fondsmidlerne havde vi slet ikke kunnet gennemføre festivalen. Også Flensborg Bibliotek er en stærk medspiller i litteraturprojektet. Biblioteket stiller bibliotekartimer til rådighed for projektet.

Samarbejde hen over grænsen

I virkeligheden er vi mange medspillere og partnere i festivalen. Det er nødvendigt for at nå langt ud i regionen. 12 biblioteker i grænseregionen er samarbejdspartnere, 6 på hver side af grænsen. Desuden sidder tre repræsentanter fra universiteterne i Sønderborg, Flensborg og Kiel også i arbejdsgruppen. Vi er mange, vi når geografisk rundt i grænselandet og berører en række litteratur- og kulturinteresserede i hele vores landsdel.

Vi håber at det lykkes at skaffe fondsmidler til litteraturfest.nu også i årene frem, vi ønsker, at den skal være en litterær pendant til den succesfulde nordiske musikfestival folkBALTICA. Vi håber, at den kan være med til at styrke kulturlivet i området og måske oven i købet være medvirkende til at løfte Sønderborg frem som Kulturby 2017.

Vi har allerede nu planer for litteraturfestival 2012, hvor vi ønsker at udvide skoleprojektet og tilbyde skriveværksteder for eleverne. Hvem ved, måske rammer vi

Arbejdsgruppen for litteraturfest.nu

en kommende sønderjysk / sydslesvigsk forfatterspire!

Klimakonference

Som nævnt lægger Nordisk Ministerråd også vægt på, at Nordisk Informationskontor tager initiativ til arrangementer af samfundsmæssig og debatskabende karakter.

Derfor står informationskontoret hvert år i spidsen for et større politisk orienteret arrangement, hvor bl.a. nordiske politikere kommer på besøg og debatterer aktuelle temaer, som er højprioritet for både Nordisk Råd og Ministerråd.

Bl.a. klimadebatten har været i centrum, og to gange har informationskontoret inviteret til klimaseminar og konference – begge gange i tæt samarbejde med Sydslesvigsk Vælgerforening.

Nordisk Ministerråds generalsekretær, Halldór Ásgrímsson

I marts 2010 arrangeredes således et dansk / tysk seminar om klimaudfordringerne. Vi ønskede at følge op på Klimatopmødet i København og stille spørgsmålet om, hvad vi både lokalt og globalt kan gøre. Hovedtaleren var formand for det grønlandske landsting Josef Tuusi Motzfeldt, som redegjorde for de særlige grønlandske udfordringer. Overraskende var det at høre, at klimaforandringerne for Grønland ikke bare har negative, men også positive følger: lettere adgang til undergrunden, bedre klima for plantevækst, bl.a. kan der nu i Sydgrønland dyrkes landbrug.

Fra Flensborg deltog klimaekspert professor Olav Hohmeyer, som efterlyste en regional og global klimapolitik. Både Flem-

ming Meyer og Anke Spoorendonk fra SSW deltog i paneldebatten.

Nordens sprog lader sig forstå

Et andet vigtigt tema, som har højprioritet i Nordisk Ministerråds politiske arbejde er "omsorgen" for de nordiske sprog, eller viljen til at styrke sprogene, så vi indbyrdes bliver ved med at tale vore sprog og ikke forfalder til engelsk! I marts i år bød Foreningen Norden og Nordisk Informationskontor ind til en meget velbesøgt sprogkonference – "Nordens Sprog lader sig forstå, dansk, norsk, svensk eller engelsk." Arrangementet var i samarbejde med stort set alle organisationer i Sydslesvig.

Hovedtaler var professor Jørn Lund, som mange kender fra DR. Han konstaterede, at det på få år er gået tilbage med sprogforståelsen blandt de nordiske folk. Færingerne er de dygtigste både til at tale og forstå de andre nordiske sprog. Danskerne ligger i bund. Vi er både de dårligste til at forstå norsk og svensk, og vi er også dem, vore nabofæller har sværest ved at forstå.

Men en pointe hos Jørn Lund er, at der skal uendelig lidt til for at komme på et fornuftigt niveau, når det gælder nabosprogsforståelsen. Med et par ugers intensiv træning kan man nå et niveau, som man vil være fem år om at nå, hvis det f.eks. gælder fransk.

Merethe Eckhardt, vicedirektør for DR Medier, kunne ved simple tal forklare, at medierne gør mere for de nordiske sprog, end man umiddelbart skulle tro. Faktisk har Norden på verdensplan et af de største regionale tv-samarbejder. Alene i 2010 var der samproduktion el. udveksling af næsten 4000 programmer mellem de nordiske lande. Alle programmer tekstes imidlertid, til gengæld spares man for det, tyskerne trækkes med: synkronisering.

At publikum godt kunne tænke sig væsentlig flere nordiske programmer, bl.a. film og naturudsendelser, fremgik af den efterfølgende livlige debat.

Jørgen Mads Clausen, bestyrelsesfor-

mand for Danfoss, var inviteret som modparten, der skulle forsvare engelsk som concernsprog for Danfoss. Alle ansatte skal kunne engelsk, møder foregår på engelsk, men Jørgen Mads Clausen gav udtryk for stor interesse for Jørn Lunds indlæg, og han sagde, at han foruden at være global også var meget lokal, han betragter sig selv som slesviger.

Bente Dahl, MF for Det radikale Venstre, fortalte om nogle af Nordisk Råds resultater, hendes pointe var, at vi skal kunne både de nordiske sprog og engelsk. Vi skal udvikle Gunnar Wetterbergs idéer, som er kommet til udtryk i den nyligt udkomne "Forbundsstaten Norden". Desuden støtter Bente Dahl gennem sit arbejde i Nordisk Råd projektet om en fælles nordisk tv-kanal.

Dagen forinden havde Jørn Lund talt for 130 mennesker til et seminar i Sønderborg, inviteret af Sprogforeningen, Nordisk Informationskontor og Foreningen Norden i Sønderborg.

Norden i bio

For et par år siden blev der foretaget en undersøgelse, som viste, at det står særlig sløjt til blandt unge, når det drejer sig om nabosprogsforståelsen. De griber til engelsk, når der skal kommunikeres på tværs af landene i Norden. Det var en udfordring, som Informationskontoret tog op i samarbejde med Center for Undervisning i Aabenraa tilbage i 2004. Vi var klar over, at hvis vi skulle nå de unge, måtte vi præsentere de nordiske sprog på en måde som kunne fænge. Film var mediet som kunne bruges. Vi fik udarbejdet et undervisningsmateriale og inviterede alle 8. klasser i Sønderjylland til at se nordiske film. Der kom 1000 elever, alle biografer meldte udsolgt.

Denne succes måtte udnyttes. I dag er projektet udbredt over hele Norden. Norden i bio blev projektets titel, som nu tilbydes i alle lande med et fælles undervisningskompendium og egen hjemmeside.

Biffen

Også for voksne er nordiske film af interesse. Vi ser jo gennemgående alt for mange amerikanske. I Flensborg er en række sydslesvigske organisationer gået sammen og viser årligt 8 danske og nordiske film i Flensborghus. Sidste år var det store hit bl.a. filmatiseringen af Stieg Larssons såkaldte Millenium Trilogi. Vi forsøger også så vidt muligt at vise de nordiske film, som har modtaget Nordisk Råds Filmpris. I år gjaldt det Thomas Vinterbergs "Submarino". Og vi har set Susanne Biers prisbelønnede "Hævnen."

Der er stor interesse for disse filmaftener, hvor publikum gennemsnitligt er ca. 70. Flest kommer til de kendte danske film, men også til de kendte nordiske film er der fin søgning. Til filmen "Hævnen" var publikumstallet på 172.

Hemmeligheden bag denne succes er foruden valget af kvalitetsfilm formentlig, at man her kan se danske og nordiske film på originalsprogene og slipper for synkronisering. Dertil kommer at arbejdsgruppen har

Tróndur Patursson - Kosmisk Rum

gode erfaringer med at give en kort introduktion forud for filmvisningen - ligesom oste- og vinbuffeten er populær.

Kunstudstillinger

Informationskontoret har i årenes løb haft et tæt samarbejde med Sydslesvigs danske Kunstforening og Flensborg Bibliotek. Vi har vist en række spændende nordiske udstillinger – ikke mindst Nordatlanten Færøerne, Island og Grønland har vi haft fokus på. Færøerne er en befolkning på 48.000 indbyggere, og dette land har usædvanligt mange fine billedkunstnere. Man kan nærmest tale om en "guldalderperiode" for Færøerne, når det drejer sig om billedkunst.

Kunstværk af den islandske kunstner Tollu

Vi har vist udstillinger med en række færøske kunstnere: bl.a. Tróndur Patursson, Astri Luhn, Hans Pauli Olsen, Marius Olsen og Hansina Iversen. Grønland har været repræsenteret gennem bl.a. Ina Rosing og Kistat Lund. For et par år siden viste vi en meget flot udstilling med værker af Tollu, kunstnernavn for den anerkendte islandske kunstner Thórlakur Kristinsson.

Sidste år viste vi i forbindelse med litteraturfestivalen en meget velbesøgt udstilling "Lys over Island" med værker af bl.a. fynboen Johannes Larsen. Han rejste Island tynd på hesteryg og skabte sine berømte illustrationer til De islandske Sagaer. Det var lykkedes os gennem kontakt til Johannes

Hans Pauli Olsen

Larsens slægtninge at låne et antal af hans sagaillustrationer, som aldrig tidligere har været fremme i offentligheden. Den islandske ambassadør i Danmark Sturla Sigurjónsson åbnede udstillingen.

Porten til Norden og porten til Europa

Som det forhåbentlig er fremgået arbejder Nordisk Informationskontor med en bred farvepalet. Det er et stort privilegium at tumle sig på denne nordiske arbejdsplads i

et område som både er porten til Norden og porten til Europa. Ikke bare inden for vore egne sønderjyske og sydslesvigske rækker er der stor interesse for nordiske temaer og aktiviteter. Det gælder også den kulturinteresserede del af flertalsbefolkningen. Ganske mange tyskere kigger også mod nord og er stærkt interesserede i samarbejde.

Og det er vejen frem for vores grænseområde - at samarbejde mindretal og flertal og ikke mindst at styrke samarbejdet hen over grænsen. Dette ser informationskontoret også som et af sine vigtige kerneområder.

Se oplysninger om informationskontorets aktiviteter: www.nordisk-info.de og nærmere om litteraturfestival: www.litteraturfest.nu

Anette Jensen (1955) er uddannet cand. theol. med sidefag i dansk. Hun har været præst på Frederiksberg og projektleder ved Religionspædagogisk Center i København. Siden 1997 har hun været leder af Nordisk Informationskontor i Sønderjylland / Sydslesvig.

Stursbøl Kro

Vi er fæstere her for en tid

Børge Solkær i samtale med Lis Mikkelsen, januar 2011

Mette og Børge Solkær er kendt som fortolkere af nordiske, irske og skotske sange og viser. Deres livsværk Cafe Ellegaard, som hver sommer for fulde huse danner rammen om dejlige musikoplevelser, har en lang og spændende historie

I 1991 blev Mette Jürgensen færdig med sin uddannelse fra Designskolen i Kolding. I stedet for at søge arbejde der, hvor tekstilkunstnere normalt virker, – nemlig i Herningområdet – fandt hendes mand lærer og musiker Børge Solkær en arbejdsplads til hende. Sammen købte de Cafe Ellegaard i Stursbøl.

Parret havde mødt hinanden i 1980'erne, hvor Børge var lærer på Rødding Højskole og Mette var elev. I 1991 gjorde de alvor af deres fælles drøm om et kombineret spille- og spisested. De dumpede ind i historien på gården i Stursbøl og blev langsomt selv en del af historien.

Børge Solkær fortæller:

”Stursbøl Kro er med sin placering ved Hærvejen meget gammel. Stuehuset er fra 1740, men det er opbygget efter Svenskekrigene, og der har været bebygget på matriklen meget længere. Gården har i øvrigt matrikel nr. 1 i Oksenvad Sogn. En af gårdens ejere, arkitekt Erik Andreassen, blotlagde under sin restaurering af gården en gårdsplads fra 1500-tallet. Talrige rester fra stenalderen viser, at der sikkert har været bebygget så længe, der har været civilisation.

I 1874 blev Ellegaard overtaget af Jens Boisen. Gården var kro og station for hærvejstrafikken. Her var der ferner, så stuedriverne kunne gøre ophold på deres drift ned gennem Jylland. Fennerne lå ned til Jels å, så dyrene kunne drikke. På den tid var Hærvejen ved at miste sin betydning, så

Mette og Børge

Jens Boisen opgav krodriften og ville leve af de 100 ha, der hørte til gården. Samtidig udnyttede han den fine beliggenhed ved Jels Å til at bygge ålegårde. Tidligt om morgenen fangede han ål, som han med hestevogn kørte til Haderslev og solgte. Det var en god forretning.

Jens Boisens søn Boj Boisen overtog gården i 1912. Mens han var indkaldt i 1. verdenskrig, passede forældrene gården for ham. Boj Boisen var en fremtrædende mand, der var medlem af sognerådet og sognetillidsmand for Sønderjyds Skoleforening.

Der var mange folk på Ellegaard i den tid. Folkene var en del af familien og mange af dem vendte tilbage til gården senere i livet. Mens Mette og jeg har været på gården, har vi haft talrige besøg af gamle karle og piger, der har været på gården i Boj Boisens tid og også i hans søn Fredes tid. Boj Boisen havde to sønner Jens og Frede. Den ældste

Jens var opkaldt efter bedstefaderen og skulle have overtaget gården, men han døde i 1946, og den ifølge de gamle tjenestefolk forkerte søn overtog gården. De fortæller samstemmende, at det var samleren, der døde og sprederen Frede Boisen, der fik gården i 1961. Han kørte landbruget ned på få år og solgte så Ellegård i 1965. Jorden blev ved den lejlighed stykket fra og delt mellem naboerne. Der blev 5 tønder land fordelt på begge sider af åen tilbage.

Efter karlenes snak forlod han gården med en stor stak penge. Han rejste til USA og brugte pengene der. Senere vendte han tilbage til Danmark og blev gift. Han slog sig ned i hovedstaden, men glemte aldrig Ellegaard. Hans kone fortalte, at han ofte kørte til Stursbøl og gik en tur langs åen og mindedes fortiden. Mentalt kom han aldrig af med gården.

Vi kom ved et tilfælde til at lære ham at kende og følte, at en brik af gårdens puslespil faldt på plads. En dag var der nogle kursister, der kom ind og fortalte, at der gik en søgende mand nede ved åen. Han havde spurgt kursisterne om forskelligt, og de havde sagt til ham, at de syntes, han skulle gå ind til os. Det ville han nu ikke, så jeg og Mette gik ned til åen og hentede ham. Det viste sig at være Frede Boisen. Hans kone sad og ventede i bilen. Vi fik dem begge ind, og det blev begyndelsen til et godt bekendtskab med den sidste ejer fra Boisenslægten. Han fortalte os rigtig mange ting om gårdens fortid og også om familien Boisen på Ellegaard.

Billede af Troels Trier

Frede Boisen døde i 2010, og efter hans død ringede hans enke og fortalte, at vi skulle arve et maleri. Billedet var udført i 1940'erne af maleren Troels Trier (bedstefar til den nulevende kunstner af samme navn). Han havde opholdt sig en periode på Ellegård og betalte med et maleri. Det arvede vi, og i dag hænger det over klaveret i vores private stue.

Frede Boisen solgte gården til fabrikant Chresten Jensen også kaldet Plastik-Jensen. Han brugte gården som jagtgård og boede der aldrig. I hans tid blev gården meget forsømt og var lige ved at gå til af råd og svamp.

Heldigvis kom arkitekt Erik Andreasen til i 1967. Han havde blik for stedets særegne skønhed og besluttede sig til at sætte alt i stand med nænsom hånd. Han var meget grundig og seriøs i sin restaurering. Han indrettede sin tegnestue på gården og begyndte at sætte i stand. Først målte han alt op og lavede minutløse tegninger af det hele. Det er helt utroligt at se hans tegninger og opmålinger af bygningerne og af de mindste ting. Selv gårdspladsens brosten målte han op. I alt var der 3 tykke bøger med tegninger fra Erik Andreasens arbejde med restaureringen. Også hans dagbøger fra arbejdet fik vi på gården. Han fandt rødder tilbage til stenalderen – der var adskillige økser og andet.

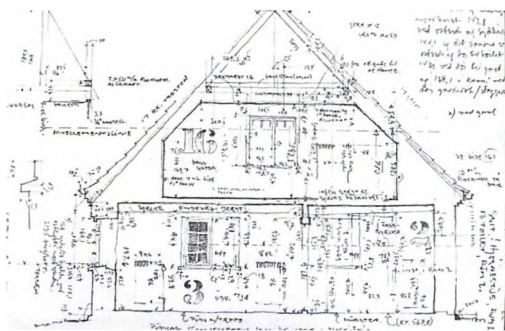

Billede af gårdspladsen

Det var Erik Andreasen, der under sit arbejde stødte på en gammel gårdsplads fra 1500 tallet. Den lå under den nuværende

gårdsplads. Erik Andreasen gravede dele af den gamle gårdsplads fri og lod stedet stå som en markering af gårdens alder. Det gav dog nogle gener, når folk skulle køre ind på gårdspladsen. Så kom de let til at køre i det hul, der var der, hvor den gamle gårdsplads havde ligget.

Erik Andreasen var en habil akvarelmaler. Han lavede fx en flot plakat til den Gamle by i Århus, hvor man tydeligt kan se, det er en arkitekt, der har tegnet. Han lavede også adskillige akvareller med motiver fra Ellegaard.

Billede af Erik Andreasens beregninger

Han havde en god smag og en god sans for farver, så vi har bevaret hans farver på gården. Det er fx ham, der har lavet farverne til døre og loft i stuehuset. Da Erik Andreasen solgte gården, lod han mange af de rigtig gamle ting stå, og den slags forpligter de senere ejere.

I 1985 blev Ellegård købt af Anne og Ingvar Krogh og Annelise og Anker Traberg. De to par ville genoplive den gamle Stursbøl Kro under navnet Cafe Ellegaard. Det skulle være et madsted, hvor der somme tider var musikalsk optræden.

Mette og jeg forelskede os i stedet. Talrige søndage kørte vi tilfældigt forbi og snakkede hver gang om, at sådan et sted kunne vi tænke os.

I 1989 var Ingvar Krogh blevet enejer. Han havde drevet gården sammen med sin datter i 2 år, og han ville gerne af med den, men det var ikke ligegyldigt, hvem der ville købe. Han satte en lille notits i Jyllands-

Posten. Den var så ubetydelig, at det var et under, vi fik øje på den. Men vi så den heldigvis, og så begyndte en aldeles besynderlig handel. Der gik flere måneder, før vi begyndte at snakke pris. Vi skulle først beses. Ingvar skulle sikre sig, at vi var de rigtige købere. Vi blev inviteret mange gange, og var sammen med Ingvar og hans familie.

Der var også en overlæge fra Ålborg, der havde forelsket sig i stedet, og han ville give overpris, men Ingvar solgte til os. Vi fik stedet for den almindelige handelspris, fordi han syntes om vore planer for stedet og om os. Den eneste betingelse for, at det blev os, der fik gården, var, at han altid ville have sine "pusser" stående på gården. Det har han haft siden, og på gården er vi glade, når han er i dem.

Billede af gården

I 1991 var handelen en realitet.

Musikken betyder rigtig meget både for Mette og mig. Hun har gået i skole på St. Annæ Gymnasium i København. Her har man fornemme sangtraditioner, og her er hendes stemme blevet formet. Jeg har min uddannelse fra Haderslev Statsseminarium og Vestjysk Musikkonservatorium, hvorfra jeg er uddannet musikpædagog med trompet som hovedinstrument. Jeg har spillet folkemusik hele mit liv og har især haft forbindelse til Irland og Skotland. Jeg har spillet både herhjemme og i udlandet og tænkte: "Det liv, jeg oplever rundt om i hele verden, kunne vi lige så godt opleve på vort eget sted!"

De første år havde vi åbent i døgn drift. Jeg havde arbejde som højskolelærer, og Mette var kromutter på fuld tid. Så godt og vel. Hun arbejdede hele tiden og kreerede de dejligste retter i køkkenet. Vort hjem var kroen. Og rygtet om det gode spisested bredte sig hurtigt.

Mette laver mad på samme måde som hun

Akvarel af Café Ellegaard

laver tekstilkunst. Det skal præsentere sig i smukke farver og med overraskende effekter. Det lykkedes til fulde for hende.

Vi indrettede et lille galleri, hvor Mette kunne sælge sine tekstiler og billeder, men al hendes tid gik i cafeen, så der blev ikke tid til at være kreativ. Derfor blev galleriet opgivet efter nogen tid.

Fra begyndelsen havde vi onsdagsarrangementer om sommeren. Vi fik gamle musikerkolleger til at komme og spille for en flaske whisky eller for ingenting, og ganske langsomt tegnede der sig en fast kundekreds. Vi har siddet 10 mand og lyttet til et brandgodt orkester, men de fleste gange har der været fuldt hus. I dag er samtlige onsdage bookede kort tid efter, at programmet kommer ud. Folk kan lide den særlige stemning. Vi har et koncept, der siger 3 kvarters musik- 3 kvarters pause- og så igen 3 kvarters musik. I pausen kan folk snakke med hinanden og med musikerne og nyde de dejlige omgivelser ned til åen.

Det har hele tiden været målet at lave

Billede fra musikarrangement

et sted med akustisk folkemusik. Der skal altså ikke være for meget strøm på. Det skal være, så folk kan holde ud at være i stue med musikken.

Jeg er gammel højskolelærer, så noget af det, jeg lægger vægt på er, at vi indleder alle onsdagsaftener med fællessang. Vi tager højskolesangbogen frem, og så synger vi sammen.

Vi har en særlig tradition med, at Niels Hausgaard kommer forbi. Det begyndte for 17 år siden. Niels Hausgaard har samme baggrund i den irsk/skotske folkemusik, som vi har, og i begyndelsen brugte han stedet som en slags træningslejr. Det resulterede i næsten hemmelige koncerter. Der blev ikke annonceret på nogen måde, men folk væltede ind, og i dag er der udsolgt, så snart datoen for Hausgaards besøg er kendt. I dag får kunstnerne i øvrigt deres hyre efter normale tariffer, og det er en tilfredsstillelse i sig selv at kunne tilbyde det.

Mette havde nok at gøre med at lave mad, men hun savnede kolleger.

Så efter 6 år som kromutter blev der et vikariat ledigt på Haderslev Statsseminarium. Det fik Mette. Hun blev så glad for det, at hun senere fik fuldtidsjob på stedet.

Vi havde også fået 2 børn Jakob og Julie, så Café Ellegaard blev et sommersted. Man kan ikke længere gå ind fra gaden og spise. Der laves mad i sommertiden om onsdagen og efter aftale, men der er altså ikke servering hver dag.

Hele familien elsker at bo et sted, hvor der leves, og hvor der er åbent for mange mennesker. I dag bor vi selv i stuehuset,

hvor der før var kro. Jeg har sat mange af gårdens udbygninger i stand, og jeg ville være meget ked af at skulle overlade det til en håndværker at restaurere. Det er en stor tilfredsstillelse at få lov til at sætte tingene i stand med egen hånd.

Der findes ikke skønnere plet end her, hvor det kedelige, midtsønderjyske landskab pludselig bliver kuperet og bakket og har åen løbende lige midt igennem.

I dag har vi onsdagsarrangementerne i stalden med plads til 120 mand, og desuden har vi kro i grisestien og på høloftet - i alt 600 m².

Det sidst tilkomne er herberget, hvor rigtig mange pilgrimme kommer og overnatter. Sidste sommer var der omkring 200, der kom forbi. Tallet er stadig stigende. - Vandrerne laver selv mad - der er et udekøkken, som de kan bruge. De er trætte, når de når os efter dagens distance, men de nyder det dejlige område ned til åen.

Vi har fast køkkenhjælp om sommeren og forskellige studenter til hjælp ved opvartning.

Vi er ved at have programmet på plads for den kommende sommer. Vi har fået bygget en lejlighed, som musikerne kan overnatte i, og vi har både store og små navne på programmet.

Også vore børn elsker onsdagene. Det er blevet en del af livet med alle de folk, der kommer forbi. Jakob er en stor hjælp, og Julie kan også være med.

Det var en stor opmuntring for os, da vi blev indstillet til JydskeVestkystens Kulturpris. At vi ikke fik den, gør sådan set ikke noget. Vi var så stolte af, at vore naboer syntes, vi gjorde et godt stykke arbejde og indstillede os.

Foreløbig er vi sidste led i kæden af folk omkring Ellegaard. Vi dumpede ned i historien i 1991 og kendte ingenting til gårdens fortid. Efterhånden er vi blevet en del af historien og en del af stedet. I dag ved vi, hvem der har haft gården før os, og vi prøver at vise veneration for de ting, der er bevaret fra fortiden. Det er et stort privilegium at få lov til at være her. Vi håber, vore spor vil være varme længe."

"Rondt o e Goll."

Alsiske spillemænd

Af Christian Jessen

Hvad der gemmer sig bag denne overskrift, skal jeg løfte sløret for i løbet af denne artikel. – Der har altid været et rigt sang- og musikliv på amatørplan her på Als. Særlig her på Nord-Als, har vi haft mange ildsjæle som igangsættere. Nordborg sangforening blev stiftet 1903. Dens mangeårige dirigent, Niels Nielsen fra Guderup, blev i 1956 afløst af Carl Ejnar Aagaard, der var kommet til øen med den store "indvandringssølge", da Danfoss ekspanderede. Han kom fra det smilende Sydfyn, fra Mads Hansens hjemegn. Han skulle blive mandskorets dirigent de næste 50 år! Omtrent samtidig kom til Nordborg skole lærer Claus Færgemand,

Christian Jessen

indfødt alsinger fra Hørup. Han kom fra en lærerstilling i Mommark, og her på Syd-Als var han dirigent for et sangkor i Tandslet. Der blev hurtigt bud efter ham som dirigent for "Nordborg blandede kor", nu Nord-Als koret. Endvidere (gen)-startede han Nordborg musikforening, som blev til "Nordborg amatørorkester". I Havnbjerg virkede Jes Solmer som sang – og musiklærer, han startede "Havnbjergkoret". I disse musikalske sammenhænge, var der både lokale og "indvandrere". Nogle fandt derfra sammen i små grupper.

En af disse skjuler sig under overskriften her.

I disse år blomstrede de kommunale såkaldte omsorgsklubber, hvor ældre medborgere samledes en eftermiddag om ugen til det, der kan kaldes socialt samvær. I Nordborg bl. kor og amatørorkestret virkede bl. a. malermester Chr. Petersen, Stakkelhøj, der også kunne "male" med toner. Sammen med Anita Kolmos, medlem af Nordborg bl. kor, tog de ud og underholdt i disse ældreklubber, der tit manglede underholdning. - budgettet var jo ikke så stort. Det var nu mest damerne, der blev underholdt, herrerne sivede lige så stille ind til et spil "skat".

Undertegnede startede i Færgemands sangkor 1964, hvor der bl. a. blev sunget Martin N. Hansens viser. Den alsiske dialekt har altid været mit sprog, så da Alsingergildet udgav Håns Alsingers, Hans Harboe's historier fra Jydske Tidende i en lille bog, læste jeg op af disse i forskellige sammenhænge med en vis succes. Så henvendte Anita sig til mig i foråret 1979, hvor der skulle være sæsonafslutning i omsorgsklubben. Hun foreslog, at jeg skulle læse nogle alsiske historier imellem sangene. Det gav variation i underholdningen, så vi opnåede hurtigt en vis popularitet. Honorarets størrelse øgede nok også populariteten. En flaske rødvin eller 2, var og er stadig vores betaling for ca. ½ times underholdning. Besætningen var guitar, 2 violiner og 2 sangere. Ret snart efter starten, kom lærer Lars Henrik Smidt med som substitut for

Anita Kolmos, så da hun rejste fra egnen i 1989, blev Lars Henrik "fastansat" og har været med siden.

Carl Ejnar Aagaard og Gunnar Skov (familie til daværende radiodirektør Hans J. Skov) spillede de to violiner i starten. Det var under en øveaften hos ham, det slet ikke ville "flaske" sig. Så kom bemærkningen: "der er noget der hedder Sand på Gulvet, vi burde hedde Rondt o e goll" (rundt på gulvet). Det blev navnet, som har holdt sig siden. En af vore første "koncerter" var, da Nordals musikfestival startede på Nordborg slot i 1980.

Musikfestival 1980 Fra v. Gunnar Skov, C.E. Aagaard, Anita Kolmos og Chr. Jessen

Efter Gunnar Skov's død, blev andenviolinen overtaget af Claus Færgemand, der var gået på aftægt fra ledelsen af sangkor og amatørorkester. På grund af svigtende syn, måtte Claus Færgemand indstille sin aktivitet i RoeG omkring år 2000. Hans plads blev overtaget af Kurt Asger Larsen, en musikalsk Vendelbo, der sammen med Aagaard herefter udgjorde violinduoen.

1990 blev der på initiativ af Claus Færgemand udgivet en "Alsisk sang – og visebog", hvori nogle af Martin N. Hansens viser og sange er med, men også sange med tilknytning til øen, kendte og mindre kendte, blev publiceret. Mange på vort alsiske modersmål.

Det blev en så stor succes, at der i 1997 kunne udgives en Alsisk sang – og Visebog nr.2. fra forlaget Rondt o e Goll. Begge kan stadig erhverves i boghandlen.

Udgivelsen af *Alsisk sang- og visebog*. Fra v. C.E. Aagaard, Lars Henrik Schmidt, Claus Færgemand, Chr. Jessen og Chr. Petersen

2004 døde K. A. Larsen, og i stedet fik vi violin- og guitarspilleren Annette Bonde som medlem af vor lille gruppe. Hun havde været med i Evatrio, tre piger der sang og spillede guitar. Den ophørte, og hun begyndte at genopfriske sit violinspil. Hun er nu eneste violinspiller efter C.E. Aagaards død i 2007. Her skal også nævnes vore reserver, det musikalske ægtepar Herdis og Hans Iversen fra Nordborg og lærer Christen Schmidt daværende Østerlundskole, der mange gange trådte til i en snæver vending.

Vi har underholdt i mange sammenhænge. Bl. a. ved en regionplandag i Sønderborg, ved de danske årsmøder i Sydslesvig, hvor vi bl.a. underholdt daværende overborgmester i København Per Kaalund, der var taler. Han fattede ikke en brik af det alsiske. - I nogle år var vi også fast en aften i hver sæson med ved en sangaften i "E Sangfowl". Den løb af stabelen på Sønderborghus med Fritz Carstensen (E Havbogasse) som leder og ved klaveret Fritz Olaf Behrends, også kendt som ornitolog. Endvidere har vi underholdt ved veteranfester på Danfoss, i e Synnejysk Forening, Historisk Samfund, ved mange ældrearrangementer, (det er her vore fan's særlig findes) og sidst men ikke mindst, har vi underholdt gæsterne ved mange runde fødselsdage, guldbryllupper m. v. på de alsiske kroer og i forsamlingshusene. Vi har alle vegne fået en god modta-

gelse, for der er stadig folk, der holder af den alsiske dialekt og forstår den, i mange tilfælde med genkendelsens glæde. Lad det være vort ønske, at "sproget må synges nu som før, i glæde fra Als ud af åben dør" (fra Boye Andersens sang: Ude hvor Østersøs brændinger bruse. *Alsisk sang- og visebog* bd. 1 si 12.)

Rondt o e Goll 1979: Anita Kolmos, guitar.
Gunnar Skov, violin

Carl Ejnar Aagaard, violin.

Christian Petersen, sang.

Christian Jessen, sang og oplæsning.

Rondt o e Goll 2011: Annette Bonde, violin.

Lars Henrik Smidt, guitar.

Christian Petersen, sang.

Christian Jessen, sang og oplæsning.

Denne besætning kan høres på en C-D, som blev udgivet af Alsingergildet, det

RoeG's nuværende besætning: Fra v. Chr. Jessen, Annette Bonde, Chr. Petersen og Lars H. Schmidt

alsiske dialektselskab, i efteråret 2010. Vi er dog ved denne indspilning forstærket med en professionel Violin 2, nemlig Junior Ferreira, som mange sikkert kender bl.a. fra musikskolen i Sønderborg.

Teksterne til de historier der læses, er bl. a. af Martin N. Hansen, Håns Alsinger (Hans Harbo) og Pæ Male i Mindbjerg (Peter A. Christensen). Sidstnævnte skrev omkring 700 småhistorier i *Jydske Vestkystens søndagsudgaver*, alle med alsisk lune og vid. Her er et eksempel:

Om Thorvald.

Vi alsinge hæ så manne ua om di folk,

som itt hæ opfunden e krudt. Di kan vær nowe for sig sjell,

helle di er itt såndt e for, som anne er e bach, og anne åw dem kan itt slo en søm i en koski urn å øjlech beche diel.

Det passt åltsammel temle godt om Thorvald. Men han vild no så gruelich gjenn veær nowe i jen helle aend bestyrels, for hans oldfa ho engang vætt suppléant i e sychkass, så det mått jo lech e ledt te e familie.

Og Thorvald rend med te enhver generalforsamling i huef om å blyw nowe ved e sprøjt, men ingen tow notits åw det, helle slow ham for som kandidat, sjell om han tit tow e ua og snakke galt klåcht – tått han da – ved hvæt møe.

Ved e opstillingsmøe åw e kandidate te e kommunalbestyrels, bløw han jenne med sig sjell om ved e kaffeboe, at no skuld di pinde kom te å lech mærk te ham, for han vedst hjemfro, vænn han ho glemt å knap sin bows, så lo Anmaj strass mærk te et og vae ham ad.

Så han knappe op i ly åw e deskduch, for hans næste toel skuld holes no med åfen

bows. Det mått da omsie gyæ indtryk o folk. Men før han fæk snot og beje var den ny lærrind o e bien – hon so en hiel masse, som Thorvald itt forstow et ua åw. Det gyæ di anne nok helle itt, men di klappe så galt öwe åll di fin ua, te han itt ho en ærle chance med di åfen bows, så di bløw knappe egen ynne e deskduch.

Men han kund demonstriæ emue hindes toel ved å go ud. Da han stow op og gik, kan det nok veær, te åll folk lo mærk te ham, for det ga et ornle rassel, da e kaffe-kand og e koppe lande o e goll, da han gek med e duch, som han var kommen te å knap sammel med e bows.

Ordliste: ua: ord – itt såndt e for som anne er e bach: ikke sådan foran som andre er bagved, dvs..meget særprægede – i e huef: i håbet – tow: tog – helle slow ham for: eller foreslog ham – jenne: enig – pinde: pinedød – lech: lægge- deskduch: borddug – toel: tale – åfen bows: åbne bukser – e bien: benene – ynne: under – lo mærk te: lagde mærke til.

Bliv medlem af

Sprogforeningen

Sprogforeningens formål er at gavne det danske sprog og den danske kultur i Sønderjylland.

Vi arrangerer og støtter kulturelle aktiviteter, nord og syd for grænsen, vi udgiver bøger og giver boggaver til afgangseleverne i Sydslesvig.

Medlemskab af Sprogforeningen koster 250 kr. én gang for alle.
Indmeldelse kan ske på tlf. 74 62 1150 eller på sprogforeningen@post.tele.dk

Sprogforeningen – Folkehjem – Haderslevvej 7, 6200 Aabenraa. www.sprogforeningen.dk

Ene kvinde om bord

Marie Finne i samtale med Lis Mikkelsen

Der er Sibelius i højtaleren da Marie Finne åbner døren til sit hyggelige husmandssted ved Løjt. 15 tønder land jord og skov hører til ejendommen, og Marie Finne født 1936 passer selv skoven, men har pagtet jorden ud. Hun bor alene og har kun selskab af en sort, kælen kat. Alene – ikke ensom understreger hun. Sibelius er ikke noget tilfælde. Marie Finne holder af alt hvad der finsk og siger, der er særlige kvaliteter i finsk litteratur, finsk musik og finsk kunst, som man skal arbejde med for at få fuldt udbytte af.

Marie Finne fortæller:

Jeg blev født i 1936 på nabogården hertil hvor jeg bor i dag, og min far havde den overbevisning, at alle hans 5 børn skulle have en eksamen. Derefter måtte de selv bestemme, men de skulle have en eksamen. Jeg fik en præliminæreksamen, og jeg havde på forhånd bestemt mig til, at hvis jeg fik ug i historie, ville jeg være cand. mag. i historie. Ellers ville jeg være landmand.

Jeg fik ug-, og så skulle jeg altså være landmand. Jeg var glad for at gå i skole og var kun lige fyldt 15, da jeg fik min præliminæreksamen, så jeg begyndte som karl hjemme hos far. Det var meningen, jeg selv ville have et landbrug. Jeg kunne imidlertid hurtigt se, at det kneb med at få penge ind på lønkontoen, så jeg overvejede, hvordan jeg kunne finde et job, der gav flere penge. Jeg cyklede til Åbenrå og gik ind på biblioteket, hvor der var et erhvervskartotek. Der kunne jeg se, at det job, der passede mig bedst, var telegrafistjobbet. Det tog kun 1½ år at uddanne sig, lønnen var rimelig og så kom man ud at se noget samtidig med.

Det lød som noget for mig, men man skulle være 17 år for at komme ind på uddannelsen, og så skulle tiden jo gå med noget fornuftigt så længe.

Marie Finne

Jeg har altid været glad for sport. Om sommeren spillede jeg håndbold, og om vinteren dyrkede jeg gymnastik. Jeg havde en lyseblå gymnastikdragt, der var nøjagtig magen til de andre pigers. Det var en slags kjole med et bælte om livet. Den blev ikke vasket hver gang, jeg havde været til sport, men sådan var det for alle dengang. Jeg brugte den som underkjole, så det var nemt at skifte, når jeg kom på boldbanen eller i gymnastiksalen.

Så kom der en slags reklame rundt til alle husstande i Løjt. Der var blevet bygget et nyt stadion i Åbenrå.

”Kom som du er og prøv noget nyt!” stod der.

Jeg tænkte, at jeg da kunne prøve at se, om det var noget for mig, så jeg cyklede til Åbenrå med min lyseblå gymnastikdragt inden under tøjlet. Jeg havde ikke særlige sko med. Der var godt nok nogle der havde pigsko, men de var meget dyre. Når jeg var til sport, foregik det som regel i bare tæer.

Jeg kom hen på det fine stadion og havde aldrig set noget lignende. Det var fuldstændig imponerende. Der var instruktører, der skulle vise de forskellige sportsgrene, og jeg gik hen til den første den bedste. Han gav mig en kugle.

"Du skal bare støde, så langt, du kan!" sagde han.

Nu var jeg jo vant til at tage fat. Jeg arbejdede hver dag ved landbruget, og jeg var stærk og muskuløs, så jeg stødte kuglen.

Instruktøren målte og kiggede lidt.

"Det var pokkers!" sagde han. "Du må lige prøve igen. Jeg tror, der er en fejl. Du er kommet i nærheden af et af de bedste resultater i Danmark!"

En måned efter kom jeg på landsholdet.

Det var lidt af en åbenbaring, og det blev begyndelsen til masser af gode oplevelser med landsholdet. Der skulle kræfter til, og dem havde jeg. Jeg var jo vant til at tage fat ved landbruget.

Jeg knytter de bedste af mine idrætso-

oplevelser til Bislet stadion i Norge. Landsholdet samledes i København og rejste til Norge. Jeg klarede mig godt i stafet, kuglestød og diskos.

Jeg var fanebærer for holdet, og det var en stor ære at være med på landsholdet. Der blev ikke gjort meget stads af mig hjemme hos far og mor. De kendte ikke meget til atletik. I dag må jeg ærgre mig over, at jeg ikke har et eneste billede fra den tid. Jeg havde ikke selv noget fotografiapparat, og det var ikke så let at tage billeder dengang, som det er nu.

Vi var i mange forskellige lande med landsholdet, og det alene var en stor oplevelse for os, der ikke havde været uden for landets grænser før.

Landsholdet sørgede for dragter til os. Jeg

fik for første gang en træningsdragt – og shorts. Sko skulle vi selv købe. De andre havde tennissko og pigsko, men jeg klarede mig længe med bare tæer. Vi fik 150 kr. i lommepege plus rejsen betalt, så set med vore moderne øjne var det ikke nogen guldgrube at være med på landsholdet, men vi var godt tilfredse.

Der stod Danmark på ryggen af træningsdragten, og jeg var stolt af at få lov til vise, at jeg repræsenterede mit land.

Jeg følte selv, at jeg var vældig privilegeret, da jeg kom til at stå ved siden af Audun Boysen, der blev tredobbel verdensmester og olympisk mester i 800 m løb og den verdenskendte hammerkaster Sverre Strandli. Så kunne det ikke blive ret meget bedre.

Da jeg skulle på navigationsskole i 1955, regnede jeg med, det var sidste gang, jeg var med på landsholdet. Det regnede man også med på holdet. Det blev sagt i højtaleren: "Det er så sidste gang, vi ser Marie Rasmussen!" Men det blev nu ikke tilfældet.

Jeg blev landsholdets bedste kammerat i 1955, og det var jeg da lidt stolt af. Det var

Certifikat som radiotelegrafist af 1. klasse

sådan en slags afskedshilsen til mig, Men jeg kom til at deltage igen, da jeg var færdig på navigationsskolen.

Den 1. april 1956 var jeg færdiguddannet på navigationsskolen i Svendborg. Sammen med afgangsbrevet fik jeg en lille seddel fra lederen på søfartsskolen i Kogtved. Her stod et telefonnummer, jeg skulle ringe til. Det var rederiet Lauritzen, der straks ansatte mig som telegrafist på et af rederiets skibe. Mine resultater inden for atletikken betød meget for min ansættelse. Det blev begyndelsen til 40 dejlige år til søs. Heraf de 30 på et af de bedste danske rederier.

I de første 10 år var jeg den eneste kvinde om bord. Jeg blev behandlet respektfuldt og fint af de andre besætningsmedlemmer, og der har aldrig været grund til at klage over tonen ombord på de skibe, jeg har sejlet med. Godt kammeratskab var kendetegnende for forholdene om bord.

Jeg havde mit sportsudstyr med, når jeg var på langfart. En tid var jeg om bord på rederiet Lauritsens bedste sportsskib. Det gjaldt både, når vi stillede op til fodbold og atletik. Dengang lå skibene i havn og lastede og lossede. Det tog nogen tid. Ikke som i dag, hvor søfolkene næsten aldrig kommer i land. Jeg besøgte så idrætsklubber overalt i verden og deltog i atletik. En overgang sejlede vi i ret lang tid med ferskvand fra de kinesiske floder til Hong Kong. Da meldte jeg mig ind i en idrætsklub i Hong Kong.

Her oplevede jeg noget sjovt. Jeg var meget større og meget mere muskuløs end de små kinesiske piger, der dyrkede atletik. En af kineserpigerne spurgte mig en dag genert, om hun måtte føle på mine lårmuskler. Det måtte hun selvfølgelig gerne.

”Ser alle kvinder i Nordeuropa sådan ud?” - spurgte hun.

Jeg svarede, at det gjorde de.

Efter nogen tid sejlede jeg på andre destinationer. Kort tid efter vendte jeg tilbage, og en agent morede sig, da han så mig.

”Du ved slet ikke, at du er blevet en legende” - sagde han. ”De kinesiske piger her siger, at der engang var en pige fra Skandi-

navien, hvor de har lås som træstammer!”

En af ulemperne ved at sejle er, at jeg bliver søsyg. I alle de 40 år jeg har været til søs, har jeg været søsyg, så snart der var en smule vind. De store tankere var de bedste, hvad søsygen angår, men jeg har prøvet at sidde ved mit telegrafistbord og have en spand surret til bordbenet. I begyndelsen sejlede jeg på tankere, køleskibe og polarskibe, men de sidste 10 år var det på passagerskibe, og jeg har somme tider undret mig over, at der ikke var nogen, der klagede over den stank af bræk, der stod omkring mig. Men det accepterede man. Jeg har somme tider været så dårlig, at jeg ikke troede, jeg ville kunne klare det, men jeg skule jo passe mit arbejde.

Jeg har af og til tænkt på, at hele samfundet kunne lære noget af den måde, man reagerer på til søs. Når jeg hører, at Folkekirken har problemer, tænker jeg, at den kunne gøre, som man gør på et godt handelsskib. Her er kaptajnen lederen, og han skal sørge for, at alle har det godt.

Det er ikke så længe siden, jeg var til en begravelse, hvor det var umuligt at høre, hvad præsten sagde. Jeg kunne ikke høre talen i kirken, selv om jeg gjorde mig umage. Jeg hører ellers rigtig godt. Det skal man som telegrafist.

Da begravelsen var overstået, sagde jeg til præsten:

”Jeg tror højttaleranlægget er i stykker i kirken. Jeg hørte ikke mange ord af, hvad du sagde.”

”Det er ikke mit problem” svarede præsten. ”Det er kirketjenerens”.

Jeg kunne ikke lade være med at tænke på forskellen mellem kirken og søen. Hvis det havde været til søs, at en af passagererne havde henvendt sig til kaptajnen med en klage over et eller andet, ville de kaptajner, jeg har sejlet med, straks tage sig af problemet og straks hjælpe kunden. På passagerbådene havde kunden altid ret, og kunden skulle have den bedst tænkelige behandling. Der er en verden til forskel på den måde, man betragter sine kunder på.

I 1962 blev jeg gift i Sømandskirken i Rotterdam. Min mand var også sømand. Han skulle i land for at tage sin styrmands-eksamen, da vi var blevet gift. Han fortrød imidlertid karrierevalget og i stedet for at læse til styrmand, læste han til præst. På den måde blev jeg præstekone i Åbenrå.

Når mit rederi havde brug for en afløser, ringede de til mig.

"Marie var det noget med en lille tur?" spurgte de.

Jeg blev altid glad for henvendelserne.

Jeg var gift i 16 år, men efterhånden indså jeg, at jeg passede bedre til søs end som præstekone, så min mand og jeg blev skilt.

Jeg har oplevet mange interessante ting i min tid som telegrafist. Nogle ting bryder jeg mig ikke om at tænke på. Telegrafisten skal tage sig af forbindelsen til land. Alt skrivearbejdet udføres af telegrafisten. En tid lang sejlede jeg med olietankere fra den persiske golf til andre destinationer overalt på jorden. I de muslimske lande var det besværligt at være kvindelig telegrafist. Man ønskede ikke at kommunikere med mig, og jeg følte det meget ubehageligt.

Engang fik jeg blindtarmsbetændelse i rum sø og blindtarmen blev sprængt. Jeg var syg i en hel måned. Min kaptajn kom i den tid hver anden time i døgnet ned i mit kammer for at se til mig. Det var fantastisk gjort. Tænk at være så ansvarlig for sit personale. Hans nattesøvn blev ødelagt en hel måned.

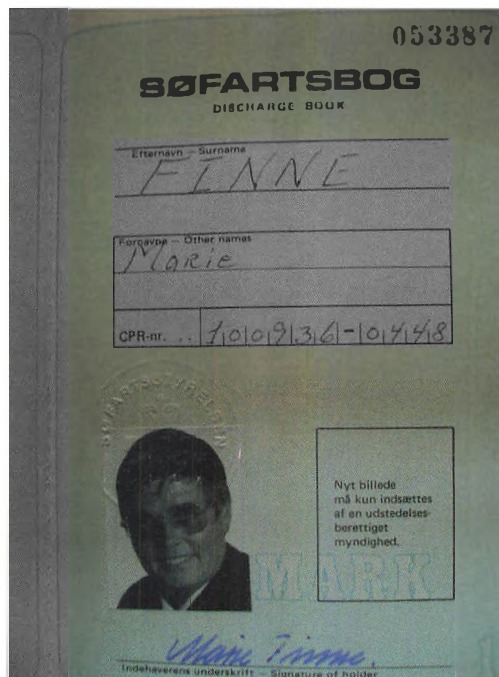
Om bord på fragtskibene var det sådan, at hvis der skete sygdom eller uheld, som man ikke selv kunne behandle, så tog telegrafisten kontakt til Rigshospitalet. Det var lidt specielt, da det nu var telegrafisten, der var blevet syg.

Jeg blev båret hen til telegrafistrummet hver dag for at telegrafere – Rigshospitalet ville følge mig to gange i døgnet. Da vi endelig kom i land, kom jeg på sygehus i Suez, men der gik 3 uger, før man kunne flytte mig. Her fik jeg at vide, at der var en titusindedels chance for at overleve en sprængt blindtarm uden behandling, så

jeg følte mig meget heldig og tilskrev min helbredelse min gode fysik. Jeg blev fløjet hjem, og der gik ½ år, før jeg kunne blive opereret. Derefter var jeg på rekreation hjemme i Åbenrå i 4 måneder.

Jeg var ude at sejle igen, men måtte efter en måned hjem til en ny operation. Til gengæld har jeg ikke været syg siden.

Vi oplevede både storm og stille. Nogle

Søfartsbog

gange var der skibe, der gik ned i stærke storme, og nogle gange kunne jeg høre på telegrafien, hvordan telegrafisten tog afsked med verden. Det var noget, der gjorde indtryk og som lærte mig, at naturen er stor og ubarmhjertig. Det ender ikke altid godt, sådan som mange moderne mennesker tror. Nogle gange ender det skidt. Havet er farligt, og man skal have respekt for det.

Nogle af oplevelserne var sjove. Da jeg havde 25 års jubilæum, var vi på vej fra Japan til USA og jeg var søsyg som så ofte før. Kl. 7 om morgenen vækkede besætningen mig med kaffe og snaps. Jeg havde mest lyst til at grave mig ned, men der hjalp

ingen kære mor. Jeg måtte op og fejre mit jubilæum.

Næste dag passerede vi datolinjen, og jeg oplevede det samme en gang til. Præcis kl. 7 stod besætningen der og ønskede til lykke. Skønt jeg var søsyg, måtte jeg stille op til endnu et jubilæum med kaffe og snaps. Det var vældig fornøjeligt.

Datolinjen er et kuriosum til søs. Engang havde vi hustruer om bord i december måned. De hængte adventskransen op med 4 lys, og de havde bedt pastorinden holde en lille adventstale. Det kunne jeg ikke sige nej til. Jeg måtte så forklare damerne, at enten skulle de sætte 5 lys i adventskransen, eller også skulle vi holde jul den 23. december. De satte med stor fornøjelse 5 lys i, og vi fik gløgg og hyggesammenkomst 5 gange i stedet for 4 på grund af datolinjen.

Efterhånden ophørte tankerne med at have telegrafister ombord. Moderne teknik overflødiggjorde dem. Mit rederi anbefalede mig til DFDS, og der kom jeg til at sejle de sidste ti år af mit arbejdsliv. Jeg sejlede på Finland og England og var også glad for mit nye rederi. I 1995 afskaffedes telegrafisterne også på passagerskibe, og jeg var da 59 år, så jeg gik på efterløn.

I 1980'erne havde jeg købt huset her ved Løjt, og jeg havde fået det moderniseret og indrettet, så det var dejligt at bo i. Det havde været billigere at rive det hele ned og bygge noget nyt, men jeg er glad for, jeg valgte at sætte huset i stand.

Jeg læser hver dag 3 aviser JydskeVestkysten, JyllandsPosten og Kristeligt Dagblad, så jeg følger godt med i, hvad der sker i verden. I øjeblikket er det oprøret i Ægypten, der er det store samtaleemne. Jeg læste engang, at der på et tidspunkt var lige mange mennesker i Danmark og Ægypten. Der var 3.5 mio begge steder. I dag er der 5,5 mio i Danmark og 85 mio. i Ægypten. For mig er der ingen tvivl om, at verdens største problem er befolkningstilvæksten. Den må bremses, hvis Jorden skal overleve. Mange af vore forureningsproblemer, CO2 problemer, og hvad vi ellers har, løses, hvis

befolkningstilvæksten bremses.

Jeg har sejlet meget på Kina og ved, at kineserne er på vej frem. Kineserne har en anden tilgang til livet, end vi vesteuropæere har. De spørger ikke så meget. De arbejder. Det bliver spændende at se, om vores livsanskuelse og kinesernes kan trives side om side.

Jeg ser ikke meget fjernsyn. Jeg hører klassisk musik på radioen, og så passer jeg mine foredrag. 2 om ugen er det blevet til, siden jeg holdt med at arbejde for 15 år siden. Det er hyggeligt at komme ud i forskellige forsamlinger og fortælle. Bag-efter nyder jeg at komme hjem til freden og stilheden her, hvor jeg bor. Jeg vil blive boende så længe, jeg kan køre bil, for her er så dejligt.

Profil 4 linjer

MusicClass
TecCraft
ArtCraft
Golf

Tlf. 74 65 13 08
post@rinkenaes.dk

Få mere at vide på:
www.rinkenaes.dk

**RINKENÆS
EFTERSKOLE**

**HØJER
EFTERSKOLE**

"Viljen til at ville - giver evnen til at kunne"

- en boglig skole med udfordringer til alle
- en moderne skole i porten til Europa
- en skole med gymnastik, 5 linjefag og valgfag

 WWW.HØJER.EU

Er vores grænseregion under forandring?

Genforening – deling – ny enhed

Af Lars N. Henningsen

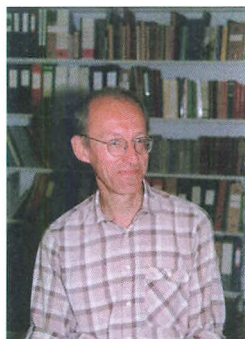
Tale holdt ved genforeningsfesten i Christiansfeld 10. februar 2011

Er vores grænseregion under forandring?

Jeg er ikke i tvivl om, at alle her vil svare ja til spørgsmålet: Verden ændrer sig hurtigt. Men hvilke ændringer har der så været gennem årene her hos os? Hvordan og hvorfor er de kommet? Det vil jeg fundere lidt over i det følgende.

Der er ingen tvivl om, at vort syn på Sønderjylland – på grænseområdet – og på vor nabo tyskerne har ændret sig gevaldigt siden 1920. I kan bare gå hjem og sammenligne to af de sange, vi har på programmet i dag. Vi har lige sunget ”Som en rejselysten flåde”. Det er Helge Rodes tolkning af Genforeningsstemningen i 1920. Den findes i eventyrspillet ”Moderen” fra 1920. Helge Rodes perspektiv er en lille verden. Kun Sønderjylland og Danmark er inden for horisonten. Helge Rode ser nordpå. Helt anderledes er perspektivet i ”Stenen slår smut”, som vi skal synge senere i aften. Der er blikket langt bredere. Verden ændrer sig.

Det vidste de også på afstemningsdagen i 1920. Det var stormvejr og regn. Flagene blev revet itu, et Herrens vejr var det. Inde i Haderslev gik min farfar og hans to brødre sammen til afstemning. De gik under een paraply i det skrækelige vejr. De to stemte dansk, den tredje og yngste var lærer. Han var blevet uddannet på det prøjsiske lærerseminarium i Haderslev og havde fået ansættelse i den tyske folkeskole her i Nordslesvig. Så han var blevet tysk og stemte tysk. Eller rettere: Han følte både det tyske og det danske i sig. Han var Zweiströmig som man siger.

Lars N. Henningsen

Men det Zweiströmige var ikke længere i kurs i Nordslesvig i 1920. Så den tysksindede broder flyttede til Rendsborg syd for den grænse, som nu blev trukket. De gik hver deres vej. Der blev en grænse imellem dem. Deres deling var helt i pagt med, hvad der blev ønsket på dansk side. Den danske dagsorden i 1920 var, at nu skulle det genforenede Sønderjylland være så rent dansk som muligt. Det dobbeltkulturelle så man ikke som en kvalitet. Lad mig citere et par af de af ledende danske mænd fra dengang:

I 1919 hed statsministeren C.Th. Zahle. Han udtalte: *Vi ønsker en så national grænse som muligt et tysk befolkningsselement i Danmark vil muliggøre tysk indblanding. Vi vil en virkelig nationalstat.*

Året efter, i juni 1920, hed statsministeren Niels Neergaard. I Folketinget sagde han sådan: *Målet må være at Sønderjyllands indlemmelse bliver fuldkommen og fællesskabet ubetinget.*

Ved den store genforeningsfest på Dybbøl

11. juli satte Otto Didrik Schack trumf på, da han sagde:

Genforeningens budskab til os betyder, at vi nu ikke mere skal bære dette Navn Sønderjyder, men blive Danske.

Altså: Der skulle ses mod nord! ikke noget med at dyrke det specielt sønderjyske, det flerstrengede. Den gamle grænse ved Kongeåen skulle slettes totalt.

Programmet blev faktisk forsøgt gennemført. Tænk f.eks. på ordningen af kirken efter 1920. Man skabte ikke et nyt stift Sønderjylland, men delte Sønderjylland op i øst-vest. Man ville bort fra al sønderjysk separatisme: Haderslev stift i øst fra Horsens til landegrænsen og Ribe stift i vest mellem Viborg stift i nord og landegrænsen i syd. Det var at gøre vold på al historie. For at integrere Sønderjylland i Danmark.

Kære venner: De der har været utilfredse med kommunalreformen 2007, som nedlagde Sønderjyllands amt og skabte kommuner hen over kongeågrænsen skal vide, at den reform var helt i 1920-Genforeningens tegn.

I de følgende år var det dobbeltkulturelle i Sønderjylland, det Zweiströmige, bestemt ikke i kurs på dansk side.

Derfor ønskede man også, at den nye grænse ved Kruså skulle være så tydelig som muligt. Grænsen burde føles, der burde være så få grænsependlere som muligt. Grænseoverskridende tankegange var der ikke mange af. Det genforenede Sønderjylland vendte ryggen mod den nye grænse.

Det gjaldt også ved 25 års jubilæet for Genforeningen 25 år senere. Der blev da udgivet en lille bog "25 år under Dannebrog". Her skrev f.eks. den gamle amtslæge i Tønder, H. Lausten Thomsen:

De spørgsmål, der tidligere var sær-slesvigske, er i dag almen-danske, Nord-slesvig er en del af kongeriget Danmark på samme selvsagte vis som Vendsyssel eller Lolland. Femogtyve års genforeningsarbejde er ydet, og der er ikke nogen tvivl om at det er lykkedes."

Men tiden ændrede sig. Vi gør et gevaldigt spring frem til 75 års jubilæet for genforeningen i 1995. Danmark var nu kommet i Fællesmarkedet, Europa var et andet, et nyt Tyskland var vokset frem, og nye generationer var kommet til. Derfor møder vi et andet syn på genforeningen og Sønderjylland i 1995.

Man ser det, hvis man tager en kalender, der blev udsendt af Sønderjyllands amt. Den gengav danske afstemningsplakater. Men i 1995 var man fra amtets side lidt beklemmt ved deres entydigt danske budskab. Hver plakat fik derfor nogle ord med på vejen. Jeg citerer:

Frem for alt håber vi, at kalenderbladene vil inspirere dig til at se meget fremadrettet på udviklingen i grænselandet. I dag har vi et aktivt og konstruktivt samarbejde hen over grænsen til glæde for både Nord-tyskland og Sønderjylland. I dag er grænselandet præget af fredeligt samarbejde og grænseoverskridende projekter....

I dag samarbejder erhvervsliv og offentlige myndigheder i Nord- og Sydslesvig fra Slien til Kongeåen om økonomisk vækst,

med fælles markedsføring og med fælles initiativer over for EU for at udvikle grænselandet.

Nye toner! Hvem havde i 1920 eller 1945 talt om grænseoverskridende samarbejde? - næppe nogen. I 1995 var hele perspektivet rettet på det grænseoverskridende. Samtidig optrådte et nyt syn på ordet *Slesvig*. I 1995 blev der ikke længere kun talt om *Sønderjylland* og om *Genforening* med Danmark i 1920. Nu blev der også talt om *Slesvig*, og at *Slesvig* var blevet delt.

Siden er den grænseoverskridende vej blev meget forlænget.

Blikket i dag er ikke længere bare mod nord. Der tales ikke mere om grænsen som noget skillende – men om et større fællesskab i grænselandet. I dag er kræfterne sat ind på at udvikle Sønderjylland som en del af Sydjylland sammen med området syd derfor, Slesvig-Holsten, med fælles kræf-

ter. Samarbejde nord-syd er blevet løsenet. Bedre forståelse for og af hinanden.

I 2011 er vi virkelig blevet grænseoverskridende. Blot et par eksempler. På Flensborg bys officielle nytårsreceptioner er det i dag almindeligt, at borgmestrene fra Sønderborg og Aabenraa dukker op og holder tale til Flensborgs befolkning - om nødvendigheden af at arbejde sammen. For et par måneder siden valgte byen Flensborg en dansk overborgmester – Simon Faber, oven i købet fra det danske mindretal. I dag arbejdes der ihærdigt for at gøre Sønderborg til europæisk kulturhovedstad 2017. Det er det tyske medlem af Sønderborg byråd Steffan Kleinschmidt, som kom med idéen, og nu står Region Syddanmark og Sønderjylland og Flensborg og Slesvig-Holsten samdrægtigt bag ideen. Perspektivet er fællesslesvigsk, fælles dansk- tysk. Målet er at skabe nyt liv i hele regionen hen over 1920-grænsen. En utænklig tanke i 1920.

En vældig begejstring er der i projektet. Det rummer også rigtig mange muligheder – for at give grænselandet ny fremdrift.

Alt det forudsætter, at vi forstår hinanden bedre, danske og tyske, at vi samarbejder, at gamle forestillinger om hinanden ændres. Programmet fra de første mange år efter 1920 skal så at sige arkiveres lodret. Vi skal tænke i nye enheder.

Spørgsmålet er så: Hvordan arbejdes der for at vi ændrer os, hvad gøres der for, at vi lærer at tænke på den nye måde?

Jeg tror vi skal være os bevidste, at der foregår et mangesidigt opdragelsesarbejde for at få os til at tænke på en ny måde, få os til at mødes på nye måder.

Jeg vil give et par eksempler på de midler, som tages i anvendelse.

Historien er et af midlerne der bruges. Det skillende i historien bliver omfortolket:

Første eksempel: I søndags var det den årlige mindededag for en blodig kamp i 1864 ved Sankelmark syd for Flensborg mellem fremstormende østrigske tropper og en dansk bagtrop. Kampen krævede dengang mange hundrede døde og sårede. Siden 1865 mindes en tysk forening hvert år slaget med en march ud til stedet. I de første mange år mindedes de sejren over danskerne, befrielsen fra det danske åg.

Men da man kom frem til 1960'erne, var den melodi ikke god længere. Derfor tog de tyske arrangører nu initiativ til at give mødet en ny karakter. De inviterede danskerne til at være med. Sammen skulle man mødes i en ny fredelig ånd. De omfortolkede arrangementet fra at være noget eddertysk til at være et minde om en humanitær dansk-tysk indsats over for de sårede og faldne i 1864. Der gik mange år, før danskerne syntes det var en god idé. Til sidst lykkedes det. Historien blev vendt på hovedet, Dannebrog blev hængt op, danske sange blev indlemmet i programmet. I 2003 kom Kresten Philipsen som taler, i 2004 den danske generalkonsul i Flensborg Henrik Becker-Christensen. I

dag er noget ærketysk blevet lavet om til en talerstol for det grænseoverskridende dansk-tyske samarbejde og forståelse - for dansk-tysk dialog, for samliv i grænselandet. Det er et tysk udspil, som vi danskere må glæde os over.

Et andet eksempel. Isted-løven bliver i september flyttet tilbage til Flensborg. Den var oprindeligt et dansk minde over den danske sejr over slesvig-holstenerne i 1850. Derfor blev den forhadet af tyskerne. De hævnedes sig ved efter 1864 at flytte den til Berlin. Der stod den og var for danskerne symbol på, at vi havde mistet Sønderjylland i 1864. I 1945 kom den til København. Mange danske ville gerne have den helt til Flensborg, men det ville tyskerne i alt fald ikke. De så løven som udtryk for danske ambitioner om at genvinde Slesvig. Gang på gang sagde tyskerne nej til at få løven tilbage. Og så i 2009 skete det utrolige: Flensborg bad om at få løven hjem. Den skulle tilbage og være symbol på dansk-tysk venskab. Også her blev historien vendt på hovedet. For at fremme nye og grænseoverskridende holdninger til gavn for hele regionen. Utænkligt i 1920. Også et initiativ, som peger fremad.

Et tredje eksempel: Grænseforeningen har netop lanceret et projekt *Grænseregion Slesvig*. Med støtte af interreg-midler skal 360 unge mennesker bringes sammen på højskoler mellem Kongeåen og Ejderen for sammen at tænke tanker om videreudviklingen af hele den samlede grænseregion. Flertalsdanske og flertalstyskere og mindretalsdanske og mindretalstyskere skal bringes sammen for i fællesskab at virke for den samlede regions fremtid. Her er begrebet *Zweiströmigkeit* kommet på pluslisten, her er det flerkulturelle opvurderet. Det flerkulturelle, det specielle i grænselandet som ressource. På en helt anden måde end i årtierne efter 1920 vedkender man sig i dag, at vort område fra gammel tid har flere kulturer. EU-penge bliver sat ind for at opdrage os til

at få øje på det særegne i grænseregionen og se grænseoverskridende på vor region.

Jeg tror det er meget sundt at være sig bevidst, at denne opdragelse foregår. Den er motor for grænselandets forandring. En ny tids krav og nye forudsætninger fører til nye politikker og ændret kulturarbejde.

Nogle har måske lidt svært ved at kapere de nye normer og nye holdninger. Det gælder også mig selv, for min opdragelse for år tilbage var anderledes. Vi var opdraget med grænsetænkning – i forhold til vore tyske medborgere og i forhold til landegrænsen. Men også jeg har fået andre briller. Det har de fleste.

Jeg tror vi skal tage besindigt og godt mod det nye. Besindighed er også det naturlige, når man betænker, at meget af det som i dag forekommer os at være et brud med traditionen, som forekommer nyt og grænseoverskridende, i virkeligheden har paralleller længere tilbage.

En gang længe inden Genforeningen havde vi faktisk et samlet Slesvig mellem Kongeåen og Ejderen. Forvaltnings sproget var tysk helt op til de otte sogne, til Vonsild, og der blev talt dansk langt ned i Sydslesvig. Sidst i 1700-tallet blev også hele Holsten puttet ind i den sammenhæng. Grænseregionen blev hele Slesvig og hele Holsten. Derfor tog kongen i København dengang fat på en officiel opdragelsesspolitik af befolkningen. Den skulle få folk til at føle sig hjemme i dette fællesskab. Man prøvede at få dem til at føle sig som een stor familie – norske, danske, slesvigere og holstenere sammen. Uanset om de snak-

kede dansk eller tysk, var de alle den danske konges undersåtter. Der var også planer om at gøre den lærde skole i Haderslev til et uddannelsessted, hvor danske og tyske skulle mødes for netop at lære hinanden at kende og forstå hinanden. Den gamle plan for Haderslev Katedralskole i 1790'erne minder faktisk en del om noget af det, vi ser i dag f.eks. fra Grænseforeningen.

I dag er vi så på vej ind i en grænseoverskridende fase, som måske minder om denne gamle tid. Imellem de to tidsaldre ligger en helt anderledes tid – med krige, Genforening og deling af Slesvig. I dag snakker man om det grænseoverskridende program. Det er en omstilling - og derfor bliver der opdraget på os, for at få os med på programmet. Det er politikere og kulturarbejdere og EU-penge som driver opdragelsen frem. Jeg tror det er godt sådan – bare vi er klar over, hvad der foregår.

Når vi om få år kan fejre 100 året for genforeningen er der helt bestemt igen kommet noget nyt på banen. Så er forandringerne nået endnu videre. Spændende er det, om vi til den tid har haft Sønderborg som europæisk kulturhovedstad, båret frem af fælles kræfter i både Sydjylland og det nordtyske. Det kan nok udløse ny energi i regionen.

Men samtidig skal vi ikke lade os beruse. Vi skal gøre arbejdet for det nye samtidig med, at vi medbringer historien i vor bagage, vi skal se på det nye i historisk perspektiv – og måske gøre det under følgende huskeseddel:

Man skal ikke lade sig forbløffe.

Man soll sich nicht verblüffen lassen.

TEATER • MUSIK • DANS • DESIGN • LYD/LYS • FILM

Frøslevlejrens Efterskole - en skole for livet

Se mere på: www.fle-skole.dk

Brødrene Gram og Sønderjyds Skoleforening

Her fortælles hvorfor Skoleforeningen modtog et beløb fra Brødrene Gram Jubilæumsfond ved fondens ophør i 2004

Af Erik Christensen

I 1951 var det 50 år, siden Hans Gram grundlagde sin maskinfabrik i Vojens. Selv var han pludselig død under en forretningsrejse i 1929. Han var ugift, og hans arvinger, de tre søskende Aage og Mads Gram og Kirsten Marie Høyer, besluttede i 1931 at videreføre firmaet som aktieselskab. Aage Gram var i 1907 gået i kompagniskab med sin bror, og i mellemtiden var selskabet vokset betydeligt.

Ved et møde i selskabets bestyrelse den 6. april 1951 besluttedes det at oprette en jubilæumsfond. Fundatsens formål var at støtte kulturelle og dermed beslægtede formål – dog ikke sport – til fordel for den personkreds, der var beskæftiget hos Brødrene Gram A/S. Det kunne ske ved at holde folkelige og kristelige møder, selskabelige sammenkomster og underholdninger o.l. At sport var udelukket, selvom de 3 brødre Gram i deres unge år var involveret i idræt, skyldtes formodentlig at sport for medarbejdere i selskabet blev støttet på anden måde.

Fondens midler bestod af en 1. prioritet i selskabets ejendomme på kr. 100.000, der forrentedes med 5 % årligt med halvdelen på selskabets fødselsdag den 5. maj og halvdelen den 5. november.

Bestyrelsen på 5 medlemmer valgtes såvel af selskabets ledelse som af medarbejderne. Det anførtes i parentes, at medlemmer af et kommunistisk, nazistisk, fascistisk eller andre partier med lignende diktaturkrav og formål, ikke kunne vælges til bestyrelsen. Denne bestemmelse skal nok ses i lyset af stifternes personlige holdninger, og at det kun var 6 år, siden 2. Verdenskrig var afsluttet.

Erik Christensen

Fundatsen fastlagde også retningslinjer for, hvorledes man skulle forholde sig, når Jubilæumsfonden ikke længere kunne opfylde sit formål. De midler, der måtte være til rådighed ved en likvidation, skulle tilfalde "Sønderjyds Skoleforening", eller hvis denne ikke måtte eksistere, et andet formål med dansk-kulturelle opgaver i landsdelen Slesvig, d.v.s. såvel i Sønderjylland som i Sydslesvig.

Jubilæumsfonden virkede gennem mange år til glæde for de mange medarbejdere, hvis antal gennem årene var steget meget betydeligt, og kun tilskud fra selskabet og eneaktionæren Aage Gram og Anna Gram Fonden muliggjorde at Fonden kunne leve op til sit formål.

Da Aage og Anna Gram Fonden i 1999 afhændede alle aktier i Brødrene Gram A/S, blev medarbejderne efterhånden delt op på 4 nye selskaber med udenlandske ejere. Jubilæumsfondens bestyrelse fandt, at Fonden ikke længere kunne virke efter stifternes hensigt, og derfor ønskede man at ændre

Fondens vedtægter, således at midlerne ved en likvidation overgik til Brødrene Grams historiske arkiv og museum”, der havde påbegyndt sit virke i 1997 og efterhånden samlet en betydelig samling af arkivalier og museumsgenstande med relation til firmaet.

Man bad fondsmyndigheden, CivilRets-Direktoratet, om at godkende denne ændring, men det kunne ikke lade sig gøre, fordi stifterne af Jubilæumsfonden, de 3 søskende Gram, havde ønsket, at midlerne skulle tilfalde Sønderjysk Skoleforening, og dette ønske kunne ikke tilsidesættes.

På den måde tilfaldt formuen kr. 102.348 Skoleforeningen, men det er der redegjort for i Skoleforeningens årsberetning for 2004, gengivet i Sønderjysk Almanak 2005.

Hvorfor netop Skoleforeningen?

Det spørgsmål er det interessant at få svar på. De arkivalier, der er bevaret i Brødrene Grams historiske arkiv, giver ikke svaret. Men måske kunne de papirer om Skoleforeningen, som findes i Landsarkivet for Sønderjylland, løse op for gåden.

Aage Gram som ung

En henvendelse til Landsarkivet gav til resultat, at der i Skoleforeningens arkiv findes elevfortegnelser for perioden 1893-1905. Et ”Skema til Udfyldning om Understøttelse af Nordslesvigsk Skoleforening til at komme på Højskole, Efterskole eller anden skole” blev den 31/7 1900 indsendt af Aage Grams far, dyrlæge Jes Julius Gram i Københoved. Selv arbejdede Aage Gram

som maskinarbejder hos den senere konkurrent Thomas Th. Sabroe & Comp. i Aarhus, hvor han havde lagt kr. 200 til side til sin videreuddannelse, men de forslår jo ikke, som faderen skrev i ansøgningen. Ansøgningen med mange personlige oplysninger om Aage Gram og faderen blev behørigt bevidnet af Skoleforeningens kredsformand, Johs. Lauesen, ligeledes i Københoved.

Fra forstanderen for Det tekniske Selskabs Skole i København, hvor Aage Gram ønskede at videreuddanne sig til ingeniør, var vedlagt en bekræftelse på, at han var elev i maskinskolens yngste klasse.

Otte April
1890. 1890. og
at de Understøttelse
for at komme på
Højskole eller
anden skole
afgivet.

Bevilget
150 kr.
af Aage Gram
den 23. August 1900

Kontor for de tekniske Selskabs Skole
200 kr. lagt til side til
den tekniske skole i København
at han var elev i maskinskolens
yngste klasse.

af Aage Grams far
Johs. Lauesen

Udsnit af ansøgningskemaet

På ansøgningskemaet har Skoleforeningen skrevet ”Bevilget 150 kr. at betale midt i Marts 1901. Meddelt Vedkommende den 23/8 00”. Beløbet svarer til skolepengene for et halvt år. Hermed foreligger der bevis for, at Aage Gram i taknemmelighed over støtten fra Skoleforeningen ønskede, at foreningen skulle modtage den formue, der måtte være til stede ved en likvidation af Jubilæumsfonden.

Også en anden kilde bekræfter, at Aage Gram fik tilskud fra Skoleforeningen. Det er i ”Danske Ingeniører fra Teknika”, udgivet af Ingeniør-Sammenslutningen i anledning af foreningens 50-års jubilæum i 1945. Heri findes biografier af ingeniører ved jubilæet, blandt dem Aage Gudmund Gram.

Der nævnes bl.a. ”Som nybagt Svend kom Aage Gram til Sabroes Fabrik, som dengang lige var begyndt at bygge Kølemaskiner; hans arbejde faldt netop i Køleafdelingen.

Han gav sig straks til at lægge Penge op, så han kunne få Midler til at komme på det tekniske Selskabs Skole i København, og med Understøttelse fra den nordslesvigske Skoleforening og siden hjulpet med Friplads og et Skolelegat lykkedes det for ham at gennemføre Studiet". I biografien omtales også, at han senere var tillidsmand for Sønderjydsk Skoleforening. Der er ingen tvivl om, at disse oplysninger er givet af Aage Gram personligt.

Uddannelsen til ingeniør kom firmaet i Vojens til at nyde godt af i rigt mål gennem mange år, også til gavn for mange medarbejdere, der senere fandt beskæftigelse hos Brødrene Gram A/S.

Det var derfor fuldt forståeligt, at stifterne af Brødrene Gram Jubilæumsfond i 1951 bestemte, at Skoleforeningen skulle overtage midlerne ved en eventuel likvidation. CivilRetsDirektoratet fulgte dette ønske, som set ud fra et juridisk synspunkt ikke kunne tilsidesættes.

Aage Gram ca. 1951

Det var i 1951 ikke til at forudse, at der senere i Vojens – og samtidig med en likvidation af Jubilæumsfonden – ville være et "Brødrene Grams historiske arkiv og museum", som udelukkende beskæftiger sig med Brødrene Grams historie og gør en stor indsats for at bevare firmaets mange papirer og maskiner. Her kunne man nok selv have brugt pengene, men juraen ville det anderledes, og det er der forståelse for. Man må håbe, at pengene i stedet har tjent andre gode formål.

I øvrigt er man efter forudgående aftale velkommen til at besøge arkiv og museum. Her vil der være mulighed for at få uddybet kendskabet til Brødrene Gram A/S og ikke mindst til fabrikant Aage Gudmund Gram, der var født i 1879 i Københoved og døde i 1957 i Vojens.

Erik Christensen er født 1927 i Haderslev. Student 1946. Uddannet ved Handelshøjskolen (CBS) i København. Ansat 1950 hos Brødrene Gram A/S, Vojens. Fratrådt som direktør 1988. I firmaets bestyrelse 1980-1995.

e-@vis
www.fl.a.de

- avis på
en ny
måde

”Hellere slides op end ruste op” Maren Sørensen – en stærk personlighed i grænselandet (1882-1957)

Af Ingolf Haase

Maren Sørensen blev en af Sønderjyllands store kvindeskikkelser. Men hun var vestjyde af fødsel - født 12. juli 1882 på en hedegård i Borre i Aal Sogn ved Varde.

Der kom et barn hvert andet år i forældrenes hus. At passe og opdrage var moderens sag.

Allerede som 3-årig blev Maren sendt hjemmefra til sine bedsteforældre – ikke fordi hun var uønsket eller i vejen derhjemme, men det var ikke ualmindeligt på den tid, når der var flere søskende i et hjem, og bedsteforældrene gerne ville have et barn hos sig til lidt hjælp og selskab.

Bedstefaderen i Sig, som nu var aftægtsmand, ønskede – i den tids skik – at låne et barnebarn at tage ved hånden. Han havde hen ved 60 at vælge imellem – han valgte den tre-årige Maren, som flyttede til bedsteforældrene. Hun fik det godt her, men længtes hjem.

Den gamle var en stor fortæller. En rigdom af sagn og eventyr, remser og rim fandt vej til det åbne barnesind, hvor de blev gemt, men aldrig glemt.

Maren havde det godt, men hun savnede hjemmets kærlighed, tryghed og varme. Og det er vist ikke forkert, når man antager, at en væsentlig del af hendes ejendommelige og særprægede karaktertræk fik deres første udformning allerede i de tidligste barneår. Her mærkede hun først dette behov for fællesskab, lys og varme, og her oplevede hun ensomhedsfølelsen som en pine, og det fulgte hende resten af livet.

Om sin barndom fortæller Maren Sørensen selv:

”Da jeg var tre år, kom jeg over til farfar

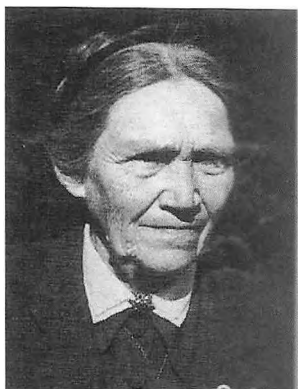

Ingolf Haase

og bedstemor, der også havde jordbrug, men de boede mere end 20 km fra mit hjem.. Han var ikke en almindelig mand. Kom så her hen, bette Maren, så skal jeg fortælle dig noget. Og så fortalte han bibelhistorie og myter og de skønneste og mærkeligste eventyr. Jeg sad stille og hørte efter og syntes, verden var stor og forfærdelig og smuk.... Da jeg var godt en halv snes år, flyttede jeg fra farfar og bedste og over til mit hjem og mine forældre igen. Farfar længtes efter mig, han snakkede hver dag om Bette Maren. Og han døde den samme sommer...

Da jeg blev konfirmeret, kom jeg ud at tjene. Det hørte med til fars opdragelse, ud at tjene og arbejde og selv skaffe sig løn. Og jeg har været blandt de heldige blandt ungdom, at jeg altid har vidst inde i mig selv, hvad jeg skulle. Jeg viste også, at jeg skulle gå frem ad den kristne vej og af al min evne gøre noget godt. Jeg vidste også, jeg skulle på højskole for at få større kundskaber. Jeg ville så gerne til Askov, men turde ikke, syntes det var for fint for en bondepige som

Maren Sørensen

mig. Så jeg tog på Jandedrup Højskole, der var ved at gå til grunde.

Sygeplejerske

Maren Sørensen blev sygeplejerske og kom til Strøby på Stevns. Men ved et menighedsmøde på Liselund ved Slagelse fandt hun et ståsted i kristenlivet, og da frimenighedspræst L.B. Poulsen fra Bovlund, havde holdt tre foredrag om det tabte grænseland, var hun klar over, at der ville hun ned og arbejde.

Maren Sørensen kom som 27-årig i 1909 til Visby og Daler-Østerby, beliggende mellem Tønder og Bredebro, her var der i 1906 oprettet en selvstændig sygeplejeforening. Efter 1½ års forløb bad "Udvalget for Kristelig Virksomhed" hende optage en rejsevirkomhed i landsdelen, dels som sygeplejerske, dels som taler og fortæller. Man bad Maren Sørensen om at blive udvalgets rejsesygeplejerske, og det egentlige sigte med denne virksomhed, var jo den kristelige virksomhed. Det arbejde var hende kærkommen, det imødekom netop noget af det, hun drømte om. Året efter opfordrede man hende til at rejse til Flensborg og optage en lignende virksomhed både i byen og i landdistrikterne. Kvindeforeningen garanterede hende det daglige brød – det var ikke store summer, Maren Sørensen var beskednen. Begyndelsen var vanskelig og streng, man skulle først finde hinanden. "Det tyske var som en lukket dør, der kun kunne åbnes indefra", sagde hun.

Rejsende Sygeplejerske i Flensborg

Ude fra sognene kom der snart bud efter hende, man kendte hendes navn fra rejsevirkomheden, men i Flensborg, hvor hun skulle bo, kendte hun ikke eet menneske, og ingen kendte hende, Flensborg havde ikke "kaldt", hun var "sendt" af Nordslesvig. "Mit indtog i Flensborg blev en glædesdag i mit liv. På turen havde jeg plukket nogle blomster i vejgrøften og lagt dem bag på cyklen i bagagebæreren, en af dem med to vinger, der selv smækker sammen og holder fast. Jeg ville have dem til at pynte op i mit værelse.

Jeg kom til at bo i en forstue, ingen kakkelovn, fik fat i et spøgelse af et spritapparat. Men hvad gjorde det, de fattige børn, mange børn, fandt op ad min trappe og stod stille og forundrede, mens jeg fortalte de skønne lignelser fra bibelen, eller smukke eventyr og legender. Det var en fattig og rig og skøn tid." Maren Sørensens arbejde i Flensborg lagde grunden til oprettelse af en sygeplejeforening, der har været i virksomhed siden.

Holbøl

Som lyn fra en klar himmel blev Maren Sørensen af udvalget kaldt hjem, efter 1½ år; – indflydelsesrige pietister kunne ikke tage hendes form for sjælesorg, hun blev beskyldt for at splitte kirkelivet i Flensborg. Hun var lammet over opsigelsen, men måtte rejse, netop som hun var ventet og velkommen i et stigende antal hjem.

Fra Flensborg kom hun til Holbøl, et af sognene hun i Flensborgtiden havde virket i. Hun blev ansat af en nylig stiftet sygeplejeforening, som omfattede stort set alle hjem i sognet også de tysksindede. Her fik hun en tiltrængt og meget påskønnet gerning.

Mobiliseringen i 1914 gjorde et meget stærkt indtryk på hende. Hun fulgte flere af de indkaldte til toget i Flensborg, og allerede 4. august melder hun sig til Røde Kors, hun vil til fronten, hvor disse mænd skal hen. Det kommer hun nu ikke, brevene melder ikke hvorfor, men dem hun fulgte til

Flensborg, opfordrede hende til at blive hos deres familie, "Dermed hjælper du os meget mere!".

Under verdenskrigen 1914-18 kom det til at stå klart for hende, at når denne frygtelige krig var forbi, ville et andet arbejde blive forlangt af hende. Efter nytår 1919 blev det en rejsevirksomhed i Nordslesvigs vestlige sogne. Hun havde levet sig så inderligt ind i befolkningens forhold under fremmedherredømmet, at den helt betragtede hende som en af sine egne.

Efter afstemningen tog hun til Flensborg, hvor hun så sig om efter en mere fast arbejdsplads, nu var det Sydslesvigerne, der skulle trøstes og hjælpes. Hun kommer da også til Valsbøl og møder den danske høvding der, Lorens Jepsen, han afviser hende med ordene: "Vi hæ ikke brug for kvin'folk ve vos". Hun fortsætter da vest på og oplever afstemningen i 2. zone, 14. marts, det utiltalende, tyske stemmefiskeri, alt virker umådelig knugende på hende, og hun rejser hjem til Aal og er denne sommer optaget af nationale møder i Vestjylland.

"Børnenes Helsehjem"

En ny opgave bød sig dog hurtigt til. Den

Maren Sørensen foran "Børnenes Helsehjem" ved Sænder Vilstrup Strand

nordslesvigske kvindeforening arbejdede med planer om at oprette et helsehjem for svagelige børn. I 1920 blev "Børnenes Helsehjem" ved Sænder Vilstrup Strand oprettet til et feriehjem for børn, der trængte til friluftskur og bade. Maren Sørensen havde i flere år været udset til dets leder, og her udfoldedes ret hendes moderlige egenskaber. Her fik hun lov til, som hun udtrykte det, "at være med i genopbygningsarbejdet ved at hjælpe svage og af krigens kår forkomne børn til kræfter."

I 26 somre ledede Maren Sørensen "Børnenes Helsehjem". Ca. 8.000 børn, heraf 2.000 fra Sydslesvig, var hun her blevet plejemoder for.

Sønderjydsk Fond gav til hjemmets start en rundhåndet gave på 50.000 mark, og har støttet vedholdende gennem årene, men hjemmets økonomi var væsentligt opretholdt af hjem i Nordslesvig.

Da arbejdet på "Børnenes Helsehjem" kun lagde beslag på de 5 af årets måneder, rejste Maren Sørensen efter første sommer til Sydslesvig, for at undersøge muligheden af et arbejde der, i de resterende måneder.

Hun havde været dernede en månedstid før og efter afstemningen, havde medlevet den dybe håbløshed, som denne havde efterladt i mange dansksindede menneskers sind, og hun var kommet til den overbevisning, at skulle der nogensinde blive folkelig baggrund for en forening, da måtte der leves dansk med befolkningen.

Valsbøl

Da hun i 1909 drog over Kongeågrænsen, trængte hun ikke til, at nogen direkte kaldte på hende, men nu syntes hun, at hun måtte have et kald som grundvold at bygge på. – Direkte fik hun det ikke – men indirekte kaldte hvert eneste dansk menneske på hende, og det blev "kaldet" for hende til Sydslesvig.

Efter den første sommers slid vendte hun tilbage for at besøge hjem vest for Flensborg, og kom igen til Valsbøl. Denne gang beder L. Jepsen hende om at tage et arbejde

op. Afstemningen 14. marts var en skuffelse, som også skabte bitterhed, men nu måtte man selv gøre en indsats. Maren Sørensen fortsatte besøgene i hjemmene, utrætteligt, fortalte bibelhistorie, lærte dem sange og salmer, vandt befolkningens fortrolighed og kærlighed.

Fra Valsbøl drog hun, med skiftede sygeplejersker, ud til de spredte danske hjem, for at lindre sygdom, nød og savn. ”

På møderejser i Danmark samlede Maren Sørensen jo mange penge ind til et nyt hus, og efter 7 års arbejde i sognene mellem Flensborg Fjord og Aventoft, lykkedes det, ved venners hjælp, og ved støtte fra menighed- og højskolekredse i Danmark at bygge egen Forsamlingsgård. Hun kaldte den ”Valsbøhus”. Et smukt hus – det er det stadigvæk og tjente formålet som skole, kirke, forsamlingshus og lærerbolig. Den blev indviet i 1930.

2. Verdenskrig

Da krigen i november 1939 brød ud, var Maren Sørensen i Sønder Vilstrup. Et nazistisk forbud hindrede hende i at komme over grænsen i krigsårene, og først flere år efter kapitulationen blev det tilladt hende at passere denne.

Forholdene i Sydslesvig havde ændret sig meget, så meget at hun fandt det rigtigst selv at slippe arbejdet dernede.

Sine sidste leveår tilbragte hun i Sønder Vilstrup i et lille hus, som gode venner havde sat hende i stand til at bygge. Det kaldte hun ”HUSLY”.

I 1946 kommer hun til Valsbøl igen, men meget var blevet fremmed for hende. Den store tilstrømning til det danske virkede som noget af et chok på hende. Huset var også blevet taget i brug som dansk skole, den 2. februar 1946, ved hvilken lejlighed skoledirektør Bernhard Hansen udtalte: ”Nu ser det ud til, at gøgeungen skubber den rigtige fugl ud af reden”. Der var hurtigt 70 børn i skolen, en ny sygeplejerske var også kommet, og Maren Sørensen følte sig fremmed i sit eget hus. I 1948 forlod hun derfor

Valsbøl og byggede sit lille hus. ”Husly”, i nærheden af Helsehjemmet. Hun kom i flere år og prædikede ved menighedens fødselsdag i Valsbøl, ligesom hun jo talte viden om, både i Sydslesvig og Danmark, med en utrolig energi og viljestyrke. Hun holdt en begyndende, alvorlig sygdom i ave i flere år, men i 1957, 4. juli, bukkede hun under for sygdommen, efter et strengt dødsleje. Forinden havde hun testamenteret Valsbøhus til DKU med det ønske, at der herfra ”*må bringes håbets budskab til mennesker ud fra Guds kærlighed, og at man må samles om et folkeligt og kristeligt liv i fællesskab af danske fra begge sider af grænsen*”. Ændrede tider og forhold taget i betragtning, må vi sige, at hendes ønske er blevet opfyldt indtil i dag og vil forhåbentlig blive det fremover.

Maren Sørensens ”indre liv”

Hendes indre liv var vel først og fremmest en strid – også for ønsket for at blive ordineret som præst. Det dukker op i brevene helt fra 1911 og ofte – og meget udtalt – helt til 1923, da hun jo får sin menighed i Valsbøl og en slags præstegerning. Hendes kristendomsopfattelse er jo grundtvigsk, vel med et anstrøg af den gode pietisme i sig, det gudbilledlige i mennesket troede hun fuldt og fast på: ”*Kan vi ikke først finde himlens lys og liv i vor egen sjæl, så finder vi det aldrig noget andet sted*”. Den omtalte ensomhedsfølelse og stærke trang til fællesskab må vel også ses som bevæggrund. Sjælesorg er det vigtigste arbejde, og så føler hun en pligt til at dele liv og lys med andre, men ved også, at hun har evner til det, og uden en præstegerning vil disse evner spildes.

”Hellere slides op end ruste op” var et af hendes ofte brugte valgsprog. Og sådan gik det også. De sidste år var hun svag og syg og døde den 4. juli 1957. 8 dage senere ville hun være fyldt 75. Efter eget ønske blev Maren Sørensen stedt til hvile på Lønborg kirkegård ved Tarm i Vestjylland.

På Maren Sørensens sten står de ord, hun selv har forfattet: **Guds kraft skal oprejse**

håbets børn til evigt liv. I Valsbølhus' have står en mindesten, rejst af venner i Sydslesvig. Under Katrines navn står: **Hun gik den lige vej fra jord til Himmel.**

Under Marens navn står: **Gud er lys, i ham er intet mørke.**

Hæder

Maren Sørensen blev i 1934 udnævnt til æresmedlem af Dansk Sygeplejeråd, 1952 blev Maren Sørensen udnævnt til Ridder af Dannebrogordenen.

En tidligere formand i Dansk Sygeplejeråd, Gustava Hjort anbefalede dette, formentlig på opfordring fra sønderjyden Marie Madsen, der dengang var forstander på Rødkilde Højskole og som senere blev formand for Dansk Sygeplejeråd.

Den 12. juli i 1982 – 100-års dagen for Maren Sørensens fødsel, blev der ophængt et maleri af hende i Det nationale portrætgalleri på Folkehjem i Aabenraa, malet af kunstneren Viggo Kragh-Hansen, Nybøl.

Maren Sørensen. Billede på Folkehjem malet af Viggo Kragh-Hansen

De 25.000 kr. som maleriet kostede, blev indsamlet i Danmark og Sydslesvig.

har du lyst til

MUSIK
TEATER
SANG
DANS
LYDTEKNIK ?

48/24 musikogteater.dk

lyst musikogteater.dk

power musikogteater.dk

scene musikogteater.dk

live musikogteater.dk

jam musikogteater.dk

beat musikogteater.dk

live musikogteater.dk

riff musikogteater.dk

mūsik & teater

HØJSKOLEN
www.musikogteater.dk

Cornelius Appel

1821-1901

højskolemand og præst

Af Heine Popp

Jeg må ærligt indrømme, at nok havde jeg hørt navnet, men indtil for nylig vidste jeg i grunden ikke ret meget om Cornelius Appel. For dårligt! Jeg som er så interesseret i historie! Jeg ved alverdens ting om græsk og romersk historie og mytologi, om nordisk mytologi og om Danmarkshistorie. Og så er der historie lige uden for min dør, som jeg næsten ingenting ved om. Det måtte jeg gøre noget ved!

Cornelius Appel er født i Åbøl. Og det meste af hans familie bor lige i nærheden af, hvor jeg bor. Sønderjysk historie er så indviklet og kompliceret, at jeg næsten på forhånd har opgivet at finde ud af den. Min historielærer i skolen hed Keller-Hansen. Jeg syntes, han var udsædvanlig klog og dygtig, men han har nok haft samme problem som jeg: Det er altså for indviklet! Så vi kom ikke ind på Sønderjyllands historie i skolen.

Jeg faldt over Cornelius Appels navn, da jeg læste om Rødding Højskole. Ludvig Schrøder, der var forstander på højskolen fra 1862 havde efter "fornuftige overvejelser" og efter tabet af Sønderjylland besluttet at flytte til den trygge side af Kongeåen. Man har drøftet, om det var rigtigt af Schrøder at forlade Rødding, eller om det var faneflugt. Men løsningen med at flytte højskolen lige nord for grænsen til Danmark lå på linje med de råd, han fik fra Kongeriget. Schrøder tog et par lærere med -en af dem var Heinrich von Nutzhorn - og oprettede en ny skole i Askov lige på den anden side grænsen. Min opfattelse efter at have læst Fog Pedersen og Johannes Rosendals bøger og artikler om Cornelius Appel og Ludvig Schrøder er, at Schrø-

Heine Popp

der "hygger sig i smug, mens hele verden brænder om hans vugge".

Som der står: "Han talte, som om intet var hændt, om den nordiske mytologi, om Tyrs taperhed og Tors handlekraft."

Og så i 1864 lader han lidet helt modigt sin bror stille som soldat for sig. Arne Fog Pedersen skriver i sin bog "Danmarks første højskole og dens mænd", at Schrøder hovedkulds forlod Rødding uden hverken over for sig selv eller over for andre fyldestgørende at kunne forklare hvorfor. Og når unge beundrere senere bad om hans billede, skrev han på tværs over fotografiet, hen over sit brede bryst: "Dag og dåd er kæmperim".

Rødding skulle nu have en ny forstander. Og her kommer så en med Tyrs taperhed og Tors handlekraft, nemlig Cornelius Appel, 44 år og sønderjysk skolelærer. Han var en anden støbning end Schrøder. Han var en mand, der havde en overbevisning, som han ville kæmpe for uanset vilkårene.

Cornelius Appel var forstander på Rødding Højskole indtil 1889. Da måtte han opgive sit hverv på grund af sygdom. Han

havde konstante smerter. Han ansigt blev deformt, og hans tale uforståelig. Og for så vidt led han nederlag. Hans skolearbejde blev taget fra ham.

Johannes Rosendahl skriver:

”Men Appel havde sejlet sin kurs. På bunden af hans milde væsen lå en vilje til at overtage den skæbne, han en gang af egen drift havde valgt. Hverken ydre eller indre uro - modgang eller anfægtelser – ændrede hans grundindstilling.”

I Askov nord for Kongeåen var forholdene anderledes. Schrøders værk voksede under ham. Elevtallet steg, højskolen blev udvidet, og den blev førende i laget. I Askov var der fremgang og medgang. I Skibelund Krat står en kampesten rejst for at hædre Ludvig Schrøder. Uden øre for historiens ironi huggede man hans livs motto ind i det tålmodige materiale: ”Dag og dåd er kæmperim.”

Johannes Rosendahl skriver i Dansk Udsyn:

”Ludvig Schrøder blev ridder af Dannebrog og titulær professor. Cornelius Appel blev ført ad andre veje. Han blev belønnet med en gummigane.”

Cornelius Appel blev født den 13. maj 1821. Hans far Hans Jepsen Appel var lærer i Åbøl og kirkesanger i Tirslund. Disse to kald bestred han i 48 år, indtil han i 1867 fik sin afsked, da han ikke ville aflægge ed til den prøjsiske konge.

Embedet var lille, og børnene - 5 sønner og en datter - blev tidligt sat i gang. I mange år måtte de efter skoletid og om aftenen karte uld, spinde den og strikke trøjer, som så blev solgt i Hadeslev. Hele familien sad da samlet om en eneste sivlampe. Faderens sad som regel midt i kredsen og fortalte historier eller læste højt.

Det var trange tider. Der havde været statsbankerot i 1813, Norge var gået tabt i 1814, der var landbrugskrise. Men det var også en tid, hvor landet var præget af en fælles glæde over, at Danmark var bevaret efter Wienerkongressen i 1814.

Da Cornelius Appel var 10 år gammel,

brændte ikke alene hans eget hjem, men næsten hele byen. Ilden levnede kun nogle få hjem. 25 familier i Åbøl blev hjemløse og mistede alle deres ejendele. De hjemløse mødte stor hjælpsomhed og offervilje fra de naboer, der ikke var ramt af branden, og det var en af de ting, der gjorde stort indtryk på Cornelius Appel.

Et andet indtryk, han bevarede fra barndommen, havde også forbindelse med branden. Medens hjemmet blev genopbygget, kom han foreløbigt til fremmede mennesker i en naboby, hvor en ældre bror tjente som stor dreng.

”Her erfarede han hjemlængslens stærke magt, og skønt han kun var 10 år gammel, fandt han i sin nød ind i bønnens stærke verden på en så personlig vis, at han siden havde en åben vej derind og hentede trøst i trange tider,” som der står i Mindeblade for Appel.

Cornelius Appel fik sin børnelærdom i faderens skole, og da han var udrustet med fortrinlige evner, blev det tidligt besluttet, at han ligesom faderen skulle gå lærervejen, når blot der kunne blive råd til seminarieopholdet. Tiden blev derfor i nogle år delt mellem tjeneste hjemme og ude og en enkelt vinter også med undervisning på Hyrup biskole. Samtidig forberedte Appel sig til optagelse på et seminarium, og da der ikke fandtes et sådant i Sønderjylland, hvor der undervistes på dansk, kom han til Lyngby ved Grenå. Han drog fra seminariet 1841 som 20-årig og med udmærkelse.

Sin første ansættelse fik han i Ribe som kateketens medhjælper og stiftsprovstens skriver. Han følte sig ofte ensom i Ribe. Der var ”åndeligt fladt”, som han skriver i sine erindringer og ”det gamle, minderige Ribe på en gang taltale og kedede mig.”

Han blev kun et halvt år i denne stille by, ”hvor ingen livlig strømning i nogen som helst retning rørte sig!”

Det var åbenbart noget helt andet end det Åbøl, hvor han kom fra.

I foråret 1842 blev Appel udnævnt til distriktsskolelærer i Lovrup. Det drejede

sig virkelig kun om små indtægter, men det skræmte ikke. I Lovrup fandt han foruden en god skolevirksomhed og gode venner også først og fremmest sin ”skønne fæstemø”, Anne Kjestine Lorenzen.

Hun var datter af hans afdøde forgænger og stod ene med 2 søskende og var kun 15 år. Det varede ikke længe, før han var klar over, at hun og ingen anden kvinde kunne blive hans lykke. Men da han mærkede, at også andre mænd beundrede hende, turde han ikke vente med at tale til hende. De blev snart forlovede. 5 år efter blev de gift i Tirslund kirke. De kom til at bo i Bådsbøl-Ballum, hvor han var blevet lærer.

I mellemtiden havde han været lærer i Løjt, men det var, som om vesteregnet tiltalte ham mere, og det folkelige liv, som for en del var fremkommet ved Christen Kolds skolevirksomhed i Forballum sidst i 1830’erne gjorde, at han kom ind i en rig åndelig bevægelse. I de år læste han mange af Grundtvigs bøger og blev virkelig grebet af Grundtvigs tanker. Også Søren Kierkegårds skrifter gjorde stort indtryk på ham.

Cornelius Appel lærte mange betydningsfulde mænd at kende. ”Røsten fra Skamling” fra det andet Skamlingsmøde i 1844 havde givet genlyd over hele landet, og Rødding Højskole var blevet åbnet og udsendte sine første elever heriblandt Bunde Refslund. Blandt de første elever på Rødding Højskole var Kolds elever og venner som f.eks. Jens Lassen Knudsen (senere præst i Lejrskov og Rødding), L. C. Hagen (præst i Mjolden) den rige bonde i Forballum Knud Knudsen og dennes ven Niels Andersen Hansen, hos hvem Kold havde været huslærer nogle år i forvejen. Blandt dem fandt Cornelius trofaste og forstående venner.

Så kom krigen i 1848. Den kaldte mere end noget danskheden til live rundt om. Der blev brug for alle gode kræfter til de opgaver, den medførte. Appel var rede til at være med, hvor en god sag kunne fremmes. Og han fik brug for alle sine evner! Straks efter krigen skulle en ny sprogforordning

indføres i hele Slesvig, de såkaldte Regenburgske Sprogreskripter, opkaldt efter departementschef i Det Slesvigske Ministerium August Regenburt. Denne sprogordning førte med sig, at undervisningssproget fremover skulle være dansk på alle skoler. Det gjaldt også skoler, hvor det før havde været tysk f.eks. Borgerskolen i Tønder. Appel blev anmodet om at søge embede i Tønder for at tage dette arbejde op. Han kom derved i en meget vanskelig kamp i dette blandede sprogbælte.

Sprogskiftet i skolen var meget ilde set i Tønder, hvis befolkning var dansktalende, men tysksindet. Det var mildest talt umuligt at få et åndeligt arbejde i gang. Det var sådan set let nok med børnene i skolen. De blev jo undervist i deres dagligsprog, og de kunne lide de danske sange. Vanskeligheden lå i hjemmene, og Appel og de andre lærere forstod snart, at de var nødt til at benytte andre midler end dem, staten og embedsmændene ville tvinge ned over befolkningen.

Folkelivet måtte vækkes med det frie ords magt. Derved fremkom ”Klosterpolitikken”, som fik sit navn af, at det første større møde om sagen blev afholdt i Løgumkloster i 1861. Tilhængerne af denne politik blev af modstanderne spottende kaldt ”klosterbrødrene”.

Tiden i Tønder var virkelig frugtbar for Cornelius Appel, og rigtig meget lykkedes for ham, men så kom krigen i 1864 og satte en foreløbig stopper for hans virke. Selve krigstiden var streng for familien. Der var trange kår. Foruden 3 små døtre, som døde meget tidligt, havde familien 3 sønner. Få dage før Dannevirkes rømning, blev den fjerde søn født. I de urolige dage var krigsbegejstringen stor i Tønder. Der blev kastet sten ind gennem ruden til familien Appel, hvor den svage mor lå med det lille barn. Skolen blev lukket, og familien måtte forlade Tønder. De tilbragte flere måneder hos slægt og venner i Agerskov og Tirslund, hvor der beredvilligt blev ydet den hårdtramte familie husly og gæstfrihed.

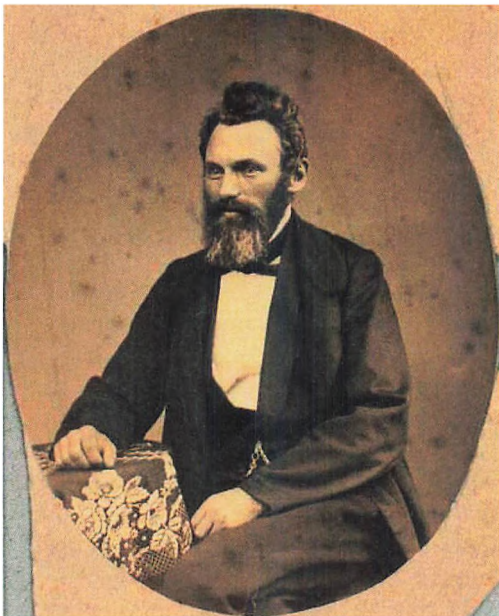
I august 1864 blev den foreløbige fred sluttet, ligesom der blev fastsat visse grundtræk for den endelige fredsslutning. Området op til Kongeåen skulle endeligt afstås. Det blev besluttet, at der skulle indsendes en "adresse" til den danske konge mod afståelsen af det danske Nordslesvig. Cornelius Appel blev valgt som ordfører. Underskrifterne blev samlet hos herredsfogeden i Toftlund, og en deputation bestående af 5 mand skulle aflevere dem.

I København blev deputationen godt modtaget, og navnlig glemte Cornelius Appel aldrig det indtryk, de havde fået af kongens sorg over ikke at kunne give dem trøst og håb.

Cornelius Appel blev foreløbig i København nogle måneder. Han fik nogle undervisningstimer på Blågårds Seminarium for at tjene lidt penge, men han benyttede tiden til at virke for den store nationale sag.

Afståelsen af Nordslesvig var snart en given sag. Cornelius Appel blev fyret fra sin stilling i Tønder, og foreløbig var hans livsgerning afbrudt.

Det havde sandsynligvis været let for ham at få arbejde i kongeriget. Og mange

Cornelius Appel

rådede ham også til det. Oberst Tscherning havde planer om at oprette et seminarium i Viborg og tilbød Appel forstanderposten. Dette tilbud glædede naturligvis Appel.

Hjemme i Sønderjylland havde hans kone og børn flakket hjemløse omkring, og man kan godt forstå, at både han og de ønskede trykke og faste forhold igen.

Men Cornelius Appel kunne ikke opgive håbet om at komme tilbage og virke blandt sine nærmeste landsmænd. Så da han efter en tid kom tilbage, fik han tilbud om at flytte ind på Rødding Højskole, der stod tom efter at Schrøder og Nutzhorn var rejst derfra for at begynde gerningen i Askov.

Cornelius tog glad imod tilbudet, og ved nytårstid 1865 flyttede han med sin familie ind på Højskolegården i Rødding.

I maj startede han en 3 måneders højskole for piger. Den havde det første år kun 6 elever, men nåede senere et betydeligt større antal. Samme år i december åbnede han tillige en fri børneskole, som straks vandt god tilslutning.

I 1869 besluttede en kreds af egnens danske mænd, at der skulle oprettes en højskole for mænd på skolen med Cornelius Appel som forstander. Karleskolen gik uforstyrret med 12 elever i vinteren 1869-70, men da den fransk/tyske krig brød ud i 1871, blev både højskolen og Appels børneskole lukket af myndighederne.

Det var i det hele taget urolige tider for sønderjyderne. Cornelius Appel og hans 2 lærere fra højskolen anså det for klogest at forsvinde fra skuepladsen for en tid. Krigen fik hurtigt ende, men dens udfald blev en skuffelse for de danske sønderjyder, der havde ventet, at krigen skulle gøre en ende på udlændigheden. Det skete som bekendt ikke.

Efter krigen genåbnede skolen, dog kun som pigeskole. Børneskolen og karleskolen blev forbudt.

H. Svejstrup var dengang sognepræst i Rødding, og han var nok den, der havde fået Appel til Rødding i 1865. Samarbejdet mellem de to havde stor betydning for

Appel. De havde kendt hinanden i lang tid gennem fælles venner i Forballum. Begge var de flittigt benyttede talere på bl.a. Mandbjergmøderne, men det var ved samarbejdet omkring højskolen, de fik et virkeligt venskabeligt forhold.

I løbet af vinteren 1866 blev det krævet, at alle embedsmænd i Sønderjyllands skulle aflægge troskabsed til den prøjsiske konge. Det nægtede Svejstrup. Han blev derfor afskediget uden pension, og efter et nådesår flyttede han ind til Appel på Højskolegården. Han virkede nu som kirkelig ordfører i sin gamle menighed indtil 1872, hvor han blev sognepræst i Vejen og Læborg sogne.

Det kirkelige arbejde, Svejstrup havde udført syd for grænsen, blev naturligt videreført af Appel med ugentlige søndagsmøder i højskolens forsamlingsal.

Hos dem, der søndag efter søndag mødte op til disse kirkelige møder, opstod et ønske om en fuldgyldig gudstjeneste med dåb og nadver, og da myndighederne i 1873 straffede danske præster for at uddele nadver i Sønderjylland og i 1874 ligefrem forbød dem at tale offentligt i landsdelen, besluttede man i Rødding at danne en frimenighed med Cornelius Appel som præst.

Det var et almindeligt ønske, at frimenigheden skulle være et barn af den danske folkekirke. Derfor skulle præsten selvfølgelig ordineres i denne. Da Appel hverken var dansk undersåt eller teologisk kandidat, turde man ikke inlade sig på at lade ordinationen foretage af en dansk biskop, som normalt står for en sådan handling. Appel ønskede, at ordinationen skulle foregå i Askov, således at menigheden kunne deltage i højtideligheden. Og det skete den 30. juli 1874 i Askov højskoles gymnastiksal. Den blev foretaget af landets første valgmenighedspræst Vilhelm Birkedal og blev i ordinationsbrevet bekræftet af 15 ornatklædte præster og 6 lægmænd fra den danske menighed nord og syd for grænsen.

Ordinationen blev mærkeligt nok betragtet som en strafbar handling. Ikke af de prøjsiske myndigheder, men af de danske.

Kirkeministeren stillede præsterne for en bisperet i Ribe, og Birkedal og Svejstrup fik en bøde på 200 kroner. De øvrige præster hver en bøde på 100 kroner.

Mens sagen verserede, var Appel gået i gang med sin nye gerning i Sønderjylland. Hans menighed var ikke stor, men der blev alligevel set skævt til den fra de prøjsiske myndigheders side. Kort efter hans tiltrædelse blev det ham forbudt at holde gudstjeneste i "helligtiden". Det vil sige på store helligdage og på almindelige søndage før kl. 16. Kirkeklokker måtte ikke ringe, når et medlem blev begravet, og præsten havde forbud mod at bære præstekjole.

Halvandet år senere fandt myndighederne på, at frimenighedernes gudstjenester, der i forvejen skulle anmeldes, nu også skulle overværes af en gendarm. Men alt dette til trods fortsatte Appel sin gerning, indtil sygdom tvang ham til at stoppe. Højskolen ophørte i 1885, og i 1887 måtte han i København underkaste sig en gennemgribende operation, hvor han mistede venstre overkæbe og brugen af venstre øje. Han fik indsat en forloren gane, men han fik ikke talens fulde brug tilbage og måtte opgive præstegerningen i 1889.

Han flyttede til Dalum, hvor en af hans sønner Hans Appel var forstander på landbrugsskolen, og hvor venner af den danske folkekirkes menigheder skænkede ham et hjem, som han kaldte "Folkely".

Georgia la Cour Petersen, som var en af hans tidlige elever og senere lærer på pigeskolen beskriver hans sidste år således:

"Her levede han i mange år stundom under sygdoms svære lidelser, men dog en lys og lykkelig alderdom. Her så han med lys og glæde børnebørnenes voksne alder, og her lukkede han sine øjne april 1901."

Cornelius Appel havde ønsket at blive begravet nær sin gamle menighed på en kirkegård, hvor hans sønner, hvoraf 4 var udvandret til Danmark frit kunne samles om hans grav. Derfor kunne han ikke blive begravet ved siden af sin hustru i Rødding.

Som ved ordinationen i 1874 kom Askov

Mindesten i Skibelund Krat med indsat portrætrelief i bronze udført af billedhuggeren N. Hansen-Jacobsen, Vejen. Stenen blev afsløret den 24. september 1905, hvor Cornelius Appels yngste søn Jacob Appel holdt afsløringstalen

derfor ind i billedet. Hans sønner henvendte sig til den nydannede valgmenighed i Askov, og her blev han begravet.

Heine Popp (f.1945) tidligere mangeårig slagtermester i Toftlund, har altid ivrig interesseret sig for historie, især græsk/romersk og dansk historie og mytologi

Sommersted Efterskole bliver fra 2012/13 til:

SPORTSEFTERSKOLEN SOMMERSTED

Fodbold, Håndbold, Rytmisk Gymnastik og Dans

Se mere på sportsefterskolen.com

EMMERSKE
efterskole

Åbenråvej 14
6270 Tønder
Tlf: 74724433
www.eeskole.dk

Vi ses på
Emmerske Efterskole!

Sønderjylland – en livslang tilknytning

Af Ove Ullerup

Når jeg passerer syd for Kongeåen, sker der noget inden i mig, som ikke har noget at gøre med en drastisk eller synlig landskabsmæssig forandring.

Det sker nok kun for indfødte sønderjyder, og er det nu noget særligt at krydse Kongeåen? Man skal være påpasselig med patriotisme i for store mængder – også lokal patriotisme. Sagen er imidlertid, at Sønderjylland rent objektivt har spillet en helt særlig rolle i Danmarkshistorien, og det sætter sig og påvirker ens opvækst og tankesæt. Derfor er det specielt at krydse Kongeåen.

Jeg er født i Toftlund, men flyttede i en alder af 16 år fra landsdelen til Sjælland for at gå på Stenhus Kostskole ved Holbæk. Men selv uden at have boet i Sønderjylland i mit voksne liv, er der stadig ikke tvivl i mit sind om, hvorfra jeg kommer. Når jeg besøger min familie i Sønderjylland, er det stadig lidt som at komme ”hjem”. Undervejs i livet bliver man mindet om sin hjemstavns både i positiv og negativ forstand. I min gymnasietid måtte jeg ofte høre for, at jeg kom fra grænselandet, det særlige forhold til Tyskland og den umiskendelige sønderjyske dialekt, som slog igennem, uagtet at man på bedste vis forsøgte sig på rigsdansk. Resultatet var blot, at man blev endnu mere opmærksom på, at man kom fra en særlig egn af landet.

Senere har jeg tænkt en del over det med det patriotiske – og lokalpatriotiske, og at man bør forvalte det med omhu. I afmålte portioner er lokalpatriotisme med til at understrege, at vi er forskellige, at vi har lokalt særpræg, dialekter, skikke m.v. Det er charmerende, forfriskende og med til at give tilværelsen kulør. I overdrevne portio-

ner kan patriotisme, også den lokale, desværre være både fjendsk, indskrænkende og ekskluderende.

Det slog mig, da jeg arbejdede for FN's Flygtningehøjkommission i Thailand i slutningen af 1970'erne. Et stort antal flygtninge kom til Thailand fra de tre indokinesiske lande Laos, Cambodia og Vietnam. Der var hyppige konflikter i næsten alle grænseområderne mellem Thailand og dets naboer – og det på trods af, at befolkningen i store områder på hver side af grænsen - var af samme oprindelse og også talte samme sprog. En del af konflikten hang sammen med en meget lokalpatriotisk og til dels nationalistisk tilgang, som blot øgede spændingerne i grænseområdet.

Det var en form for indskrænkende patriotisme, som gjorde grænsekonflikten endnu mere uoverstigelig. I flygtningesammenhæng havde man - og ikke mindst i FN, brug for eksperter på grænsekonflikter, som havde fundet fredelige løsninger – løsninger, som havde vist sig holdbare.

Det fik mig til at tænke på håndteringen af grænsekonflikten mellem Tyskland og Danmark. På mange måder en enestående

Hofmarskal Ove Ullerup
Foto Steen Brogaard

udvikling, hvor politisk fremsyn i forbindelse med genforeningen i 1920 sikrede, at grænsedragningen i Sønderjylland blev dikteret af demokratiske hensyn, hvor befolkningens reelle tilhørsforhold blev afgørende. Her tilsidesatte man nationalistiske eller lokalpatriotiske hensyn til fordel for skabelsen af en harmonisk region. Det var en lære, som har stor relevans for mange af verdens konfliktsituationer, og som man godt kan lade sig inspirere af.

*Regentparret og kronprinsparret på statsbesøg i Vietnam. Dronning Margrethe og kronprinsesse Mary besøger "Phomex" keramik- og porcelænsfabrik i Hanoi
Foto Hanne Juul, Billedbladet*

Når man har rejst og boet meget i udlandet, kan man komme i tvivl om, hvor man hører til. Fornemmelsen forstærkes, når man bor i store byer, hvor det lokale spiller en mindre rolle. Er det overhovedet vigtigt – at høre til? Eller er et vist mål af rodløshed snarere positivt? Svaret er vel ikke fuldstændigt entydigt. Tilhørsforholdet giver én et fast udgangspunkt, et værdisæt og en "lokal" kultur – det være sig fra byen, egnen eller landet, man er vokset op i. Det interessante sker, når man med denne "lokale" bagage bliver udsat for ydre påvirkning fra andre lande, regioner, kulturer og folkeslag. Det er i det rum og fra det mikrosamfund – i mit tilfælde en lille by i Sønderjylland – at man skal forsøge at forholde sig til en større verden: At kunne kombinere det lokale, det regionale og det globale. At indse, at man er en del af en stor helhed og ikke lukke af for en stor og buldrende

omverden. Det at være sønderjyde, dansker, europæer og verdensborger – på én gang.

I den proces har Sønderjylland været et fortrinligt udgangspunkt – fra at være en landsdel præget af grænsestridigheder, lokalpatriotiske interesser og konflikter til et vigtigt harmonisk grænseland i et i dag fredeligt og samlet Europa.

Min forståelse for hvad det var for en landsdel, jeg kom fra, kan jeg i høj grad tilskrive min farfar. I min barndom kunne jeg sidde og lytte i timevis til min farfar, når han fortalte om sit liv under det tyske herredømme over Sønderjylland fra 1864 – 1920. Han blev tvunget ind i den tyske hær under 1. Verdenskrig og måtte forlade sin familie og sit landbrug. Det blev til knap 4 lange år som tysk soldat, hvor han gjorde militærtjeneste på den tyske øst- og vestfront. Tvunget ind i en krig, som han ingen del havde i, og hvor han indgik i en hær af sin egen landsdels erobrere. Han overlevede – om end med et svækket helbred. Hvad der umiddelbart måske var endnu vigtigere: han var i stand til at blive et helt menneske efter krigen uden bitterhed og ikke plaget af nag.

Første senere forstod jeg helt, hvad han

*Ambassadørmodtagelse på Christiansborg Slot.
Foto Keld Navntoft, Scanpix*

havde været igennem og hvor enestående hans håndtering var af sit forhold til naboerne i syd. Han troede på forsoning. Hans fortælling gjorde det allerede i min barndom klart, at jeg var født i en særlig egn af landet, hvor man havde måttet arbejde på at finde varige løsninger på sine konflikter.

I mit nuværende job som hofmarskal spiller landsdelen en væsentlig rolle. Historisk har Kongehuset altid haft stærke bånd til Sønderjylland. Gennem 800 år var landsdelen udskilt fra kongeriget som et særskilt territorium, hvor de danske konger kun regerede som hertuger og en del af tiden sammen med andre hertuger. De danske konger ønskede at genvinde magten over hele Sønderjylland, og derfor er landsdelen kommet til at spille en stor rolle – ikke blot i Danmarkshistorien, men også i Kongehusets historie.

Efter genforeningen i 1920 lå grænse-
dragningen efter dansk opfattelse fast,

men i takt med Hitlers tiltagende magt i Tyskland steg presset fra tysk side om at få gennemført en grænserevision. Da Kong Christian X i 1920 red over grænsen til det nu genforenede Sønderjylland, var det en stærk manifestation fra Kongehusets side. Igen i 1930'erne var der grund til at kongefamilien understregede Sønderjyllands tilhørsforhold, og staten stillede således i 1936 Gråsten Slot til rådighed for det danske Kronprinspar (Kong Frederik IX og Dronning Ingrid), hvor slottet blev taget i brug af de kongelige. Det var et klart dansk udsagn om, at ”grænsen ligger fast”. Siden har Dronning Ingrid og i dag Regentparret og den kongelige familie med deres tilstedeværelse manifesteret de særlige bånd mellem Kongehuset og landsdelen. At H.K.H. Prins Joachim og H.K.H. Prinsesse Marie har deres faste bopæl i Møgeltønder er blot endnu en bekræftelse herpå.

I dag er det en glæde at kunne konstatere,

*Dronningens 70-års fødselsdag i 2010 blev bl.a. fejret med en gallamiddag i Riddersalen på Christiansborg Slot.
Foto Torben Strøyer, Polfoto*

at Sønderjylland er en landsdel, som ser sig selv som en vigtig spiller lokalt og regionalt. En landsdel som samtidig forhåbentlig bevarer sine særpræg, ”æ sproch”, de lokale skikke osv. Uden det bliver Sønderjylland og for den sags skyld også Danmark fattigere. Der er ingen modsætning mellem at være solidt lokalt forankret og at være åben overfor sin omverden. I virkeligheden forstår man nok bedre sine medmennesker, når man har sine rødder solidt plantet i sin hjemstavn og kan se sig selv som en del af en større helhed.

En sønderjysk rygsæk har for mig været en god ballast på min vej gennem tilværelsen. Den ville jeg ikke være foruden.

Hofmarskal, Kammerherre, ambassadør **Ove Ullerup** er født i 1951 i Toftlund. Cand. jur 1977, 1977 - 2003 forskellige

stillinger i Udenrigsministeriet. 2003 Hofmarskal for Hendes Majestæt Dronningen og Hans Kongelige Højhed Prinsgemalen. Kommandør af 1. grad af Dannebrogordenen Gift med Bodil Mørkøv Ullerup.

RØDDING HØJSKOLE

Tag på Rødding Højskole i 2012. Vi har spændende kurser for både unge og ældre. Forår og efterår har vi lange kurser på 12, 17 eller 22 uger, hvor unge kan komme i dybden med design, journalistik, politik og musik og mere end 20 andre spændende fag. Løbende over året har vi også korte ugekurser med emner indenfor alt fra Sønderjylland og Vadehavet til musik, familiekursus eller litteratur. Der er noget for enhver.

Vi glæder os til at se dig på Rødding Højskole.

Rødding Højskole · 7484 2284 · kontor@rhskole.dk · www.rhskole.dk

rh.
RØDDING HØJSKOLE

Min sønderjyske inspiration

Af trompetisten og komponisten Valdemar Rasmussen

Musik er lyd og billeder, liv og død, grin og gråd, og meget mere end man aner.

Tonerne og rytmen ja alt som har med musik at gøre har optaget mig hele livet og har til tider fyldt mere, end hvad der har været tåleligt og rimeligt for mig selv og mine omgivelser.

Jeg undskylder, men det kunne ikke være anderledes.

Sagen er nemlig, i al den tid jeg kan huske, har der uophørligt kørt musik inde i hovedet på mig. Og ikke nok med det for sammen med musikken har der altid fulgt billeder og tilmed i farver.

Jeg har aldrig kunnet føre en seriøs samtale endsi- gte kunnet koncentrere mig om noget som helst, hvis der har været blot få toner et eller andet sted i nærheden. Lyd suger simpelthen min opmærksomhed til sig. Det

Valdemar Rasmussen

føles som om tonerne opluger mig totalt, så alt andet omkring mig bliver ligegyldigt.

Så lige fra jeg var stor knægt, ønskede jeg at være noget ved musikken.

Og sådan blev det. Nu er jeg så fyldt 72, og selvom jeg har haft et fantastisk liv som musiker og stadig holder meget af at spille trompet og skrive små melodistrofer på et stykke nodepapir, i håb om at jeg en dag får brug for dem, så ville det egentlig være helt befriende, hvis jeg var i stand til blot en gang imellem at kunne lukke lidt ned for musikken og disse indre billeder. Men problemet er, at jeg aldrig har lært, hvordan man gør. Det at være musiker er en livsstil, og ikke sådan noget man kan lave om på, bare fordi man er blevet lidt ældre. Men hvor har det været en skøn tid, og hvor har der fulgt mange sjove ting med.

Jyde eller Sønderjyde

Jeg er født i Tønder i 1939 og må erkende, at jeg som sønderjyde altid har følt at være noget særligt.

Det har altid undret mig, hvor voldsomt jeg reagerer, når nogen kommer for skade at betegne mig som jyde.

Irettesættende og meget bestemt og lidt

Valdemar i konfirmationsalderen

fornærmet gør jeg straks opmærksom på, at jeg ikke er jyde men sønderjyde. - Tak!

Med et ryk på hovedet får ordet *sønder* så sådan et ekstra vrængende tryk på stemmen.

I virkeligheden har jeg selv svært ved at se forskellen, ligesom der selvfølgelig ikke er noget i vejen med folk, der kommer fra nord for Kongeåen. Og dog. De vil aldrig blive rigtige sønderjyder.

Og hvad så? vil de sige. Og her kommer vi til spørgsmålet: "Er vi sønderjyder noget særligt?"

Eller er det kun noget, jeg føler? Er vi ud af en speciel race, eller er vi bare lidt højrøvede eller mere sære end andre mennesker? Selv tror jeg, det er et levn fra de tider, hvor Sønderjylland følte sig trykket sydfra, og hvor man dagligt måtte kæmpe sig til danskhed og måske også følte sig lidt tilovers i forhold til det øvrige land. Vi skal ikke længere tilbage end til min egen opvækst, hvor det på den tid i Tønder ikke var ligegyldigt, om man var dansksindet eller kom fra det tyske mindretal, og det at være gul spejder markerede et tilhørsforhold.

Det er fantastisk, at der i en så forholdsvis lille provinsby som Tønder var plads til at dele alt op i tysk og dansk. Der var både en tysk og en dansk skole (det er der i øvrigt stadig) - Et tysk og et dansk forsamlingshus *Schweitzerhalle* og *Tønderhus* - En tysk og en dansk avis, og det samme for bibliotek - gudstjenester (dog i samme kirke) - roklub - idrætsforening - sangforening - musikforening og så fremdeles.

Det meste af alt det har da heldigvis med tiden udjævnet sig, men dette "*enten eller*" har selvfølgelig påvirket bevidstheden om identitet.

Jeg mener også, at sønderjyder er lidt skeptiske anlagt. Vi skal lige se vores pappenhejmere an, før de lukkes ind i kredsen. Hertil og ikke længere. Den skepsis kan virke negativt på udefra kommende mennesker, så det har altid glædet mig, når min hustru, som er fra København, med åbent sind møder alle, uanset hvorfra de kommer.

Umiddelbart har alt dette ikke meget med

musik at gøre. Men det er værd at nævne i forhold til, hvor stor en del det har været af mig, og hvor meget det har påvirket min egen identitet, min måde at tænke og reagere på, og den måde hvorpå jeg arbejder, og endelig den indflydelse det har haft på min musik.

Den sønderjyske dialekt - Det hemmelige sprog

En anden stor påvirkning har været dialekten.

Sønderjyder har en fantastisk dialekt. Den er smuk, musikalsk og rummer en stor del humor, og så swinger den.

Der findes ikke et sprog, der er så rigt på gloser, som rammer så præcist.

Selvom jeg er meget bevidst om min sønderjyske dialekt, så indrømmer jeg gerne, at jeg som ung og lige ankommet til København for at spille musik forsøgte mig som københavner, og faldt i vandet. Det har selvfølgelig lydt ligeså tåbeligt og forkert, som når ikke sønderjyder prøver at tale sønderjysk. Vi kender alle den om sønderjyden, som efter en måneds ophold i København kommer hjem og på bedste københavnsk beretter: "*Så stod jeg midt oppe på Rådhuspladsen, og så tænkte jeg Wunne*". Eller omvendt, hvor sønderjyden kommer til København og beder købmanden om en pakke havreflokker.

Valdemar ved vadehavet

Men vi skal passe på den. Hvis vores dialekt ophører med at blive brugt, ja så dør den selvfølgelig, og sønderjyderne er blevet det fattigere.

Jeg selv er tosproget. Min mor er fra Sjælland og min far fra Fyn og som så mange andre embedsmænd flyttede mine forældre til Tønder efter genforeningen, hvor jeg blev født i 1939. Med rigsdansk på hjemmefronten og sønderjysk uden for hjemmet, har jeg altid haft nemt ved at tale både rigsdansk og sønderjysk - også skiftevis.

Når man f.eks. sidder i større forsamlinger, hvor der tales rigsdansk, så skal der blot være to sønderjyder tilstede, så vil samtalen de to sønderjyder i mellem være på sønderjysk, selvom den overordnede samtale er på rigsdansk. At man sådan midt i en samtale skifter sprog, alt efter hvem man taler med, er en helt ubevidst handling og siger en del om integration, og hvad der faktisk sker, når folk flytter hjemmefra.

Da jeg første gang flyttede til København i 1963, kom jeg til at spille med et orkester, hvor der i forvejen var en sønderjyde. Indbyrdes i orkesteret talte vi selvfølgelig rigsdansk, men når vi to sønderjyder henvendte os til hinanden, så var det på *æ sproch*. Det er ikke noget man tænker på, for sådan er det bare. Helt ubevidst, så skifter man mellem rigsdansk og sønderjysk. Og når københavnernes så ikke rigtig forstod, hvad vi talte om, så sagde de sådan i spøg, at *nu taler de deres hemmelige sprog*.

Det samme gør sig gældende lige nu, hvor jeg arbejder sammen med skuespilleren og sangeren Asger Reher som er fra Gråsten. Sammen taler vi sønderjysk, men til de andre rigsmål.

En henvendelse til Asger som i virkeligheden vedrører alle tilstedeværende foregår oftest på sønderjysk, hvor jeg så som en naturlig refleks undskylder over for de andre.

For særlig høfligt er det jo ikke.

Når jeg i større forsamlinger skal fortælle eller præsentere til koncerter, så kan jeg komme i tvivl, når jeg er i Sønderjylland. Skal jeg nu tale rigs- eller dialektmål?

Mange gange vil jeg helst vælge det sønderjyske, men er det uhøfligt? og er der så nogen, der står af og ikke forstår det hele? Og vælger jeg rigsdansk, så er der noget andet, der går tabt. Jeg ved ikke, om det også er et problem for fynboer, molboer eller langelændere?

Den sønderjyske humor

Sønderjyder har udpræget sans for humor, og netop sproget - den sønderjyske dialekt - indebærer derfor gloser, som er i særklasse, og som ikke findes mange til i det rigsdanske.

Hvor unik vores dialekt er, fandt jeg ud af, da jeg af hensyn til "ikkesønderjyder" på mit seneste pladecover "Nok" skulle oversætte mine sønderjyske tekster til rigsdansk. Det viste sig, at nogle ord og tekster var uoversættelige, eller mistede humor, mening og karakter ved at blive oversat. Ikke så heldigt i betragtning af, at humoren betyder meget i mine tekster.

Man kan ikke oversætte et ord som *langs* - *æ var langs i syndes* -(jeg gik mig en tur i søndags - nej vel) ordet *langs* findes kun på sønderjysk.

Hvis der er noget, man ikke når, så siger vi sønderjyder *Æ lang'et it*. Som på rigsdansk kan oversættes til det noget fattigere: *Jeg når det ikke*.

Aun op som betyder *oven på*, mister fuldstændig charme og humor ved oversættelse.

En sætning som "*Elke er i by køje o cykel væk*" som oversat betyder *Elke er kørt i byen på cykel* er sagt af en gammel tøndering, som talte tøndertysk. Altså sønderjysk med tysk ordstilling.

Det samme gælder et ord som *lonville* - *Det var godt nok en lonville avden*, som betyder *det var godt nok en kedelig aften* - Ordet *lonville* er en direkte oversættelse fra det tyske *langweilig* som betyder kedelig.

Ristha'ne er en der ryster på hænderne (rysthåndet).

Den sønderjyske dialekt har så mange skønne ord, facetter og så megen *swung*, så selvom jeg har boet store dele af mit liv i København, så falder det mig mest naturligt

at skrive sange på den sønderjyske dialekt.

Midt i mellem rigsdansk og sønderjysk findes der et helt andet sprog.

Det er, når ærkesønderjyder som i det daglige kun taler sønderjysk, forsøger sig på det rigsdanske, og hvor konsonanterne f.eks. de bløde d'er og g'er skiftes ud til de hårde d'er og g'er. Det er en ubetalelig morsom accent, som jeg har brugt et par gange i mine tekster. Eksempelvis sangen *Mojn fra cd'en Sønderjysk Kaffebord*, hvor jeg synger "I alle de riger og lande" hvor a'et udtales som □ og g'et og d'et udtales "hårdt".

Det var den første sang jeg skrev på sønderjysk, og uanset om den var verdens første rap eller ej, så satte *Mojn* mig i gang med at skrive flere sange på vores dialekt.

Et andet eksempel er sangen *Spejlæg* fra Cd'en *Nok*, hvor jeg i sidste vers synger "et spejl som i Snehvide, det ska' æ it bestride". Igen udtales d'erne hårde og ikke bløde.

Min klasselærer igennem 10 år havde netop det sprog. Det morsomme var, at vi elever ikke måtte tale sønderjysk i timerne, hvilket var fuldstændig idiotisk, da ingen af os inkl. klasselæreren kunne skjule, hvorfra vi kom.

Klasselæreren som var ude fra Hjerpsted kunne på sit særegne brede sønderjyske sprog sige:

"Hade jeg været en lærerrrinde, så var jeg gået uden for døren og grædt" (igen disse konsonanter og rullende rrr'er).

"Carl Edlef - din eksamen hænger i en tynd tynd tråd, og det er endog en nylon-tråd" (d'er udtales hårde).

"Du sidder bare der og skluder på skolens inventar". Tænk som elev og få sådan en sætning slynget i hovedet.

Og til mig sagde han ret ofte: "Valdemar du er ikke dum, men doven" hvilket var frygteligt, for det at være doven var vel dengang den værst tænkelige beskyldning, og ofte tænkte jeg, at bare han da ville bytte om på de to tillægsord.

Den fløjtende politibetjent

Den første musik jeg hørte, var for min generation afhængig af, hvad der var til rådighed af musik. Hvilket dengang var torsdagskoncerter, gammeldags dansemusik, Giro 413, højskolesang, salmesang og orgelmusik, samt når Slesvigske Fodregiments Militærorkester kom til byen og gav koncert på torvet. I mit hjem var der én radio, som min far enevældig bestyrede. Alt andet var utænkeligt.

Men jeg kom jo til at holde meget af den musik. Lige fra Bror Kalles Kapel og Giro 413 med *Den fløjtende politibetjent*, til musikken fra *Her vil ties her vil bies* og *I Danmark er jeg født*. Derimod hørte Raquel Rastenni og Lulu Ziegler på ingen måde til mine favoritter. Men dem elskede min far, og derfor tog han engang min mor og mig med til en koncert med sidstnævnte.

Det var på Hotel Tønderhus, hvor jeg også engang sammen med min storesøster hørte Svend Asmussens Kvintet med Max Leth (vib, p), Jørgen Ingmann (g), Poul Gregersen (b), Erik Frederiksen (dr).

Poul Gregersen var ham, der bakkede snagvendt, og hvor *Ivan Leth og hans Promenadeorkester* blev til *Ivan Prut og hans Limonadeorkester*.

Svend Asmussen må så have været mit første møde med jazzmusikken.

Men man kan roligt sige, at jeg elskede musik og tog den til mig med alt, hvad der hørte med.

Helle i musikken

Jeg brugte også musikken som en slags beskytter, når tilværelsen var mig imod. I musikken havde jeg helle, så når der var optræk til noget ubehageligt, krøb jeg ind i musikken og prøvede at holde alt andet ude.

Jeg hadede at gå i skole, hvor skolens sangbog var det eneste lyspunkt.

Ud over sangbogen, forelækslerne og den sidste skoledag så hentede jeg ikke megen glæde der.

Men så var der kirkesangen, som var fantastisk. At høre sig selv sammen med de

andre drenge og så i så stort et rum med den vellyd, der kom tilbage, var sådan jeg forestillede mig det himmelrum, man ud over Nildeltaet hørte om i religionstimerne. Og jeg vil aldrig glemme første gang, vi skulle synge et koralharmoniseret stykke musik, som var skrevet af organisten, som dengang hed Aage Langbein Toft. Det var ligesom tiden stod stille, og at man befandt sig i et andet rum, end der hvor man i virkeligheden var. Det var vellyd, som fik én til at gyse.

Jeg tror, at det var første gang, jeg følte, at jeg var noget, og det at man blev honoreret for at synge i kirken, betød intet i den sammenhæng. Men det var første gang, jeg fik penge for at optræde. Så vidt jeg husker, så gav det 1 kr. for at synge til en gudstjeneste og suppleret med barnedåb + 50 øre. Begravelser gav også 1 kr. og 25 øre for hver gang, vi øvede. I jule- og påskemånederne kunne vi tjene en hel formue. 30 kr. var mange penge i starten af 50'erne.

I kirken sang jeg, indtil stemmen kom i overgang.

Tegning af Valdemar med trompet

Med trompeten som kompas

I min familie var der tradition for at blive gul spejder. Det havde mine søskende været før mig.

Jeg gjorde det ikke for at lære at gå efter kompas, men udelukkende i håb om at

komme til at spille i spejderorkesteret. Her startede man med at spille på et signalhorn. Det er et horn uden ventiler, hvor man først skulle lære at spille det, der hedder naturtonerne. Så jeg pustede og pustede, men de højeste toner udeblev, og jeg var faktisk ved at give op, da min mor, klog og ubarmhjerlig som hun var, sagde, at jeg først måtte aflevere hornet igen, når jeg havde lært at spille de højeste toner.

Dem fik jeg så lært, og så ville jeg selvfølgelig ikke af med hornet, for nu fik man så en cornet. Det er et horn med ventiler, så man var i stand til at spille rigtige melodier. Nu blev det rigtig sjovt. Jeg har altid været glad for at høre mig selv, så da jeg fik et musikinstrument, som virkelig kunne høres, åbnede jeg alle vinduer og døre i vores hus, så alle fik mulighed for at høre de vidunderlige toner, dette horn kunne frembringe. Selvom vi boede i udkanten af Tønder, så tror jeg, at man har kunnet høre mig helt oppe midt i byen. Og det er i virkeligheden det, jeg altid har gjort: "Lukket op ud til den store verden, så alle kunne høre mig".

Nu blev jeg så indlemmet i det store orkester, hvilket var al besværet værd.

Spejderorkesterets dirigent hed Riebel, og han var gammel militærmusiker. Et sødt og rart menneske, hvor man lærte blæseteknikken fra starten. Allerede dengang følte jeg trang til at omgås noderne med selvopfundne smarte musikalske ideer, hvilket selvfølgelig ikke duede, og prompte standsede Riebel orkesteret og pegede mig ud som synderen. Med ordene "Valdemar Valdemar *piano piano*" blev min iver ligeledes sat på plads, når jeg spillede for kraftigt.

Nu var det sådan, at spejderorkesterets instrumenter var gamle og slidte og ikke særlig velholdte. Jeg har i hvert fald på den tid aldrig set en trompetkasse. Hornene var ofte i stykker, og det var særlig ventilerne, som ofte virkede dårligt. Det blev så afhjulpet med en simpel elastik, eller man sendte et brev til musikforretningen Brdr. Jørgensen i Sønderborg med en tegning af den skrue eller dims, der skulle udskiftes, og

så kunne man bare håbe på, at man fik det rigtige tilsendt, og ellers var det forfra.

Men Riebel må alligevel have haft tillid til mig, for en dag kom han og fortalte mig, at Tage Petersen som boede ude på Ribe Landevej skulle forlade byen, så jeg kunne overtage hans flygelhorn. Der cyklede jeg prompte ud, og da jeg spillede på flygelhornet hele vejen hjem, fik jeg faktisk bevist, at det kan lade sig gøre at cykle fra den ene ende af Tønder til den anden uden at holde på styret. Det var et dejligt og mere intakt horn, end dem jeg hidtil havde spillet på.

Spejderorkesteret var en god beskæftigelse for unge mennesker, og så havde orkesteret nogle fantastiske, velgørende initiativer. Ud over at man fik lært at spille på et instrument og spille sammen med andre, så blev orkesteret brugt som det lokale indslag til forskellige byfester og højtider, hvor vi spillede på torvet, foran sygehuset og alderdomshjemmet og selvfølgelig til den årlige spejderfest. Der var også noget, der hed bølgegrensdag, hvor orkestret spillede, mens de andre spejdere var rundt på sygehuset og de gamles hjem med frisk udsprungne bølgegrene.

Og jeg vil aldrig glemme den stemning, der var Sankt Hans aften, når heksen blev brændt af ved Seminarieret ud mod Vidåen. Det var noget helt specielt at stå og spille netop der på byens smukkeste sted, når hele Tønder by var samlet. Og én af gangene var jeg oven i købet forelsket i én af pigerne, som stod og så på (mig). Det var stort.

Jazzen som levevej

Det må have været omkring konfirmationsalderen, da jeg første gang hørte om nogle af de lidt større drenge, som ville starte et jazzorkester.

Det var organistens søn Ole Toft, som jeg kendte fra både kirkens drengekor og spejderorkesteret, der fik mig med ned i et lysthus i Vidågade, hvor vi forsøgte os med de første spæde toner til, hvad vi troede, var jazzmusik. Det har ikke lydt særlig godt, men jazzmusikken fik tag i os unge, og vi

Harlem Hot Group fra v. Rolf Toft klarinet, Valdemar trompet, Bent Sheller bas, Ole Toft basun, Horste Pedersen guitar, Alfred "Mugge" Hansen trommer og Henry Outzen banjo

var så heldige at høre til den årgang, hvor jazz netop fra midten af 50'erne fik et gevaldigt opsving. Den blev ungdommens musik.

Det resulterede i, at enhver by skulle have sin egen jazzklub. Det skabte et meget frodigt jazzmiljø, hvor vi kom meget ud at spille.

Jazzmusikken er en fantastisk opfindelse, hvor man med forholdsvis få midler kan spille noget musik, som både kan swinge og være smuk for én selv. Ikke fordi jeg siger, det er nemt, men alt efter behov, så vil de fleste kunne spille noget, der ligner jazz og snildt hygge sig med det.

Men det er klart, at hvis man virkelig ønsker at bevæge sig ind i jazzens univers, og også ønsker musikken som sin levevej, så er det hårdt arbejde på fuld tid. Talent er godt, men man optjener kun sin succes gennem tusindvis af øvetimer, og som professionel lærer man også at tage hensyn til musiksmag, som går i andre retninger end ens egen.

Det at spille improvisatorisk musik gør, at man helt naturligt udvikler en evne til at komponere, så selv om jeg primært regner mig for at være trompetist, så er det en fantastisk glæde også at have ideer til at kunne skrive melodier og arrangementer.

Sønderjylland og min opvækst i landsdelen har betydet meget for mig, og Sønderjylland er, uden at det er noget, jeg har

tænkt på, gået hen og blevet mit image. Og det er vel derfor, at jeg i 1986 fik ide til at udgive en pladeindspilning med titlen "Et yndigt land", hvor jeg fortæller den sønderjyske historie gennem musikken, og hvor musikken er fortolkninger eller kaldet improvisationer af sange med tilknytning til landsdelen.

Og mine drengeår som sanger i Kristkirken har ligeledes lagt kimen til mine fortolkninger af salmemelodier, som de seneste 30 år har bragt mig ud til over 500 kirkekoncerter, hvor jeg med stor fornøjelse har fortalt om alt lige fra det sønderjyske sprog til kunstmaleren Emil Noldes landskab.

Valdemar i dag

LØGUMKLOSTER HØJSKOLE
GLOBALACADEMY

Journalistik og moderne medier
★ Kunst ★ Musik/E-musik/Band
★ Sang, krop og kor ★ Idræt ★
Teologi eksistens og dannelse

LØGUMKLOSTER HØJSKOLE
BRORSONSVEJ 2
6240 LØGUMKLOSTER
TLF. 74 74 40 40
info@hojskole.dk - info@hojskole.dk

Longe kurser 3 - 8 mdr.
Kursusstart:
jan - feb - mar - sep

Noldes landskab er titlen på en melodi, jeg har skrevet med inspiration fra den marsk, hvor jeg er født, og som jeg holder meget af. Den kan høres i en indspilning på cd-udgivelsen *Min Skat*, og så er den med tekst af Jens Rosendal optaget i højskolesangbogen under titlen *Farvernes landskab*. Højere kan man vel ikke nå.

Fra Ballum til København

Efter de seneste 19 år at have boet i marsken ved Ballum, er jeg nu igen flyttet til København. Her har jeg i Valby Kulturhus café lavet mit eget lille jazzsted, hvor jeg spiller hver onsdag aften.

Hvad angår de indre billeder, som inde i mit hoved altid ledsager min musik, så har jeg besluttet, at jeg vil lave nogle musikvideer, hvor jeg rent fysisk vil lade billeder ledsage noget af min musik.

Det vil jeg så lægge på nettet og udgive samlet på en dvd.

Det er så mit næste projekt.

Valdemar Rasmussen, født i Tønder d. 2.3.1939 trompetist, sanger, komponist og tekstforfatter.

Nævntse cd'er: *Sønderjysk Kaffebord*, *Nok*, *Min Skat* og *Et yndigt land samt øvrige tilgængelige cd'er i eget navn* fås ved henvendelse via min hjemmeside: www.valdemarsk.dk

Rens Ungdomsskole
Vi udvikler de unge

SNYD IKKE DIG SELV...
...for et år ...

- med faglig udvikling med
- med spændende valgfag
- med personlig udvikling
- med venskaber for livet
- med masser af oplevelser

Rens ungdomsskole er en almen efterskole beliggende 2,5 km. fra den dansk/tysk grænse.

Vi vægter den faglige undervisning meget højt og har over 20 valgfag, så der er også valgfag for dig

Vi har f.eks.:
Ridning, Metalslejd, Tegning/Maling, Fodbold, Gøkart, Psykologi og meget mere.

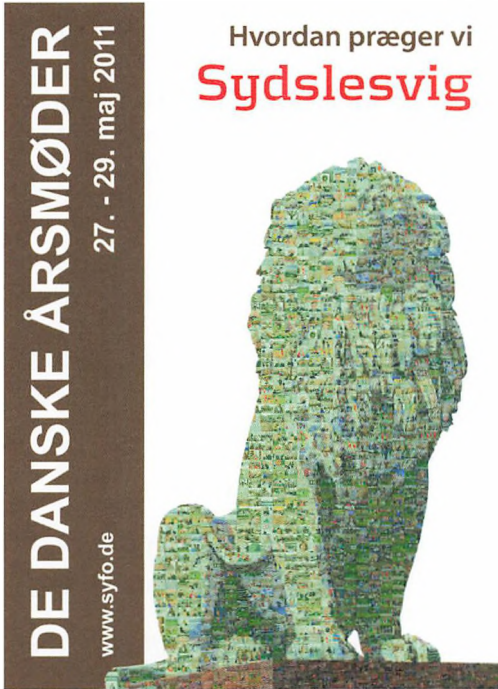
Vi har stadig pladser - ring allerede nu på

TAG PÅ RENS
UNGDOMSSKOLE | **+45 74 64 83 70**
og aftale et besøg

Se mere på: www.rensungdomsskole.dk

Istedløven

Af Lars N. Henningsen

*Plakat for de danske årsmøder i Sydslesvig 2011. Løven er sammensat af bittesmå billeder fra hele Sydslesvig - som udtryk for Sydslesvigs mangfoldighed. Løven er ikke mindretallets - men en del af en større historie.
Foto: Sydslesvigsk Forening*

Når disse linjer læses, har Istedløven tilendebragt en rejse, som er både overraskende og usædvanlig. Den er kørt fra en midlertidig siddeplads i København tilbage til sit oprindelige hjemsted på den gamle kirkegård i Flensborg. Men den fysiske rejse er for intet at regne mod den mentale. Et såre jordisk menneskeværk er under den rejse blevet omskabt til en ophøjet gestalt, hævet over dagens strid. Da løven blev genafsløret den 10. september 2011 fremstod den som et ”bevis på venskab og tillid mellem danskere og tyskere”. Det var

Lars N. Henningsen

imidlertid noget helt nyt for løven. Ved den første opstilling i 1862 var den et emne for strid; gennem mere end 100 år derefter var den omstridt; fra 2011 og fremover skal den markere venskab og tillid mellem danske og tyske. Løven har således fået en ny opgave, en politikerkabt opgave. Det er godt sådan. Derfor er løvens transformation værd at beskrive.

Opstillingen

Istedslaget i 1850 var det største i Nordens historie. Næsten 65.000 soldater tørnede sammen. Den gamle kirkegård i Flensborg blev sidste hvilested for 184 slesvig-holstenere og 802 danske, og der blev straks opstillet mindetavler og en samlende mindeplade. I 1858 tog den danske nationalliberale politiker Orla Lehmann initiativ til en indsamling, så der kunne opstilles et løvemønument i kolossalstørrelse på Flensborg kirkegård for at minde de faldne fra Isted.

Det første udkast til støtte for indsamlingen var ret udfordrende formuleret: monumentet skulle minde et sejrrikt slag. Konservative helstatsfolk var betænkelige. Den danske overpræsident v. Rosen i Flensborg

frygtede, at et sejrsmonument på en kommunal kirkegård kunne sætte lidenskaber i brand.

Derfor blev tonen afdæmpet, men heller ikke det ændrede papir fandt overpræsidenten tilfredsstillende. Det gjaldt også den danske biskop U.S. Boesen i Flensborg. Han "så sig som dansk-tysk biskop forpligtet til at være uden for øjeblikkets brydninger". Penge kom ellers ikke til at mangle. Billedhuggeren H.W. Bissen, som også havde skabt "Den tapre Landsoldat" i Fredericia, påtog sig arbejdet. En kæmpehøj blev opkastet, og her fandt de første mindetavler en ny plads. Der blev tegnet en fornem sokkel, løven blev sejlet til Flensborg og stillet op foran højen med ansigtet vendt mod syd.

*Mindehøjen og Istedløven på den gamle kirkegård i Flensborg fotograferet kort efter indvielsen i 1862.
Foto: Arkivet ved Dansk Centralbibliotek for Sydslesvig*

Den 25. juli 1862 var der storslået afsløringsfest. Borgerforeningen i Flensborg stod for arrangementet. Fire ministre, mange hundrede københavnere, 200 studentersangere deltog, og 5000 deltagere trængtes på kirkegården. Den nationalliberale professor H.N. Clausen holdt indvielsestalen og tolkede løven som et minde både over sejren og over de faldne. Digteren Carl Plougs sang til lejligheden efterlod ikke tvivl om, at løven var en advarsel vendt mod syd:

"End har Danmarks gamle løve aldrig skyet en styrkeprøve.
End den springe kan i vrede over Isted Hede."

For slesvig-holstenerne var dette en provokation.

Berlin-eksil

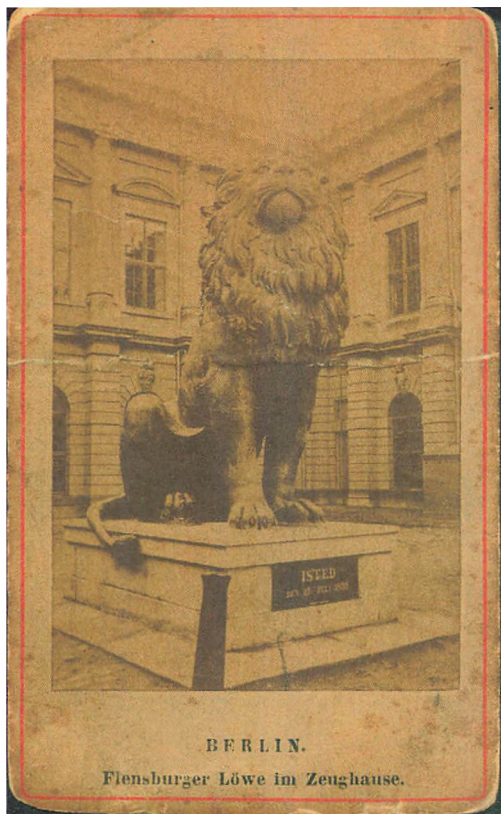
Slesvig-holstenerne i arbejde med at vælte løven 23. februar 1864.

Foto: Arkivet ved Dansk Centralbibliotek for Sydslesvig

Reaktionen kom i februar 1864 straks efter det danske tilbagetog fra Dannevirke. Lokale slesvig-holstenerne rev løven ned, og kun direkte indgriben fra selveste Bismarck hindrede, at løven blev hugget i småstykker. I 1867 blev den sat på et tog til Berlin og genopstillet i tøjhusets gård dér. Ti år senere blev den flyttet til en nybygget militær uddannelsesanstalt i bydelen Lichterfelde.

Dér stod den i 67 år, gennem to verdenskrige, som tilskuer til utallige parader af kommende preussiske officerer. For danskerne var løven nu symbol på lidt uret, på

Løven på sin ny primitive sokkel i Berlins tøjhus. Foto før 1878 i Arkivet ved Dansk Centralbibliotek for Sydslesvig

det tabte Slesvig. For tysksindede i grænselandet og for preusserne stod den som symbol på danskernes voldspolitik 1850-64 og deres fortjente nederlag.

Det tyske nederlag i den store krig 1914-18 og Nordslesvigs overgang til Danmark i 1920 støvede løven af som uforsonlighedens og mistillidens symbol. En del i Danmark håbede på, at også Sydslesvig en dag kunne vende tilbage til moderlandet. Løven blev symbol på drømmen, og flokke af små løver blev fremstillet til opstilling i danske hjem, som tegn på det uopfyldte håb.

For tyskerne blev løven omvendt symbol på den revanchisme, som de mente at se nordfra. Ethvert forslag om at flytte løven tilbage til Flensborg blev mødt med et rungende tysk nej.

Løven benyttet som plakat for et Flensborg-hjem-agitationsmøde i København 1920.

Original i Arkivet ved Dansk Centralbibliotek for Sydslesvig

National brobygning 1928-39

Sidst i 1920'erne blæste der mildere vinde ind over grænselandet, og det fremkaldte ideer om at give løven en ny funktion. Den kunne måske tjene som brobygger mellem dansk og tysk.

Det første eksempel på ideen finder vi i 1928. Grosserer I.C.Møller i Flensborg, som repræsenterede det danske mindretal i Flensborg byråd, bad magistraten overveje at tillade løven at vende tilbage. Det ville være en gestus, som vil bygge "gyldne broer" mellem danske og tyske. Magistraten svarede med et entydigt nej: "Løvens opstilling var udtryk for hensynsløs krænkelser af tyske følelser, og en genopstilling vil alvorligt true den nationale fred," lød det.

Fra 1933 blev den kendte journalist Jakob Kronika, som var medarbejder i det danske

mindretal, en energisk talsmand for bestræbelser for at få løven tilbage til Flensborg. I sin bog "Lys i vinduet" (1957) har han fortalt, at der i årene 1933-39 ofte var tale om, at løven skulle sendes nord på som en gave fra Hitler til Christian X. På dansk side fik Kronika god hjælp af foreningen "Dansk-sindede sønderjyske Krigsdeltagere" (DSK). "For DSK er det en opgave at få løven på plads igen – det vil være med til at bygge bro de to lande imellem," mente DSKs talsmand, bankdirektør Clausen i Gram. Hvis det ikke lykkedes at få løven til Flensborg, "så skal vi nok finde en egnet plads i Sønderjylland f.eks. Urnehoved Ting, mellem Uge og Bolderslev, vest for Aabenraa. Vi gamle soldater vilde være mægtig stolte af, om vi kunde være den direkte årsag til at mindesmærket førtes tilbage," skrev DSK til Kronika.

Planen syntes at have særlige chancer i 1939 i forbindelse med indgåelse af den dansk-tyske ikke-angrebspagt. Sidst i juni blev Kronika orienteret af en kontaktsmand i ministeriet i Berlin om, at sagen var "i bevægelse". Den 27. juni blev Kronika forespurgt fra ministeriet, om han ville tale med nazi-chefideologen Rosenberg – som så skulle tale med Hitler. Det ville Kronika selvfølgelig gerne. Den 30. juni forlød det dog fra Indenrigsministeriet, at der var vanskeligheder.

Bankdirektør Clausen i Gram fra foreningen "Dansk-sindede sønderjyske Krigsdeltagere" og Kronika gav ikke op. Den 24. juli skrev Kronika til sin kontaktsmand i Indenrigsministeriet: "Løsningen på dette spørgsmål er bestemt ikke let. Men i Det tredje Rige eksisterer ordet "umuligt" jo ikke. I oktober 1939 skal Krigsmarinens overkommando have været med på en tanke om at føre løven til Flensborg. Hvis der skulle opstå betænkeligheder, kunne den føres til Mindelunden i Århus. Så blev der stille om sagen. Løven byggede ikke en gylden bro mellem Nazityskland og Norden før krigen brød ud.

1945

I stedet blev det bladet Politikens korrespondent Henrik V. Ringsted, som fik gjort noget ved sagen. Mirakuløst var løven kommet uskadt gennem krigsrædslerne i Berlin. I kapitulationsåret 1945 stod den urørt på sin sokkel. Den må hjem, tænkte han, og fik sagen forelagt for den amerikanske general Eisenhower. Så blev løven hejst op på en lastbil, og den 5. oktober 1945 passerede løven grænsen ved Kruså, og samme dag var den i København. Den 20. oktober 1945 blev den overdraget Christian X foran Tøjhuset. Kongen udtalte: "Jeg modtager Istedløven med tak til dem, der bragte den herop, og til dem, der har ofret deres liv, for at vi kunne blive frie. Jeg synes også, når forholdene tillader det, at den kan opstilles nede i Flensborg og minde om de tider, der er gået, og til erindring om alle dem, der ofrede deres liv i Treårskrigen."

Dermed udtrykte kongen den officielle danske holdning: Løven kan blive genanbragt på Flensborg kirkegård, når Flensborg ønsker det.

Forgæves forsøg

Men tiden var ikke moden. I Danmark og i mindretallet i Sydslesvig oplevede løven en renæssance i de første årtier efter krigen. Løven blev støvet af som symbol på drømmen om et dansk Sydslesvig. Den blev sat på forsiden af den sydslesvigske Skoleforenings årsberetning 1945-47 og brugt i utallige danske sammenhænge, lige fra bogmærke for Flensborghus Bogsamling til motiv på festtelegrammer.

Løven udtrykte danske håb.

Det fornyede den tyske uvilje mod løven. Den var symbol på dansk erobringstrang. Et sådant dyr kunne ikke tåles i Flensborg.

Vi skal frem til 1955, året for Bonn-København Erklæringerne, før der kom mere forsonlige toner. Fra dansk side kom forslag om at tilbyde løven til Flensborg. Det skulle ske som udtryk for en ny tids afspænding og brobygning mellem danske og tyske. I 1961 bragte Kristeligt Dagblad, Information og

Løven benyttet som motiv for et festtelegram. Eksemplaret stammer fra rektor ved Duborg-Skolen Knud Fanø (1919-92). Arkivet ved Dansk Centralbibliotek for Sydslesvig

Flensborg Avis sagen op. 100-året for opstillingen i 1862 ville være egnet til flytning, den ville synliggøre nytidens dansk-tyske militære NATO-samarbejde og fredelige kappestræb i et gammelt blodvædet grænseland.

Nye toner kom også frem på tysk side. En genopstilling af løven i Flensborg ville åbne et nyt kapitel og udtrykke en ny tids ånd, mente Flensborgs bypræsident, chefredaktør for Flensburger Tageblatt Hanno Schmidt i 1962. "Vi bør skabe en region præget af den gode vilje. Europæisk samling og enighed, en stor union er på vej, nationalhadet bør forsvinde. Derfor må vi gøre kritisk op med fortiden, tyskerne bør overvinde historiske modsætninger. En genopstilling i Flensborg vil være udtryk for et nyt historieafsnit, en ny ånd," mente Schmidt. Men det fremkaldte heftige tyske reaktioner. De viste, at løven fortsat var uønsket i Flensborg. Forslagene blev henlagt.

Først Berlin-murens fald og opbruddet i europæisk historie fra 1989 gav løven nye

muligheder. Bolden blev givet op af formanden for den tyske Grænsefredsforening (Grenzfriedensbund) Artur Thomsen. Efter den tyske genforening var verden en anden, mente han. "Vi burde investere alle vore kræfter i denne genforening og samtidig gøre det tydeligt for andre folk, at der er opstået et nyt Tyskland, nemlig et land, som ingen i verden behøver at frygte. Derfor er der brug for stor-sind, tolerance, villighed til at vise forståelse også af vore naboers interesser. Og hvad går der tabt for Flensborgs tyske element, hvis vi tager et mindesmærke tilbage, som ganske vist i sin tid er rejst af danske nationalister, men som tyske nationalister kort efter beskadigede og førte bort. Tiden er moden," udtalte han i 1992. Reaktionen blev den klassiske: en storm af protest i Flensborg. Løven blev ikke flyttet.

Løven skifter identitet 2009

Først i 2009 skete der noget. Den 4. juni vedtog Flensborg byråd at ansøge de danske myndigheder om at få lov til at flytte Istedløven fra København tilbage til "dens gamle stade Flensborg". 30 stemte for, 5 imod, der var 1 afholdelse og 5 var fraværende.

To dage senere meddelte overborgmester Klaus Tschenschner og bypræsident Dewanger i Flensborg Avis: "I dag taler vi om at arbejde for hinanden. På baggrund af dette fredelige og tillidsprægede og succesrige dansk-tyske samarbejde har Flensborg Byråd indledt et nyt initiativ i en historisk sag. Samtlige partigrupper gik den 4.6. 2009 sammen om at ansøge de danske myndigheder om at få lov til at flytte Istedløven fra København tilbage til Flensborg." Endnu samme måned havde den danske regering sagt ja til Flensborg bys anmodning. Den 19. februar 2010 kunne Flensborg Avis meddele, at Flensborg Byråd med 37 stemmer for, og tre imod havde vedtaget en plan for løvens tilbageførsel og opstilling den 12. september 2010.

Helt så hurtigt gik det nu ikke. Aftalen lød på, at Løven skulle vende tilbage i originaltro udgave.

Først skulle løven tages ned fra sin sok-

Løven flyttes fra sin sokkel i København 2009

kel ved Tøjhusmuseet, den skulle renses og metallet stabiliseres og befries for fremmedlegemer. Den skulle patineres og ikke mindst skulle den have en ny sokkel ganske som den oprindelige. Det krævede, at man fandt frem til den granit fra Uddevalla i Sverige, som stenhugger Klewing havde benyttet til løvens oprindelige sokkel. Det var ikke nemt, og omkostningerne var ikke forudset i sommeren 2009.

Det var nødvendigt at finde "kreative løsninger", som projektets ophavsmand overborgmester Klaus Tschenschner udtrykte sig i et interview i Nordschleswiger 22/1 2011. Flensborg by kom ikke til at betale, statsmidler og private sponsorer ydede det nødvendige. Alt sammen tog tid, og det meste af et år gik, før lørdag 10. september 2011 kunne meddeles som den endelige dag for den højtidelige indvielse.

Den dag vil prins Joachim afsløre den restaurerede løve på den nye sokkel på det oprindelige sted. *På løven vil man læse en indskrift på både dansk og tysk: "Rejst igen som bevis på venskab og tillid mellem danskere og tyskere."*

Flytningens betydning og udfordring

Lige siden 1862 har løven været mistillidens symbol.

Da den blev stillet op, repræsenterede den kun den ene part, den danske ejderpolitik. Derfor opfattede den anden part, slesvig-holstenerne, løven som en forurettelse. Da løven efter 1864 blev slæbt bort, var det danskerne, som følte sig forurettede. Det har de været til i dag. Paradoksalt nok var mange tyskere langt op i tiden lige så forurettede. De huskede den slesvig-holstenske forurettelse fra 1862, de frygtede længe et dansk fremstød i Sydslesvig. Istedløven var symbol på dette.

Først i 2011 synes tiden moden og sårene helet. Flensborg by har bedt om at få løven tilbage. Den skal op at sidde i Flensborg, ikke som mistillidens og forurettethedens symbol, men som bevis på venskab og tillid mellem danskere og tyskere. Et synligt tegn på den gode vilje. Det er faktisk epokegørende.

Der er tale om et politisk projekt. Et historisk mindesmærke gives ny betydning og indhold. Netop fordi løven helt frem mod vor tid markerede modsætninger og spændinger er det så vigtigt, at begge parter nu har taget den til sig som udtryk for bevidsthed om en fælles, modsætningsfyldt historie. Løven er ikke det danske mindretals løve, den er et udtryk for en fælles dansk-tysk-historie, som begge parter vedkender sig. Den skal stå som en besværgelse af, at kun med fælles kræfter lykkes livet i grænselandet. En besværgelse af, at kun med god vilje fra begge sider går vejen mod endnu bedre tider.

Der vil hele tiden være brug for en sådan besværgelse. I 2010 dukkede sagen om Kielandsregeringens beskæring af tilskuddene til de danske mindretalsskoler op. I 2011 fremkaldte danske beslutninger om at indføre øget toldkontrol ved grænsen megastore kritiske bemærkninger fra tysk side mod Danmark. Begge dele virkede som skyer på en ellers venlig himmel over grænselandet.

Sådanne krusninger slipper grænselandet næppe nogensinde for. Men fremover vil den genfødte Istedløve kunne brøle mod sådanne anstødssten i grænselandets harmoni. De kan kun ryddes af vejen med god vilje. Det vil være fint, hvis holdningen bag løveflytningen kan virke i den retning.

God service er ingen bankhemmelighed

- individuelle tilbud
- full-service
- 100% tilfredshed

Kom til os - vi rådgiver dig gerne:

Union-Bank AG

Große Straße 2 / D-24937 Flensburg
Telefon +49 461 8414-0 / Telefax +49 461 8414-290
info@unionbank.de / www.unionbank.de

din lokale bank

UNION
BANK

Askov
efterskole

Musik Teater

Film og journalistik
Kunst og design

WWW
ASKOVEFTER
SKOLE
DK

RIBE SAMLINGEN

I marskens gamle kongeby ligger Ribe Kunstmuseum, som netop er genåbnet efter en omfattende restaurering. Samlingen er unik og sjældent repræsentativ for den danske kunst, og den totalfredede museumsbygning udgør i selv en spændende kulturhistorisk fortælling

Af Dagmar Warming

Ribe Kunstmuseum er et af landets ældste museer, som mange føler sig knyttet til og ofte vender tilbage til, selvom de for længst er flyttet fra byen og egnen. Mange har et endog meget personligt forhold til museet og til samlingen, næsten som til et barndomshjem. Når man kommer hjem til Ribe, skal det altid være der og udgøre det fortrolige rum, som ikke forandres, men trofast vedbliver at tage imod den hjemvendte.

Sådan har jeg det også. I de 23 år, jeg boede ved Limfjorden, vendte jeg så vidt muligt altid lige et smut ind på museet, når jeg var på familiebesøg hjemme i Råhede. Fortroligheden med huset og samlingen stammer fra de år, jeg var elev på Ribe Katedralskole. Mine lærere brugte museets kunstsamling i deres undervisning. De stillede opgaver, som tvang os til at gå om i Sct. Nicolaj Gade og selv gå på opdagelse. Særligt kan jeg huske en opgave, hvor jeg skulle tolke Hans Smidths Studebefordring på heden fra 1906. Umiddelbart et "oldnordisk motiv", som vel ikke kunne være særligt spændende for en gymnasieelev, selv dengang i begyndelsen

Ribe Kunstmuseum

Dagmar Warming

af 70'erne. Hvad jeg fik skrevet, kan jeg ikke huske. Men det billede blev en øjenåbner for mig. En åbning, som jeg sådan set ikke spekulerede meget på dengang, men som siden er dukket op efter mange år, hvor det ikke var billedkunsten, men musikken, der fyldte mit arbejdsliv.

Hans Smidths billede forestiller en bondefamilie på vej over heden en aftenstund ved solnedgangstid. Selvom figurgruppen er malet helt fremme i billedets højre side, er det slet ikke der, fokus ligger. Personerne kigger nemlig ikke ud på os, men ind i billedet – mod den gyldne horisont langt ude mod vest. Solen er gået ned, og alligevel er himlen i brand. Det er damplokomotivet, der spyer ild og buldrer frem med stor kraft. Det fylder meget lidt i hele billedet, men det er ikke desto mindre her, betydningen ligger. Hans Smidth har formået at samle al koncentration om det frembrusende tog langt ude i horisonten. Der er en enorm kontrast mellem bondefamiliens stillestående studetrukne transportmiddel i billedets aftenmørke forgrund og den gyldne horisont, hvor "jerndyret", teknologien med fremtiden

Hans Smidth. Studebefordring på heden. 1906

ombord i de oplyste vogne, drager over den endnu uopdyrkede jyske hede. Billedet rummer et enormt spænd af tid: både fortid, nutid og fremtid er skildret. Det er malet lige ind i det moderne gennembrud. Det var en tid, hvor man i litteraturen og billedkunsten begyndte at afdække virkeligheden, og fremtiden syntes usikker og uigennemskuelig. Der blev nu stillet spørgsmål ved alt. Intet var mere, som det havde været i det gamle århundrede. Derfor ser den lille familie på billedet da også med undrende blikke ud i horisonten. For hvad bringer fremtiden, i billedet repræsenteret af damplokomotivet, dem mon?

Forandringer og udfordringer hører alle tider til. Men netop ved det forrige århundredskifte prægedes ikke mindst den danske befolkning af voldsomme bevægelser, som førte dem lige ind i en ny tidsalder, ind i den moderne tid. Som adskillige andre værker i samlingen på kunstmuseet i Ribe har dette værk af Hans Smidth en mærkelig evne til at være evig aktuelt, fordi det i sig selv er et overgangsværk mellem 1800-tallets guldalder og realisme til 1900-tallets urolige tid i

kunsten, hvor alt til sidst opløses i kaos og uigennemskuelighed i værkerne, så indholdet synes helt at forsvinde, og man ender med at kalde det hvide lærred for kunst i sig selv.

For hele Ribe Samlingen gælder, at ikke alene enkeltværker, men også samlingen som helhed, er kendetegnet ved at være af en usædvanlig styrke og sammenhængskraft, idet værkerne repræsenterer det yppigste i dansk kunsthistorie i en periode på 200 år. Man kan vandre gennem salene, som gennem kunsthistorien startende med værker af Jens Juel og Nicolai Abildgaard fra midten af 1700-tallet til guldaldermalernes portrætter og landskaber, som et udtryk for fædrelandskærligheden i en tid på vej mod folkestyre. I havesalene ses, hvordan folkelivet indfandt sig i motiverne og begyndte at tone frem på malernes lærreder, som hidtil havde været adelens og borgerskabets enemærker. Skagensmalernes naturalistiske gengivelse af folkelivet på Skagen blev en periode i den danske kunsthistorie, som stadig appellerer til store dele af befolkningen og nærmest er folkeeje.

V. Hammershøi. *Tre unge kvinder*. 1895

Få, men meget betydningsfulde værker af L.A. Ring og V. Hammershøi vidner om det moderne gennembruds mange forskellige flader, som hver især stadig taler til nutidsmennesket. Disse værker er ikke altid hjemme i Ribe, da de er meget efterspurgte til internationale udstillinger, og som sådan repræsenterer de ofte Danmark rundt om i verden.

Maleren Kristian Zahrtmann blev om nogen en overgangsfigur mellem to århundreder. Som Eckersberg blev fader til den danske guldalderkunst, blev Zahrtmann fader til den danske modernisme, som man på Ribe Kunstmuseum møder i form af værker af en lang række af de mest betydningsfulde malere fra begyndelsen af 1900-tallet. Man genkender værker af Rude, Lundstrøm, Weie, Giersing, Scharff, Lergaard, Høst, Havsteen-Mikkelsen, Holm-Møller, Hoppe, Carstensen og mange flere. Ribe Kunstmuseums indsamlings-, forsknings- og formidlingsområde stopper omkring 1950, hvor kunsten begynder at blive avantgarde, og det centrale i kunstnerens arbejder bliver kunsten selv og dens ramme frem for dens indhold.

Som en dansk kulturinstitution stammer museet passende fra midten af den periode, samlingen repræsenterer. Den er et barn af oplysningstiden og af den gryende nationale bevidsthed i midten af 1800-tallet. Tanken om nationalstaten satte skub i en folkelig kulturel bevidstgørelse, som bredte sig ud

Edward Weie. *En allé*. 1931

over hele landet – selv til Jylland, som ellers i kunstsammenhænge virkelig blev betragtet som et udkantsområde.

Tanken om at bruge billedkunsten til opbyggelse og dannelse for folket kom egentlig fra Tyskland. Maleren C.W. Eckersberg og N.L. Høyen, professor ved Kunstakademiet i København og direktør for Den Kongelige Malerisamling (den, som nu er på Statens Museum for Kunst) rejste sammen i Tyskland i begyndelsen af 1800-tallet. De stiftede bekendtskab med kunstforeningerne derude og tog hjem til København, hvor de oprettede Kunstforeningen af 1825 – den første i Danmark. Der var ikke tale om en offentlig, men om en privat forening. Godt nok var kunsten kommet ud af kongens hænder, men helt ud til almindelige folk – det kom den først for alvor senere. Dette var borgerskabets projekt, som spredte sig fra København til resten af landet i løbet af 1800-tallet. Som nr. 5 i rækken af kunstmuseer i provinsen oprettedes Ribe Kunstmuseum i 1891.

Det var Jacob Helms, lektor ved Katedralskolen, der var foregangsmanden. Han havde hørt rygter om, at den nationalliberale professor Høyen havde planer om at overdrage en del af den kongelige malerisamling til enkelte provinsmuseer og ville skynde sig at lægge billet ind, så Ribe kunne få sin part. Han argumenterede med, at netop i denne by var der god grobund for kunsten,

måske pga. af dens historiske rolle som gammel konge- og kulturby. Han fik imidlertid afslag fra Høyen. Afslaget var dels begrundet i, at man manglede overblik over den kongelige samling, og at den nok ikke var af så stor betydning og mængde, at der ville være nok til at forsyne provinsen med malerier. Det hele blev ikke til noget. Men alligevel åbnede kunstmuseerne i provinsen et efter et.

BALTHAZAR GIØRTZ' PRAGTVILLA

I Ribe var man så heldige, at der stod et hus ledigt. Det var en pragtvilla fra 1864, bygget af en af byens store matadorer, bomuldsfabrikant Balthazar Giørtz. Han må have været en velhavende mand, eftersom han byggede det overdimensionerede hus i Ribe, hvor husene ellers er små og lave. Først anlagde Giørtz en engelsk have midt i den gamle, forblæste by i marsken. Derefter byggede han sig en havepavillon i græsk-byzantinsk stil ved åens bred, og til sidst tog han fat på at bygge privatboligen, det hus, der i dag er Ribe Kunstmuseum. Det hele stod færdigt i 1864 – det skæbnsvangre år, hvor vi mistede Sønderjylland, og grænsen kom til at gå lige syd om byen. Ribe udgjorde en kongerigsk enklave og forblev derfor i det gamle land. Beliggenheden så tæt på den nye grænse gav byen en ny status som en kulturel forpost mod den store nabo i syd. Det gav næring til oprettelsen af kunstforeningen og ønsket om at etablere en decideret kunstsamling.

Det var et stateligt hus, Giørtz byggede i 1864, og det var en bygning, som på alle måder ragede op i byen. Arkitekten L.A. Winstrup, datidens førende arkitekt i hertugdømmerne, tegnede huset i hollandsk renæssance stil, Rosenborgstilen. En stil, som virkelig var og stadig er et fremmedelement i middelalderbyen. Villaen fik hurtigt et øgenavn. Den blev kaldt "Slottet" i folkmunde. Bygningsstilen og den romantiske have lægger da også op til det. Også inden dørene levede huset op til sit øgenavn. Der blev ikke sparet på noget. Giørtz forlangte de bedste materialer til sit hjem. Alle rum

blev kostbart monteret. Versaillesgulve af mahogni, ahorn, nødde- og egetræ, gulve af marmor i forskellige sorter, bladguld og stuk i massevis, ja selv et badeværelse i underetagen var udstyret med flere forskellige slags marmor og glaserede fliser. Alt dette er beskrevet i en brandprotokol fra 1865. Fotos fra husets tid som privatbolig findes desværre ikke i nævneværdig grad.

FRA SLOT TIL MUSEUM

Giørtz og hans familie boede dog kun 16 år i huset. Fabrikken sprang i luften – en af de store kedler gik i bogstaveligste forstand op i røg og damp, og han mistede alt. Familien måtte forlade hjemmet, og et tysk firma, Brødrene Bauer i Hamborg, overtog fabrikken og huset, som herefter stod tomt i flere år.

Ribe Kunstmuseum

Men det lykkedes en kreds af borgere at købe det tilbage, og de gav det til byen, så man her kunne oprette et kunstmuseum, "Ribe Stiftsmuseum", som det oprindeligt hed. De gode borgere købte huset, for at det kunne indrettes som kunstmuseum, fordi de mente, det ville højne byen i omverdenens øjne. Andre så museets oprettelse som en del af en demokratiseringsproces. Det skulle være en dannelsesinstitution for befolkningen, som her ville kunne stifte bekendtskab med "den store kunst".

Den første udstilling i museets historie bestod af gipsafstøbninger, lånt i København. Der var afstøbninger af berømte billedhuggere som Thorvaldsen, Bissen og Jerichau

m.fl.. 24 af afstøbningerne blev foræret til museet, og man gjorde de første indkøb til samlingen, som hermed var grundlagt. Bestyrelsen bestod af borgere fra byen. Man knyttede dog hurtigt en rådgiver til museet i erkendelse af, at det var nødvendigt med kunstfaglig assistance og det helst i form af en person, som var tæt på kunstlivet i København.

I mange år var denne person Karl Madsen, selv maler og hørende til kredsen af Skagensmalere. Han var også kunstkritiker og kom til at spille en meget stor rolle i dansk kunstliv omkring århundredskiftet. Da han i 1911 blev direktør for Statens Museum for Kunst ophørte samarbejdet med Ribe dog brat. Hovedsagligt på grund af, at Karl Madsen i sin nye rolle som direktør for nationalgalleriet ikke kunne tåle, at flere betydningsfulde værker i dansk kunsthistorie hang i Ribe og ikke i København. Men han nåede at lægge standarden for samlingen i Ribe, og han sørgede for gode og meget vigtige indkøb af bl.a. Michael Anchers "En Barsedåb" fra 1883-88, som også i dag regnes for et af de vigtigste værker i samlingen.

Michael Ancher. *Barnedåb i Skagens kirke*. 1883-88

Efter disse sammenstød med direktøren for Nationalgalleriet holdt man lav profil i Ribe og valgte selv at stå for indkøbene i en årrække. Dog opstod behovet igen for kunstfaglig rådgivning, og man knyttede i 1922 kunstneren Johan Rohde til museet.

Han var en betydningsfuld person i dansk kunstliv omkring århundredskiftet. Det blev et samarbejde, der var til stor gavn og glæde og som varede til Rohdes død i 1935.

Krigen satte en midlertidig stopper for flere tiltag, og huset blev i 1943 beslaglagt af tyskerne. Inden da havde man nået at fjerne malerierne og sende dem til opbevaring rundt om i hjemmene i Ribe og i et magasin på Fyn. Gipsafstøbningerne nåede man tilsyneladende ikke at flytte. Det fortælles, at flere blev smidt ud i haven. Dette kunne forklare, hvorfor en meget stor del af afstøbningerne i dag har store vandskader. Efter krigen måtte man sælge ud af samlingen for at få råd til at udbedre skaderne på huset og gøre det egnet til museum igen. Det lykkedes at genåbne huset igen allerede i juni 1946. Fra 1956 knyttede man Den Hirschsprungske Samlings daværende direktør Eigil H. Brünniche, som rådgiver til museet. Også han kom til at sætte et betydeligt præg på samlingen i form af de indkøb, han rådede bestyrelsen til at gøre. Dette samarbejde varede indtil 1988, hvor bestyrelsen for Ribe Kunstmuseum ansatte den første faglige leder i museets lange historie.

Det er bemærkelsesværdigt, at mange forskellige personer har haft indflydelse på indkøbene til samlingen. I adskillige perioder har det været lokale bestyrelsesformænd - i andre perioder forskellige rådgivere med hver deres holdning til, hvad der skulle fokuseres på. Og alligevel er samlingen blevet så homogen og helstøbt. Måske har byens lange historie og autentiske historiske rammer og rum inspireret til og forpligtet dem, som havde ansvaret, på at være kritiske og hele tiden have samlingens helhed for øje i stedet for private interesser. Som samlingen fremstår i dag, udgør den en meget vigtig del af den danske kulturarv, en kulturarv, der i Ribe kan formidles i autentiske rammer – de rammer, samlingen er blevet til i og i rammer, som i sig selv hører til kulturarven: Balthazar Gjørtz' pragtvilla fra 1864. FRA GAMMELT TIL NYT

Da jeg for 4 år siden erfarede, at stillingen

på Ribe Kunstmuseum var ledig, kunne jeg ikke slippe tanken om at komme hjem, for om muligt at medvirke til at museet "overleve" både rent bygningsmæssigt, da en restaurering var voldsomt påkrævet, og som institution. Strukturreformen havde i mange dele af landet affødt, at gamle ærværdige institutioner blev sammenlagte og dermed var i fare for at miste historicitet og autenticitet. Ribe Kunstmuseums bygningsmæssige tilstand var meget alvorlig og krævede handling. Alternativet var at flytte samlingen til et andet museum i landet – en tanke som var ubærlig for mange, ikke mindst for ripenserne selv. Derfor var det opløftende, at den nye Esbjerg Kommune viste velvilje og forhøjede museets driftstilskud efter kommunesammenlægningen i 2007. Dette var et vigtigt grundlag for, at museets bestyrelse kunne udarbejde en restaureringsplan og søge om midler til at gennemføre den.

Man havde i mange år arbejdet med planer om at restaurere og udvide museet, og der lå flere projektbeskrivelser, da jeg overtog ansvaret i 2007. Men sammen med bestyrelsen valgte jeg at fokusere på at få skaffet midler til restaurering af den gamle, fredede museumsbygning for at bevare de smukke rammer omkring samlingen. Og det viste sig da også, at bestyrelsen for A.P. Møller og hustru Chastine McKinney Møllers Fond til almene Formaal var enige i denne prioritering. Stor var glæden i Ribe, da bestyrelsen i november 2008 kunne offentliggøre den generøse donation fra fonden, som muliggjorde, at arbejdet kunne sættes i gang. Jørgen Overbys Tegnestue i Gram forestod restaureringen. Den blev gennemført indenfor budgettet og til tiden, så vi d. 26. november 2010 kunne fejre genåbningen af museet med deltagelse af HM Dronningen.

Bygningen, som er et totalfredet hus i 3 etager med et areal på i alt ca. 1400 m², er blevet restaureret og moderniseret for godt 45 mio. kr. For de penge kunne man have bygget et stort og fint kunstmuseum med alt, hvad hjertet kunne begære af klimastyring,

sikkerhed, belysning, tilgængelighed osv. I stedet valgte vi at restaurere denne gamle, forsømte bygning, som i visse henseender spillede mere imod end med i forsøget på at opnå det optimale for samlingen og for publikum.

Men i Ribe er man overbeviste om, at de rammer, samlingen er blevet til i – det hus, som har rummet værkerne siden 1891 – betyder noget for oplevelsen af kunsten. Det kulturmiljø, som huset, haven, paviljonen og byens rum udgør, de fortællinger og den historie, der er gået forud for husets og samlingens tilblivelse, har alt sammen betydning for oplevelsen, for mødet mellem den enkelte, den som med en kunstteoretisk

Ribe Kunstmuseums Havesal

term også kaldes "beskueren", og værket.

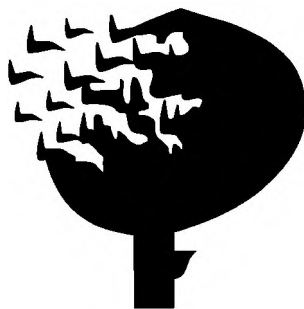
Derfor byggede vi ikke et nyt kunstmuseum til Ribe Samlingen. I stedet ville vi gerne modernisere for at bevare. Bevare

den levende kulturarv og de rum, som bærer på fortidens fortællinger, så de også kan fortælles videre til næste generationer. Ribe var engang en kongerigsk enklave. I dag kan byen betragtes som en anden enklave, en unik tidslomme, som rummer og nærer vores fælles erindring i form af bygninger, levned fortællinger og fysiske spor under og over jorden efter alle dem, som har levet deres liv på netop det sted, ved netop den å og under den samme himmel. Derfor har vi ikke bygget nye rammer til kunsten i Ribe, men bevaret de gamle forhåbentlig til glæde og gavn for alle befolkningsgrupper i mange år fremover.

Dagmar Warming, f. 1956 i Råhede v. Ribe. Student Ribe Katedralskole, 1975. Organist og kantor fra Vestjysk Musikkon-servatorium 1983. Cand.mag. Æstetik og Kultur, Aarhus Universitet, 2003. Leder af Museet for Religiøs Kunst, Lemvig 2003-2007. Direktør, Ribe Kunstmuseum siden 2007

P. C. Skovgaard. Møens Klint. 1852-53.

LOF

viden i bevægelse

Se vores mange kursus-, foredrag- og oplevelsestilbud på hjemmesiden

www.lof.dk/alssund eller www.lof.dk/esbjerg

Du er også velkommen til at ringe på tlf.nr. 73 42 10 10 og høre nærmere.

Sprogforeningens årsberetning 2011

ved formanden Frode Sørensen

Det har ikke været et helt almindeligt år. Sprogforeningens 130 års jubilæum har specielt i den første del af foreningsåret fyldt meget i bestyrelsens arbejde.

Vi var spændte:

et jubilæumsarrangement en søndag eftermiddag/aften

vi skulle konkurrere med søndags-tv og familiesamvær.

Hvor mange kunne vi regne med? Kunne vi fylde Billedsalen?

Billedsalen

Sagt ligeud: Det kom til at gå forrygende. Billedsalen var ikke stor nok. Kongesalen måtte tages i brug. 130 kom der til et 130 års jubilæum. Veloplagte foredragsholdere med Jørn Lund og Anette Hedensted i spidsen, suppleret med smukke sange og Lis Mikkelsens causeri over foreningens lange historie.

Når noget lykkes, er det dejligt at tage træt hjem, og det gjorde vi efter et forrygende jubilæum. Måske var vi også lidt glade over, at der nu går nogle år, før vi igen skal i jubilæumstøjet. Tak til alle, der bidrog ved deltagelse eller som sponsor.

Bestyrelsen

Som ny formand var jeg glad for at en enig

Frode Sørensen

bestyrelse syntes det var en god ide at tage en åben og fordomsfri drøftelse af, hvilke aktiviteter Sprogforeningen fremover skal give prioritet. Vi er langt fra færdige med den drøftelse. Det er en løbende proces, hvor vi på hvert bestyrelsesmøde tager os tid til at drøfte udviklingen af Sprogforeningen i respekt for vore vedtægter og vor historie.

Men selv om vi er 130 år, er vi levedygtige, fyldte med ideer og tanker, og vi ønsker at holde mange jubilæer i årene, som kommer. Vi har fokus på, at samarbejde med os beslægtede foreninger er en af vejene frem. Et samarbejde gavner alle. Vi bør ikke have indbyrdes konkurrence. Vi kan samle flere til arrangementer, vi kan lave ting af højere kvalitet, hvis vi samarbejder, og arbejdsbyrden kan deles af flere.

To arrangementer

I mange år har vi samarbejdet om Afstemningsfesten her på Folkehjem. Sammen med Grønseforeningen, Foreningen Norden og Historisk Samfund for Sønderjylland. Det skal fortsætte, og jeg vender tilbage, idet Sprogforeningen i 2012 har ansvaret for afviklingen af arrangementer.

Et andet konkret samarbejde har netop fundet sted. Vi har arrangeret to sprogkon-

ferencer i henholdsvis Flensborg og Sønderborg. Vore samarbejdspartnere var her Foreningen Norden, Det danske Centralbibliotek, Sønderborg Bibliotek, Nordisk Informationskontor og Grænseforeningen. Sammen satte vi fokus på de nordiske sprog. Vi havde igen fået fat i dansk sprogforsknings førstemand Jørn Lund. Arrangementerne fandt sted den 25. marts i Sønderborg og den 26. marts i Flensborg.

Igen var vi spændte. 120 i Sønderborg og mere end 100 i Flensborg viser, at hvis vi sørger for at kvaliteten er i orden, kommer folk.

Bogudgivelse

Sprogforeningen har stolte traditioner med hensyn til at udgive bøger med temaer, som vi mener lever op til vores målsætning. Vi gør det ikke hvert år, men vi gør det i år. Lis Mikkelsen vil senere præsentere sin bog "Bogens Højskole" om lægen Aage Lauesgaard, der i Toftlund opbyggede en enorm bogsamling på omkring 100.000 bind. Bogen udkommer i juni måned.

Kommende aktiviteter

I september vil vi invitere vore kontaktpersoner på en bustur til Sydslesvig. Vore folk syd for grænsen arbejder med programmet.

Vi yder støtte til en sprogkonference på SDU i Sønderborg. Her er Sprogforeningens tidligere formand Karen Margrethe Pedersen tovholder.

Jeg nævnte Afstemningsfesten 2012. I 2012 ville HP. Hanssen være fyldt 150 år. Derfor skal afstemningsfesten naturligvis stå i hans tegn. Vi havde håbet at få hans oldebarn pastor Jørgen Hanssen, Roager til at holde aftenens foredrag, men han er desværre forhindret. Jeg har dog forvarslet ham, at det kan tænkes, vi holder et yderligere arrangement her i Billedsalen om H.P. Hanssen og med Jørgen Hanssen som foredragsholder.

Vi bruger noget af formuen

Sprogforeningens dyreste aktivitet er bogga-ven til afgangsklasseeleverne i Sydslesvig.

Såfremt vi skulle budgettere med overskud de næste tre år, havde vi ikke råd til denne aktivitet. Derfor har bestyrelsen besluttet, at vi bruger i alt 75.000 kr. af formuen de følgende tre år og supplerer med 75.000 kr. af driften. Vi har derfor kunnet meddele Dansk Skoleforening, at de kan forvente en donation på 50.000 kr. årligt i 2012, 2013 og 2014 til udgiften til bøgerne.

Vi er glade for, at en mangeårig tradition kan fortsætte, og at vi dermed sikrer, at alle elever på deres sidste skoledag forlader skolen med et minde for dagen. Vi arbejder på at sikre mere omtale af aktiviteten i pressen og på skolerne.

Medlemmerne

Medlemssituationen var ved årsskiftet:

Nord 992

Syd 667

Det samlede medlemstal var 1659 mod 1660 året før.

Den aktuelle situation er i dag:

Nord 997

Syd 671

I alt 1668 – altså en lille fremgang.

Folkehjem

Sprogforeningen er repræsenteret i forskellige fonde, udvalg og foreninger. I Folkehjems bestyrelse er vi repræsenteret af Ove Nissen og undertegnede. Vi har et godt samarbejde med Folkehjems forpagter og Folkehjems bestyrelse, og vi er glade for vore lokaler her i huset, men jeg kan ikke lade være med at se fremad. Folkehjem er et stort kompleks, som hele tiden kræver midler til reparation, vedligeholdelse og måske også til udvikling.

Vi må alle være med til at gøre reklame for Folkehjem, for kun når der er rigtigt mange arrangementer og gerne med mange deltagere kan der drives en sund forretning.

Jeg vil ikke være sortseer, men konstaterer, at der ligger mange udfordringer for Folkehjems bestyrelse. I den anledning er jeg tilfreds med, at bestyrelsen for en sikkerheds skyld undersøger, om ikke den

kostbare billedsamling, som tilhører Den Selvejende Institution Folkehjem burde udskilles, så den altid vil være et samlet hele og ikke en integreret del af Folkehjems økonomi.

Til slut vil jeg sige tak til bestyrelsen og kontaktpersonerne for et godt samarbejde og hjælp til at komme godt fra start. I bestyrelsen mærker jeg en interesse og et engagement, som lover godt for Sprogforeningens fremtid.

Mødet i Billedsalen

Beretning fra syd (i uddrag) ved formand Lisbeth Buhl

Lisbeth Buhl

Så er det første arbejdsår gået, efter at foreningen har fået nye vedtægter og har udvidet antallet af bestyrelsesmedlemmer fra 3 til 5.

Arbejdet i Syd er af meget konkret karakter. Jeg kan nævne:

Sprogforeningens skoleskema. I år har Kaja Jill Schäfer, der er elev på Duborg skolen, illustreret skemaet. Hun har lavet skemaet ud fra mottoet: Vi leger og lærer på dansk.

Børnebibler. Vi har atter i år uddelt børnebibler til dåbsbørn i Sydslesvig

Vendespil
Skriveunderlag
Malebøger

Der har i årets løb været forskellige arrangementer.

Den 29. april 2010 arrangerede Sprogforeningen i samarbejde med SSF Sønderbrarup en fortælle- og sangaften med Jens Rosendal.

Den 18. november 2010 blev det til en fortælle/sangaften under temaet "Hit med højskolesangbogen."

Vi var medarrangører af Litteraturfest.nu i samarbejde med Foreningen Norden, Centralbiblioteket m.fl.

26. marts 2011: Sprogkonference i Flensborg.

Se i øvrigt vores hjemmeside www.sprogforeningen.dk

Vi har drøftet formålet med at have en Sprogforening.

Vores overordnede målsætning i syd er: at sætte fokus på det danske sprog at fremme den konkrete anvendelse af det danske sprog.

Det forekommer derfor naturligt for os, at vi prioriterer arrangementer, hvor deltagerne selv bliver sprogligt aktive. Her er sang- og fortælleaftener noget, der støtter vort formål.

Tre bestyrelsesmedlemmer deltager fast i "nords" bestyrelsesmøder. Her fungerer vi som ligeværdige partnere.

Vi er fantastisk glade for Sproghjørnet i Flensborg Avis. Vi får her en hel kontaktside til rådighed. Flensborg Avis bidrager med at opsætte siden og få den til at se godt ud. Der kom 4 Sproghjørner i 2010.

På vores generalforsamling aflagde Georg Buhl for første gang beretning om sit arbejde i Biblioteksstyrelsen. Hans beretning blev efterfulgt af en livlig debat.

Tak til fonde og kontaktpersoner. En særlig tak til Signe Andersen, der utrætteligt synliggør Sprogforeningen i Sydslesvig.

Sønderjydsk Skoleforening

Formandens beretning. Årsmødet d. 9. juni 2011

Af Peder Moltesen Ravn

Der er igen tid til årsmøde i Skoleforeningen med beretning om årets gang. Jeg vil derudover som sædvane supplere med et par emner, som har optaget formanden og bestyrelsen i det forgangne år.

Beretning

Året 2010-11 blev økonomisk et godt år for Sønderjydsk Skoleforening. Vi kommer ud med et resultat før uddelinger på 693.000 kr., hvilket er 150.000 kr. større end forrige år. Det pæne resultat skyldes et større udbytte fra Sørensens Legat, et højere renteaftast af vores kapital samt et fald i uddelinger til efterskole og højskoleelever.

Jeg nævnte i min beretning sidste år, at vi i bestyrelsen havde lavet tiltag for at skabe overskud i vores drift ved bl.a. at nedsætte elevtilskuddet til efterskoler med 100 kr. pr. ansøgning. Dette var begrundet i at afkast af vores egenkapital samt tildeling af større gaver har været påvirket af den faldende rente. På baggrund af det fremlagte resultat er der noget, der tyder på, at vi i bestyrelsen vil genoverveje en justering af elevtilskuddet sammen med en oplysningskampagne overfor efterskolerne i det sydjyske område. På baggrund af indkomne ansøgninger til næste skoleår, kan vi så tage stilling til om elevtilskuddet skal sættes op igen.

Skoleforeningen har sidste år uddelt i alt 493.000 kr. som fordeler sig med 435.000 kr. til efterskoleelever. Desuden er uddelt 46.000 kr. til højskoleelever. Ansøgninger om tilskud til efterskoleophold og højskoleophold har generelt været faldene de sidste par år, hvorfor vi som før nævnt har drøftet tiltag, der kan sikre flere ansøgninger.

I stipendier til 1. års studerende på videregående uddannelser er i alt uddelt 10.000 kr.

Fra Ella og Holger Andersens Legat er der

Peder Moltesen Ravn

ydet 2.000 kr. til kulturelle formål.

Årets resultat efter uddelte midler bliver herefter på 200.000 kr., hvilket bestyrelsen anser for værende meget tilfredsstillende.

Resultatet tillægges foreningens formue, der nu udgør 10.367.000 kr.

Foreningens medlemstal ligger meget stabilt. Der har i det forgangne år været en medlemstilgang på 305 nye livsvarige medlemmer. Pr. 1. april 2011 havde skoleforeningen 12.591 medlemmer. Heraf er de 12.437 livsvarige medlemmer og resten 154 er årligt betalende medlemmer. De årligt betalende medlemmer udgør af naturlige årsager efterhånden en mindre del af medlemsskaren. Disse er typisk ældre medlemmer, som via indsamling gennem de stedlige tillidsmænd trofast har støttet Skoleforening med et årligt bidrag gennem mange år.

Købmand af Nr. Hostrup Hans Jessen og hustru Kela Jessens studielegat har i det forgangne år uddelt 34.000 kr. til 17 ansøgere. Årets resultat blev et overskud på ca. 12.000 kr., som overføres til legatkapitalen. Legatets egenkapital udgør nu 1.474.000 kr.

Fra Den Sønderjyske Fonds Legat for skolehjælp til danske syd for grænsen er der samlet uddelt 22.000 kr., der fordeler sig

med støtte på 18.000 kr. til 9 studerende i Sydslesvig og 4.000 kr., der er tilgået Dansk Skoleforening for Sydslesvig til støtte for lejrskoler og unge sydslesvigeres ophold på efterskoler i Danmark.

Årets resultat blev et overskud på 6.000 kr..

I forbindelse med nedlæggelse af Hejls-Fonden er der tilgået Den Sønderjyske Fonds Legat 236.100 kr. i værdipapirer samt et kontant beløb på 28.075 kr. til supplerende af fondens egenkapital. Fondens egenkapital udgør herefter 1.128.000 kr.

En større egenkapital vil alt andet lige indebære, at fonden fremover vil kunne øge sine bidrag til skolehjælp til unge danske syd for grænsen.

Generelt vil jeg sige, at bestyrelsens opgave er at sikre størst mulige bidrag til efter- og højskoleophold for flest mulige unge i det sønderjyske område. Samtidig er det ligeledes bestyrelsens opgave at sikre en fornuftig konsolidering af de midler, som Skoleforeningen forvalter. Dette vil til enhver tid være bestyrelsens primære opgave.

Årets gang i Sønderjydsk Skoleforening

Der har i det forløbne år været afholdt vores ordinære udflytts- og studietur, som denne gang var tilrettelagt af Laura Skau Bjerregaard og Søren Wollesen. Vi aflagde bl.a. besøg på Sundeved Efterskole, hvor vi hørte om skolens historie og fremtidsvisioner. Vi fik vel alle en fornemmelse af en god og veldrevet skole, hvor unge mennesker befinder sig godt i et forpligtende fællesskab og i et godt læringsmiljø. Vi var herefter på byvandring i Aabenraa by og sluttede efter et besøg i grusgravene ved Nr. Hostrup på SI centret med middag og hyggelig samvær. En god og veltilrettelagt studietur med fin tilslutning.

Der har været afholdt de sædvanlige 4 bestyrelsesmøder i det forløbne år.

Det drejer sig om bestyrelsesmødet sidst i oktober, hvor hovedpunktet er pakning og distribution af Sønderjysk Almanak. Jeg vil omtale almanakken lidt senere i min beretning.

Mødet i januar er vores bevillingsmøde,

hvor der træffes beslutning om uddelinger til efterskoleelever og højskoleelever. Sekretæren har her gjort et grundigt forarbejde, som giver et godt overblik over ansøgerne, hvilket igen sikrer en smidig behandling af de mange ansøgninger.

Mødet i marts er ligeledes et bevillingsmøde fortrinsvis til højskoleelever. Desuden et temamøde, hvor vi i bestyrelsen efter ønske sætter aktuelle emner på dagsordenen. I år var temaet Skoleforeningens synlighed samt forslag om ekstra støtte til elever med et særligt behov.

Forslag om støtte til elever med et særligt behov var begrundet i konkrete eksempler, hvor et efterskoleophold ville være ønskeligt for et ungt menneske. Efter en god drøftelse blev konklusionen at Skoleforeningen fortsat skal støtte bredt med de midler, vi har til rådighed.

Mødet i maj er primært et regnskabsmøde, hvor vores revisor gennemgår regnskaberne. Jeg kan i den forbindelse oplyse, at Skoleforeningen har fået nyt revisions-selskab, idet vores tidligere samarbejdspartner Ernst & Young har afhændet en del af deres virksomhed, bl.a. kontoret i Tønder, til revisionsfirmaet Pricewaterhouse-Coopers. Vi er i Skoleforeningen glade for, at vores revisor Jan Wilhelmsen valgte at fortsætte i det nye firma. Der skal herfra lyde en tak til Jan for god rådgivning og for din altid seriøse tilgang til gennemgang af regnskaberne.

Sønderjysk Almanak

Almanakken er et godt aktiv for Skoleforeningen og bidrager igen i år positivt til regnskabet med 32.300 kr.. Et pænt overskud, hvorfor der skal lyde en stor tak for det frivillige arbejde, der udføres af almanakudvalget. I supplerer hinanden godt og skal have stor ros for det store arbejde, der ligger bag frembringelsen af vores flotte almanak.

Der er mulighed for at bestille Sønderjysk Almanak over nettet via skoleforeningens eller almanakkens hjemmeside. Jeg kan kun opfordre til at benytte sig af denne mulighed eller gerne, at tegne et fast abonnement.

19. årgang er ved at være klar til at gå i trykken. Bestil nu et par ekstra eksemplarer og brug dem til advents- og julegaver. Det vil give flere kendskab til og fornøjelse af dette udmærkede skrift.

Sørensens Legat

Vi har fra Købmand L. Sørensen og hustru's legat sidste år modtaget 325.000 kr. Der skal her ved årsmødet lyde en tak for dette pæne bidrag.

Sørensens Legat har oprindeligt haft 2 formål, nemlig:

At understøtte jordkampen i det nationalt blandede grænseområde via udlån til jordkøb for dansksindede landmænd.

At støtte Sønderjydsk Skoleforening med en del af det årlige afkast.

Bestyrelsen for Sørensens Legat, hvor skoleforeningen er repræsenteret med 2 medlemmer, har nu endelig besluttet at ophøre med udlån til jordkøb efter at denne aktivitet fra 2006 har været sat i bero.

På baggrund heraf er det besluttet, at legatets afkast fremover skal tilgå Sønderjydsk Skoleforening. Man har i øjeblikket en forespørgsel i Civilstyrelsen angående Sørensens Legats fremtidige tilknytning enten som fortsættende selvstændigt legat eller med en tættere tilknytning til Sønderjydsk Skoleforening. Vi afventer Civilstyrelsens svar på den fremsendte forespørgsel.

Sydslesvig

Da vi senere i aften skal høre om de udfordringer og muligheder, der tegner sig for det danske mindretal syd for grænsen fra en person, der om nogen kender til forholdene syd for grænsen, vil jeg alene omtale to forhold:

For det første er jeg af den opfattelse, at der mangler udveksling mellem unge syd og nord for grænsen. Jeg er med på, at der er en livskraftig dansk mindretalskultur i Sydslesvig og stor respekt for det, men hvis man ønsker at styrke dansk kultur syd for grænsen fremadrettet, mener jeg, at det er vigtigt, at båndene mellem Danmark og det danske mindretal styrkes. Dette kan efter min opfat-

telse alene ske ved at flere unge kommer på et efterskoleophold eller et højskoleophold i Danmark for derved at møde danske unge, der samtidig får lejlighed til at få indsigt i mindretallets forhold. Det er fint med høflighedsvisit og 14 dages ophold på efterskoler i Danmark, men jeg tror, at flere unge fra Sydslesvig ville have glæde af et længere varende ophold nord for grænsen. Jeg er klar over, at der er strukturelle og økonomiske forhold, som er en barriere, men det må man forholde sig til.

For det andet har det været trist at være vidne til den forskelsbehandling som delstatsregeringen i Slesvig-Holsten på skoleområdet udøver overfor det danske mindretal. Jeg er tilfreds med, at den danske regering har lagt pres på delstatsregeringen via kansler Merkel. Man bør fastholde delstatsregeringen på intentionerne i København-Bonn erklæringen fra 1955 om mindretalsbeskyttelse.

Dette ikke mindst set i lyset af mange års positiv udvikling i grænseregionen både på dansk og tysk side.

Ændrede vilkår for efterskoler og højskoler

I lyset af at efterskolerne og højskolerne også måtte yde deres bidrag til genopretningspakken, indebærer dette bl.a. at prisen på et skoleophold stiger på en række efterskoler. Når elevtilskuddet samtidig indtægtsreguleres indebærer dette, at mange forældre grundet økonomiske forhold genovervejer et efterskoleophold for deres unge mennesker. Der kan for det kommende skoleår registreres en mindre tilgang til efterskolerne, hvilket bekymrer.

Fra Sønderjydsk Skoleforening sendte vi i efteråret et brev til alle valgte folketingsmedlemmer i det sydjyske område samt til udvalgte politikere, hvor vi påpegede de uheldige konsekvenser af de udmeldte besparelser ikke mindst for udkantsområderne. Vi havde indtryk af, at man politisk ikke vægtede efterskolernes betydning i relation til at flere gennemfører en ungdomsuddannelse.

I lyset af dette er det dog glædeligt at regeringen og støttepartierne for nylig har vedtaget at afsætte 20 mill. Kr. til forsøg med en mentorordning for særligt udsatte unge mennesker. Midlerne skal medvirke til at

OOOO

LADELUND EFTERSKOLE
UDVIKLING • NÆRVÆR • ANSVAR

**ET EFTERSKOLEVALG,
DER FÅR DIG UD OVER
KANTEN**

KROP OG BEVÆGELSE
IDRÆT - RIDNING - FRILUFTSLIV

VÆRKSTEDER
TRÆ - METAL - MOTOR

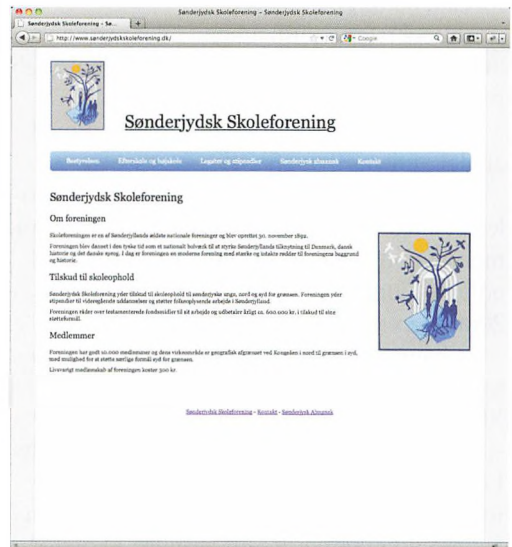
KREATIVITET
MEDIE - KUNST - MUSIK

BOGLIG SKOLE
9. KLASSE
PROJEKTORIENTERET LEI 0

FÆLLESSKAB
TURE - SANG
FORTÆLLING
GYMNASTIK
TEATERUGE

www.ladelundefterskole.dk

skabe mønsterbrud for unge med en socialt belastet baggrund. Regeringens beslutning er absolut en anerkendelse af efterskolerens indsats på dette område – en indsats som allerede har skabt flere succes historier. Det er min opfattelse, at efterskolerne kan være med til at løse målsætningen om, at flere unge gennemfører en ungdomsuddannelse. Det er bevist, at et efterskoleophold giver mindre frafald på de videregående uddannelser. Derfor er det glædeligt, at man fra politisk hold vil satse på, at efterskolerne kan bidrage

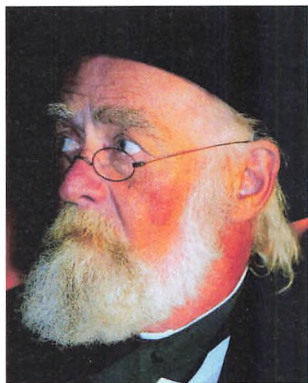
Hjemmesiden – www.sønderjyskalfmanak.dk

positivt til, at flere unge gennemfører et uddannelsesforløb – ikke for efterskolerne, men for de unge og for samfundets skyld.

Med disse ord vil jeg slutte min årsberetning. Jeg vil rette en tak til vores tillidsmænd for det arbejde I udfører i foreningens tjeneste både med kontakt til jeres lokale medlemskreds og for hjælp ved salg af Sønderjysk Almanak.

Derudover skal der lyde en tak til bestyrelsen for et godt samarbejde. Sidst men ikke mindst en stor tak til foreningens kasserer og foreningens sekretær for jeres indsats i det forløbne år.

MINDEORD

Hans Jørgen Henningsen

Tønder
 11. september 2010
 16. februar 1929

Hans Jørgen Henningsen er ikke mere. Han nåede at blive en legende i levende live. Han voksede op i Randers. Efter endt læreruddannelse kom han til Sydslesvig som lærer, og i over 40 år var han med til at opdrage og undervise det danske mindretals børn. Men det var ikke så meget lærergerningen, der gjorde ham til en kendt og skattet skikkelse i hele Sønderjylland, i både Nord- og Sydslesvig, men det var hans enorme engagement inden for musik og teaterliv.

Det er umuligt at nævne det alt sammen, men lad mig nævne hans medvirken ved Det lille Teater i Flensborg. Han spillede hovedrollen i adskillige stykker, og han var i mange år teaterets formand. I friluftsspillene i Bylderup havde han hvert år en af hovedrollerne. Også mange andre steder medvirkede han ved amatørteatre og egnsspil. Nævnes skal også, at han i alle kirkespilgruppens leveår var en af hovedkræfterne, og hvor jeg husker hans evne til at lære sidelange replikker udenad.

Hvad musikken angår, var han en fremragende pianist. Utallige er de steder, han har spillet til folkedans og medvirket på klaveret ved forskellige underholdningsprogrammer – gennem mange år med den fremragende spillemand Christian Jensen, Gallehus. Hvad folkedansemusikken angår, vil mange over det ganske land huske Hans Jørgen for hans spil ved det årlige nytårsfolkedansesestævne på Snoghøj.

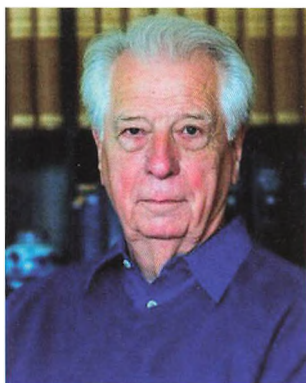
Han komponerede også mange melodier – ja, sågar en miniopera, og han skrev mange fremragende lejlighedssange. Han var i det hele taget meget flittig på det kulturelle område.

Da han lod sig pensionere, købte han hus i Aventoft, og virkede i adskillige år som organist for den danske menighed.

Da han blev ramt af sygdom, kom han på plejehjem i Flensborg, men hans ønske var at komme til Tønder, og efter lange og seje forhandlinger lykkedes det, så han kunne tilbringe sine sidste år på Richtens plejehjem.

Vi er mange – både nord og syd for grænsen – der vil bevare mindet om et engageret og legendarisk menneske.

Uffe Bjerre

Bent A. Koch

Odense

10. oktober 2010

16. september 1928

Det er normalt ikke nogen udpræget god ide at karakterisere et menneske ved hjælp af ét enkelt ord. Vi er jo netop sammensat af mange forskellige elementer.

Når tale er om Bent A. Koch vover jeg alligevel forsøget: Engagement!

Stedet er ikke her til opregning af alle de områder af samfundet, hvor Bent A. Koch satte sit præg. Jeg henviser til den lange række af nekrologer. Men ud af dem alle lyser hans stærke engagement.

Når han var i telefonen – helst et par gange om ugen – satte man sig til rette i stolen. Man vidste, at nu bød den næste halve times tid på samtale om en eller flere af de mange ting, som optog os begge. Hans indspark lå milevidt fra de overfladiske eller smarte bemærkninger. Man kunne heller ikke selv klare tingene gennem korte og ligegyldige svar. Det var samtale i ordets bedste forstand.

Vi havde meget at tale om: De folkekirkelige problemstillinger i alle afskygninger, dansk politik på godt og mindre godt, forholdene i det dansk-tyske grænseland, pressens håndtering af stort og småt og meget andet. Dertil alt det private fra glæde til medfølelse, fra undren til forståelse! Jeg vil ikke afvise, at der ind imellem måske nok var aktører i vort samfund, der kunne være godt tilfredse med, at de ikke overværede vore samtaler!

Tankevirksomheden blev ved til det sidste.

Selv da han alvorligt svækket lå på sygehuset i Odense og tænkte over livets tilskikkelser både ”dengang” og lige nu, pønsede han på den næste kronik og de næste kontakter, han skulle have, for at få igangsat det ene og det andet. Får dage før hans død, hvor telefonsamtalerne ganske vist var blevet kortere, udkastede han konturerne af nye initiativer.

Han fyldte meget. Både i samfundslivet og derhjemme hos Marianne. Og det behøver måske ikke i alle sammenhænge uden videre at være en ros. Når man ”fylder”, ligger risikoen lige om hjørnet for også at dominere og kvæle debat og modsigelse. Sådan var det ikke med Bent. Han kunne som den ægte journalist lytte til argumenter og han kunne – bevares, af og til nødtvungen - ændre opfattelse af det ene eller det andet.

Han var 82 da han døde. Og selv om behovet for hvile og afslapning måske nok var blevet større med årene, havde man under ingen omstændigheder med en gammel mand at gøre. Levende, morsom, engageret!

Og så var han dansk ind til marv og ben. Han elskede Danmark og alt det danske. Ja, kunne ikke undvære det. Men – og det er vigtigt – det var den åbne danskhed, der var hans. Klar tilhænger af det europæiske samarbejde, åben for alle de globale strømninger og fanatisk modstander af den selvglade og isolerende danskhed, der her og der hærger vort samfund.

Just her ligger en del af baggrunden for hans stærke engagement i forholdene for det

danske mindretal i Sydslesvig. Et engagement, der blandt andet førte til formandsposten i Grænseforeningen. Han hævdede med bestemthed, at vi på denne side af grænsen passende kunne tage ved lære af de danske i Sydslesvig, der jo netop står vagt om det danske samtidig med at de er borgere i det tyske samfund. Man kan godt være ret dansker uden at isolere sig fra den omgivende verden.

Eller som han sagde i sin erindringsbog "Min tid": "Som jeg er betænkelig ved alt for firkantet at fastslå, hvad det vil sige at være kristen, er jeg også forsigtig med kategorisk at fastslå, hvad det vil sige at være dansk".

Et engageret menneske. Et privilegium at have kendt ham!

Tidl. minister Torben Rechendorff

Bodil Elisabeth Rindom

Tinglev

2. november 2010

31. januar 1929

I sine velmagtsdage, før sygdommen satte ind efter en hjerteroperation, var Bodil Rindom et livstykke, der overkom det utrolige. Et hjertestop, der varede for længe, forandrede Bodil psykisk, så hun fra at være sprudlende blev passiv. Så den Bodil, jeg skriver mindeord om, er sådan som hun var i sine aktive år.

Udover at være bondekone på en stor gård, engagerede hun sig i mangt og meget, hvad der havde med sang og teater at gøre. I mange år stod hun i spidsen for Sønderjysk Forsøgsscene, og var en sikker gæst ved de forskellige amatørteaters premierer. Hun havde gennem en del år en af hovedrollerne i friluftsforestillingerne i Bylderup. Hun lagde stemme til solosangene, som den kendte spillemand, lærer Christian Jensen, Gallehus lavede.

Et helt kapitel for sig er Sønderjysk Forsøgsscenes kirkespilgruppe, som i næsten

40 år spillede liturgiske spil i mange af landets kirker, samt i Norge, Island og Finland. Her var Bodil den naturlige leder, der tog mod bestillinger og tilrettelagde ture og spillede en af de store roller.

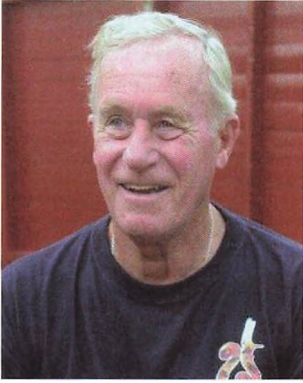
Af hendes amatørteaterroller kunne mange fremhæves. Jeg skal nøjes med at nævne hedes rolle som Lisbeth i "En søndag på Amager", som blev opført i 1964 og 1965 – i øvrigt med Hans Jørgen Henningsen som Jokum.

Sammen med Anton skabte hun et godt hjem i Tinglev, hvor mange havde glæde af at komme og altid blev gæstfrit modtaget.

Kulturlivet i Sønderjylland ville være fattigere, hvis ikke fyrtårne som Bodil Rindom var med til at lyse op.

Vi vil i taknemlighed for alt det hun gav os mindes hendes virke til glæde og gavn for vor landsdel.

Uffe Bjerre

Orla Tangbæk

Tønder

15. januar 2011

13. december 1934

En af Tønders engagerede borgere og embedsmænd, politiinspektør Orla Tangbæk, døde efter flere års tiltagende og svær sygdom, 76 år.

En markant og respekteret skikkelse, som på mange områder kom til at præge livet på politigården i Tønder, men også for byen og landsdelen udførte han et stort virke.

Orla Tangbæk kom til grænsebyen sidst i 70'erne sammen med sin hustru, Inge Lise og sønnerne, Jesper og Jens Christian, så Tønder fik fire nye borgere, præget af initiativ og virkelyst. Politimanden engagerede sig fra staren i det frivillige arbejde som medlem af blandt andet Tønderhallernes bestyrelse.

Hans humør og kontante væremåde kom også til at præge Tønderfestivalen, hvor han hurtigt kom ind i arbejdet og blev formand i 1986. Gennem 17 år var han med til at udvikle og styre det store arrangement. Han tog efter formandstiden en tøm i hovedsponsorgruppen frem til 2009, da familien var flyttet til Middelfart. Deres dejlige sommerhus ved Lillebælt var en plet, som den travle politimand satte pris på.

Orla Tangbæk var i flere perioder formand for Tønder Menighedsråd, ligesom han har været formand for Venstre i Tønder. Han var i to perioder medlem af Sønderjyllands Amtsråd med sæde i blandt andet sundheds- og kulturudvalget, hvor han også en periode var formand. Det var hårde år med de store sygehusomstillinger og mange andre opgaver, der krævede mod og en stor arbejdsindsats. Orla Tangbæk havde det bedst, når saglighed og forståelse kunne gå hånd i hånd, men det var ofte svært at skabe den

nødvendige ligeværdighed mellem øst og vest.

Han var en retlinet og energisk mand, der foruden sit daglige virke altid var parat til at tage fat håndværksmæssigt, når der var brug for en fysisk indsats i de mange tillidshverv. Derfor var formanden i forbindelse med etableringen af Haggens Musik Pub - festivalens administration og helårlige spillested - en effektiv håndværker.

Vennerne kunne altid regne med familien Tangbæk, når det brændte på, ligesom de skabte et åbent og hyggeligt hjem, hvor der var plads til begge generationernes udfoldelser. Børnene og i de senere år de seks børnebørn var Orla Tangbæks store glæde – han elskede rollen som bedstefar!

Hans fritidsinteresser ved siden af bestyrelsesarbejdet og mange enkeltopgaver var jagt og golf. Han var til sin død medlem af konsortiet "SolvigJægerne", og han nød at færdes i naturen.

Den markante nordjyde var fra Løkken, uddannet gartner og kom til forsvaret, blev oversergent ved Kronens Artilleriregiment og ansat ved politiet sidst i 50'erne. Han blev gift med sin trofaste livsledsagerske, Inge Lise fra Sandved på Sjælland, og de kom i kraft af hans arbejde til Bornholm og senere Middelfart. Begge steder fik de skabt livsvarige ven- og fællesskaber, ligesom han havde god kontakt med kammerater fra militærtiden.

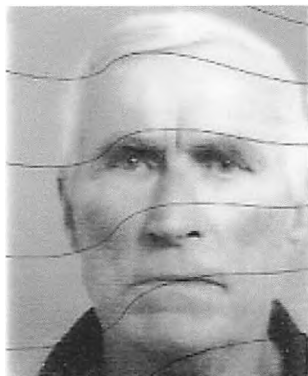
I 1977 gik turen til Tønder, hvor Orla Tangbæk blev politikommissær og senere politiinspektør, leder af ordenspolitiet, hvor han med sin loyale og kontante væremåde var en afholdt

og værdsat leder. Han elskede årene i Tønder og lagde ikke skjul på, at han nød at ”vende hjem”, når det var aktuelt, ofte i forbindelse med sine tidligere gøremål og besøg hos venner.

Han efterlader Inge Lise og sønnerne Jesper

og Jens Christian. Jesper bor og er direktør ved skolevæsenet i Roskilde, Jens Christian er direktør i Jydske Bank og bor i Århus. De har begge tre børn.

Stig Eeg Sylvest

Johannes Simonsen

Mjang

22. januar 2011

8. august 1925

Johannes Simonsen – bedre kendt som Johs – sov stille ind den 22. januar efter længere tids sygdom.

Johs blev født den 8. august 1925 i landsbyen Mandstrup nord for Aggersundbroen i Han Herred. Han var den yngste af en søskendeflok på fire og kom tidligt ud at tjene.

Således sparede han selv op til ungdomsskoleophold og senere til ophold på Gerlev Idrætshøjskole. Her arbejdede han for modstandsbewægelsen og flygtede til Sverige og senere til Island. Han arbejdede der i forskellige landbrug, skovbrug og blandt andet som minearbejder i Kiruna.

Efter krigen tog han på Ladelund Landbrugsskole og siden aftjente han sin militærtjeneste. Han deltog i de Olympiske Lege i London i 1948 og rejste derefter med skib fra Le Havre i Frankrig til Quebec. Han var lige ved at etablere sit eget landbrug i Canada, men vendte i stedet hjem og tog på Askov Højskole, hvor han mødte Marie Speggers. Parret blev gift i 1954 og flyttede ind på Maries fødegård i Mjang. Her drev Johs et mønsterlandbrug med malkekøer frem til 1980.

Han opbyggede en studiekreds for landmænd og en kvindeklub for hustruerne. Man holdt mø-

der en gang om måneden med et aktuelt emne, hvor mødelederne selv skulle stå for mødet med foredragsholdere og andet.

Tilsvarende etablerede han en læsekreds, hvor man om vinteren læste nye og højkvalitative bøger og diskuterede dem bagefter. Johs elskede at arbejde, om det var i landbruget, skoven eller andet. Han hjalp også mange andre mennesker med arbejde eller ideer til bygninger og andet.

Johs var meget åben og udadvendt og nåede også at rejse meget og besøgte alle verdensdele. Den sidste store rejse gik til Australien som 80-årig. Her besøgte han landbrug på næsten Danmarks størrelse.

Johs var et godt kristent menneske og en trofast kirkegænger hver søndag i Hørup kirke. Han deltog i mange år i forskellige studiekredse i Hørup præstegård. Han arbejdede også meget gerne for Sydslesvig og havde i mange år sydslesvigske ferieboer i sommerferien og han havde en kontakthytte i Sydslesvig.

Han levede livet fuldt ud og vi vil savne hans naturlige lederskab og hans altid ihærdige måde at være på. Også hans humor og gå-på-mod.

Æret være hans minde.

*Jes Speggers Simonsen
Mjang*

Folmer Christiansen

*Højer
3. februar 2011
2. juli 1913*

Der tales meget om danske værdier i disse år. Skulle man tænke på et menneske, der på fornem vis har inkarneret disse, er det Folmer Christiansen.

Åbenhed, frisind, tolerance, flid, pligttro-skab, generøsitet, retsindighed, humor, med-menneskelighed, en selvfølkelig forbundet-hed med og viden om dansk natur, kultur, historie, dansk kristendom – alt dette lå dybt i ham. Selv ville han være vejet tilbage for brugen af sådanne store ord om sig selv, dertil var han et for privat og for ydmygt (på egne vegne) menneske. Det var jo ikke om ham, det skulle handle; nej det var det andet menneske, det var sagen, det var det, der skulle gøres, det drejede sig om for ham.

Folmer Christiansens liv og virke er i allerhøjeste grad forbundet med Højer og Sønderjylland, men sønderjyde var han ikke. Han fastholdt livet igennem, at han var en "Nørresundbydreng" -selvom han havde sine tidligste år i Solbjerg sogn nær Viby J. Derfor hørte sangen "Blæsten går frisk over Limfjordens vande" altid med til hans "Højskolesangbogsrepertoire". Hans forældre var Christine og Jens Christiansen hhv. syerske og træskomager.

Efter skolegang og præliminæreksamen tog han lærereksamen fra Silkeborg semina-rium. Undervejs i studiet mødte han Bodil, der senere skulle blive hans kone. Hun var gårdmandsdatter fra Ubby på Sjælland og var gennem sin opvækst præget af det grundtvigske – noget der i høj grad blev

videreført i deres liv sammen. De var begge livet igennem stærkt involveret i det folke-lige og kirkelige arbejde på mange fronter, samtidig med at de skabte et hjem, der både var den bedste ramme for deres fire børns opvækst og gav plads til en stor familie- og vennekreds. Det er sigende, at Grundtvigs sang "Et jævnt og muntert virksomt liv på jord" med linierne "med øjet som det skab-tes himmelvendt, lysvågent for alt stort og skønt heneden" var fast indslag ved sam-menkomster og fester.

Folmer Christiansen begyndte som lærer i Nørresundby, men ville prøve at arbejde et andet sted. Han valgte – formodentlig på grund af sin interesse for det nationale og folkelige arbejde – Sønderjylland. I 1936 begyndte han som lærer i Jyndevad og fik 3 år senere ansættelse i Højer.

"Højer blev min skæbne" kunne han ind imellem sige, og man må sige, at det så sandelig blev et betydningsfuldt og givende skæbnefællesskab mellem ham og byen. Det er vanskeligt at overvurdere den betydning det fik. I årene siden 1939 er der næppe sket noget af positiv betydning for byen og egnen, uden Folmer Christiansen på en eller anden måde har været involveret i det.

Listen over de tillidshverv, han kom til at bestride, er lang – her skal blot nævnes nogle af ting, han blev involveret i: Medlem af Højer byråd i flere perioder, formand for Højer Ungdoms- og Idrætsforening, idrætsleder, i bestyrelsen for Højer Ung-

domsskole, formand for Højer Sparekasses bestyrelse, i bestyrelsen for Tønder Amts Idrætsforening.

Det var med god grund, at Folmer Christiansen fik mange tillidshverv, for havde han sagt ja til en opgave, kunne man være vis på, at denne ville blive løst forbilledligt – grundigt, velovervejet, samvittighedsfuldt – ingen løse ender!

Men – som det er blevet sagt - ” hans vigtigste og væsentligste opgave var altid skolen, først som lærer, senere som mangeårig skoleinspektør. ”De, der har oplevet ham som lærer, omtaler ham med stor veneration og respekt. Han forstod at formidle og havde samtidig blik for den enkelte elevs ve og vel. For mange årgange af elever står han som indbegrebet af den gode lærer. Under hans 30-årige tid som leder af skolen i Højer var denne fra alle sider omgivet af stor respekt – elever og forældre værdsatte en kompetent og menneskelig ledelse, de bevilgende myndigheder satte pris på orden og gennemskuelig, de ansatte på frihed, rummelighed og åbenhed for nytænkning.

Efter sin pensionering var Folmer Christiansen stadig aktiv i arbejdet for sin by og sin egen. Han var – bag kulisserne – en drivende kraft i oprettelsen af Håndarbejdsseminariet. Han skabte og var den første leder af Lokalhistorisk Arkiv, skrev flere lokalhistoriske bøger, holdt foredrag, tog initiativ til oprettelse af amatørscenen ”Teatergaleasen” (var aktiv på scenen, som instruktør, skuespilforfatter og med det praktiske), var politisk engageret og blandede sig i debatten bl.a. med læserbreve, var mangeårigt og højt værdsat medlem af Højerkoret, og der

var ikke mange søndage, hvor han ikke sad på sin plads i Højer kirke til gudstjenesten.

Dertil kommer, at han på det personlige plan havde en bred og meget værdsat kontakt med mange mennesker i lokalområdet og videre ud.

Folmer Christiansen blev med god grund en uomgængelig institution i byen og på egen, og det var således en selvfølge, at han som den første for nogle år siden blev valgt til ”Årets Høvring” – omend det måske havde været mere betegnende at vælge ham til ”Årenes Høvring”!

En ting skal fremdrages til slut: Folmer Christiansen var ubetinget dansk og arbejdede livet igennem for fremme af det danske. For ham hørte til det danske som noget helt grundlæggende åbenhed og respekt for den anden og de andre. Derfor arbejdede han også livet igennem for et godt og respektfuldt forhold til sine tysksindede medborgere. Det kommer til udtryk i et vers, som han forfattede som et supplement til hjemstavnsangen ”For en fremmed barskt og fattigt” (han syntes, det var en god sang, men fandt, at der manglede et vers om Højer):

Fjernt i vest bag grønne diger
lever, virker, trives Højer.

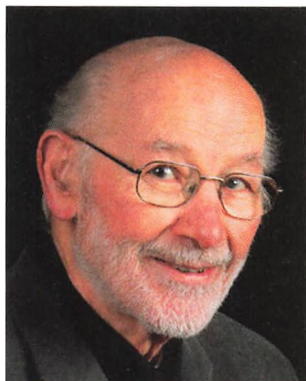
Dansk og tysk i enig stræben
fælles skæbne sammenføjer.

For mig personligt har det været et privilegium at få lov til kende og være sammen med en så rig og givende personlighed som Folmer Christiansen.

Æret være hans minde!

Steen Tygesen

Svend Kristiansen

Højer

3. marts 2011

10. nov. 1933

Den 3. marts 2011 døde formanden for Tønder Amts Grænseforening Svend Kristiansen, Østerby, Højer. 77 år gammel.

Svend Kristiansen var født og opvokset på hans forældres gård i Rinkenæs ved Flensborg Fjord. Forældrene var med i kredsen om Rønshoved Højskole, Svend har ofte nævnt, at hjemmet og Rønshoved Højskole kom til at præge hans senere liv.

Efter læreruddannelse i Ollerup, var han og familien nogle år i Nordjylland, på Fyn og Sjælland inden, familien igen kom til Sønderjylland, hvor han fik sin manddomsgerning. Først i årene 1961-1976 som ungdomskonsulent i Syd Tønder Amt i Sydslesvig med bopæl i "Kirkevang" i Ladelund. Her fik han lov til at udfolde sine evner som den ungdomsleder, han var. Senere blev han halinspektør ved Tønder Hallerne, hvor mange unge lærte ham at kende som en dygtig og myndig leder, der stod respekt om.

Familien bosatte sig i Højer. Svend kom med i et vidtforgrent foreningsarbejde, lokalt- og på landsplan, der spændte fra Naturfredningsforening, Sønderjysk Idrætsforening, Halinspektørforening til Grænseforening og meget af det, der havde med foreningslivet i Sønderjylland at gøre, det omfattede både det folkelige og det landskabsmæssige. Det, Svend kom til at arbejde med gik han stærkt op i. Når jeg

mødte Svend, fik vi altid en god snak om, det foreningsarbejde, han var med i og om hvordan, han syntes, tingene skulle ordnes. Det var ikke altid, han var enig med dem på "bjerget". Det kom ofte frem ved bestyrelsesmøder og generalforsamlinger.

Svends tid som ungdomskonsulent i Sydslesvig bevirkede, at det samarbejde Tønder Amts Grænseforening havde med Sydslesvigsk Forening i Sydtønder Amt, blev stærkt udvidet i Svends formandstid.

Han var perfektionist, når det gjaldt foreningsvedtægter og love. Mange foreninger nød godt af hans hjælp på dette område. Man gik aldrig forgæves til Svend, hvis man ønskede oplysninger eller hjælp til noget, der havde med det folkelige foreningsliv at gøre.

Der tales i dag meget om, at det grænseoverskridende samarbejde bør udvides.

Det Svend opnåede på det område er et eksempel til efterfølgelse.

Bogen: "Det grænseløse Landskab" som han var initiativtager til at få skrevet, er et resultat fra et af de mange projekter, han var med i.

Svends bisættelse fra Daler Kirke blev overværet af mange mennesker, et synligt bevis på hans personlige og foreningsrelaterede netværk.

Hardy Knudsen

Ole Bjørn Petersen

Haderslev

11. marts 2011

14. november 1946

Jeg var sammen med Ole Bjørn til Jyske-Vestkystens prisuddeling 14. januar 2011, men han blev lige derefter meget syg af leukæmi.

Dermed mistede Grænselandsudstillingen og Sønderjylland en meget engageret billedkunstner og kunstnerne i Grænselandsudstillingen mistede en god kunstnerkammerat og et fint menneske.

Ole Bjørn Petersen var en autodidakt kunstner. Han debuterede på de censurede udstillinger, Charlottenborgs Forårsudstilling og Kunstnernes Efterårsudstilling i København, som dengang var det vigtigste adgangskort til en kunstnerisk karriere. Erfarne kunstnere gav ham deres kunstfaglige blåstempel.

Med sit initiativrige væsen var Ole Bjørn Petersen med til at starte grafikersammenlutningen, Trolldrosen. Da gruppen skulle navngives, var der tale om, at den skulle hedde "Mælkebøtten", men Ole Bjørn Petersen vandt heldigvis navnekonkurrencen i København med sit forslag, inspireret af et smukt sønderjysk ord for mælkebøtte: troldblomme / troldblomst. Sammenlutningen kom til at hedde Trolldrosen. På den måde blev der skabt en forbindelse mellem Ole Bjørns udstillingsliv i København dengang og hans liv som menneske og kunstner i Sønderjylland.

I Sønderjylland var det den dansk-tyske kunstnersammenslutning, Grænselandsudstillingen, der blev den vigtigste ramme om

Ole Bjørn Petersens liv som billedkunstner. Ole Bjørn Petersen blev optaget i sammenlutningen o. 1977 og blev senere formand gennem 10 år op til 2008.

Som kunstner var Ole Bjørn Petersen åben, nysgerrig, eksperimenterende, altid på vej. Han berigede mange mennesker med sine billeder, som han for det meste havde nemt ved at sælge. Han udstillede mange steder og opnåede mange former for kunstfaglig anerkendelse. Han solgte til f.eks. Ny Carlsbergfondet og Statens Kunstfond, blev optaget i Kunstnersamfundet (Akademiets valgforsamling) og blev præmieret af Kunstnersamfundets Jury.

Som medlem af bestyrelsen og som formand for Grænselandsudstillingen brugte Ole Bjørn sin medmenneskelige forståelse, sit gode overblik og sin praktiske intelligens. Det var ganske enkelt rart at være i hans selskab. Han havde humor og et lunt grin med sig i formandsarbejdet, hvilket til tider kunne være en god ballast, når der var spidsbelastninger som f. eks. ved udstillingsopsætninger. Han formåede at markere sig, når han syntes, det var nødvendigt at skære igennem, når meningsudvekslinger i gruppen standsede arbejdet med at komme frem til en løsning.

Ole Bjørn var ikke typen, der brugte lineal, når der skulle sættes billeder op, men en stols højde, en hammers bredde og et godt øjemål. Og det var særdeles brugbart.

Han var et nysgerrigt og belæst menneske,

som det var dejligt at snakke kunst med ved møderne og under udstillingsopsætningerne. Han sørgede for at se en masse kunst, hvor han bevægede sig på rejser i indland og udland og han var dybt og ægte interesseret i alt, hvad der rørte sig på den professionelle kunstscene. Det nye, det skæve, det forunderlige – også når det var ældre kunstnere, der førte det til torvs.

Han mistede sin første kone, Kirsten, i 1996, da hun døde af kræft, og få år efter sin datter af samme sygdom. Men han var heldig at møde Ellen, der havde mistet sin mand af den samme sygdom og som med

sine to døtre blev en ny, ekstra familie for ham. Ole Bjørn fik desuden den glæde, at kunne dele passionen for kunst med sin søn, billedkunstneren Rasmus Bjørn. Rasmus blev for få år siden medlem af Grænselandsudstillingen, og er nu med til at pege fremad for udstillingen sammen med sin generation.

I Grænselandsudstillingen er der ingen tvivl om, at vi kommer til at savne Ole Bjørn Petersen. Vi har meget at takke ham for. Vi har også en hel del at leve videre på, som kommer fra ham.

Bente Sonne

Formand for Grænselandsudstillingen

W.L. Christiansen

*Flensborg
31. marts 2011
28. oktober 1920*

Ved W.L. Christiansens død i torsdags blev vi mindet om, hvor dejligt det er for alle parter at kunne takke et menneske for dets indsats, mens tid er.

Det huskes der ikke altid på, også fordi lejlighed ikke altid bydes.

Det politiske Sydslesvig fik denne lejlighed, og benyttede sig af den.

Så sent som ved udgivelsen af jubilæumsbogen om SSW fik WL, som alle kaldte ham, den fortjente hæder.

Og også markeringen af 60 års dagen for forbundsrepublikkens forfatning i Bonn for et par år siden var han inviteret med til - som daværende forbundsdaysmedlem Hermann Clausens sekretær.

Aktiv havde WL været i mange politiske

sammenhænge.

Historisk uforglemmelig blev han og hans rolle som medstifter af SPD-afvigeren SPF, det uafhængige socialdemokratiske parti i Flensborg 1946-54, da flensborgske socialdemokrater ikke ville bøje sig for moderpartiets nationalpolitisk-tyske holdninger og dannede et eget parti.

Ved kommunalvalget i 1946 fik SPF, der dannede fællesliste med Sydslesvigsk Forening, dengang det danske mindretals kulturelle og politiske paraplyorganisation, 33 af 39 mandater i Flensborg byråd, mens SPD kun fik 2.

Efter SPF's fusion med SPD i 1954 - det danske socialdemokrati havde alle årene behandlet SPF stedmoderligt - fortsatte

medlemmerne enten i SPD eller skiftede til SSW, der var blevet startet i 1948.

I SSW fik WL sit politiske ståsted, også som mindretalsmand. Han blev partiets første landssekretær, og han blev byrådsmedlem i Flensborg, siden også kommunerådsmedlem i Vyk og kredsmedlem i Sydtønder, og hjemvendt til Flensborg SSW-byrådsmedlem igen; en årrække endda magistratsmedlem.

Også ungdommens trivsel og sporten havde hans interesse, så han engagerede sig i Dansk gymnastikforening Flensborg, hvor han blev æresformand for en række år siden.

WL var en personlighed, der ikke blot makkede ret. Hjemkommet hårdt såret fra krig og fangenskab med en jernvilje til at ville overleve i alle sammenhænge, satte WL sig grundigt ind i de ting, han beskæftigede sig med, og forfægtede sine synspunkter modigt og kritisk uden hensyntagen til gruppepres og mainstream. Han var opslugt af ideen om frihed og velfærd for alle, og

det kæmpede han for politisk.

WL kom uundgåeligt til at træde folk over tærne, og det var ikke alle, der tilgav ham.

Som ejendomsmægler var han økonomisk uafhængig - på godt og ondt.

WLs forfatterskab omfatter hans politiske biografi fra 1990, en bog om SPF fra 1993, om det vanskelige overborgmester-valg 1972 i Flensborg fra 1999 samt små bøger om Flensborg-dialekten petuh fra 2003, 2004 og 2008.

I SSF var WL blot medlem, men et medlem, SSF satte pris på.

Gennem sit politiske engagement gavne de WL også det danske mindretal i almindelighed og SSF i særdeleshed - og det vil vi i SSF huske ham for.

En markant sydslesviger har afsluttet sit betydningsfulde virke i og for det danske mindretal.

Æret være W.L. Christiansens minde.
Dieter Paul Küssner og Jens A. Christiansen

Marie Meyer

*Skovlund
21. maj 2011
17. december 1926*

Den 21. maj 2011 måtte Karl Otto tage afsked med sin elskede ægtefælle og bedsteven, børnene med deres omsorgsfulde og vidtfavnende mor, børnebørnene og oldebørnene med en kærlig og medlevende bedste- og oldemor.

En stor lokal medlemsskare i SSF og SSW i Skovlund, Valsbøl, Nr. Haksted,

Meden og Hørup har også mistet, ligesom medlemmerne i Brædstrup og Tørring-Uldum Grænseforening må tage afsked med et menneske, hvis venskab de aldrig behøvede at tvivle på.

Her på egnen, hvor Marie fik hele sit voksenliv fra næste nygift og småbørns-mor over de modne år med kontakt til utallige

mennesker, hvis kendskab og bundethed til mindretallet gik gennem Meyer-familien og hjemmet på Buchauweg, til alderdommen med dens blanding af glæde over at se slægten vokse og tristheden over at måtte acceptere skavanker og skrøbelighed, fik Marie en kreds af gode og fortrolige venner og medstridere – et ofte brugt begreb i det hjem. De har også mistet.

Vi, der er kommet til senere, har haft glæden af at kunne glide ind i et sydslesvigsk dansk fællesskab og foreningsliv, som Marie Meyer på afgørende områder har været med til at forme og udvikle.

Da ”SSF i Nørre Haksted Sogn” (i dag ”SSF for Skovlund-Valsbøl”) holdt generalforsamling i 1983 blev Marie formand. De seks år (1983-1987 og 1993-95) skulle vise sig at blive af stor betydning for udviklingen og moderniseringen af vores distriktsarbejde.

Netop i de år omsattes blandt andet tanker om at få et forsamlingshus i Skovlund. Det havde man ønsket sig længe, og ved tidernes gunst kunne planerne nu virkeliggøres.

Marie var en af de utrættelige i arbejdet med at skaffe penge til sådan et hus. Det var derfor med stolthed og glæde hun i 1987 kunne byde velkommen til indvielsen af det forsamlingshus, som fra dag ét har dannet rammen om alle mulige former for lokalt mindretalsliv.

Sideløbende med den synliggørelse, som Forsamlingshuset var udtryk for blev udgivelsen af et lille foreningsblad sat i værk. Her kom Maries ubestridte kreative evner

til fuld udfoldelse. I dag kan vi se at det frø, der dengang blev lagt, er blevet til en stor og flerfarvet blomst.

Beslutningen om, at SSF og SSW ikke mere skulle have identiske bestyrelser fandt også sted i Maries formandstid. Ordningen skulle give optimale arbejdsbetingelser for såvel det politiske som det kulturelle arbejde på lokalt plan. Og sådan er det også blevet.

I bestyrelserne vidste vi, at vi kunne regne 100 % med Marie i det lokale arbejde. Krævede situationen imidlertid noget særligt af Karl Otto ville prioriteterne falde ud til fordel for ham. Det vidste vi også. Og sådan blev det i den turbulente tid i 1987, da arbejdet i landdagen i Kiel og følgerne heraf for familien udviklede sig ad absurdum, og Marie opgav en del af arbejdet på lokalt plan. Det var kendetegnende for Maries arbejde, at ”hvor hun satte kræfterne ind, prægede hun”. I 1990 blev hun hædret for sin indsats med SSF’s sølvnål.

Efter år præget af bestyrelsesarbejde, som var overtaget af næste generation, nød Marie at være menigt medlem i foreningerne. Sammen med Karl Otto deltog hun i alle de tilbud, hun kunne overkomme. Slog tiden og kræfterne ikke til, var det altid et mundtligt afbud.

En sådan trofasthed overfor et valgt fællesskab afkræver respekt og beundring.

Vi, der har delt hverdage og festdage, og vi, der fik del i arven, vil i taknemmelighed holde mindet om Marie Meyer i ære.

Kirsten la Cour

Kresten Philipsen, R.p.p.

Lundtoftbjerg

13. juli 2011

29. juni 1945

Tidligere amtsborgmester Kresten Philipsen, Lundtoftbjerg, døde 13. juli 2011 efter kort tids alvorlig sygdom. Hermed mistede Sønderjylland en af sine mest markante politiske profiler og den politiker, der mere end nogen anden markerede Sønderjylland som en selvstændig region i Danmark. På nationalt plan spillede han en vigtig rolle som medlem af Amtrådsforeningens bestyrelse 1986-2002, først som formand for foreningens lønudvalg 1990-94 og senere som foreningens formand i perioden 1994-2001.

Som sekretariatschef og senere amtsdirektør arbejdede jeg tæt sammen med Kresten Philipsen, fra han blev indvalgt i Sønderjyllands amtsråd i 1978, til han stoppede som amtsborgmester i 2000. Vore personlige relationer udviklede sig til noget så sjældent som et venskab, der varede ved til det sidste. Det er på denne baggrund disse mindeord er skrevet. Jeg benævner ham ved hans fornavn, for sådan var han kendt i offentligheden.

Kresten var først og fremmest kendetegnet ved format, lune og menneskelighed.

Det mest udprægede karaktertræk hos Kresten var hans format. Hvor han satte sig, var bordenden. Dels var han god til at lede forhandlinger, også hvor han ikke var på hjemmebane, dels var han god til at give plads til andre. Der var sjældent tvivl om, hvor han ville hen, og han tøvede ikke med at træffe en beslutning, når øjeblikket var

inde. Han nærede stor tillid til de mange mennesker, han arbejdede sammen med, og fordelte gerne politiske tillidshverv også til andre end egne partifæller.

Netop disse lederegenskaber var med til at skabe mange bemærkelsesværdige resultater i stor enighed og gøre arbejdsklimaet i amtsrådet ideelt. Amtsrådet blev under hans ledelse et fælles politisk talerør for hele landsdelen. For de mange amtslige arbejdspladser betød det meget, at den politiske ledelse var i harmoni med sig selv og ikke havde behov for at gøre ansatte eller andre til syndebukke for politiske problemer.

Da også store personligheder har deres begrænsninger, overlod Kresten gerne opgaver til andre, når han ville aflastes. Det gjorde samarbejdet med ham spændende og krævende. Kresten havde ikke behov for at markere sin position, for den var ubestridt.

En anden egenskab var hans lune. Det var sjældent, at der ikke blev løst op for en forhandling, også de vanskelige, med en befriende latter, eller at andre mennesker ikke blev mødt med et smil, med eller uden piben i munden!

Hans måde at møde andre mennesker på var kendetegnet ved ligefremhed, hvad enten det gjaldt kongelig eller borgerlig, høj eller lav. Denne ligefremme menneskelighed gjorde ham kendt og elsket, hvor han kom.

For dem, der skulle repræsentere amtet ude omkring betød det meget, at den

politiske chef var alment respekteret. Meget blev lettere. Det gjorde sig f.eks. gældende i forholdet til personaleorganisationerne, da vi i begyndelsen af 90'erne skulle forhandle strukturen omkring det nye Aabenraa sygehus på plads. Det var Krestens vision, at sygehuset skulle have størst mulige frihedsgrader og derfor frigøres fra de almindelige offentlige overenskomster. Kresten var på det tidspunkt formand for Amtsrådsforeningens lønudvalg og som sådan kendt af organisationerne som en kompetent og troværdig samarbejdspartner. Det gødede jordbunden for os, der skulle gennemføre de praktiske forhandlinger, og det lykkedes da også at opnå fornuftige resultater.

Hans ligefremhed betød også meget i forhold i forhold til de tyske samarbejdspartner, da der fra slutningen af 1980'erne kom skub i det grænseoverskridende samarbejde, først med et fælles dansk-tysk udviklingsprogram, der opnåede støtte fra EU og senere med deltagelsen i den europæiske organisation for grænseregioner. Dette samarbejde omfattede adskillige ministerpræsidenter og ministre fra Schleswig-Holstein samt overborgmestre, kredspræsidenter og landråder fra det nære grænseområde. Alle var de imponerede over den (unge) amtsborgmester, der åbenbart kunne forpligte sit amtsråd og sin landsdel i en grad, som kun kunne påkalde sig misundelse på grund af de noget mere komplicerede organisationsforhold syd for grænsen. Egentligt venskabeligt forhold opstod i forhold til flere af de tyske repræsentanter, navnlig er der grund til at nævne det nære forhold til europaministeren Gerd Walther.

Krestens energi og personlige mod blev også kastet ind i skabelsen af en mere formaliseret samarbejdsorganisation – Region Sønderjylland-Schleswig i 1997, hvor de nationale bølger gik højt på den danske side, og mange skræmmebilleder blev fremkaldt. Kresten stod fast, og det gav en del skrammer, også fordi han i denne sag manglede opbakning fra dele af amtsrådet. Som en socialdemokrat på et tidspunkt udtrykte det: "Hvis amtsborgmesteren står ude i regnvejret, er det vel ikke vores opgave at række ham en paraply". Aftalen om grænse-regionen blev gennemført, og efter få år var der næppe mange, der kunne forstå opstandelsen. Kresten selv omtalte resultaterne i regionssamarbejdet på den måde, at man ikke behøvede at frygte en fartbøde for samarbejdstempoet, snarere en parkeringsbøde! Alt i alt har organisationen dog været med til at fremme samarbejdet hen over grænsen.

Et succesrigt menneske havde selvfølgelig også sine skuffelser, men hans format kunne også vise sig på den måde, at han efter en dag, der ikke var gået helt efter hans hoved, kunne udbryde: "Mit hjerte hvad vil du mer!" Det var selverkendelsen af at være privilegeret.

Mit billede af Kresten kan sammenfattes i den sang, som han holdt meget af "Jeg ser de bøgelyse øer ud over havet spredt", ikke mindst ordene "de elsked ungt, de drømte langt, de så kun alt for kort, men frem af dem stod folket. Og dette folk er vort." Her følte han sig hjemme.

Finn Hansen

HÅNDBOG OG VEJVISER

Håndbog og vejviser-delen revideres på grundlag af returnerede spørgeskemaer
Redaktionen afsluttet den 15. september 2011

Det danske kongehus

Ifølge § 1 i tronfølgeoven af 27. marts 1953 nedarves tronen inden for Kong Christian X og Dronning Alexandrines efterslægt

Margrethe II,

(Alexandrine Porhildur Ingrid) Danmarks Dronning, født 16. april 1940 på Amalienborg, succederede 14. januar 1972, gift 10. juni 1967 i København med Prins Henrik af Danmark (født Henri-Marie-Jean-André greve de Laborde de Monpezat), født 11. juni 1934 i Talence, Gironde, Frankrig.

Sønner:

- (1) Kronprins Frederik André Henrik Christian, født 26. maj 1968 i København, gift 14. maj 2004 i Vor Frue Kirke med Kronprinsesse Mary Elizabeth, grevinde af Monpezat, født Donaldson, født 5. februar 1972 i Hobart, Tasmanien.

Børn:

Prins Christian Valdemar Henri John, født 15. oktober 2005 i København.

Prinsesse Isabella Henrietta Ingrid Margrethe, født 21. april 2007 i København.

Prins Vincent Frederik Minik Alexander, født 8. januar 2011 i København.

Prinsesse Josephine Sophia Ivalo Mathilda, født 8. januar 2011 i København.

- (2) Prins Joachim Holger Waldemar Christian, født 7. juni 1969 i København, gift 1. november 1995 i Frederiksborg Slotskirke med Alexandra Christina, grevinde af Frederiksborg, født Manley, født 30. juni 1964 i Hong Kong.

Børn:

Prins Nikolai William Alexander Frederik, født 28. august 1999 i København.

Prins Felix Henrik Valdemar Christian, født 22. juli 2002 i København.

Ægteskabet opløst 8. april 2005.

Gift 2. maj 2008 i Møgeltønder Kirke med Prinsesse Marie Agathe Odile, grevinde af Monpezat, født Cavallier, født 6. februar 1976 i Paris, Frankrig.

Søn:

Prins Henrik Carl Joachim Alain, født 4. maj 2009 i København

Dronningens søstre

Prinsesse Benedikte Astrid Ingeborg Ingrid, født 29. april 1944 på Amalienborg, gift 3. februar 1968 på Fredensborg Slot med Richard Casimir Karl August Konstantin Prins til Sayn-Wittgenstein-Berleburg, født 29. oktober 1934 på Berleburg.

Børn:

- (1) Prins Gustav Frederik Philip Richard, født 12. januar 1969 i Frankfurt a.M.
- (2) Prinsesse Alexandra Rosemarie Ingrid Benedikte, født 20. november 1970 i København, gift 6. juni 1998 i Gråsten Slotskirke med Jefferson-Friedrich Volker Benjamin Graf von Pfeil und Klein-Ellguth.

Børn:

Friedrich Richard Oscar Jefferson Graf von Pfeil und Klein-Ellguth, født 14. september 1999 i København.

Komtesse Ingrid Alexandra Irma Astrid Benedikte von Pfeil und Klein-Ellguth, født 16. august 2003 i København.

- (3) Prinsesse Nathalie Xenia Margareta Benedikte, født 2. maj 1975 i København, borgerligt viet 27. maj 2010, kirkeligt viet 18. juni 2011 i Berleburg med Alexander Johannsmann.

Søn:

Konstantin Gustav Heinrich Richard zu Sayn-Wittgenstein-Berleburg-Johannsmann, født 24. juli 2010 i Berleburg

Prinsesse Anne-Marie Dagmar Ingrid, født 30. august 1946 på Amalienborg, gift 18. september 1964 i Athen med Konstantin II, fhv. Konge af Grækenland. Ved ægteskabets indgåelse er arveretten til Danmarks trone bortfaldet for prinsessen og de i ægteskabet fødte børn og disses afkom.

Regeringen Helle Thorning-Schmidt

Udnævnt 3. oktober 2011

Statsminister · Helle Thorning-Schmidt (A)

Økonomi- og indenrigsminister · Margrethe Vestager Hansen (B)

Udenrigsminister · Villy Søvndal (F)

Finansminister · Bjarne Fog Corydon (A)

Justitsminister · Morten Bødskov (A)

Minister for forskning, innovation og videregående uddannelser · Morten Østergaard Kristensen (B)

Skatteminister · Thor Møger Pedersen (F)

Transportminister · Henrik Dam Kristensen (A)

Erhvervs- og vækstminister · Ole Christian Liep Sohn (F)

Minister for by, bolig og landdistrikter · Carsten Mogens Hansen (A)

Beskæftigelsesminister · Mette Frederiksen (A)

Børne- og undervisningsminister · Christine Edda Antorini (A)

Social- og integrationsminister · Karen Angelo Hækkerup (A)

Minister for fødevarer, landbrug og fiskeri · Mette Gjerskov (A)

Klima-, energi- og bygningsminister · Martin Lidegaard (B)

Handels- og investeringsminister · Pia Olsen Dyhr (F)

Minister for sundhed og forebyggelse · Astrid Krag Kristensen (F)

Forsvarsminister · Nick Hækkerup (A)

Miljøminister · Ida Margrete Meier Auken (F)

Europaminister · Nicolai Halby Wammen (A)

Minister for ligestilling og kirke og minister for nordisk samarbejde · Manu Sareen (B)

Minister for udviklingsbistand · Christian Friis Bach (B)

Kulturminister · Uffe Elbæk (B)

Valg i Sydslesvig

Danske stemmer ved kommunevalgene i Sydslesvig 1990-2008

Kredsresultater:

	FLENSBORG	SLESVIG- FLENSBORG	NORD- FRISLAND	RENSBORG- EGERNFØRDE	KIEL	SAMLET
1990	8.323	8.192	4.383	1.906	225	23.029
1994	11.091	13.398	7.415	4.978	1.043	37.925
1998	9.487	12.979	7.071	8.048	1.130	38.715
2003	6.924	10.830	5.888	6.160	684	30.486
2008	6.394	12.729	6.179	6.996	1.500	33.798

Antal kommunerådsmedlemmer

1990	94
1994	137
1998	137
2003	136
2008	195

Antal kredsmedlemmer

1990	15
1994	21
1998	24
2003	21
2008	26

Danske stemmer ved
landdagsvalgene 1992-2009

1992	28.245
1996	38.285
2000	60.367
2005	51.901
2009	69.701

6-mandsudvalget

(Undervisningsministeriets udvalg
vedrørende danske kulturelle anliggender
i Sydslesvig)

V MF, Kim Andersen (formand)
Skovbrynet 16, 8660 Skanderborg
tlf. 86 51 10 70
E-post: vkian@folketinget.dk
Christiansborg, tlf. 33 37 45 09

A MF, Lise von Seelen
Egeparken 75, 6230 Rødebro
tlf. 74 69 34 05
E-post: lise.seelen@ft.dk
Christiansborg, tlf. 33 37 40 57

C Fhv. minister og MF, Torben Rechendorff
Ørbækgårds Allé 623, 2970 Hørsholm
tlf./fax 45 86 29 08
E-post: trech@privat.dk

F Jørn Ulrik Larsen
Farverhus 112, 6200 Aabenraa
tlf. 74 62 62 23, mobil 25 61 08 27
E-post: jul@aabenaar.dk

O MF, Søren Krarup

Toldbodgade 53, 1253 København K
tlf. 33 16 0269

E-post: soeren.krarup@ft.dk
Christiansborg, tlf. 33 37 51 17

B MF Bente Dahl
Holmpladsen 17, 6240 Løgumkloster
tlf. 75 36 07 96
E-post: bente.dahl@ft.dk
Christiansborg, tlf. 33 37 47 19

Sekretær
Chefkonsulent Steffen Bang
Undervisningsministeriet, uddannelsesstyrelsen
Frederiksholms Kanal 26, 1220 København K
tlf. 33 92 55 90
E-post: steffen.bang@udst.dk

Statsforvaltningen Syddanmark

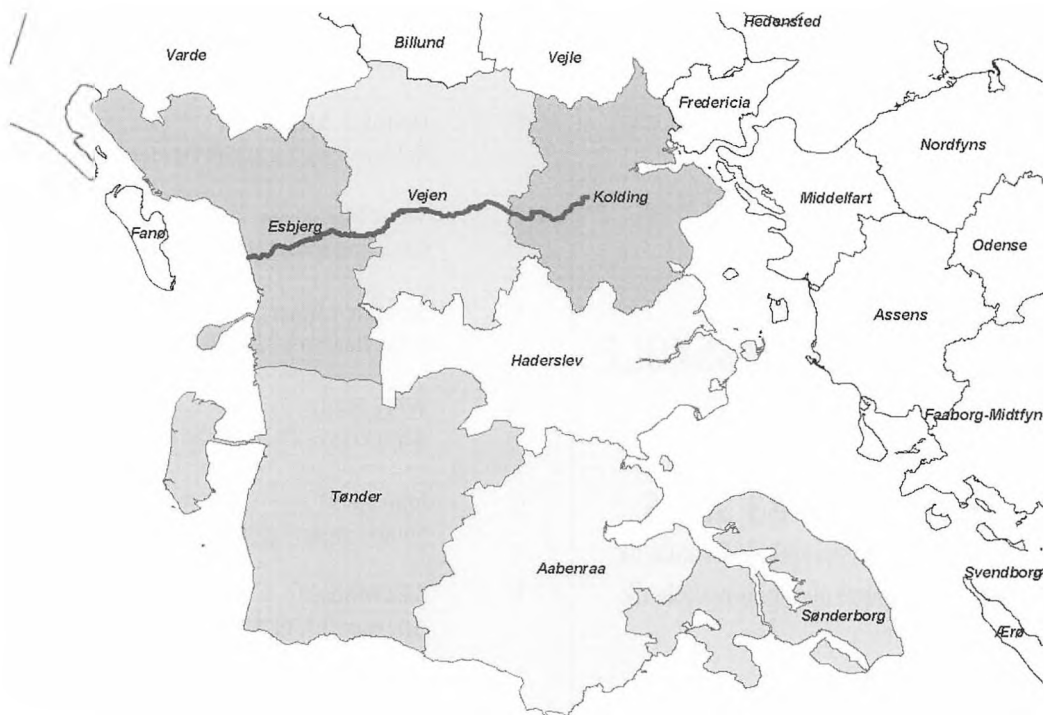
Storetorv 10, 6200 Aabenraa
tlf. 72 56 79 00, fax 74 62 84 09
Hjemmeside: www.statsforvaltning.dk
Direktør: Ninna Würtzen

Ekspeditionstid: Mandag - onsdag kl. 9-14,
torsdag kl. 9-16, fredag kl. 9-13.
Telefontid: Mandag - onsdag kl. 9-13,
fredag kl. 9-13, torsdag kl. 12-16.
Man kan desuden få nærmere oplysninger,
blanketter m.v. på statsforvaltningernes
hjemmeside: www.statsforvaltning.dk

Der findes 5 statsforvaltninger i Danmark:

- Statsforvaltningen Sjælland med hovedsæde i Nykøbing Falster og afdelingskontor i Roskilde
- Statsforvaltningen Midtjylland med hovedsæde i Ringkøbing og afdelingskontor i Århus
- Statsforvaltningen Hovedstaden med hovedsæde i Storkøbenhavn og afdelingskontor på Bornholm
- Statsforvaltningen Nordjylland med hovedsæde i Aalborg
- Statsforvaltningen Syddanmark med hovedsæde i Aabenraa og afdelingskontor i Odense og Ribe.

Blandt opgaverne, der er mangeartede, kan nævnes ægteskabssager, bidrag, samvær, faderskabssager, adoption, værgemål, fri proces, navnesager, indfødsret, opholdsbevis til EU/EØS-statsborgere, byggelovsklager, opholdstilladelser og tilsyn med kommunerne. Statsforvaltningerne er desuden sekretariat for det sociale nævn, beskæftigelsesankenævnet og for det psykiatriske patientklagenævn.

Sønderjylland

Region Syddanmark

Damhaven 12, 7100 Vejle
 tlf. 76 63 10 00, fax 76 63 20 00
 E-post: kontakt@regionsyddanmark.dk
 Internet: www.regionsyddanmark.dk

Regionsrådsformand

Carl Holst

Regionsdirektør

Mikkel Hemmingsen

Sønderjyske regionsråds- medlemmer 2010-2013

pr. 1. januar 2010

- V Carl Holst, regionsrådsformand,
Nordhaven 5, 6630 Rødding
- V Hans Philip Tietje,
Bjerndrupvej 34A, 6200 Aabenraa
- A Andrea Terp,
Slotsgyden 4, 6200 Aabenraa
- A Ole Finnerup Larsen,
Aastrupvej 90, 6100 Haderslev
- F John Hyrup Jensen
Bispeparken 104, 6400 Sønderborg
- F Henrik J. Møller
Solderupvej 24, 6270 Tønder
- O Thies Mathiasen,
Chr. Andersens Vej 1, 6510 Gram
- V Susanne Linnet
Schackenborg 2, 6270 Tønder
- A Willy Sahl,
Arnbjergvej 18, 6430 Nordborg
- C John Lohff
Sundvænget 7, 6400 Sønderborg
- V Jens Møller
Allégade 13, 6240 Løgumkloster

**AGERSKOV
UNGDOMSSKOLE**

Puls i takt med udvikling

Vellerupvej 25 - DK-6534 Agerskov

Tlf.:+(45) 74 83 33 15

Mail: info@agerskovungdomsskole.dk

Web: www.agerskovungdomsskole.dk

Regionalforsamlingen for Region Sønderjylland-Schleswig

Til Regionalforsamlingen for Region Sønderjylland-Schleswig er der udpeget 11 medlemmer og 2 observatører fra hver side af landegrænsen.

Pr. 1. maj 2010

Repræsentere Region Syddanmark:

Regionsrådsmedlem Karsten Uno Petersen
Regionsrådsmedlem Hans Philip Tietje

Repræsentere kommunerne i Sønderjylland:

Borgmester Jens Chr. Gjesing
Borgmester Tove Larsen
Borgmester Laurids Rudebeck
Borgmester Aase Nyegaard

Repræsentere arbejdsmarkedet:

Manager Carsten Piepgras
Afdelingsformand Thorkild Jacobsen
Helmut Hartmann
Dirk Nicolaisen

Repræsentere universiteterne:

Prorektor Bjarne Graabech Sørensen
Prof. Dr. Stephan Panther

Repræsentere Kultur og Sprog:

Kulturudvalgsformand Stephan Kleinschmidt

Repræsentere Det tyske Mindretal:

Formand for BdN Hinrich C. Jürgensen

Repræsentere byrådet i Flensborg:

Overborgmester Simon Faber
Dr. Christian Dewanger

Repræsentere Slesvig-Flensborg Amt:

Amtspræsident Eckhard Schröder
Landråd Bogislav-T. von Gerlach

Repræsentere Nordfriesland Amt:

Amtspræsident Albert Pahl
Landråd Dieter Harrsen

Repræsentere grænsekommunerne:

Borgmester Wilfried Bockholt

Repræsentere Det danske Mindretal:

Formand Anke Spoorendonk

Observatører:

Instituteder Elisabeth Vestergaard
Landdagsmedlem Susanne Herold
Statssekretær Heinz Maurus
MF Ellen Trane Nørby

Regionskontor Sønderjylland

- Schleswig & Infocenter:

Lyren 1, 6330 Padborg,
tlf. 74 67 05 01, fax 74 67 05 21.
E-post: region@sjsl.regionsyddanmark.dk
Internet: www.region.dk
www.region.de
www.pendlerinfo.com

Leder: Peter Hansen.

Kommuner i Sønderjylland

Aabenraa Kommune

Skelbækvej 2,
6200 Aabenraa
tlf. 73 76 76 76, fax 73 76 76 77
E-post: post@aabenraa.dk
Internet: www.aabenraa.dk
Borgmester: Tove Larsen
Kommunaldirektør: Niels Johannesen

Haderslev Kommune

Gåskærgade 26-28,
6100 Haderslev
tlf. 74 34 34 34, fax 74 34 01 34
E-post: post@hadarslev.dk
Internet: www.haderslev.dk
Borgmester: Jens Chr. Gjesing
Kommunaldirektør: Poul Erik Graversen

Kolding Kommune

Akseltorv 1,
6000 Kolding
tlf. 75 50 15 00, fax 79 79 20 33
E-post: kommunen@kolding.dk
Internet: www.koldingkommune.dk
Borgmester: Jørn Pedersen
Kommunaldirektør: Rikke Vestergaard

En levende skole med et levende fællesskab
og en levende Gud

Sydvestjyllands Efterskole
www.s-e.dk

Sønderborg Kommune

Rådhusstorvet 10,
6400 Sønderborg
tlf. 88 72 64 00, fax 88 72 64 02
E-post: post@sonderborg.dk
Internet: www.sonderborg.dk
Borgmester: Aase Nyegaard
Kommunaldirektør: Alfred Holm-Petersen

Tønder Kommune

Kongevej 57,
6270 Tønder
tlf. 74 92 92 92, fax 74 92 96 78
E-post: toender@toender.dk
Internet: www.toender.dk
Borgmester: Laurids Rudebeck
Kommunaldirektør: Svend Erik Møller

Vejen Kommune

Rådhuspassagen 3,
6600 Vejen
tlf. 79 96 50 00, fax 79 96 50 06
E-post: post@vejenkom.dk
Internet: www.vejenkom.dk
Borgmester: Egon Fræhr
Kommunaldirektør: Ole Slot

Løgumkloster Refugium

Et sted til
oplevelser, ferie, studier og rekreation

- * Refugiedage med foredrag, fortælling, sang, koncerter og udflugter i grænselandet
- * Åbent hele året - perioder med pensionistrabat
- * Tæt ved byen, klosterkirken, eng og skov
- * Velegnet som kursussted

Løgumkloster Refugium

6240 Løgumkloster
tlf. 74 74 33 01 - fax. 74 74 33 25
www.loegumkloster-refugium.dk
mail@loegumkloster-refugium.dk

Gunnar Kasper Hansen

Foreninger, organisationer, institutioner m.v.

Sønderjydsk Skoleforening

Formand: Peder Moltesen Ravn,
Harevej 22, Egebæk-Hviding, 6760 Ribe,
tlf. 75 44 54 33

Næstformand: Henrik Nissen, Surreroj 4,
Bylderup, 6372 Bylderup-Bov

Kasserer: Hanne Clausen,
Møllevvej 33, Møgeltønder, 6270 Tønder

Sekretær: Inger Rahbek Andersen
Roostvej 3, Roost, 6535 Branderup,
tlf. 74 83 40 81

Povl Callesen,
Varnæsvej 700, Varnæs, 6200 Aabenraa

Steffen Oxholm,
Bevtoftvej 28, Tirslund, 6541 Bevtoft

Ellen Christensen,
Nyrøjsvej 6, Lavensby, 6430 Nordborg

Uffe Bjerre,
Mølleparken 97, 6240 Løgumkloster

Kirsten Dahlmann,
Elmevej 16, 6780 Skærbæk

Ove Kirk Andersen,
Kelstrup Bygade 14, 6100 Haderslev

Povl Chr. Callesen,
Brobølvej 18, Brobøl, 6400 Sønderborg

Laura Skau Bjerregaard,
Fællesgade 20, Rise, 6230 Rødekro

Anne Marie Christensen,
Bygaden 18, Hønsnap, 6340 Kruså

Frode Rindom,
Mojbølvej 4, Mojbøl, 6630 Rødding

Jes Speggers Simonsen,
Mjang Bygade 11, Mjang, 6470 Sydals

Søren Wollesen,
Østermarkvej 14, 6230 Rødekro

Ingelise Duus,
Langtoften 13, Fjelstrup, 6100 Haderslev

Almanakudvalget

Ansvarshavende redaktør:
Hans-Jørgen Thomsen,
Nørregade 16, 6534 Agerskov
tlf. 74 83 34 77
E-post: almanak@dbmail.dk

Lisbet Skau,
Klørvej 22, Sønder Nærrå, 5792 Årslev,

Lis Mikkelsen,
Gl. Ørderupvej 8, 6520 Toftlund,

Hans-Ole Mørk,
Farverhus 21, 6200 Aabenraa

Hanne Clausen,
Møllevvej 33, Møgeltønder, 6270 Tønder

Inger Rahbek Andersen,
Roostvej 3, Roost, 6535 Branderup

Uffe Bjerre,
Mølleparken 97, 6240 Løgumkloster

Andreas Andresen,
Tårnvej 5, 6520 Toftlund

Georg Bendix,
Hindballevvej 8, Brændstrup, 6630 Rødding

Anders Schaltz Andersen,
Osterwung 5, D-25856 Hattstedt

Mariane Jørgensen
Jægerskoven 39, 6520 Toftlund

Peder Moltesen Ravn
Harevej 22, Egebæk-Hviding, 6760 Ribe

Sprogforeningen

Folkehjem, Haderslevvej 7,
6200 Aabenraa, tlf. 74 62 11 50

Bestyrelse:

Formand: Frode Sørensen, fhv. minister
Vesterled 19, 6400 Sønderborg,
tlf. 74 48 64 28, mobil 22 18 19 38

E-post: frode@danportal.dk

Internet: www.s-frode.dk

Ingolf Haase,
Slotsgaden 28, Møgeltønder, 6270 Tønder,
tlf. 40 28 08 95

E-post: ingolf@mail.dk

Lis Mikkelsen,
Gl. Ørderupvej 8, 6520 Toftlund,
tlf. 74 83 20 18

E-post: glskole@mail.com

Jørgen Holm
Osterstr. 5, D-25917 Leck
E-post: holm@kirken.de

Gunnar Vind,
Skolegade 49, 6780 Skærbæk,
tlf. 74 75 10 72
E-post: gunnar@vind1.dk

Lisbet Mikkelsen Buhl,
Süderfischerstr. 10, D-24937 Flensburg,
tlf. 0049 461 5057481
E-post: lisbet_buhl@skoleforeningen.de

Skoleinspektør Jens Erik Salomonsen
Wilhelm-Mensinga-Str. 4
D-24937 Flensburg
tlf. 0461 4071505
E-post: salomonsen@werb.de

Grænseforeningen

Kontor: Peder Skrams Gade 5,
Postboks 9074, 1022 København K,
tlf. 33 11 30 63, fax 33 32 73 76

E-post: info@graenseforeningen.dk
Internet: www.graenseforeningen.dk
Protector: H.K.H. Prins Joachim
Formand: Forfatter Finn Slumstrup
Generalsekretær: Knud-Erik Therkelsen

Haderslev Østeramts Grænseforening

Formand: Erik Heissel, Venbjerg 33, Djernæs,
6100 Haderslev, tlf. 74 57 52 87

Haderslev Vesteramts Grænseforening

Formand: Sigrid Andersen,
Rangstrupvej 20, 6534 Agerskov,
tlf. 74 83 31 56

E-post: sigridandersen@bbsyd.dk

Sønderborg Kreds

Formand: Ivan Skjoldager,
Grundtvigs Allé 6, 6400 Sønderborg,
tlf. 74 43 19 41

E-post: ivan@skjoldager.net

Tønder Kreds

Formand: Jens Andresen,
Tingvej 2, 6535 Branderup,
tlf. 74 83 53 60

Aabenraa Kreds

Formand: Andreas Brandenhoff
Vollerupvej 45, 6392 Bolderslev
E-post: a_brandenhoff45@hotmail.com

Slesvigsk Samfund

Formand: Lina Mønster,
Bymarken 12, 4130 Viby Sj.
tlf. 46 19 46 14

E-post: lina@adslhome.dk

Den Nordslesvigske Kvindeforening

Formand: Rita Jespersen,
Dimen 55, 6200 Aabenraa
Næstformand: Agnete Hansen,
Hørup Bygade 38, 6470 Sydals
Sekretær: Henriette Jessen,
Hjartbro Byvej 11, 6541 Bevtoft
Kasserer: Kirsten Nissen,
Sandemandsvej 3, Brøns, 6780 Skærbæk

Historisk Samfund for Sønderjylland

Sekretariat og ekspedition:

Haderslevvej 45, 6200 Aabenraa,

tlf. 74 62 46 83

E-post: hssdj@hssdj.dk

Internet: www.hssdj.dk

Åbningstider: Mandag-fredag kl. 9-12

Forretningsudvalg:

Formand: Hans Schultz Hansen

Næstformand: Lars N. Henningsen

Kasserer: Aage Ladegaard

Kim Furdal

Mogens Asmund

Morten Andersen

Hans-Ole Mørk

Øvrige medlemmer af styrelsen:

Henrik Becker-Christensen

Elsemarie Dam-Jensen

Lennart S. Madsen

Henrik Skov Kristensen

Carsten Porskrog Rasmussen

Inge Adriansen

Finn Bach

Henning Mathiesen

René Rasmussen

Redaktionsadresser:

Sønderjyske Årbøger:

Hans-Ole Mørk, Museum Sønderjylland, ISL-
Lokalhistorie

Haderslevvej 45, 6200 Aabenraa

tlf. 74 62 58 60

Sønderjysk Månedsskrift:

Kim Furdal

Museum Sønderjylland, ISL - Lokalhistorie

Haderslevvej 45, 6200 Aabenraa,

tlf. 74 62 58 60

Skriftrækken:

Henrik Skov Kristensen

Frøslevlejrens Museum

Lejrvej 83, 6330 Padborg

tlf. 74 67 65 57

Kredsudvalgsformænd:

Karl Erik Olesen, Starup (Haderslev kreds)

Finn Clemmensen, Skærbæk (Tønder kreds)

Erling Madsen, Løjt (Aabenraa kreds)

Christian Bo Bojesen, Høruphav (Sønderborg
kreds)

Christian Skov (Sydslesvig)

Historisk Samfund for Als og Sundeved

Formand: Provst Lorenz P. Christensen,

Ringgade 69, 6400 Sønderborg

tlf. 75 28 71 67 / 29 38 75 55

E-post: lorenzchristensen@mail.dk

Sekretariat: Museet på Sønderborg Slot,

6400 Sønderborg, tlf. 74 42 25 39,

(bedst tirsdag kl. 13 - 16)

Landsforeningen

Danske Forsamlingshuse

Formand: Otto Hallberg,

Sidingevej 23, 4560 Vig, tlf. 59 31 65 85

E-post: ldf@pc.dk

Næstformand: Henrik Nielsen,

Guldbjergvej 5, Brændstrup, 6630 Rødding,

tlf. 74 82 06 01

Sønderjysk Forsamlingshusforening

Formand: Anders Sørensen, Åbenråvej 133,

Øster Gasse, 6780 Skærbæk, tlf. 74 75 22 73

Sekretær: Karsten Nybjørn,

Ladegårdvej 6, 6500 Vojens

tlf. 74 50 76 76

Syddansk Universitet

Institut for Grænseregionsforskning

Alsion 2, 6400 Sønderborg

tlf. 65 50 17 51 og 65 50 11 86

E-post: ifg@sam.sdu.dk

Internet: www.sdu.dk

Instituttleder/direktør Elisabeth Vestergaard

Naturhistorisk Forening for Sønderjylland

Formand: Cand. scient. Vagn Heckmann,

Rosenbakken 109, 6100 Haderslev,

tlf. 74 52 27 65

DGI Sønderjylland

Øbeningsvej 1, 6230 Rødekro,
tlf. 79 40 45 00, fax 74 66 96 42,
Formand: Birgit Langelund
Stadionvej 13H, 6392 Bolderslev
tlf. 74 64 64 68, fax 79 40 45 19

Løgumkloster Refugium

Refugievej 1, 6240 Løgumkloster,
tlf. 74 74 33 01, fax 74 74 33 25,
E-post: mail@loegumkloster-refugium.dk
Internet: www.loegumkloster-refugium.dk
Forstander: Gunnar Kasper Hansen

Danmark-Samfundet

Helge Moosmann,
Louisevej 2A, 6100 Haderslev

Sydslesvigsk Udvalg af 5. Maj 1945

Formand: Helge Moosmann
Louisevej 2A, 6100 Haderslev

Amnesty International

Gammeltorv 8, 5, 1457 København K,
tlf. 33 45 65 65, fax 33 45 65 66
E-post: amnesty@amnesty.dk
Internet: www.amnesty.dk

Foreningen »Venner af Rømøs natur«

Formand: Jørgen Kølle, Kap Farvel 7, 6792
Rømø

Foreningen Hjemmeværnsmuseets Venner

Formand: Oberstløjtnant Jørn Nielsen,
Hjemmeværnsdistrikt Sønderjylland,
Søgaardlejren, 6200 Aabenraa

Bund Deutscher Nordschleswiger

Generalsekretær: Uwe Jessen
Deutsches Generalsekretariat, Vestergade 30,
6200 Aabenraa, tlf. 74 62 38 33
Formand: Gårdejer Hinrich Jürgensen,
Flensborg Landevej 71, Gårdeby,
6360 Tinglev, tlf. 74 64 36 44

Deutscher Jugendverband für Nordschleswig

Vestergade 30, 6200 Aabenraa,
tlf. 74 69 89 00, fax 73 69 89 78
E-post: info@djfn.dk
Internet: www.djfn.dk
Afdelingsleder: Lennart Nickelsen

Deutscher Schul- und Sprachverein für Nordschleswig

Vestergade 30, 6200 Aabenraa,
tlf. 74 62 41 03, fax 74 62 73 61
Skolekonsulent: Claus Diedrichsen
Formand: Welm Friedrichsen,
Vesterballe 19, Brandsbøl,
6430 Nordborg,
tlf. 74 49 14 09
E-post: welm@bbsyd.dk

GYMNASTIK OG FÆLLESSKAB DER FLYTTER GRÆNSER

SKIBELUND
GYMNASTIK- OG IDRÆTSEFTERSKOLE

WWW.S-G-I.DK

Kirkelige foreninger og organisationer

Den Sønderjydske Forening af Menighedsrådsmedlemmer

Formand: Læge Marius Nørgaard
Hasselhaven 11, 6330 Padborg
tlf. 74 67 28 26
Næstformand: Sognepræst Gerda Melchiorson
Tårnvej 1, 6520 Toftlund
tlf. 74 83 14 43
Sekretær: Paul A. Martinussen,
Fasanvej 27, 6240 Løgumkloster

Danske Sømands- og Udlandskirker

Smallegade 47, 2000 Frederiksberg,
tlf. 70 26 18 28, fax 70 26 18 24
E-post: kontor@dsuk.dk
Internet: www.dsuk.dk
Giro 500-3660

Brødreminighedens Danske Mission (BDM)

Nørregade 14, 6070 Christiansfeld,
tlf. 74 56 22 33, fax 74 56 13 34
E-post: bdm@dmr.org
Generalsekretær: Erik Baun

Danmission

Strandagervej 24, 2900 Hellerup,
tlf. 39 62 99 11
Generalsekretær: Mogens Kjær
Formand: Biskop Peter Fischer-Møller
Stændertorvet 3A, 4000 Roskilde

Fonde

Dansk Kultursamfund af 1910

Formand: Fhv. minister Frode Sørensen, MF
Vesterled 19, 6400 Sønderborg
Sekretær: Jutta Petersen,
Farverhus 242, 6200 Aabenraa,
tlf. 74 62 66 64

Fonden til bevarelse af gamle Rømhøuse

Formand: Rosa Schmidt,
Ternevej 11, Havneby, 6792 Rømhø

H. P. Hanssens Mindefond

Formand: Margrethe Wind,
Dovervej 3, Hjerting,
6630 Rødding,
tlf. 74 84 14 66
Næstformand: Helge Jensen,
Landevejen 34, Døstrup,
6780 Skærbæk,
tlf. 74 75 43 24
Kasserer: Finn Dyhr,
H. P. Hanssensvej 23,
6100 Haderslev,
tlf. 74 52 00 53

Danske og frisiske foreninger og insti- tutioner i Sydslesvig

Sprogforeningen

Sydslesvigafdelingen
Formand: Lisbet Mikkelsen Buhl
Süderfischerstr. 10, D-24937 Flensburg
tlf. 0461/5057481
E-post: lisbetmbuhl@hotmail.com

Kgl. dansk Generalkonsulat

Generalkonsul: Henrik Becker-Christensen
Konsul: Henrik Hansen
Nordergraben 19, D-24937 Flensburg,
tlf. 0461/144000, fax 0461/17928
E-post: flfgkl@um.dk
Internet: www.gkl-flensburg.de

Sydslesvigsk Forening (SSF)

Formand: Dieter Paul Küssner,
Jarplund Højskole, Lundweg 2,
Jarplund, D-24976 Handewitt,
tlf. 04630/343+344, fax 04630/690

Dansk Generalsekretariat

Flensborghus, Norderstrasse 76,
D-24939 Flensburg eller

Postfach 2664, D-24916 Flensburg,
 tlf. 0461/144080, fax 0461/14408-130
 E-post: info@syfo.de
 Internet: www.syfo.de
 Generalsekretær: Jens A. Christiansen
 Regnskabsafdelingen: Jens Søren Jess
 Kulturafdelingen: Boris Erben
 Dansk postadresse: Box 369, 6330 Padborg

Flensburg by

Formand: Preben Kortnum Mogensen,
 D-24937 Flensburg,
 tlf. 0461/43376
 Sekretariat: Konsulent Viggo Petersen,
 Schiffbrücke 42, D-24939 Flensburg,
 tlf. 0461/14408-125+126+127,
 fax 0461/14408-128, E-post: flby@syfo.de

Flensburg amt

Formand: Peter Kreutzer, Kallhoi 6, Kupfer-
 mühle,
 D-24955 Harrislee, tlf. 0461/75810
 Sekretariat: Konsulent Marike Hoop,
 Norderstrasse 74, D-24939 Flensburg, tlf.
 0461/14408-155+156,
 fax 0461/14408-157, E-post: flamt@syfo.de

Gottorp amt

Formand: Franz Dittrich,
 Osterstr. 20, D-24850 Schuby,
 tlf. 04621/949455, fax 04621/949405
 Sekretariat: Konsulent Lars Thomsen,
 Lollfuss 89, D-24837 Schleswig,
 tlf. 04621/23888, fax 04621/21105
 E-post: gottorp@syfo.de

Husum amt

Formand: Lars Sørensen
 Süden 21, D-25845 Nordstrand, tlf. 04842/1202
 Sekretariat: Konsulent Peter Hansen,
 Neustadt 95, D-25813 Husum,
 tlf. 04841/2612, fax 04841/63618
 E-post: husum@syfo.de

Ejdersted amt

Formand: Bente Möller,
 Am Ziegelhof 6, D-25832 Tønning,

tlf. 04861/1417
 E-post: bente-moeller@web.de
 Sekretariat: Jette Jochimsen, Am Hafen 30,
 D-25832 Tønning, tlf. 04861/5493, fax
 04861/1607
 E-post: ejdersted@syfo.de

Rendsborg/Egernførde amt

Formand: Anne Mette Jensen,
 Lehberg 4, D-24357 Fleckeby,
 tlf. 04354/8516, fax 04354/986944
 E-post: lehberg4@aol.com
 Sekretariat: Konsulent Per Dittrich,
 H. C. Andersen-Weg 8, D-24340 Eckernförde,
 tlf. 04351/2527, fax 04351/5183
 E-post: rd-eck@syfo.de

Sydtønder amt

Formand: Ralf Hansen,
 Ulmenweg 11, D-25917 Leck,
 tlf. 04662/1327
 E-post: jacob-hansen@versanet.de
 Sekretariat: Konsulent Lars Petersen,
 Lorenz Jannsen Strasse 1, D-25899 Niebüll,
 tlf. 04661/2755, fax 04661/2432
 E-post: sydtoender@syfo.de

Aktivitetshuset

Norderstr. 49, D-24939 Flensburg,
 tlf. 0461/150140, fax 0461/150420
 E-post: info@aktivitetshuset.de
 Internet: www.aktivitetshuset.de
 Leder: Kathrine Hoop

A. P. Møller Skolen

Fjordallé 1, D-24837 Schleswig,
 tlf. 04621/4820-0
 fax 04621/4820990
 E-post: apms@skoleforeningen.de
 Privat dansk gymnasium
 Rektor: Jørgen Kühl

»Christianslyst«

Lejrskole og kursushjem,
 D-24392 Süderbrarup,
 tlf. 04641/92229, fax 04641/922229
 Forstander: Elly Andersen

Dansk Alderdomshjem

Nerongsallee 27, D-24943 Flensburg,
tlf. 0461/51311, fax 0461/582397
Forstander: Bodil Bjerregaard-Brocks

Dansk Centralbibliotek for Sydslesvig

Norderstrasse 59, D-24939 Flensburg,
Dansk postadresse:
Box 528, 6330 Padborg
tlf. 0461/86970, fax 0461/8697222
Åbent: Sommerhalvåret kl. 10-18,
lørdag kl. 9-13. Vinterhalvåret kl. 10-19,
lørdag kl. 9-13. Overgangsdatoer mellem halv-
årene meddeles i Flensburg Avis
Overbibliotekar: Alice Feddersen
Studieafdelingen og arkivet:
Arkivar, dr. phil. Lars N. Henningsen

Dansk Erhvervsforening i Sydslesvig

Formand: Gerd Pickardt,
Annenweg 11, D-24955 Harrislee,
tlf. 0461/75900, fax 0461/78299

Dansk Gymnastikforening Flensburg e.V.

Formand: Dieter Lenz,
Sandbergvej 3, D-24943 Flensburg,
tlf. 0461/63254
E-post: dieterlenz@versanet.de
Klubhuset: Marienhölungsweg 62,
D-24939 Flensburg (Frueskovens Idrætspark),
tlf. 0461/5700477
E-post: vorstand@dgf-flensburg.de
Internet: www.dgf-flensburg.de

Dansk Kirke i Sydslesvig

Dansk Kirkekontor,
Wrangelstrasse 14, D-24937 Flensburg,
tlf. 0461/52925, fax 0461/9091596
E-post: kirken@foni.net
Internet: www.dks.folkekirken.dk
Provst: Viggo Jacobsen
Forretningsfører: Jytte Nickelsen

Dansk Lærerforening for Sydslesvig

Süderstr. 31, D-24955 Harrislee,
tlf. 0461/773230, fax 0461/773233
E-post: dls@dls.dk eller 163@dlf.org

Internet: www.dls.dk
Formand: Niels Nielsen

Dansk Menighedspleje, Flensburg

v/ provst Viggo Jacobsen,
Wrangelstr. 14, D-24937 Flensburg,
tlf. 0461/52565, fax 9091598
E-post: provsten@foni.net
Internet: www.dks.folkekirken.dk/hellig

Dansk Menighedspleje, Slesvig

v/ pastor Morten Mortensen,
Bismarckstrasse 18A, D-24837 Schleswig,
tlf. 04621/25815
E-post: mortensen@foni.net
Internet: www.dks.folkekirken.dk/sl_ansga

Dansk Menighedspleje, Tønning

v/ pastor Mattias Skærved
Herrengaben 3, D-25832 Tønning
tlf. 04861/453,
E-post: skaerved@kirken.de
Internet: www.dks.folkekirken.dk/tonning

Dansk Skoleforening for Sydslesvig

Formand: Per Gildberg,
Marrendamm 74, D-24944 Flensburg,
tlf. 0461/17403
Direktør: Anders Molt Ipsen
Kontor: Stuhrs Allee 22, D-24937 Flensburg
eller Postfach 1461, D-24904 Flensburg,
tlf. 0461/50470, fax 0461/5047137
Dansk postadresse: Box 389,
6330 Padborg
Børnehaveinspektørens kontor:
Stuhrs Allee 22, D-24937 Flensburg
tlf. 0461/503380, fax 0461/581816
Feriekontoret: Friedrichstal 17,
D-24939 Flensburg,
tlf. 0461/56664, fax 0461/54372
Skolepsykologisk kontor:
Wrangelstr. 6, Postfach 1415, D-24904 Flens-
burg
tlf. 0461/570870, fax 0461/581816
Centralen for Undervisningsmidler:
Stuhrs Allee 33, D-24937 Flensburg eller
Postfach 1461, D-24904 Flensburg,
tlf. 0461/5047146, fax 0461/5047153

Dansk Spejderkorps Sydslesvig

Formand: Dieter Matthiesen,
Richard-Wagner-Strasse 17,
D-24943 Flensburg,
tlf. 0461/62788
Korpschef: Tim Riediger,
Barg-Petersburg, D-24966 Sörup,
tlf. 04635-292626, mobil 0170-2729922
E-post: tim@spejder.de

Dansk Sundhedstjeneste for Sydslesvig

Waldstrasse 45, D-24939 Flensburg
tlf. 0461/570580, fax 0461/5705888
E-post: info@dksund.de
Internet: www.dksund.de
Dansk postadresse: Box 119,
6330 Padborg
Formand for sundhedsrådet og
forretningsudvalget: Hans-Erik Hansen,
Fritz-Graeff-Weg 15, D-24939 Flensburg,
tlf. 0461/9091190
E-post: formand@dksund.de
Kontorchef: Georg Hanke
E-post: georg.hanke@dksund.de
Ledende sygeplejerske: Kerstin Reich,
tlf. 0461/57058-26

DSH - Foreningen af aktive kvinder

Formand: Margrid Jensen,
Toftlundweg 18 B, D-25821 Bredstedt,
tlf. 04671-3837
E-post: margrid_jensen@skoleforeningen.de

Den slesvigske Kvindeforening

Formand: Annemarie Erichsen,
Ulstrupfeld 5, D-24999 Wees, tlf. 04631/1478
E-post: k-h.erichsen@t-online.de

Det danske Bibliotek i Husum

Neustadt 81, D-25813 Husum, tlf. 04841/82280
E-post: husum@dcbib.dk
Leder: Bibliotekar Keld Klemith Madsen

Det danske Bibliotek i Slesvig

Lollfuss 89, D-24837 Schleswig,
tlf. 04621/988054
E-post: slesvig@dcbib.dk
Leder: Bibliotekar Carsten F. Reyhé

Det lille Teater

Hjemmet, Marienstr. 20, D-24937 Flensburg,
tlf. 0461/24835
Formand: Alexander von Oettingen,
Zum Dorfteich 7, D-24975 Husby,
tlf. 04634/9219
Sekretær: Svend Aage Wolff
Fjordkobbøl 17, Alnor, 6300 Gråsten,
tlf. 74 65 22 66, E-post: aase-aage@adr.dk

Det sydslesvigske Samråd

Formand: Flemming Meyer,
Handewittbusch 10, D-24983 Handewitt,
tlf. 0461-14408300, 0431-9881381, 04608-6572
E-post: flemming.meyer@ssw.de
Sekretariat: Flensborghus,
Dansk Generalsekretariat,
Norderstr. 76, D-24949, Flensburg,
tlf. 0461/14408-0
Fax 14408-130
E-post: jac@syfo.de
Sekretær: Jens A. Christiansen

Duborg-Samfundet

Formand: Erik Jensen,
Marienallee 55, D-24937 Flensburg,
tlf. 0461/9093257
E-post: eriksuna@hotmail.com

Duborg-Skolen

Ritterstrasse 27, D-24939 Flensburg,
tlf. 0461/144390, fax 0461/22430
Dansk postadresse: Box 380, 6330 Padborg
Privat dansk gymnasium
Rektor: Ebbe Benedikt Rasmussen
Pedel: Tlf. 0461/22282

Flensborg Avis

Hovedredaktion og lokalredaktion Flensborg
Wittenberger Weg 19, D-24941 Flensborg
tlf. 0461/50450, fax 0461/5045140
E-post: redaktion@flensborg-avis.de
Internet: www.flensborg-avis.de
Chefredaktør: Bjarne Lønborg
Direktion: Bjarne Lønborg
Nibøl: Hauptstr. 46, D-25899 Niebüll,
tlf. 4661/5904, fax 04661/2886
Slesvig: Lollfuss 89, D-24837 Schleswig,

tlf. 04621/28292, fax 04621/27976

Flensburg danske Journalistforening,
Formand: Hans Chr. Davidsen,
Kleiner-Fuchs-Hof 5, D-24941 Flensburg,
tlf. 0461/91669

Flensburg Y's Men's Club

Præsident: Volker Schade,
Havremarken 75B, Holbøl,
6340 Kruså,
tlf. 88 27 80 82
E-post: volker@tdcadsl.dk
Internet: www.flensburg.ysmen.dk
Mødested: Ansgar-Kirken,
Apenrader Str. 25, D-25939 Flensburg

Friisk Foriining

(Friserforeningen)
Formand: Jörgen Jensen Hahn,
Dorfstr. 91, D-25920 Risum-Lindholm,
tlf. 04661/5620, fax 04661/6498
E-post: joergen_jensen_hahn@
skoleforeningen.de
Sekretariat: Süderstr. 6, D-25821 Bredstedt/
Bräist
tlf. 04671/6024154, fax 04671/6024164
Sekretær: Manfred C. Nissen
E-post: info@friiske.de
Internet: www.friiske.de

Foreningen »Norden«, Sydslesvig afdeling

Formand: Marianne Gerckens,
Heinrich-Heine-Str. 21, D-25813 Husum,
tlf. 04841/73218
E-post: mariannegerckens@hotmail.com
Nordisk Informationskontor: Norderstrasse 59,
D-24939 Flensburg,
tlf. 0461/8697111, fax 0461/8697222
E-post: aj@nordisk-info.de
Internet: www.nordisk-info.de
Forretningsfører: Anette Jensen

Frivilligt Dreng- og

Pigeforbund i Sydslesvig

Distriktsleder: Sten Andersen,
Alt Frösleer Weg 8b, D-24955 Harrislee,
tlf. 0461/7703047, fax 0461/9402858

E-post: sten_andersen@skoleforeningen.de
Lejrskoler og hytter:
»Trenehydden«, Harkielweg 2, D-24963 Tarp,
tlf. 04638/527,
udlejning v/Peter Hillebrecht, Heidewinkel 9,
D-24955 Harrislee, tlf. 0461/7002923
»Kongenshus«, D-25882 Tetenbüll,
udlejning v/Ole Hübertz Knudsen,
Yurian-Ovens-Str. 19,
D-25832 Tönning, tlf. 04861/476

Gamles Værn

Formand: Ingrid Lekkat,
Mistelhof 11, D-24944 Flensburg,
tlf. 0461/315003

Hejmdal Blæseorkester

v/Ejnar Geipel, Industrieweg 47,
D-24955 Harrislee, tlf. 0461/75983

Historisk Samfund for Sønderjylland

Sydslesvigs Amtskreds
Formand: Christian Skov
Schiffbrücke 27, D-24939 Flensburg
tlf. 0461/1689870
E-post: c@cskov.com

I. C. Møller-Fonden

v/ Henrik Geipel,
Osterlükken 13 A, D-24955 Harrislee,
tlf. 0461/71969

Idrætshallen

Moltkestrasse 20 C, D-24937 Flensburg,
tlf. 0461/5035021, fax 0461/5035028
E-post: idraetshallen@sdu.de
Halbestyrer: Ulli Schwitzkowski

Jaruplund Højskole

Lundweg 2, Jarplund, D-24976 Handewitt,
tlf. 04630/969140, fax 04630/969149
E-post: kontoret@jaruplund-hoejskole.de
Forstander: Dieter Paul Küssner

KFUM og KFUK i Sydslesvig

Formand: Preben Kortnum Mogensen,
Apenrader Str. 25, D-24939 Flensburg,
tlf. 0461/43376

E-post: kortnum@foni.net

Ladelund Ungdomsskole

Karlumer Str. 1, D-25926 Ladelund,
tlf. 04666/714, elevtlf. 1200, fax 04666/853
Forstander: Hans Henning Heide Jochimsen

Landboforeninger

Fælleslandboforeningen for Sydslesvig
Kontor: Schiffbrücke 42, D-24939 Flensburg,
tlf. 0461-14408-600, fax 14408-603
E-post: faelleslandboforeningen@gmx.de
Formand: Bo Hallberg,
Kragstedtmoor 4, D-24997 Wanderup,
tlf. 04606/96337,
Sekretær: Joachim Spitz,
Schiffbrücke 42, D-24939 Flensburg
E-post: joachim.spitz@gmx.de
Konsulent: Dirk Hansen,
Schiffbrücke 42, D-24939 Flensburg,
tlf. 0461/14408-601, fax 0461/14408-603
E-post: landboforeningen@gmx.de

Landboforeningen for Flensburg og Omegn

Formand: Bo Hallberg,
Kragstedtmoor 4, D-24997 Wanderup,
tlf. 04606/96337
Konsulent: Joachim Spitz

Landboforeningen for Gottorp og Ejdersted amter

Formand: Preben Holl, Fleckebyer Landstr. 7,
Lehmrade, D-24811 Brekendorf,
tlf. 04353/581, fax 04353/584
Konsulent: Dirk Hansen

Landboforeningen for Sydtønder amt (Gest)

Formand: Frede Andresen,
Sprakebüller Str. 2, D-25917 Achtrup, tlf.
04662/4802
Konsulent: Joachim Spitz

Den nordfrisiske Landboforening (Marsk)

Formand: Karl-Heinz Matthiesen, Damhusum,
Bundesgarderweg 10, D-25927 Neukirchen,
tlf. 04664/815
Konsulent: Joachim Spitz

Lejrskolehjemmet »Skipperhuset«

Am Hafen 30, D-25832 Tönning,
tlf. 04861/5493, fax 04861/1607
E-post: ejdersted@syfo.de
Internet: www.lejrskole.de
Bestyrerpar: Jette og Thomas Jochimsen

Nordfriisk Instituut

Süderstrasse 30, D-25821 Bredstedt,
tlf. 04671/2081, fax 04671/1333
E-post: info@nordfriiskinstituut.de
Internet: www.nordfriiskinstituut.de
Institutleder og direktør: Dr. Thomas Steensen

Sct. Georgs-Gildet

Gildemester: Helmuth Werth, Tydal 1, D-24852
Eggebek,
tlf. 04609/91030, fax 04609/494

Sct. Knuds-Gildet

Oldermand: Karl Heinz Rudebeck, Fördebogen
33, D-24955 Harrislee,
tlf. 0461/979393

Slesvigsk Kreditforening

Formand for tilsynsrådet:
Hans Uwe Harck, Alter Kupfermühlenweg 44b,
D-24939 Flensburg, tlf. 0461/41774
Kontor: Süderstrasse 89, D-24955 Harrislee,
tlf. 0461/71975, fax 0461/78617
Forretningsfører: Dirk von Heyer

Sydslesvigs danske Kunstforening

Formand: Hans Jessen, Holstengang 1,
D-24937 Flensburg, tlf. 0461/13562

Sydslesvigs danske Ungdomsforeninger

Formand: Inger Marie Christensen
Rudekamp 36, D-24960 Glücksburg,
tlf. 04631/2800, E-post: inger@sdu.de
Dansk Ungdomssekretariat:
Norderstr. 76, D-24939 Flensburg,
tlf. 0461/14408-0, fax 14408-222
E-post: kontoret@sdu.de · Internet: www.sdu.de
Forretningsfører: Horst Schneider

Sydslesvigs Museumsforening

Formand: Carsten Reyhé,

Winningmay 5, D-24882 Füsing-Schaalby,
tlf. 04622/671
E-post: cr@dcbib.dk

Sydslesvigsk Pressetjeneste

Norderstrasse 76, D-24939 Flensburg, eller
Postfach 2664, D-24916 Flensburg,
tlf. 0461/14408-120+122, fax 0461/14408-131
E-post: spt@syfo.de. Internet: www.syfo.de
Pressesekretær: Bernd Engelbrecht

Sydslesvigsk Selvhjælp SSH

Formand: Georg Buhl,
Süderfischerstr. 10, D-24941 Flensburg,
tlf. 0461/5057481
E-post: georg_buhl@dsp.dk

Sydslesvigsk Vælgerforening (SSW)

Landsformand: Flemming Meyer,
Handewitt Busch 10, D-24983 Handewitt,
tlf. 04608/6572
Landssekretariat: Schiffbrücke 42,
D-24939 Flensburg,
tlf. 0461/14408-310, fax 0461/14408-313
E-post: info@ssw-landesverband.de
Internet: www.ssw-landesverband.de
Landssekretær: Martin Lorenzen
SSW-Landdagsfraktionen i Flensburg:
Norderstr. 74, D-24939 Flensburg,
tlf. 0461/14408-300, fax 0461/14408-305
E-post: info@ssw-sh.de
Internet: www.ssw-sh.de
SSW-Landdagsfraktionen i Kiel:
Schleswig-Holsteinischer Landtag, Düstern-
brooker Weg 70, D-24105 Kiel,
tlf. 0431/988-1380 eller 0431/988-1381,
fax 0431/988-1382
Landdagsmedlemmer: Anke Spoorendonk,
Achter de Möhl 35, D-24955 Harrislee,
tlf. 0461/73187, fax 0461/75398
E-post: anke.spoorendonk@sse.de
Lars Harms, Herzog-Adolf-Str. 14,
D-25813 Husum
tlf. 0461-14408300
E-post: lars.harms@ssw.de

Silke Hinrichsen,
Erlenweg 7, D-24943 Flensburg,

tlf. 0461-14408300
E-post: silke.hinrichsen@ssw.de
Flemming Meyer,
Handewittbusch 10, D-24983 Handewitt,
tlf. 0461-14408300
E-post: flemming.meyer@ssw.de

Sydslesvigske Folkedansere Flensburg

Formand: Inge-Marie Christensen, Rudekamp
36,
D-24960 Glücksburg, tlf. 04631/2800
E-post: inger@sdu.de

Sønderjysk Arbejdsforening (SAF)

Formand: Rüdiger Schulze, Herwarthstrasse 6,
D-24159 Kiel, tlf. 0431/361945, fax 990563303
E-post: ruedi24159@web.de

Torsdagskoret

Formand: Niels Ebbe Huus
Elkjer 24 a, D-24969 Grossenwiehe,
tlf. 04604-988151
Internet: www.torsdagskoret.dk

»Tydal« Spejdgård

D-24852 Eggebek,
tlf. 04609/91030, fax 04609/494
Bestyrer: Helmuth Werth

Ungdomskollegiet

Marienhölungsweg 66, D-24939 Flensburg,
tlf. 0461/52444, fax 0461/5002795
Forstander: Allan Pedersen

Union-Bank A/S

Grosse Strasse 2, D-24937 Flensburg,
tlf. 0461/8414-0, fax 0461/8414-290
Süderstrasse 89, D-24955 Harrislee,
tlf. 0461/700320, fax 0461/7003232
Schleswiger Str. 85, D-24941 Flensburg,
tlf. 0461/902100, fax 0461/9021010
Direktion: Volker Andersen, Frank Baasch
tlf. 0461-14408-600, fax 14408-603

Dansk Voksenundervisning i Sydslesvig

Formand: Erik Jensen, Marienallee 55,
D-24939 Flensburg, tlf. 0461-9093257
Sekretær: Anne Winkelströter,
Dansk Skoleforening for Sydslesvig,
Stuhrs Allee 22, D-24937 Flensburg,
tlf. 0461-50470, fax 0461-5047137
E-post: anne_winkelstroeter@skoleforeningen.de
Internet: www.voksenundervisning.de

Æ' Amatør

v/Lone Krogh, Rapsbogen 2,
D-24941 Flensburg, tlf. 0461/8400933

**ADVENTURE
EFTERSKOLEN**

Sønderjylland

Vi skaber eventyret

Adventure Efterskolen Sønderjylland – den aktive skole.

- Obligatorisk gymnastik 4 timer om ugen
- Adventure Outdoor(GPS, Klatring, Udfordringer, Kajak, Isbadning)
- Adventure Aqua(Havkajak, Dykning, Sejlad, Svømning, Førstehjælp)
- Adventure Race(Orienteringsløb, Mountainbike, Løb, Fysisk træning)
- Adventure Body(Dans, Fitness, Step, Kost og sundhed)
- Bogligt højt niveau

Læs mere om os på [www.adventure-efterskolen .dk](http://www.adventure-efterskolen.dk)
eller ring på 74 44 27 62.

Musik, teater og kunst

Sønderjyllands Symfoniorkester

Alsion 2, 6400 Sønderborg
tlf. 74 42 61 61, fax 74 42 61 06
E-post: info@sdjsymfoni.dk
Internet: www.sdjsymfoni.dk
Orkesterchef:
Henrik Wenzel Andreasen

Der eksisterer mange private ensembler i Sønderjyllands Symfoniorkester, og man kan rette henvendelse til ensemblerne på nedenstående telefonnumre:

Den Danske Harpeduo

Benedikte Johansen, Torill Hald-Nielsen
Henv. tlf. 74 43 20 67

Fløjte og Harpeduo

Thomas Jensen, Benedikte Johansen
Henv. tlf. 74 40 75 18

Wiener Ensemblet

Atli Sigfusson, Eliane Karecki,
Jan Åkerlind, Finn Sigfusson
Henv. tlf. 74 42 42 52 og 74 41 62 22

Duo Virtuoso

Cello og kontrabas:
Anna Kristina Hindø, Jesper Hindø
Henv. tlf. 74 43 12 13

Symphonic Brass

Sønderjyllands Symfoniorkesters
Messingkvintet
Henv. John Frederiksen,
tlf. 74 43 74 37

2 Trompeter og Orgel

John Frederiksen, Bo Fuglsang, Helge Granum
Henv. tlf. 74 42 94 23

Strygetrio/kvartet

Lars Rimer, Johan Korsfeldt,
Henrik Steensgaard, Alexandru Radu
Henv. tlf. 74 42 93 55

Two Gents

Mogens Eskildsen,
Flemming Neergaard Pedersen
Henv. tlf. 74 43 37 13

Dream Band (selskabsmusik)

Henv. Jesper Hindø, tlf. 74 43 12 13/22 23 63 34

Trio Tre Træ

Bettina Zielke, fløjte,
Susanne Cornelius, klarinet,
Karen Andersen, fagot
Henv. Susanne Cornelius, tlf. 74 43 43 00

Plankeværks Ekvilibristerne

(vibrafon og marimba)
Henrik Thrane, Henrik Cornelius
Henv. 74 43 43 37

Slagkraft

(dynamisk underholdning på et hav af slagøj)
Henrik Cornelius, Henrik Termansen,
Henrik Thrane, Bo Valbjørn
Henv. tlf. 74 43 43 37

Madsens Partyband

Henv. Lars Kristiansen, tlf. 74 40 36 94

Sønderjysk Amatørsymfoniorkester (SASO)

Claus Münchow,
Bjerggade 1, 6400 Sønderborg,
tlf. 74 42 34 57
E-post: formanden@saso-sms.dk
Internet: www.saso-sms.dk

Slesvigske Musikkorps

Haderslev Kaserne, Postboks 1059
Louisevej 2A, 6100 Haderslev,
tlf. 74 22 47 15, fax 74 22 47 18
E-post: slmuk@mail.tele.dk
Internet: www.slesvigskemusikorps.dk

Haderslev Musikforening af 1987

Formand: Gitte Hørup,
Rølighedsvej 20, 6100 Haderslev,
tlf. 74 53 41 18

Midtlandets Musik- og Teaterforening

Karin Toft, Høllevang 51, 6520 Toftlund,
tlf. 74 83 15 49 / 22 99 15 49

Nordschleswigsche Musikvereinigung

Marion Petersen, Arnkilgade 3,
6400 Sønderborg, tlf. 74 48 70 74
Musikkonsulent Peter von der Osten,
Dyrhave 37, 6200 Aabenraa,
tlf. 74 62 72 79, fax 74 62 24 47
E-post: musikvereinigung@mail.dk
Internet: www.musikvereinigung.dk

Sønderborg Musikforening

Sus Beckedorf,
Rendbjergvej 21, 6320 Egersund,
tlf./fax 74 44 04 23
Internet: www.soenderborgmusikforening.dk

Tønderegnens Musikforening

Max Kjær Nielsen,
Markgade 14, 6270 Tønder,
tlf. 74 72 45 61
Internet: www.temf.dk

Aabenraa Kunst- og Musikforening

Mogens Mølskov,
Hipholm 2, Varnæs, 6200 Aabenraa
tlf. 74 68 08 44

Sønderjysk Teaterforening

Formand: Palle Guldbrandsen,
Værftvej 15, 6270 Tønder,
tlf. 74 72 53 80
Sekretær: Peter Aldershaab,
Nørregade 38, 6100 Haderslev,
tlf. 74 52 27 34

Dansk Amatør Teater Samvirke

Landsformand: Lisbet Lautrup Knudsen,
Marselis Boulevard 28, 8, 8000 Århus C
Generalsekretær: Kristian Hald Jensen
Redaktør af »Rampelyset«: Kristian Hald Jensen

Landssekretariat:

Jernbanegade 5, 6230 Rødekro,
tlf. 74 65 11 03, fax 74 65 20 93

E-post: dats@dats.dk

Internet: <http://www.dats.dk>

Teaterforlaget DRAMA:

Jernbanegade 5, 6230 Rødekro
tlf. 70 25 11 41, fax 74 65 20 93

Internet: www.dramashop.dk

Forsøgsscenen, Haderslev

Formand: Christian Hell

Tåsingevej 111, Starup, 6100 Haderslev

Det lille Teater, Gråsten

Formand: Ole Gaul Nilum,
Smedebakken 2, Adsbøl, 6300 Gråsten,
tlf. 74 65 37 67

Internet: www.lilleteater.dk

Det lille Teater, Aabenraa

Formand: Lise Bekker,

Toften 29, 6200 Aabenraa, tlf. 74 63 03 63

E-post: kontakt@detlilleteater.com

Internet: www.detlilleteater.com

Amatørteaterforeningen Stjernen

Formand: Betina Nauschütt,

Svingelen 8, 6780 Skærbæk

Teatergaleasen, Højer

Formand: Per Loldrup,

Carstengade 56, 6270 Tønder

Teatret Møllen

Møllepladsen 4, 6100 Haderslev

Administrator: Jakob Højgård Jørgensen,
tlf. 74 52 66 79 mellem kl. 10 og 15

E-post: post@teatretmoellen.dk

Internet: www.teatretmoellen.dk

Tønder Festival Fond

Vestergade 80, Postboks 113, 6270 Tønder,

tlf. 74 72 46 10 - Information

tlf. 74 72 10 00 - Billetsalg

Broagerlands Kunstforening

Mona Nielsen,

Farverløkke 9, 6310 Broager,

tlf. 74 44 20 82

**Christiansfeld Kunst-
og Museumsforening**

Formand: Ilse Søgaard,

Lysestøbervej 3, 6070 Christiansfeld,

tlf. 74 56 16 73

Haderslev Kunstforening

Formand: Arthur Mathiesen,

Thurøvej 85, 6100 Haderslev

tlf. 74 52 92 29, mobil 23 93 87 86

E-post: marlisarthur@dlgtele.dk

Kunstforeningen Vandtårnet

Formand: Anders Thyssen,

Mariavænget 2, 6520 Toftlund

tlf. 23 25 70 06

Lokalhistoriske foreninger, arkiver og samlinger

Landsarkivet for Sønderjylland

Haderslevvej 45, 6200 Aabenraa,

tlf. 74 62 58 58, fax 74 62 32 88,

E-post: mailbox@laa.sa.dk

Internet: www.sa.dk

Arkivleder: Hans Schultz Hansen

**Lokalhistoriske Arkiver og Samlinger
i Sønderjylland (LASS)**

Haderslevvej 45, 6200 Aabenraa

Dansk Slægtsgaardsforening

Formand: Gdr. Peder Mouritsen,

Sædding Storgaard, 6830 Nørre Nebel

Haderslevkredsen:

Formand: Jens M. Knudsen

Kalmargårdparken 1, Marstrup, 6100 Haderslev

tlf. 74 57 51 65

Det sydlige Sønderjylland:

Formand: Gårdejer Chr. A Krogh,
Majbølvej 17, 6470 Sydals,
tlf. 74 41 53 12

Slægtshistorisk Forening Sønderjylland

Formand: Nicolai Johannsen,
Kystvej 9, 6320 Egersund, tlf. 74 44 23 83
E-post: nic@egersund.dk

Esbjerg Kommune

Hviding Sognearkiv

Arkiv: Egecentret, Ribevej 2b,
6760 Ribe.
Leder: Anne Lorenzen, Hviding Kirkevej 22,
6760 Ribe, tlf. 75 44 51 27

Spandet Sognearkiv

Arnumvej 9, Spandet, 6760 Ribe
Leder: Jesper Olesen, Skolevænge 6a, 6760
Ribe,
tlf. 74 86 71 36, E-post: jo-mo@mail.tele.dk

Haderslev Kommune

**Lokalhistorisk forening
for Bevtoft og Tirsland Sogne**

Formand: Johan Nissen
Parkvej 4, 6541 Bevtoft,
Arkiv: Bevtoft skole,
Krügersvej 45, 6541 Bevtoft
Leder: Anni Huusmann,
Mergellandvej 11, 6541 Bevtoft,
tlf. 74 83 19 78

Fjelstrup Lokalhistoriske Forening

Formand: Anne-Kirsten Glumsø,
Fjelstrup Nørrevej 70, 6100 Haderslev,
tlf. 74 56 62 14
Arkiv: "Rosenvang", Avnøvej 7, Fjelstrup,
6100 Haderslev

Lokalhistorisk Arkiv for Gram og Omegn

v/ Karl G. R. Gregersen
Åvej 14, 6510 Gram
tlf. 74 82 20 68

Haderslev Arkiv- og Museumsforening

Formand: Svend Åge Karup,
Hiort Lorenzensvej 31, 6100 Haderslev,
tlf. 74 53 51 53
E-post: karup@privat.dk

Haderslev Slægtsforsker Forening

Formand: Svend Aage Mikkelsen,
Hørgård 18, 2. tv., 6200 Aabenraa
Internet: www.haderslevslaegt.dk

Historisk Arkiv for Haderslev Kommune

Bispebroen 3, 6100 Haderslev,
tlf. 74 34 78 00
E-post: arkiv@haderslev.dk
Internet: www.historiskarkiv.dk
Leder: Bent Vedsted Rønne

Halk-Hejsager Lokalhistoriske Forening

Formand: Erik Snitkjær,
Brunbjerg 94, 6100 Haderslev, tlf. 74 57 11 86
Arkiv: Halk skole, Hejsagervej, 6100 Haderslev
Leder: Harald Schytt, Langgyde 5,
6100 Haderslev

Hoptrup sogns Lokalhistoriske Forening

Formand: Jens M. Knudsen, Kalmargårdsparken
1,
Marstrup, 6100 Haderslev, tlf. 74 57 51 65
Arkiv: Hoptrup Hovedgade 62, 6100 Haderslev
Leder: Ove Ethelberg, Djernæsvej 131, Djer-
næs,
6100 Haderslev, tlf. 74 57 56 16

Højrup Sogns Lokalhistoriske Forening

Formand: Andreas Petersen,
Kastrupvej 27, 6510 Gram, tlf. 74 82 63 74
Arkiv: Skolevej 2, Arnum, 6510 Gram
Leder: Agnes Trans, Kastrupvej 12, Arnum,
6510 Gram, tlf. 74 82 64 31

Lokalhistorisk Forening for Jegerup sogn

Formand: Mathias Nørregaard, Haderslevvej 2,
6500 Vojens, tlf. 74 50 61 84
Arkiv: Jegerup skole, Bygaden 18, Jegerup,
6500 Vojens
Leder: Kaj Sandholdt, Kærager 8, Jegerup.
6500 Vojens, tlf. 74 54 29 80

Moltrup-Bjernerjng

Lokalhistoriske Forening

Formand: Karin Bonde,
Bramdrup Lillefort 5, 6100 Haderslev,
tlf. 74 52 23 98
Arkiv: Bramdrup Vestergade 7, 6100 Haderslev
Leder: Anton Toft, Steppingvej 80,
Bramdrup, 6100 Haderslev

Lokalhistorisk Forening for Oksenvad Sogn og Omegn

Formand: Grethe Kock
Vadstedvej 11, Oksenvad, 6560 Sommersted
tlf. 74 50 56 80
E-post: lokalhistorie-oksenvad@mail.dk
Arkiv: Øster Lindetvej 5, Oksenvad,
6560 Sommersted
Leder: Peter Süberkrüb

Starup sogns lokalhistoriske Arkivforening

Formand: Karl Erik Olesen, Diernæsvej 220,
6100 Haderslev, tlf. 74 52 54 20
Arkiv: Starup skole, Starup Skolevej,
6100 Haderslev
Leder: N. P. Bladt, Bjørnøvej 3. Starup,
6100 Haderslev, tlf. 74 52 41 95

Tiset Lokalhistoriske Forening

Formand: Markus Hansen
Aftægten 3, Enderupskov, 6510 Gram
tlf. 74 82 21 08
Arkiv: Kongevej 248, Tiset, 6510 Gram
Leder: Bent Hansen, tlf. 74 82 24 52

Vilstrup Sogns Lokalhistoriske Forening

Formand: Peter Jessen,
Nørre Vilstrup Bygade 12, Nørre Vilstrup,
6100 Haderslev, tlf. 74 58 21 48
E-post: jessen.fam@mail.dk
Arkiv: Vilstrup Skole, Kirkeløkke 15,
6100 Haderslev
E-post: vilstruplokalhistoriske@gmail.com
Leder: Peter Jessen

Lokalhistorisk Forening for Vojens-området

Formand: Preben F. Nørup, Kædevænget 1,
6500 Vojens, tlf. 74 54 16 02
E-post: noerupsenior@gmail.com

Arkiv: Danmarksgade 16, 6500 Vojens,
tlf. 74 50 70 31

Leder: Agnes Svendsen, Jernhjtvej 21,
6500 Vojens, tlf. 74 54 19 41
E-post: agnes_svendsen@mail.tele.dk

Lokalhistorisk Forening for Vonsbæk Sogn

Formand: Holger Eskildsen,
Kildager 30, Bæk, 6100 Haderslev,
tlf. 74 57 91 10. E-post: he@haderslev.dk
Arkiv: Vonsbæk skole, Vonsbækvej 88,
6100 Haderslev

Kolding Kommune

Christiansfeld lokalhistoriske forening

Formand: Leif Jacobsen
Kongensgade 35, 6070 Christiansfeld
tlf. 21 24 26 37
Arkiv: Nørregade 1, 6070 Christiansfeld,
tlf. 74 56 25 98.
Leder: Jytte Ludvigsen

Lokalhistorisk Forening og Arkiv for Hejls-Hejlsminde

Formand: Gunnar M. Krag,
Trappendalvej 29, 6094 Hejls, tlf. 75 57 47 54
E-post: hejlsarkiv@hejlsnet.dk
Internet: www.lokalarkiver/hejlsarkivet.dk
Arkiv: Hejls Landevej 57, 6094 Hejls
Leder: Gunnar Krag

Vejstrup lokalhistoriske Forening og Arkiv

Formand: Johannes Larsen, Toldbakken 53,
6094 Hejls, tlf. 75 57 50 97
Arkiv: "Lærkebo", Sjølundgade 28,
6093 Sjølund
Leder: Jørgen Skeem, Grønninghovedvej 28,
6093 Sjølund, tlf. 50 51 56 78

Sønderborg Kommune

Lokalhistorisk Arkiv

for Augustenborg og Omegn
Slotsallé 10, 6440 Augustenborg
tlf. 74 47 18 08
Formand: Poul Krog,
Primulavej 21, 6440 Augustenborg
tlf. 29 86 81 10
Arkivleder: Inga Petersen

Lokalhistorisk Forening for Broagerland

Formand: Carl Jürgen Bock
Skeldekobbel 20, 6310 Broager,
tlf. 74 44 14 58

Broagerlands Lokalarkiv:
Storegade 33, 6310 Broager,
tlf. 74 44 93 51

Leder: Randi Helming, Mejerivej 9,
6310 Broager, tlf. 74 44 18 84

Lokalhistorisk Forening for Dybbøl, Ulkebøl og Sønderborg

Formand: Knud Erik Sørensen,
Skovbrynet 38, 6400 Sønderborg

Lokalhistorisk Arkiv for Dybbøl, Ulkebøl og Sønderborg

Formand: Kai Viggo Jørgensen,
Perlegade 28, 1, 6400 Sønderborg,
tlf. 74 42 61 19
Arkivafdeling: Asylvej 1, 6400 Sønderborg,
tlf. 74 43 27 10

Leder: H. C. Carstensen,
Sundquistgade 7, 6400 Sønderborg,
tlf. 74 42 52 75

Arkivafdeling: Torvet 2, Ulkebøl,
6400 Sønderborg, tlf. 74 42 93 66
Leder: Sophie Rasmussen, Kløverholm 14,
Hørup, 6470 Sydals, tlf. 74 40 48 63

Egen Sogns Lokalhistoriske Forening

Formand: Peter Petersen, Møllevej 6,
6430 Nordborg, tlf. 74 45 82 36
Arkiv: Præstevænget 3E, Guderup,
6430 Nordborg, tlf. 74 45 93 01
Leder: Jørgen Wrang

Historisk Forening for Gråsten By og Egn

Formand: Bodil Gregersen,
Klokkevej 2, Rinkenæs, 6300 Gråsten,
tlf. 74 65 31 81

Lokalhistorisk Arkiv for Graasten By og Egn

Ahlmannsparken, 6300 Gråsten, tlf. 74 65 13 75
E-post: post@graastenarkiv.dk
Leder: Else Egholm, Toldbodgade 6, st. tv.,
6300 Gråsten, tlf. 74 65 12 43

Lokalhistorisk Forening for Hørup sogn

Formand: Chresten A. Krogh,
Majbølvej 17, 6470 Sydals, tlf. 74 41 53 12
Arkiv: Hørup Centralskole, Vestervej 42,
Kirkehørup, 6470 Sydals

Arkivleder: Hans Erik Hansen, Lundvej 106,
6470 Sydals, tlf. 86 52 44 90

Lokalhistorisk forening for Kegnæs sogn

Formand: Ingeborg Christensen
Østerbyvej 12, Kegnæs, 6470 Sydals
tlf. 74 40 53 44

Arkiv: Kegnæs Forsamlingshus, Nr. Landevej
59, Kegnæs, 6470 Sydals

Post til leder: Anna Hansen, Storetoft 25,
Kegnæs, 6470 Sydals, tlf. 74 40 51 85

Lysabild Sognehistoriske Forening

Formand: Jørn Lind,
Lysabildgade 42, 6470 Sydals
tlf. 74 40 45 14

Arkiv: Lysabild skole, østfløjen,
Lysabildgade 2, Lysabild

Leder: Inge Christiansen
Lillehave 35, 6470 Sydals,
tlf. 74 40 44 93

Lokalhistorisk Forening for Nordborg Området

Formand: Hans Jørgen Berg
Skovvej 14, 6430 Nordborg
tlf. 74 45 10 58.

Arkiv: Løjtetoft 32,
6430 Nordborg, tlf. 74 45 08 29

Selskabet for Nydamforskning

Formand: Vincent Jessen, Peberbjerg,
Skovbyvej 14, 6470 Sydals, tlf. 74 41 57 47
Arkiv: Truenbrovej 21A, Avnbøl,
6400 Sønderborg

Leder: Heddy Franke, Jomfrusti 11,
6400 Sønderborg, tlf. 30 71 63 82
Udstilling: Nydamhuset, Nydamvej 41,
Øster Sottrup, 6400 Sønderborg

Lokalhistorisk Forening for Sundeved

Formand: Carl Peter Møller, Guldtoft 4, Avnbøl,
6400 Sønderborg, tlf. 74 46 14 40

Arkiv: Truenbrovej 21 A, Avnbøl,
6400 Sønderborg, tlf. 74 46 61 05
Leder: Frede Jensen,
Frueskær 8, Vester Sottrup, 6400 Sønderborg
tlf. 74 46 75 15

Lokalhistorisk Arkiv for Tandslet sogn

Formand: Kaj Jessen, Tandsbusk 39, Tandslet,
6470 Sydals, tlf. 74 40 77 49

E-post: kajjessen@bbsyd.dk

Arkiv: Tandslet Friskole, Ertebjergvej 2,
6470 Sydals.

Leder: Leif Kristiansen, Kavsløkke 36,
Høruphav, 6470 Sydals,
tlf. 74 40 74 11

E-post: lf.kristiansen@gmail.com

Tønder Kommune

Lokalhistoriske Forening for Agerskov Sogn

Formand: Birte Tygesen

Arkiv: Elvej 2A, 6534 Agerskov

tlf. 74 83 31 91

Leder: Niels Baungaard. tlf. 74 83 51 20

Lokalhistorisk Arkiv for Arrild Sogn

Formand: Inger Rahbek Andersen,
Roostvej 3, Roost, 6535 Branderup,
tlf. 74 83 43 84

Arkiv: Skærbækvej 16, Arrild, 6520 Toftlund

Branderup-Rurup Lokalhistoriske Arkiv

Formand: Per Ernø,
Rundbjergvej 5, 6535 Branderup,
tlf. 73 83 53 57, E-post: per.erno@sport.dk

Arkiv: Friskjærvej 4a, 6535 Branderup

Leder: Tage Willadsen, Branderup Mark 7,
6535 Branderup, tlf. 74 83 51 37

Historisk Forening i Bredebro

Formand: Brigitta Raahauge,
Harres 11, 6261 Bredebro

tlf. 26 44 88 71

Oplevelser for hele familien

Smuk natur, byliv og aktive landsbymiljøer, kultur og historie. Aabenraa Kommune byder på oplevelser for hele familien.

Bakker, skov og vand

Den enestående og varierede natur med bakker, skove, fjorde og vandløb indbyder til udendørs aktiviteter for hele familien. Kysten og strandene er et besøg værd, hvad enten der står strand- og gåture eller sejlsport på programmet.

Aabenraa
Kommune

Nyt og gammelt

Overalt i kommunen finder du gode overnatningsmuligheder og indbydende specialbutikker. Aabenraa by har sin egen særlige atmosfære med en blanding af moderne byliv og gamle brostensbelagte gader.

Læs mere på www.aabenraa.dk

Lokalhistorisk Arkiv i Bredebro

Langagervej 64 (hallen),
6261 Bredebro
Arkivleder: Ulla Jouttijärvi, tlf. 29 60 68 91
E-post: lokalarkiv@msn.com

Historisk Samfund i Brøns

v/ Mie Schmidt
Vangsbovej, 6780 Skærbæk

Døstrup Sogns Lokalhistoriske Forening

Formand: Bjarne Hansen,
Møllegade 4, Døstrup. 6780 Skærbæk
tlf. 74 75 40 61,
E-post: dostrup@dostrup-lokalhistoriske-arkiv.dk
Internet: www.dostrup-lokalhistoriske-arkiv.dk

Højeregnens Lokalhistoriske Arkiv

Møllegade 12, 6280 Højer
Brevadresse: Lis Hindrichsen,
Uldgade 6, 6270 Tønder, tlf. 73 78 20 45
E-post: lishindrichsen@mail.dk

Historisk forening for Løgumkloster Kommune

Formand: Vagn Lauritzen,
Ved Dammen 56,
6240 Løgumkloster, tlf. 74 74 43 03
Arkiv: Mellemgade 4 st., 6240 Løgumkloster
Internet: www.lokalhistorisk-arkiv-6240-lgkl.dk
Leder: Frede Gotthardsen,
Ringgade 15, 6240 Løgumkloster, tlf. 74 74 42
04

Rejsby-arkivet

Formand: Niels L. Petersen, Hovedvejen 33,
Kærbølling, 6780 Skærbæk, tlf. 74 75 33 64
E-post: sofienederby@mail.dk

Rømø lokalhistoriske Forening

Formand: Werner Andersson
Dunbjergvej 1, Kongsmark, 6792 Rømø
tlf. 74 75 68 49
Arkivleder: Magnus Buch, Klitvejen 31,
6792 Rømø, tlf. 74 75 50 44
E-post: mhb@bbsyd.dk

Historisk Forening for Skærbæk og Omegn

Formand: H. E. Sørensen, Melbyvej 27,
6780 Skærbæk, tlf. 74 75 17 04

Lokalhistorisk Arkiv for Skærbæk og omegn

Storegade 51, indgang B, 6780 Skærbæk
Formand: H.E. Sørensen
Leder: Bodil Bjerre, Tøndervej 13,
6780 Skærbæk, tlf. 74 75 14 10
E-post: bodilbjerre@mail.dk

Toftlund Lokalhistoriske Forening

Formand: Anne-Grethe Petersen,
Mariavænget 29, 6520 Toftlund,
tlf. 74 83 22 34
Arkiv: Søndergade 56, 6520 Toftlund
tlf. 20 25 95 13
E-post: tlhf@forum.dk

Lokalhistorisk Forening for Gl. - Tønder Kommune

Formand: Kaj Elkjær Larsen,
Grev Schacksvej 3, 6270 Tønder,
tlf. 74 72 20 20
Arkiv: Biblioteket,
Richtsensgade 10, 6270 Tønder,
tlf. 74 72 33 26
Leder: Birgitte Thomsen

Vejen Kommune

Brændstrup Hjemstavnsforening

Formand: Ruth Jepsen,
Bremvej 4, Brændstrup,
6630 Rødding,
tlf. 74 82 16 82
Arkiv:
Brændstrup Røddingvej 5A, 6630 Rødding
Leder: Ruth Jepsen

Hygum lokalhistoriske Forening

Formand: Peter Fredslund,
Herredsfogedvej 13, Sdr. Hygum,
6630 Rødding, tlf. 74 84 53 05
Arkiv: Ribevej 61, Hygum,
6630 Rødding
Leder: Laurids E. Blomgreen,
Højskolelunden 24, 6630 Rødding,
tlf. 75 13 45 71 / 21 24 45 71

E-post: blomgreen@direkte.org

Lokalhistorisk forening for Jels sogn

Formand: Margit Falkenberg Ottosen,
Jelsvej 39, Grønnebæk, 6630 Rødding,
tlf. 74 55 22 45

Arkiv: Jels Torvet 2, Jels, 6630 Rødding
tlf. 26 92 10 54

Leder: Niels Clausen,
Jels Toftevej 6, 6630 Rødding,
tlf. 74 55 30 50

Lintrup Sogns lokalhistoriske udvalg

v/ Niels Hjort Madsen,
Tornumgårdsvej 18, 6660 Lintrup,
Arkiv: Lintrup skole, Kirkepladsen 1,
6660 Lintrup

Leder: Niels Hjort Madsen

Rødding lokalhistoriske Arkiv

Søndergyden 15, 6630 Rødding,
tlf. 79 96 56 65

Leder: Lars Thisgaard

Skodborg Hjemstavnsforening

Formand: Kirsten Fynbo,
Skodborg Søndergade 34E, 6630 Rødding,
tlf. 74 84 81 48

Arkiv: Søndergade 2, Skodborg,
6630 Rødding, tlf. 64 64 77 69

Leder: Kristian Jørgensen, Engvej 21A,
Skodborg, 6630 Rødding,
tlf. 74 84 81 11

E-post: skodborg-arkiv@bbsyd.dk

Skrave Hjemstavnsforening

Formand: Peder Dall Jørgensen,
Københovedvej 26, 6630 Rødding,
tlf. 74 84 72 05

Arkiv: Skrave skole

**Lokalhistorisk Forening
for Øster Lindet Sogn**

Formand: Kaj Morten Frandsen,
Villavej 13, Ø. Lindet, 6630 Rødding,
tlf. 74 84 61 06

Arkiv: Stadionvej 5, Øster Lindet,
6630 Rødding

E-post: oesterlindetlokalarkiv@gmail.com

Leder: Hedde Fuglsig,
Hovgårdsvej 7, Øster Lindet, 6630 Rødding
tlf. 74 84 64 77

E-post: fuglsig@dbmail.dk

Aabenraa Kommune

Bov lokalarkiv

Bov Bibliotek, Bovvej 4, 6330 Padborg,
tlf. 73 76 80 90

E-post: hav@aabenraa.dk

**Historisk Sogneforening
for Bovrup og Varnæs**

Formand: Jes Ove Petersen,
Ravnhøjvej 4, Bovrup, 6200 Aabenraa
tlf. 74 68 05 06, E-post: jesoverpetersen@mail.
dk

Arkiv: Bovrup Aktivcenter, Bytoften 13,
Bovrup, 6200 Aabenraa

Leder: Viggo Petersen

Bovrup Kirkevej 47, Bovrup, 6200 Aabenraa
tlf. 74 68 00 83

E-post: viggo@it.dk

Ensted sogns lokalhistoriske forening

Formand: Niels H. Rossen,
Sdr. Hostrup Bygade 64, 6200 Aabenraa
Arkiv: Dybkærvej 2B, Stubbæk, 6200 Aabenraa

Leder: Rita Æbeløe Clausen,
Stubbæk Bygade 36,

6200 Aabenraa, tlf. 74 61 34 55

E-post: eslfa@mail.dk

Musik og Sang-Efterskolen i Uge
Uge Allégade 5-7 · 6360 Tinglev

tlf. 74646000

musa-uge@musikogsangefterskolen-uge.dk
Forstander Dorthe Vilbæk

Historisk Forening for Felsted Sogn

Formand: Andreas Asmussen,
Kirkevej 2, Felsted, 6200 Aabenraa,
tlf. 74 68 53 30 og 40 10 51 23
Arkiv: "Patsches Hus", Præstegårdsvej 4,
Felsted, 6200 Aabenraa
Internet: www.patscheshus.dk
Leder: Ellen Jensen,
Gråstenvej 16, Felsted, 6200 Aabenraa
tlf. 74 68 50 02

Lokalhistorisk Forening for Kliplev Sogn

Formand: Kaj Lassen,
Holmvej 15, Kliplev, 6200 Aabenraa,
tlf. 74 68 74 62
Arkiv: "Straagaards Smedie", Skolegade 4,
Kliplev, 6200 Aabenraa
Leder: Jørgen Hansen

Løjt lokalhistoriske Forening

Formand: Erling Madsen, Dybvighoved Møl-
levej 1, 6200 Aabenraa, tlf. 74 61 78 04
Arkiv og lokalmuseum: Rundemølle
Henv. Erling Madsen, tlf. 74 61 78 04 eller
Jacob Holdt, tlf. 74 61 77 90

Lokalhistorisk Forening for Rødekro Kommune

Arkiv: Borgerhuset, Østergade 40C,
6230 Rødekro
Arkivleder: Ingrid Nissen, Overtøften 4, Genner,
6230 Rødekro, tlf. 74 69 85 50

Lokalhistorisk Arkiv for Tinglev Kommune

Tinglev Midt 2, 6360 Tinglev, tlf. 73 76 72 97
Kontaktperson: Bent Pawlowski
Nørreagervej 2, 6360 Tinglev
tlf. 74 64 45 51, E-post: pawlowski@post.tele.dk
Leder: Hanne Iversen

Lokalhistorisk Forening for Tinglev Kommune

Formand: Bent Pawlowski,
Nørreagervej 2, 6360 Tinglev
tlf. 74 64 45 51

Aabenraa Byhistoriske Forening

Formand: Carlo Daus-Petersen, Kaholt 12,
6200 Aabenraa, tlf. 74 62 23 17
E-post: carlodaus@mail.dk

Biblioteker

Haderslev Kommune

Haderslev Bibliotekerne

Gram afdeling

Østergade 10, 6510 Gram
tlf. 74 34 77 40, fax 74 34 77 34
E-post: grambib@haderslev.dk

Haderslev afdeling

Bispebroen 3, 6100 Haderslev
tlf. 74 34 77 77, fax 74 34 77 70
E-post: haderslevbib@haderslev.dk

Vojens afdeling

Rådhuscentret 5, 6500 Vojens
tlf. 74 34 77 00, fax 74 34 77 10
E-post: vojensbib@haderslev.dk
Fælles internet: www.haderslevbibliotekerne.dk
Kolding Kommune

Christiansfeld Bibliotek

Nørregade 12, 6070 Christiansfeld
tlf. 79 79 11 00

Sønderborg Kommune

Gråsten Bibliotek

Ahlefeldvej 4, 6300 Gråsten,
tlf. 88 72 42 02
E-post: biblioteket@sonderborg.dk
Internet: www.biblioteket.sonderborg.dk

Biblioteket Sønderborg

Kongevej 19, 6400 Sønderborg,
tlf. 88 72 42 00, fax 88 72 64 45
E-post: biblioteket@sonderborg.dk
Internet: www.biblioteket.sonderborg.dk

Tønder Kommune

Løgumkloster Bibliotek

Storegade 16, 6240 Løgumkloster,
tlf. 74 92 98 00, fax 74 74 30 57
E-post: bibliotek@loegumkloster.dk
Internet: www.tbib.dk

Skærbæk Bibliotek

Jernbanegade 2,
6780 Skærbæk, tlf. 74 92 98 13
E-post: skaerbaekbib@toender.dk
Internet: www.tbib.dk

Toftlund Bibliotek

Toldbodgade 8, 6520 Toftlund, tlf. 74 92 98 09

Tønder Bibliotek

Richtsensgade 10, 6270 Tønder,
tlf. 74 92 98 40
E-post: biblioteket@toender.dk
Internet: www.tbib.dk

Vejen Kommune

Rødding Bibliotek

Søndergyden 15,
6630 Rødding, tlf. 79 96 56 66
E-post: roedbib@vejenkom.dk
Internet: www.vejbib.dk

Aabenraa Kommune

Aabenraa Bibliotekerne

Aabenraa Bibliotek

Haderslevvej 3, 6200 Aabenraa
tlf. 73 76 80 80, fax 74 62 14 80
E-post: aabenraabib@aabenraa.dk

Bov Bibliotek

Bovvej 4, 6330 Padborg,
tlf. 73 76 80 90
E-post: bovbib@aabenraa.dk

Felsted Bibliotek

Gråstenvej 1, Felsted, 6200 Aabenraa
tlf. 73 76 78 24

Rødekro Bibliotek

Vestergade 20, 6230 Rødekro,
tlf. 73 76 80 40, fax 74 66 26 93
E-post: aabenraabib@aabenraa.dk

Tinglev Bibliotek og Turistinformation

Tinglev Midt, 6360 Tinglev,
tlf. 73 76 72 97
E-post: tinglevbib@aabenraa.dk
Fælles internet: www.aabenraabib.dk

Tyske biblioteker

Aabenraa

Deutsche Zentralbücherei Apenrade,
Vestergade 30, 6200 Aabenraa,
tlf. 74 62 11 58, fax 73 62 07 36
E-post: zentral@buecherei.dk
Internet: www.buecherei.dk
Desuden 2 bogbusser.

Haderslev

Deutsche Bücherei Hadersleben,
Åstrupvej 9, 6100 Haderslev,
tlf. 74 52 15 29, fax 74 52 15 28,
E-post: hadersleben@buecherei.dk
Internet: www.buecherei.dk

Sønderborg

Deutsche Bücherei Sonderburg,
Rønhaveplads 12, 6400 Sønderborg,
tlf. 74 42 57 65
E-post: sonderburg@buecherei.dk
Internet: www.buecherei.dk

Tinglev

Deutsche Bücherei Tingleff,
Hovedgaden 100, 6360 Tinglev
tlf. 74 64 35 77, fax 74 64 38 77
E-post: tingleff@buecherei.dk
Internet: www.buecherei.dk

Tønder

Deutsche Bücherei Tøndern,
Popsensgade 6, 6270 Tønder,
tlf. 74 72 33 59

Frie skoler

Ungdoms- og efterskoler

Efterskoleforeningen

Sekretariat: Vartov, Farvergade 27, opg. H,
1463 København K,
tlf. 33 12 86 80, fax 33 93 80 94
E-post: info@efterskoleforeningen.dk
Formand: Troels Barring,
Stationsvej 62, 5792 Årslev,
tlf. 21 79 24 10

Adventure Efterskolen

Dyntvej 113, 6310 Broager, tlf. 74 44 27 62
Oprettet 1992
Forstander: Jacob Hansen

Agerskov Ungdomsskole

Vellerupvej 25, 6534 Agerskov,
tlf. 74 83 33 15, fax 74 83 39 62
E-post: info@agerskovungdomsskole.dk
Internet: www.agerskovungdomsskole.dk
Oprettet 1919 (hvilende 1930-42)
Forstander: Lars Kristensen

Bramming Gymnastik- og Idrætsefterskole

Gabelsvej 12, 6740 Bramming
tlf. 75 17 38 33
E-post: be@bramming-eferskole.dk
Internet: www.bgi-e.dk
Oprettet 1897
Forstander: Kirsten Tygesen

Design- & Idrætsefterskolen Skamling

Gl. Skamlingvej 1, 6093 Sjølund, tlf. 75 57 40
26
E-post: kontor@skamling.dk
Internet: www.skamling.dk
Oprettet 1955
Forstander: Brian Vittrup

Deutsche Nachschule Tingleff

Grønnevej 51, 6360 Tingleff,
tlf. 74 64 48 20, fax 74 64 48 79
E-post: nachschule@tingleff.dk
Internet: www.nachschule.dk

Oprettet 1951

Forstander: Jørn Warm

Dybbøl Efterskole

Ragebølskovvej 3, 6400 Sønderborg
tlf. 74 48 70 80, fax 74 48 70 81

Oprettet 1992

Forstander: Evelyn og Erik Rosenbæk Boller-
slev

Efterskolen Strand på Danebod

Færgevej 5, Fynshav,
6440 Augustenborg
tlf. 74 42 21 60

Oprettet 2001

Forstander: Birgitte Bang Schmidt

Emmerske Efterskole

Åbenråvej 14, St. Emmerske, 6270 Tønder,
tlf. 74 72 44 33

Internet: www.emmerskeefterskole.dk

Oprettet 1978

Forstander: Christian Andresen

Frøslevlejrens Efterskole

Lejrvejen 85, 6330 Padborg,
tlf. 74 67 66 44, fax 74 67 67 94

E-post: post@fle-skole.dk

Internet: www.fle-skole.dk

Oprettet 1996

Forstander: Jens Boddum

Gram Efterskole

Slotsvej 19-21, 6510 Gram,
tlf. 74 82 04 82

E-post: kontor@gram-eferskole.dk

Oprettet 1998

Forstander: Bjarne Jessen

Hoptrup Efterskole

Hoptrup Hovedgade 11,
6100 Haderslev, tlf. 74 57 10 14

E-post: mail@hoptrupefterskole.dk

Oprettet 2006.

Forstander: Ken Petersen

Højer Design Efterskole

Søndergade 21, 6280 Højer,

tlf. 73 62 89 00, fax 74 78 92 25
E-post: mail@hoejerdessignefterskole.dk
Internet: www.hoejerdessignefterskole.dk
Oprettet 2007
Forstander: Kirsten Boyschau Hansen

Højer Efterskole

Nørrevej 68, 6280 Højer,
tlf. 74 78 21 40, fax 74 33 21 49
Oprettet 1951
Forstander: Kim Pedersen

Kongeådalens Efterskole

Dovervej 19, Dover, 6660 Lintrup,
tlf. 74 85 53 33, fax 74 85 50 00
E-post: info@keskole.dk
Internet: www.kongeaaadalens-eftherskole.dk
Oprettet 1979,
Forstander: Jes Imer

Ladelund Efterskole

Ladelundvej 75, 6600 Vejen
Tlf 75381006
E-post: postkassen@ladelundefterskole.dk
Internet: www.ladelundefterskole.dk
Facebook: www.facebook.dk / ladelundlive
Oprettet: Landbrugs- og Mejeriskole 1879
Ladelund Efterskole 2000
Forstander: Steffen Bendix Pedersen

Løgumkloster Efterskole

Tønder Landevej 6, 6240 Løgumkloster
tlf. 74 74 36 52
Oprettet 1951
Forstanderpar: Marianne og Ivan Jakobsen

Musik og Sang-Efterskolen i Uge

Uge Allégade 5-7, 6360 Tinglev,
tlf. 74 64 60 00
E-post: musa-uge@musikogsangefterskolen-
uge.dk
Oprettet 2008
Forstander: Dorthe Vilbæk

Nordborg Slots Efterskole

6430 Nordborg, tlf. 74 45 15 28, fax 74 49 11 51
E-post: slottet@nordborg-slot.dk
Oprettet 1922

Forstander: Rune R. Madsen

Rejsby Europæiske Efterskole

Kogsvej 3, 6780 Skærbæk,
tlf. 74 75 36 22, fax 74 75 30 04
Internet: www.rejsby-eftherskole.dk
Oprettet 1994
Forstander: Brian O. Bastiansen

Rens Ungdomsskole

Pebersmarkvej 21, Rens, 6372 Bylderup-Bov,
tlf. 74 64 83 70
Oprettet 1921
Forstander: Kim Albrecht

Rinkenæs Efterskole

Sejrsvej 100, Rinkenæs, 6300 Gråsten
tlf. 74 65 13 08, fax 74 65 36 08
E-post: post@rinkenaes.dk
Internet: www.rinkenaes.dk
Oprettet 1952
Forstanderpar: Lis og John Østergaard

Skanderup Efterskole

Kastanie Allé 51, Skanderup, 6640 Lunderskov
tlf. 75 59 41 26
E-post: kontor@skanderupefterskole.dk
Oprettet 1914
Forstanderpar: Ruth og Axel Jessen

Skibelund Gymnastik- og Idrætsefterskole

Kongeåvej 34, 6600 Vejen
tlf. 75 36 07 51
E-post: kontor@s-g-i.dk
Oprettet 1884
Forstandere: Asbjørn Nielsen og Birgitte Pallesen

Sommersted Efterskole

Talind 2, 6560 Sommersted,
tlf. 73 50 40 40, fax 74 50 49 55
E-post: ses@sommerstedefterskole.dk
Internet: www.sommerstedefterskole.dk
Oprettet 1951
Skoleleder: Benjamin Hougaard

Sportsefterskolen SINE

Idrætsvej 23, 6240 Løgumkloster,

tlf. 74 74 49 90, fax 74 74 59 90
 E-post: sine@sine.dk - Internet: www.sine.dk
 Oprettet 1997
 Forstander: René Jacobsen

Sundeved Efterskole

Storegade 5, Bovrup, 6200 Aabenraa,
 tlf. 74 68 03 11
 Internet: www.sundeved-efterskole.dk
 Oprettet 1957
 Forstander: Bjarne Ebbesen

Sydvestjyllands Efterskole

Kirkebrovej 7, 6740 Bramming
 tlf. 75 17 42 99
 E-post: se@sydvestjyllandsefterskole.dk
 Oprettet 1975
 Forstanderpar: Bente og Leif Kruse

Vojens Gymnastik- og Idrætsefterskole

Ungdomsskolevej 8, 6500 Vojens,
 tlf. 74 54 11 29, fax 73 20 22 09
 E-post: vgie@vgie.dk
 Internet: www.vgie.dk
 Oprettet 1939
 Forstander: Tommy Mikkelsen

Aabæk Efterskole

Jørgensgård Skovvej 101, 6200 Aabenraa,
 tlf. 74 62 50 63
 Internet: www.aabaek.dk
 Oprettet 1970
 Forstander: Thomas Frickmann

Højskoler

Løgumkloster Højskole

Brorsonsvej 2, 6240 Løgumkloster,
 tlf. 74 74 40 40, fax 74 74 45 51
 E-post: info@lkhøjskole.dk
 Internet: www.lkhøjskole.dk
 Oprettet 1960
 Forstandere: Vita og Bent Andreasen

Rødding Højskole

Flors Allé 1, 6630 Rødding,

tlf. 74 84 22 84
 Internet: www.rhskole.dk
 Oprettet 1844
 Forstanderpar: Mads og Anja Rykind-Eriksen

Rønshoved Højskole

Højskolevej 4, Rønshoved, 6340 Kruså,
 tlf. 74 60 83 18, fax 74 60 85 46
 E-post: info@ronshoved.dk
 Internet: www.ronshoved.dk
 Oprettet 1921
 Forstanderpar: Thue og Nina Kjærhus

Idrætshøjskolen i Sønderborg

Frihedsallé 42, 6400 Sønderborg,
 tlf. 74 42 18 48, fax 73 42 23 89
 E-post: admin@ihs.dk
 Internet: www.ihs.dk
 Oprettet 1952
 Forstander: Søren Stein Brinck

Musik og Teaterhøjskolen

Herredstedgade 6-8, 6520 Toftlund,
 tlf. 74 83 01 04
 E-post: kontor@musikogteater.dk
 Internet: www.musikogteater.dk
 Oprettet 1984
 Forstander: Geert Bruno Sørensen

Højskolen Østersøen

Flensborgvej 48-50, 6200 Aabenraa,
 tlf. 74 62 47 00, fax 74 62 47 01
 E-post: adm@hojoster.dk
 Internet: www.hojoster.dk
 Oprettet 1993
 Forstander: Peter Buhmann

Husholdningsskoler og håndarbejdsskoler

Kost & Tekstilskolen

Rødding Præstegårdsvej 11, 6630 Rødding
 tlf. 74 84 25 00, fax 74 84 25 08
 E-post: mail@kostogtekstilskolen.dk
 Internet: www.kostogtekstilskolen.dk
 Oprettet 1981
 Forstander: Jette Christensen

Kirkemusikskoler

Løgumkloster Kirkemusikskole

Vestergade 9-13, 6240 Løgumkloster

tlf. 74 74 40 70, fax 74 74 53 11

E-post: lkms@km.dk

Internet: www.kirkemusikskole.dk

eller www.locus-dei.dk

Telefontid: Mandag-torsdag kl. 8.30-12 samt

tirsdag, onsdag og torsdag kl. 13.30-15

Rektor: Hans Christian Hein

Afdelinger i Horsens, Odense, Tarm og Flensborg

tlf. 74 65 10 24, fax 74 65 06 24

E-post: gl@gl.dk

Internet: www.gl.dk

Oprettet 1924

Forstander: Peder Damgaard

IBC International Business College

– Aabenraa

Dronning Margrethesvej 6-12, 6200 Aabenraa

Dagskolen: Tlf. 72 24 16 60

Kursus Center: Tlf. 72 24 17 60

Fax 72 24 16 07

Afdelingschef: Poul-Flemming Øgendahl

Social- og Sundhedsskolen Syd

Postboks 120, Bjerggade 4M, 6200 Aabenraa,

tlf. 73 33 43 00, fax 73 33 43 01

E-post: sosu@sosu-syd.dk

Internet: www.sosu-syd.dk

Tønder Handelsskole

Martin Hammerichsvej 2, 6270 Tønder

tlf. 73 73 40 80, fax 74 72 05 84

E-post: toha@toha.dk

Internet: www.toha.dk

Erhvervsskoler

BUSINESS COLLEGE SYD

Mommark Handelskostskole

Sønderborg Handelsskole

Sdr. Landevej 30, 6400 Sønderborg,

tlf. 73 42 55 25

Direktør: Palle Mørkøre

EUC SYD

Hilmar Finsens Gade 18, 6400 Sønderborg

tlf. 74 12 42 42, fax 74 12 42 00

Internet: www.eucsyd.dk

Med uddannelsessteder i Aabenraa, Tønder,

Haderslev og Sønderborg

Direktør: Finn Karlsen

Gråsten Landbrugsskole

Fiskbækvej 15, 6300 Gråsten

Gymnasier og voksen- uddannelsescentre

Gymnasier

Allsundgymnasiet Sønderborg

Grundtvigs Allé 86, 6400 Sønderborg

tlf. 74 42 05 01, fax 74 43 32 38

E-post: ags@ags.dk

Internet: www.ags.dk

Rektor: Per Møller

Deutsches Gymnasium für Nordschleswig

Svinget 26-28, 6200 Aabenraa,

tlf. 74 62 26 36, fax 74 62 76 60

Rektor: Ilse Friis

Haderslev Katedralskole

Christiansfeldvej 31,

6100 Haderslev,
tlf. 74 52 27 21, fax 74 53 46 27
E-post: adm@haderslev-gym.dk
Internet: www.haderslev-katedralskole.dk
Rektor: Lars Kofoed-Jensen

**Studenterkurset og
Kostskolen i Sønderjylland**
Vestergade 8, 6520 Toftlund
tlf. 74 83 20 62, fax 74 83 20 63
Rektor: Niels Leth Sørensen

Sønderborg Statsskole og HF-kursus
Kongevej 37, 6400 Sønderborg
tlf. 74 42 34 27
E-post: post@statsskolen.dk
Internet: www.statsskolen.dk
Rektor: Karl Kristian Højberg

Tønder Gymnasium
Astronom Hansens Gade 9, Postboks 143,
6270 Tønder, tlf. 74 72 10 28
E-post: tghf@toender-gym.dk
Internet: www.toender-gym.dk
Rektor: Jens Gade

Aabenraa Statsskole
Forstallé 14, Postboks 50, 6200 Aabenraa
tlf. 74 62 23 11, fax 74 62 33 24
E-post: aabenraa@statsskole.dk
Internet: www.statsskole.dk
Rektor: Ole Daneved

Voksenuddannelsescentre

VUC Sønderjylland, Hovedkontoret
Nørregade 13, 6100 Haderslev,
tlf. 73 61 33 33, fax 73 61 33 99
E-post: post@vucsyd.dk
Direktør: Hans Jørgen Hansen

VUC Sønderjylland, Gram afdeling
Åvej 3, 6510 Gram,
tlf. 73 61 33 31, fax 73 61 33 94,
E-post: gram@vucsyd.dk

VUC Sønderjylland, Haderslev afdeling HF
Christiansfeldvej 31D, 6100 Haderslev

tlf. 73 61 33 32, fax 73 61 33 95
E-post: haderslev@vucsyd.dk

**VUC Sønderjylland, Haderslev afdeling AVU
m.m.**
Simmerstedvej 1, 1. sal, 6100 Haderslev
tlf. 73 61 33 37, fax 73 61 33 99
E-post: schaumann@vucsyd.dk

VUC Sønderjylland, Sønderborg afdeling
Asylvej 16-18, 6400 Sønderborg,
tlf. 73 61 33 34, fax 73 61 33 96
E-post: soenderborg@vucsyd.dk

VUC Sønderjylland, Tønder afdeling
Richtsensgade 12, 6270 Tønder,
tlf. 73 61 33 35, fax 73 61 33 97
E-post: toender@vucsyd.dk

VUC Sønderjylland, Aabenraa afdeling
Nygade 20, 6200 Aabenraa
tlf. 73 61 33 36, fax 73 61 33 98
E-post: aabenraa@vucsyd.dk

Videregående uddannelser

University College Syddanmark, Esbjerg
Degnevej 16, 6705 Esbjerg Ø
tlf. 72 66 20 00
E-post: ucsyd@ucsyd.dk
Internet: www.ucsyd.dk

University College Syddanmark, Haderslev
Lembckesvej 3-7, 6100 Haderslev,
tlf. 73 22 24 00,
E-post: ucsyd@ucsyd.dk

University College Syddanmark, Sønderborg
Agervang 2, 6400 Sønderborg
tlf. 73 22 74 30
E-post: ucsyd@ucsyd.dk

University College Syddanmark, Aabenraa
Dr. Margrethesvej 11-13, 6200 Aabenraa

tlf. 73 22 73 70
E-post: ucsyd@ucsyd.dk

University College Syddanmark, Kolding

Dyrehavevej 116, 6000 Kolding
tlf. 73 22 73 00
E-post: ucsyd@ucsyd.dk

Turistforeninger

Visit Christiansfeld

Bureau: Kongensgade 9A, 6070 Christiansfeld,
tlf. 74 56 16 30, fax 74 56 32 18
E-post: turist@christiansfeld.dk
Internet: www.christiansfeld.com

Gram Turistinformation

Østergade 10, 6510 Gram,
Leder: Lisbeth Bløde,
tlf. 74 34 77 25, fax 74 34 77 34
E-post: visitgram@haderslev.dk

Rømø-Tønder Turistforening

Formand: Svend Ole Gammelgaard
Hedebovej 42, 6780 Skærbæk,
tlf. 74 75 05 66
Bureau: Havnebyvej 30, Tvismark,
6792 Rømø, tlf. 74 75 51 30
E-post: romo@romo.dk
Turist- og udviklingschef:
Bodil Glistrup Thomsen,
Havnebyvej 30, 6792 Rømø, tlf. 74 75 51 30
E-post: bodil@romo.dk

Ferieregion Sønderborg

Sønderborg Turistbureau
Rådhusstorvet 7, 6400 Sønderborg,
tlf. 74 42 35 55, fax 74 42 57 47
E-post: info@visitsonderborg.com
Internet: www.visitsonderborg.com
Turistudviklingschef: Lisbet Holm Møller

Vojens Turistinformation

Rådhuscentret 5, 6500 Vojens
tlf. 74 34 77 00
E-post: vojensbib@haderslev.dk
Internet: www.visithaderslev.dk

Turistforeningen for Aabenraa og Omegn

Formand: Bjarne Kock, tlf. 74 62 86 84
Bureau: H. P. Hanssens Gade 5,
6200 Aabenraa,
tlf. 74 62 35 00
Turistchef: Michael Hansen

Vandrerhjem

Danhostel Enderupskov Vandrerhjem

Ribelandsvej 30, 6510 Gram
tlf. 74 82 17 11, fax 74 82 07 82

Danhostel Haderslev Vandrerhjem

Erlevvej 34, 6100 Haderslev
tlf. 74 52 13 47, fax 74 52 13 64
E-post: haderslev@danhostel.dk
Internet: www.danhostel-haderslev.dk

Danhostel Rudbøl

Rudbølvej 21, Rudbøl, 6280 Højer
tlf. 74 73 82 98,
E-post: danhostelrudb@mail.tele.dk
Internet: www.danhostel.dk/rudboel

Danhostel Sønderborg Vandrerhjem

Kærvej 70, 6400 Sønderborg
tlf. 74 42 31 12, fax 74 42 56 31
E-post: sonderborg@danhostel.dk
Internet: www.danhostel.dk/sonderborg

Danhostel Sønderborg/Vollerup

»Abildgården«, Mommarkvej 17 og 22,
6400 Sønderborg,

Få luft under vingerne

Vi giver dig styrke,
selvtillid og et lækkert år!

DYBBØL EFTERSKOLE

www.dybboelefterskole.dk

tlf. 74 42 39 90, fax 74 42 43 96
E-post: vrollerup@c.dk
Internet: www.visit-sonderborg.dk

Danhostel Tønder Vandrerhjem
"Kogsgården", Sønderport 4, 6270 Tønder
tlf. 74 72 35 00, fax 74 72 35 05
E-post: tonder@danhostel.dk
Internet: www.danhostel.dk/tonder

Danhostel Aabenraa "Fjordlyst"
Sønderskovvej 100, 6200 Aabenraa
tlf. 74 62 26 99, fax 74 62 29 39

Museer m.v.

Augustenborg Slot
Henv. til Sønderborg Turistbureau,
Rådhusstorvet 7, 6400 Sønderborg,
tlf. 74 42 35 55

Banegården Kunst & Kultur
Jernbanegade 2, 6200 Aabenraa,
tlf. 74 62 74 20
Internet: www.banegaarden.dk

Bevandingsmøller
Ballum Enge, 6261 Bredebro
tlf. 74 75 18 06 eller 74 71 62 68

Bronzealderhuset
Syd for Brdr. Grams Fabrikker, 6500 Vojens

Brødremenighedens Museum
Enkehuset, Nørregade 16, 6070 Christiansfeld.
tlf. 73 56 13 30

Brødrene Grams Arkiv og Museum
Danmarksgade 16, 6500 Vojens
Formand: Peter Chr. Jacobsen
tlf. 21 22 09 29
E-post: info@broedrene-gram.dk
Internet: www.broedrene-gram.dk

Christiansdal Vandkraftanlæg
Christiansdalvej, Hammelev, 6500 Vojens

Danfoss Universe
Mads Patentvej 1, 6430 Nordborg,
tlf. 74 88 95 00, fax 74 88 95 01
Information, booking af guidede ture
tlf. 74 88 95 00
E-post: info@danfossuniverse.com
Internet: www.danfossuniverse.com

Dansk Klokkemuseum
Over Lerte Kirke, Farrisvej 12,
6560 Sommersted,
tlf. 75 42 38 73

Deutsches Museum Nordschleswig
Rønhave Plads 12, 6400 Sønderborg,
tlf. 74 43 54 23 eller 74 44 14 58 (C.J. Bock)
E-post: info@deutsches-museum.dk
Internet: www.deutsches-museum.dk
Museet viser den tyske befolkningsdels historie
i Sønderjylland

Deutsches Schulmuseum Nordschleswig
Jørgensgård 5, 6200 Aabenraa,
tlf. 73 62 03 31
E-post: dsmn@mail.dk

Egns- og Landbrugsmuseet i Egen
Sebbelundvej 26, Egen,
6430 Nordborg, tlf. 74 45 89 19

Elstrup Mølle museum
Fynshavvej 12, Elstrup, 6430 Nordborg,
tlf. 74 45 89 89
E-post: linow@post7.tele.dk

FN-Museet
Frøslevlejren, 6330 Padborg,
tlf. 74 67 68 55
Internet: www.fn-museet.dk

Frøslevlejrens Museum
Lejrvej 83, Frøslev, 6330 Padborg,
tlf. 74 67 65 57, fax 74 67 60 77
E-post: froeslevlejrensmuseum@natmus.dk

Genforenings- og Grænsemuseet
Koldingvej 52, Frederikshøj,

Postboks 58, 6070 Christiansfeld,
tlf. 75 57 30 03
E-post: info@genforeningsmuseet.dk
Internet: www.genforeningsmuseet.dk

Haderslev Domkirke

Domkirkepladsen, 6100 Haderslev,
tlf. 73 52 36 45

Hjemmeværnsmuseet

Barak H2, Lejrvej 101, Frøslevlejren,
6330 Padborg, tlf. 74 67 68 38,
E-post: museet@hvjv.dk
Internet: www.hjemmevaernsmuseet.dk

Den levende Landsby

Hygum Hjemstavngård

Ribevej 74, Sdr. Hygum, 6630 Rødding,
tlf. 74 84 55 66, fax 74 84 55 66
Internet: www.hygumhjemstavnsgaard.dk

Jels Mølle

Jels Møllegade 5, Jels, 6630 Rødding,
tlf. 74 55 26 34
Møllen fremvises efter aftale

Jørgen Riecks Arkæologiske Samling

Egebjergvej, Svenstrup, 6430 Nordborg,
tlf. 74 45 05 92

Klosterkirkegården

Præstegade, 6100 Haderslev

Lorenzens Gård

Nørrevej 29, Bådsbøl-Ballum,
6261 Bredebro, tlf. 74 71 61 11

Løgumkloster Kirke og Kloster

Slotsgade 11, 6240 Løgumkloster,
tlf. 74 74 52 40
E-post: locusdei@gmail.com

Museet Holmen

Østergade 13, 6240 Løgumkloster,
tlf. 74 74 41 65, fax 74 74 41 22
E-post: info@museetholmen.com
Internet: www.museetholmen.com
Skiftende kunst- og kulturhistoriske udstillinger

Museum Sønderjylland

Arkæologi Haderslev

Dalgade 7, 6100 Haderslev,
tlf. 74 52 75 66, fax 74 53 40 14
E-post: haderslev@museum-sonderjylland.dk
Internet: www.museum-sonderjylland.dk

Museum Sønderjylland

Haderslev Bymuseum

Slotsgade 22, 6100 Haderslev
tlf. 74 53 08 58

Museum Sønderjylland

Cathrinesminde Teglværk

Illerstrandvej 7, 6310 Broager,
tlf. 74 44 94 74
E-post: cathrinesminde@museum-sonderjyl-
land.dk

Museum Sønderjylland

Drøshes Hus

Storegade 14, 6270 Tønder,
tlf. 74 72 49 90
Internet: www.museum-sonderjylland.dk

Museum Sønderjylland

Historiecenter Dybbøl Banke

Dybbøl Banke 16, 6400 Sønderborg,
tlf. 74 48 90 00, fax 74 48 99 22
E-post: historiecenter@museum-sonderjylland.dk
Internet: www.museum-sonderjylland.dk

Museum Sønderjylland

Dybbøl Mølle

Dybbøl Banke 7, 6400 Sønderborg,
tlf. 74 48 90 00, fax 74 48 99 22

GRIB CHANCEN...

Vælg 9. eller 10. klasse på en europæisk boglig orienteret skole

www.rejsby-efterskole.dk

- med oplevelser, 3 udenlandsrejser, samfundsfag, sprog,
faglige udfordringer, IT, idræt og musik.

Rejsby Europæiske

Kogsvej 3 - 6780 Skærbæk - tlf. 7475 3622

E-post: historiecenter@museum-sonderjylland.dk
 Internet: www.museum-sonderjylland.dk

Museum Sønderjylland

Ehlers Lertøjssamling

Slotsgade 20, 6100 Haderslev,
 tlf. 74 53 08 58

Museum Sønderjylland

Højer Mølle

Møllegade 13, 6280 Højer,
 tlf. 74 78 29 11

E-post: hoejer@museum-sonderjylland.dk

Museum Sønderjylland

ISL - Lokalhistorie

Billed- og lydarkiv

Haderslevvej 45, 6200 Aabenraa
 tlf. 74 62 58 60

E-post: isl@museum-sonderjylland.dk

Internet: www.museum-sonderjylland.dk

Leder: Kim Furdal

Museum Sønderjylland

Jacob Michelsens Gård i Kolstrup

Toften 37, 6200 Aabenraa,
 tlf. 74 62 26 45

Museum Sønderjylland

Kulturhistorie Tønder

Kongevej 51, 6270 Tønder,
 tlf. 74 72 89 89, fax 74 72 89 80

E-post: toender@museum-sonderjylland.dk

Internet: www.museum-sonderjylland.dk

Museum Sønderjylland

Kulturhistorie Aabenraa

H. P. Hanssens Gade 33, 6200 Aabenraa,
 tlf. 74 62 26 45

Museum Sønderjylland

Kunstmuseet Brundlund Slot

6200 Aabenraa, tlf. 74 63 36 49

E-post: brundlund@museum-sonderjylland.dk

Internet: www.museum-sonderjylland.dk

Museum Sønderjylland

Kunstmuseet i Tønder

Kongevej 51, 6270 Tønder,
 tlf. 74 72 89 89, fax 74 72 89 80

E-post: kunsttoender@museum-sonderjylland.dk

Internet: www.museum-sonderjylland.dk

Museum Sønderjylland

Naturhistorie - palæontologi

Gram Lergrav

Lergravsvej 2, 6510 Gram,
 tlf. 74 82 10 00, fax 73 82 09 00

E-post: gram@museum-sonderjylland.dk

Internet: www.grammus.dk

Museum Sønderjylland

Oldemorstof

Bovvej 2A, 6330 Padborg,
 tlf. 74 67 51 50

E-post: bov@museum-sonderjylland.dk

Museum Sønderjylland

Skærbæk

Storegade 47, 6780 Skærbæk,
 tlf. 74 75 20 52 / 29 29 38 43

Museum Sønderjylland

Slesvigske Vognsamling

Simmerstedvej 1, 6100 Haderslev
 tlf. 73 52 07 07

E-post: vognsamlingen@museum-sonderjylland.dk

Internet: www.museum-sonderjylland.dk

Museum Sønderjylland - Sønderborg Slot

Sønderbro 1, 6400 Sønderborg,

www.gram-efterskole.dk

Alt kan lade sig gøre!!

8. / 9. og 10. klasse!

Folkeskolens afgangsprøver + en række
 linjefag: Kunst, Medie/drama, Musik og
 Adventure .....

Mere information på:

hjemmesiden eller via tlf. 74 82 04 82

Gram Efterskole, Slotsvej 19, 6510 Gram

tlf. 74 42 25 39

E-post: sonderborg@museum-sonderjylland.dk

Internet: www.museum-sonderjylland.dk

Museum Sønderjylland

Hjemsted Oldtidspark

Museum samt aktivitets- og oplevelsespark

Hjemstedvej 60, 6780 Skærbæk

tlf. 74 75 08 00, fax 74 75 08 42

E-post: oldtidspark@hjemsted.dk

Internet: www.hjemsted.dk

Nationalmuseets Kommandørgård

Juvrevej 60, Toftum, 6792 Rømø,

tlf. 74 75 52 76

Naturcentret Tønningård

Havnebyvej 30, Tvismark, 6792 Rømø,

tlf. 74 75 52 57

E-post: info@tonnisaard.dk

Internet: www.tonnisaard.dk

Orion Planetarium

Søvej 36, Jels, 6630 Rødding, tlf. 74 55 24 00

Internet: www.orionplanetarium.dk

Rømø Minimuseum

Havnebyvej 30, Tvismark, 6792 Rømø

tlf. 74 75 52 57

Sønderjysk Skolemuseum

Over Lerte Gamle Skole,

Farrisvej 10, Over Lerte, 6560 Sommersted

tlf. 74 84 96 96 / 74 53 21 01

E-post: skolemuseum@mail.dk

Internet: www.sonderjysk-skole-
museum.dk

Tørring Mølle

Tørringvej 6, Hammelev, 6500

Vojens,

tlf. 74 50 74 50

E-post: post@toerring-moelle.

dk

Internet: www.toerring-moelle.

dk

Vibæk Vandmølle

Jens Peter Kock,

Bredsten 9, Kegnæs, 6470

Sydals

Wellings Landsbymuseum

Mejlbyvej 10, 6660 Lintrup,

tlf. 74 85 52 86

Internet: www.wellings.dk

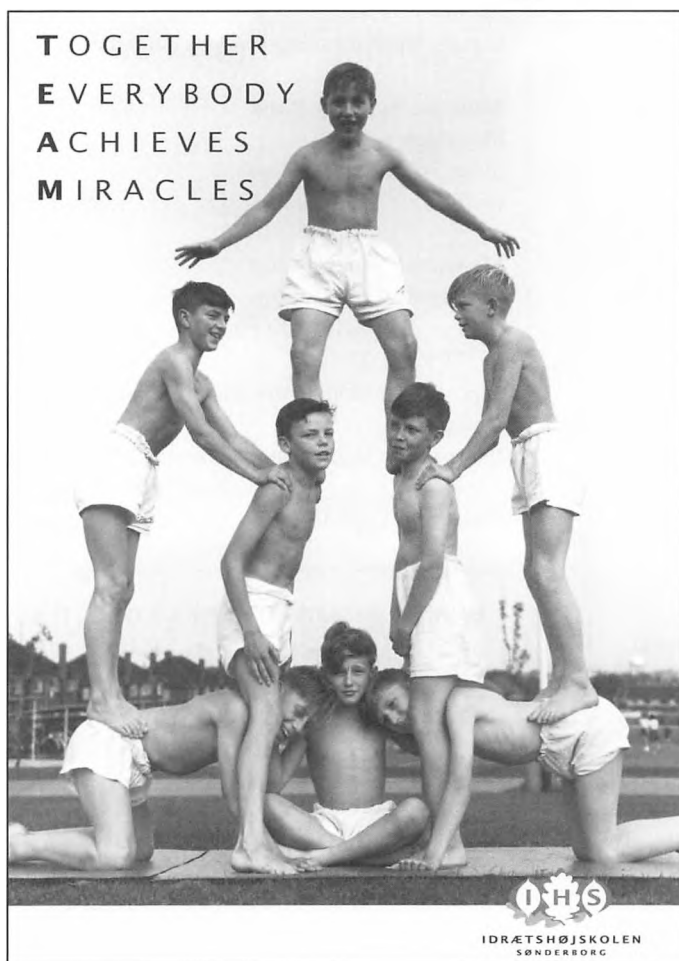
Zeppelin Museet

Gasværkvej 1, 6270 Tønder,

tlf. 74 72 72 54, fax 74 72 72 55

E-post: zeppelin@zeppelin-
museum.dk

Internet: www.zeppelin-muse-
um.dk

Museer m.v. i Sydslesvig

BREDSTED

Naturcentrum Nordfrisland

Bahnhofstr. 23, D-25321 Bredstedt,
tlf. 04671/4555, fax 04671/933516

E-post: naturzentrum-nf@versanet.de

Internet: www.naturzentrum-nf.de

DANEVIRKE

Danevirke Museum

Ochsenweg 5, D-24867 Dannewerk,
tlf. 04621/37814, fax 04621/31025

E-post: danevirke@syfo.de

Internet: www.syfo.de/index.php?id=437

EGERNFØRDE

Det gamle rådhus

Rathausmarkt 8, D-24340 Eckernförde,
tlf. 04351/712547 + 48, fax 04351/712549

E-post: museum-eckernfoerde@gmx.de

Internet:

www.eckernfoerde.net/museum/index.html

FLENSBURG

„Museumsbjerget“

Museumsberg 1, D-24937 Flensburg,
tlf. 0461/852956, fax /852993

E-post: museumsberg@flensburg.de

Internet: www.museumsberg.flensburg.de

Naturvidenskabeligt Museum

Museumsberg 1, D-24937 Flensburg,
tlf. 0461/852504, fax 0461/852159

Internet: www.museen-sh.de/inst.php?inst=93

Phänomenta

Norderstrasse 157-163, D-24939 Flensburg,
tlf. 0461/144490, fax /1444920

E-post: science@phaenomenta.com

Internet: www.phaenomenta.com

Søfartsmuseum

Schiffbrücke 39, D-24939 Flensburg,
tlf. 0461/852970, fax /851665

E-post: schiffahrtsmuseum@flensburg.de

Internet: www.schiffahrtsmuseum.flensburg.de

FREDERIKSSTAD

Museet „Gammel Mønt“

Am Mittelburgwall 23,
D-25840 Friedrichstadt,
Westerlilienstr. 7 (kontor)
tlf. 04881/1511

E-post: c.thomsen@museum-friedrichstadt.de

Internet: www.museum-friedrichstadt.de

GARDING

Mindeværelse for historikeren

Theodor Mommsen

„Præsteboligen“, D-25836 Garding,
tlf. 04862/100310, fax 04862/100348

E-post: kk.sekretariat@t-online.dk

Internet: www.museen-sh.de/ml/inst.php?=119

HALLIG HOOGE

Kongepeselen

Hanswarft 11,
D-25859 Hooge, tlf. 04849/219, fax 04849/337
Internet: www.hooge.de/
sehensværdigheder18.0.html

HALLIG LANGENÆS

Friserstue, Honkenswarft

D-25863 Langeness (Hallig)
tlf. 04684/235, fax 04684/215

E-post: info@langeness.de

Internet: www.museen-sh.de/inst.php?inst=49

Kaptajn Tadsen museet, Ketelswarft

Kongeådalens Efterskole – alsidig efterskole

- Trininddeling i de boglige fag
- Mange faglinjer
- Ture til København, Tyskland og Sydfrankrig/Kroatien
- Bo på 2-mands-værelser i mindre lejligheder
- Bliv dygtigere, mere selvstændig og oplev fællesskabet.

WWW.KESKOLE.DK · INFO@KESKOLE.DK · TLF 74 85 53 33
DOVERVEJ 19, 6660 LINTRUP

D-25863 Langeness (Hallig),
tlf. 04684/217, fax 04684/289
E-post: info@langeness.de
Internet: www.museen-sh.de/inst.php?inst=50

HATSTED

Mikkelberg, Nordisk center for kunst & cricket

v/Henry Buhl, D-25856 Hattstedt,
tlf. 04846/6604, fax /1790
E-post: info@mikkelberg.de

HUSUM

Nissenhaus - Nordfrisisk Museum

Herzog Adolf-Str. 25, D-25813 Husum,
tlf. 04841/2545, fax /63280
E-post: nf-museum.nissenhaus@gmx.de
Internet: www.nissenhaus.de

Ostenfeldhuset

Nordhusumer Str. 13, D-25813 Husum,
tlf. 04841/2545, fax /8973120
E-post: nf-museum.nissenhaus@gmx.de
Internet: www.nissenhaus.de

Nordfrislands Skibsfartmuseum

Am Zingel 15, D-25813 Husum, tlf. 04841/5257
E-post: schiffahrtsmuseum-nf@t-online.de
Internet: www.schiffahrtsmuseum-nf.de

Husum Slot

König Friedrich-V.-Allee,
D-25813 Husum,
tlf. 04841/8973130, fax 04841/63280
E-post: nf-museum.nissenhaus@gmx.de
Internet: www.nissenhaus.de

Poppenspäler Museum

Irene Thordsen Kongresshalle
Erichsenweg 23, D-25813 Husum,
tlf. 04841/63242, fax 04841/872385
Internet: www.pole-poppenspaeler.de/html/
museum.html

Theodor Storm-Huset

Wasserreihe 31, D-25813 Husum,
tlf. 04841/8038630, fax 04841/8038632

E-post: info@storm-gesellschaft.de
Internet: www.storm-gesellschaft.de

ISTED

Isted-mindehallen

D-24879 Istedt üb. Schleswig,
tlf. 04621/87352
E-post: kreis@schleswig-flensburg.de
Internet:
www.museen-sh.de/inst.php?inst=10010001541

JARDELUND

Christian Lassens Mindemuseum

Kupfermühlenweg 4, D-24994 Jardelund,
Henvendelse til Fælleslandboforeningen for
Sydslesvig e.V.,
Schiffbrücke 42.2, D-24939 Flensburg,
tlf. 0461/14408-600, fax 603
E-post: faelleslandboforeningen@gmx.de

KAPPEL

Sli-museet

Mittelstr. 7-8, D-24376 Kappeln,
tlf. 04642/1428
E-post: erne@gmx.de
Internet: www.museen-sh.de/inst.php?inst=6

Møllen „Amanda“

Schleswiger Str. 1, D-24376 Kappeln,
tlf. 04642/920102
E-post: stadt@kappeln.de
Internet: museen-sh.de/inst.php?inst=7

Angel Museumsjernbane mellem

Kappel og Sønderbrarup

tlf. 04631/2095
E-post: info@angelner-dampfeisenbahn.de
Internet: www.angelner-dampfeisenbahn.de
Køreplan fås ved henvendelse

KEJTUM/SILD

Det frisiske Hus

Am Kliff 19a, D-25980 Keitum/Sylt,
tlf. 04651/32805
Internet: www.sylter-verein.de/
altfriesisches_haus.htm

Hjemstavnsmuseum på Sild

Am Kliff 19, D-25980 Keitum/Sylt,
tlf. 04651/31669, fax 04651/32884
E-post: soelring-foriining@t-online.de
Internet: www.museen-sh.de/ml/inst.
php?inst=141

KOBBERMØLLE

Kobbermøllesamlingen

v/Bodo Daetz, Wassersleben 16,
D-24955 Harrislee, tlf. 0461/7935
E-post: museum@kabelmail.de
Internet: www.industriemuseum-kupfermuehle.
de

LADELUND

KZ-mindeland ved den evangelisk-lutherske kirke St. Petri

Raiffeisenstr. 3, D-25926 Ladeland,
Leder: Karin Penno-Burmeister
tlf. 04666-449, fax 04666-989537
E-post: k.penno@kz-gedenkstaette-ladelund.de
Internet: www.kz-gedenkstaette-ladelund.de

LYKSBOURG

Lyksborg Slot

Grosse Strasse,
D-24960 Glücksburg,
tlf. 04631/442330, fax 04631/4423329
E-post: info@schloss-gluecksburg.de
Internet: www.schloss-gluecksburg.de
NEBEL/AMROM

Hjemstavnsmuseum

Ualjaat 4, D-25946 Nebel/Amrum,
tlf. 04682/872, fax 04682/962274
E-post: harkthomsen@t-online.de
Internet: www.museen-sh.de/inst.php?inst=85

NIBØL

Naturhistorisk Museum

Hauptstr. 108, D-25899 Niebüll,
tlf. 04661/5691, fax 902719
E-post: info@nkm-niebuell.de
Internet: www.nkm-niebuell.de

Frisisk Hjemstavnsmuseum

Osterweg 76, D-25899 Niebüll,
tlf. 0175 414 6185

E-post: museum@stadt-niebuell.de
Internet: www.friesisches-museum.de

Richard-Haizmann-museet

Rathausplatz 2, D-25899 Niebüll,
tlf. 04661/1010, fax /60166
Internet: museen-sh.de/inst.php?inst=99

OEVENUM/FØR

Oevenum-museet

Buurnstraat 48, D-25938 Oevenum/Föhr,
tlf. 04681/2673
Internet: www.museen-sh.de/inst.php?inst=104

PELLWORM

Ø-museet

Uthlandstr. 2, D-25849 Pellworm,
tlf. 04844-18935
Internet: www.museen-sh.de/inst.php?inst=106

RENDSBOURG

Historisk museum og

Det nordtyske Trykkerimuseum

Arsenalstr. 2-10, D-24768 Rendsburg,
tlf. 04331/331336, fax 04331/27687
E-post: museenrendsburg@web.de
Internet: www.museen-rendsburg.de

Elektromuseum Eon-Hanse AG

Stormstrasse 1, D-24768 Rendsburg,
tlf. 04331/182464, fax 04331/182685
E-post: elektromuseum@eon-hanse.com
Internet: www.museen-sh.de/inst.php?inst=155

Jødisk museum - galleri for billeder

Dr. Bamberger-Haus

Prinzessinstr. 7-8, D-24768 Rendsburg,
tlf. 04331/25262, fax /24714
E-post: info@juedisches-museum-rendsburg.
via.t-online.de
Internet: www.juedisches-museum-rendsburg.de

Kunststøberimuseet

Glück-Auf-Allee 4,
D-24782 Rendsburg-Büdelndorf,

tlf. 04331-38711 eller 04621-813-222,
fax 04621/813/555
E-post: info@schloss-gottorf.de
Internet: www.schloss-gottorf.de/eisenkunst/
frameset.htm

SKT. PETER-ORDING

Ejdersted Hjemstavnsmuseum

Haus Jensen,
Olsdorfer Str. 6, D-25826 St. Peter-Ording,
tlf. 04863/1226, fax 04863/70337
E-post: info@museum-landschaft-eiderstedt.de
Internet: www.museum-landschaft-eiderstedt.de

SLESVIG

**Det slesvig-holstenske Landsmuseum for
forhistorie samt for kunst- og kulturhistorie**

Schloss Gottorf, D-24837 Schleswig,
tlf. 04621-8130, inf.: 04621/813222,
fax /813555
E-post: info@schloss-gottorf.de
Internet: www.schloss-gottorf.de

Arkæologisk Landsmuseum

Schloss Gottorf, D-24837 Schleswig,
tlf. 04621/813-222; fax 04621/813-555
E-post: info@schloss-gottorf.de
Internet: www.schloss-gottorf.de/alm/frameset.
htm

Holm-museet

Süderholmstr. 2, D-24837 Schleswig,
tlf. 04621/936820
E-post: stadtmuseum@schleswig.de
Internet: www.stadtmuseum-schleswig.de

Slesvig Bymuseum

Friederichstr. 9-11, D-24837 Schleswig,
tlf. 04621/936820, fax 04621/936899
E-post: stadtmuseum@kultur-schleswig.de
Internet: www.museen-sh.de/inst.php?inst=164

Slesvig-Holstenske landsarkiv

Prinzenpalais, Gottorfstr. 6, D-24837 Schleswig,
tlf. 04621/861800, fax /861801
E-post: landesarchiv@la.landsh.de
Internet: www.museen-sh.de/inst.php?inst=163

Vikingsmuseet Hedeby

Haddeby ved D-24837 Schleswig,
postadr. Schloss Gottorf,
tlf. 04621/813-222, fax 04621/813-555
E-post: info@schloss-gottorf.de
Internet:
www.schloss-gottorf.de/haithabu/frameset.htm

SATRUP

Landsbymuseet „Satruphuus“

Flensburger Str. 8, D-24986 Satrup,
tlf. 04633/7122, fax 04633/967677
E-post: jansen-satrup@t-online.de
Internet: www.museen-sh.de/inst.php?inst=208

SVAVSTED

Dr. Hans Meyer-Heimatmuseum

Kurgæstehuset/Treenehaus,
D-25876 Schwabstedt, tlf. 04884/420
Internet: www.museen-sh.de/inst.php?inst=171

Sydbank

Hvad kan vi gøre for dig

SØBØL

Nolde-museet

Neukirchen, D-25927 Seebüll,
 tlf. 04664/983930, fax /1475
 E-post: info@nolde-stiftung.de
 Internet: www.nolde-stiftung.de

TETENBØL

„Haus Peters“

Dörpstraat 16, Eidersted, D-25882 Tetenbüll,
 tlf. 04862/681, fax /103028
 E-post: seidel.pellworm@t-online.de
 Internet: www.museen-sh.de/inst.php?inst=185

TYDAL

Tydal Spejdermuseum

Beliggende på Spejdergården Tydal, D-24852
 Eggebek, tlf. 04609/91030, fax 494
 E-post: dss.tydal@t-online.de
 Internet: www.tydal.dk
 Formand: Torben Kvist, Marienallee 49,
 D-24937 Flensburg, tlf. 0461/51673

TØNNING

Historisk pakhuis ved havnen

Herrengraben 1, D-25832 Tønning,
 tlf. 04861/6750
 Internet: www.museen-sh.de/inst.php?inst=187

Multimar Wattforum

Am Robbenberg, D-25832 Tønning,
 tlf. 04861/96200, fax 04861/962010
 E-post: info@multimar-wattforum.de
 Internet: www.multimar-wattforum.de
 eller www.museen-sh.de/inst.php?inst=188

UNDEVAD

Museumslandsby

Unewatter Strasse 1a, D-24977 Langballig,
 tlf. 04636/1021, fax 04636/8226
 E-post: museum-unewatt@schleswig-flensburg.
 de
 Internet: www.museen-sh.de/inst.php?inst=125

VYK/FØR

Haerberlin-museet

Rebbelstieg 34, D-25938 Wyk/Föhr,
 tlf. 04681/2571, fax 04681/748420

E-post: info@friesen-museum.de
 Internet: www.friesen-museum.de

WITZWORT

Roter Haubarg

Sand 5, D-25889 Witzwort, tlf. 04864/845
 fax 04864/271941
 E-post: k.reck@roterhaubarg.de
 Internet: www.roter-haubarg.de

Forbruger- organisationer

Familie og Samfund Sønderjylland

Regionsformand: Kristine Justesen,
 Korup Markvej 27, 6372 Bylderup-Bov,
 tlf. 74 64 72 32
 Næstformand: Astrid Raun, Nr. Hjarupvej 3,
 6230 Rødekro

Kasserer: Anette Laasholdt, Bovvej 32,
 6534 Agerskov

Lokalforeningsformand:

Haderslev: Johanne Petersen, Højgårdhave 10,
 6100 Haderslev, tlf. 74 52 99 29

Toftlund: Sonja Keller, Gestrupvej 27,
 6520 Toftlund, tlf. 74 83 22 00

Agerskov: Alice Jessen, Lillebjergvej 1A,
 6534 Agerskov, tlf. 74 51 92 75

Hovslund: Astrid Raun, Nr. Hjarupvej 3,

skanderup
 EFTERSKOLE

www.skanderupefterskole.dk

Telefon 7559 4126

6230 Rødebro, tlf. 74 66 41 07

Egvad/Hjordkær: Marie Wollesen,
Nr. Hostrupvej 19, 6230 Rødebro

Kassø: Jytte Katborg,
Kassøvej 46, 6230 Rødebro

Husholdnings- foreninger

Aktive Kvinder, Rødding

Formand: Aase Caroline Ravn,
Bakkegårdsparken 122H, 6630 Rødding,
tlf. 74 84 22 00
Sekretær: Ingrid Nielsen,
Galgetofte 15, 6630 Rødding,
tlf. 74 84 17 01

Aktive Kvinder, Skodborg

Formand: Ulla Boe Nielsen,
Trøjborgvej 12, Skodborg, 6630 Rødding,
tlf. 74 84 86 68

Jels og Omegns Husholdningsforening

Formand: Anne Marie Nicolaisen,
Søparken 4, Jels, 6630 Rødding

Kegnæs Husholdningsforening

Formand: Ingrid Fritsche,
Nørre Landevej 9, 6470 Sydals,
tlf. 74 40 51 84

Sundeved Husholdningsforening

Formand: Ulla Johannsen,
Nordvesthavnen, Jagten 1.st., 6400 Sønderborg

Landboforeninger

Landbrug & Fødevarer

Kontor: Axelborg, Axeltorv 3, 1609 København
V
tlf. 33 39 40 00, fax 33 39 41 41,
E-post: info@lf.dk
Formand: Gdr. Niels Jørgen Toft Pedersen,
Sundbyvej 4, 7752 Snedsted,
tlf. 97 93 17 18

Sønderjysk Landboforening

Billundvej 3, 6500 Vojens, tlf. 73 20 26 00,
fax 73 20 26 05
Formand: Henrik Frandsen, Ulleruplund,
Rømmøvej 88, 6780 Skærbæk,
tlf. 74 75 20 89, fax 74 75 20 86

LandboSyd

Peberlyk 2, 6200 Aabenraa, tlf. 74 36 50 00
Formand: Mogens Dall, Kidingvej 42, Bovrup,
6200 Aabenraa, tlf. 74 68 03 61
Sekretær: Direktør Gunnar Fink,
LandboSyd, Peberlyk 2, 6200 Aabenraa,
tlf. 74 36 50 00

LHN

Formand: Jørgen Popp Petersen,
Solderupvej 49, Søvang, 6240 Løgumkloster,
tlf. 74 77 51 70, mobil 28 97 36 38

hoptrupefterskole
MUSIK · DANS · TEATER

Efterskole med skarp profil
indenfor musik, dans og teater

Vi vil – vil du være med...
www.hoptrupefterskole.dk

Industriparken 1, Postboks 61, 6360 Tinglev

Sønderjyllands Landboudom

Kontor: Landboudomscentret, Billundvej 3,
6500 Vojens, tlf. 73 20 26 50, fax 73 20 26 05

Formand: Dan Torp Jepsen

Familielandbrug

Dansk Familielandbrug

Kontor: Axelborg, Axeltorv 3,
1609 Høbenhavn V, tlf. 33 39 46 00

Formand: Husmand Ib W. Jensen,
Koppenbjergvej 16, 5620 Glamsbjerg,
tlf. 64 72 31 72

Sønderjyder i bestyrelsen:

Erik Obling Petersen, "Barsbølgård",
Barsbølvej 1, 6780 Skærbæk, tlf. 74 75 12 90

Sønderjysk Familielandbrug

Landbrugsrådgivning Syd I/S,
Guldagervej 2, 6240 Løgumkloster,
tlf. 73 74 20 20, fax 73 74 20 22

E-post: dsh@dsh.dk

Sekretær: Erno Posch

Formand: Erik Obling Petersen, "Barsbølgård",
Barsbølvej 1, 6780 Skærbæk, tlf. 74 75 12 90

Haderslev Østeramts Familielandbrug

Formand: Preben Hansen, Gl. Skovbyvej 2,
Skovby, 6500 Vojens, tlf. 74 54 55 36

Sekretær og kasserer: Jørgen Peter Sørensen,
Godthåbsvej 19, 6100 Haderslev,
tlf. 73 52 07 97

Haderslev Vesteramts Familielandbrug

Formand: Antoni Stenger, Ribevej 99, Harreby,
6630 Rødding, tlf. 74 84 54 02

Sekretær: Egon Schmidt, Tøndervej 15, Roost,
6520 Toftlund, tlf. 74 83 45 19

Familiebruget Als og Sundeved

Formand: Niels Iwang,
Smøl 24, 6310 Broager

Tønder Amts Familielandbrug

Formand: Henrik Petersen, Tørvebjergvej 2,

6240 Løgumkloster

Aabenraa Amts Familielandbrug

Formand: Knud Strøm, Øster Løgumvej 63,
Genner, 6230 Rødekro, tlf. 74 69 87 41

Land- og skovbrug

Det danske Hedeselskab

Hovedkontor: Klostermarken 12, postboks 91,
8800 Viborg, tlf. 87 28 11 33

Internet: www.hedeselskabet.dk

Direktion: Ove Kloch, adm. direktør, kon-
cernchef

Formand: Kammerherre, hofjægermester Frants
lensgreve Bernstorff-Gyldensteen,
Buurskovvej 2, 5400 Bogense

Fødevarerhverv

Nyropsgade 30, 1780 København V,
tlf. 33 95 80 00, fax 33 95 80 80

Direktør: Arent B. Josefsen

Kontor i Tønder: Pionér Allé 9, 6270 Tønder,
tlf. 33 95 80 00, fax 74 72 19 80

Jordbrugskommissionen for Region Syddanmark Vest

Formand: Peter Jørgensen,
Øster Hessel 8, Løjt Kirkeby,
6200 Aabenraa, tlf. 88 83 48 09

Jordbrugskommissionen for Region Syddanmark Øst

Formand: Kontorchef Michael D. Pedersen,
Statsforvaltningen Syddanmark,
Storetorv 10, 6200 Aabenraa,
tlf. 72 56 79 42

Det Kgl. Danske Landhusholdningsselskab

Axelborg, Axeltorv 3, 1. sal, 1609 København V
Præsident: Godsejer Frederik Lüttichau
Engestofte-Søholt Gods, Engestoftevej 95,
4930 Maribo

Skovdyrkerforeningen Syd

Formand: Frede Andersen,
Niels Ebbesens Vej 8, 7100 Vejle,

tlf. 75 82 23 92

Skovrider: Henning Nielsen,
Brejning Søndergade 26, 7080 Børkop
tlf. 75 86 73 88, fax 75 86 92 17

*Skovdyrkerforeningen Syd dækker området syd
for Horsens-Brande-Esbjerg*

Haveselskaber

Haveselskabet

Sønderjylland afdeling

Formand: Anders Fogh, Hasselhaven 19,
6330 Padborg, tlf. 74 67 11 75

Kredse/Formænd:

Aabenraa: Kirsten Boisen, Årupgade 14, Årup,
6200 Aabenraa, tlf. 74 61 31 63

Christiansfeld: Trine Hansen,
Kongensgade 79, 6070 Christiansfeld
tlf. 76 56 21 52

Føvling-Holsted-Gørding: Kirsten Lauridsen,
Grønningen 1B, 6740 Bramming,
tlf. 75 17 84 29

Gråsten og Fjordeggen: Per Bangsgård,
Sundkobbøl 11, 6300 Gråsten, tlf. 74 65 09 01
Haderslev: Jep Scherrebeck, Søvang 48, Mar-
strup,

6100 Haderslev, tlf. 74 57 56 14

Nordals: Willy Nielsen, Dyssevænget 31,
Guderup, 6430 Nordborg, tlf. 51 23 11 03

Padborg: Gitte Kohnert, Nyhusvej 15, Bov,
6330 Padborg, tlf. 74 67 06 69

Ribe: Susanne Worm, Lundsmarkvej 44,
6760 Ribe, tlf. 75 44 57 53

Rødding: Inge R. Andersen, Københovedvej 54,
Københoved, 6630 Rødding, tlf. 74 84 71 05

Rødekro: Karen M. Jakobsen, Skovvænget 9,
6230 Rødekro, tlf. 74 66 16 05

Sønderborg: Birthe Jørgensen, Illervej 43,
6310 Broager, tlf. 74 44 90 99

Toftlund: Emmy Kristensen,
Gyvelvej 1, 6520 Toftlund,
tlf. 61 68 35 95

Tønder: Lene Alsing, Jernbanegade 12,
6270 Tønder, tlf. 74 72 32 98

Vamdrup: Niels Aage Sørensen,
Hvidøre 1, 6580 Vamdrup,

tlf. 75 58 13 29

Vestslesvigs Havekreds: Dorthe Friedrichsen,
Møllevænget 15, 6270 Tønder,
tlf. 74 73 44 52

Vojens-Skrydstrup: Jane Gabrielsen,
Violvej 12, Nustrup, 6500 Vojens,
tlf. 41 41 16 37

Finansiering

Foreningen Landeværnet

Kontor: Jernbanegade 4, 6360 Tinglev
tlf. 74 64 40 54

Internet: www.landevaernet.dk

Formand: Gårdejer Jørgen Rode Andersen,
Østerbyvej 8, Abild, 6270 Tønder,
tlf. 74 72 33 89

Næstformand: Gårdejer Jørgen Jacobsen,
Busholmvej 7, Øster Højst, 6240 Løgumkloster,
tlf. 74 77 54 70

Sekretær: Gårdejer Kaj Lavrsen
Sofiedalvej 27, 6360 Tinglev, tlf. 74 67 66 75

Forretningsfører: Eigil Marquardsen,
Vestermarken 45, 6360 Tinglev, tlf. 74 64 22 29

Foreningen Landeværnet administrerer tillige:
Lånefonden for Sønderjylland
Sønderjyllands Investeringsfond

Sønderjyllands Investeringsfond

Jernbanegade 4, 6360 Tinglev,
tlf. 74 64 40 54,

Internet: www.sonderjyllandsinvesteringsfond.dk

Formand: Adm. dir. Thomas Jørgensen Bjerrum,
Dansani A/S, Finlandsvej 8, 6100 Haderslev
Forretningsfører: Eigil Marquardsen
Vestermarken 45, 6360 Tinglev,
tlf. 74 64 22 29

Jagt- og vildtforvaltning m.v.

Administrationen

Naturstyrelsen
Haraldsgade 53, 2100 København Ø,
tlf. 72 54 20 00, fax 39 27 98 99
E-post: nst@nst.dk

Miljøministeriet

Naturstyrelsen
Jagttegnsekspektionen
Haraldsgade 53, 1., 2100 København Ø,
tlf. 72 54 24 24 (kl. 9-12), fax 39 27 39 29
E-post: jagttegn@nst.dk
Internet: www.jagttegn.dk

Aarhus Universitet

Danmarks Miljøundersøgelser
Afdeling for Vildtbiologi og Biodiversitet
Grenåvej 14, Kalø, 8410 Rønne,
tlf. 89 20 17 00, fax 89 20 15 14

Dansk Jagtforsikring A/S

Frederiksberggade 16, 1459 København K,
tlf. 33 11 07 47, fax 33 11 80 81

Dansk Land- og Strandjagt af 1991

Formand: Finn Madsen, Vestergade 44,
9900 Frederikshavn, tlf. 61 60 92 92
E-post: formand@dls-jagt.dk
Internet: www.dls-jagt.dk
Medlemsblad: Jagt og Jægere

Vildtforvaltnings- områder og vildtkonsulenter i Sønderjylland

Vildtforvaltningsopgaverne sorteres under statsskovdistrikterne og varetages primært af vildtkonsulenterne.

Vildtkonsulenterne varetager bl.a. jagtprøverne, vildtplantninger, dispensation til skadevoldende vildt, vildtreservater og rådgivning generelt om jagtloven.

Henvendelse med spørgsmål om skov, jagt og vildt kan ske til de lokale statsskovdistrikter på disse adresser og telefonnumre:

Naturstyrelsen, Ribe Arealforvaltning

Skovridervej 3, Arnum, 6510 Gram,
tlf. 72 54 00 00, fax 73 51 44 98
Vildtkonsulent Svend Hansen, tlf. 20 98 35 80

Naturstyrelsen, Sønderjylland

Felstedvej 14, 6300 Gråsten,
tlf. 72 54 35 79
E-post: sdj@nst.dk

LØGUMKLOSTER EFTERSKOLE

Tønder Landevej 6
6240 Løgumkloster
Tlf. 74743652 - mail: lme@lme.dk

På Løgumkloster Efterskole tilbyder vi undervisning i almindelige skolefag, derudover har vi 4 hovedlinjer:

Lederlinje • Idrætslinje
Musik- og dramalinje • Integrationslinje

- Herudover tilbyder vi undervisning i en lang række llivalgstag
- Skolen har Irådslst netværk og satses meget på digitalisering af undervisningen
- Skolen er en kristen efterskole og det kristne menneskesyn er et vigtigt fundament for al aktivitet på skolen
- Besøg vores hjemmeside www.lme.dk eller kom forbi og se skolen – det er et besøg værd

Jagttider og fredningsbestemmelser

Miljøministeriets bekendtgørelse
nr. 1404 af 18. november 2010
om jagttid for visse pattedyr og fugle m.v.
(Gældende fra 1. april 2011)

I medfør af § 3, stk. 2 og 3, § 4, stk. 2, § 20, stk. 4, § 49, stk. 3 og § 54, stk. 3 og 4 i lov om jagt og vildtforvaltning jf. lovbekendtgørelse nr. 930 af 24. september 2009, fastsættes:

Kapitel 1

Generelle jagttider

■ § 1. Følgende jagttider gælder for de vildtarter, der er nævnt nedenfor.

1) Hovdyr:

Kronhjort.....	01.09-31.01
Kronhind og kalv	01.10-31.01
Dåhjort	01.09-31.01
Då og kalv	01.10-31.01
Sikahjort.....	01.09-31.01
Sikahind og kalv	01.10-31.01
Råbuk	16.05-15.07 og 01.10-31.01
Rå og lam	01.10-31.01
Muflonvædder.....	01.09-31.01
Muflonfår og lam	01.10-31.01
Vildsvin, orne.....	01.09-31.01
Vildsvin, so og grise	01.10-31.01

2) Rovdyr:

Ræv	01.09-31.01
Husmår.....	01.09-31.01

3) Støttetandede:

Hare.....	01.10-15.12
Vildkanin.....	01.09-31.01

4) Andefugle:

Grågås	01.09-31.12
Blisgås.....	01.09-31.12
Sædgås	01.09-31.12

Kortnæbbet gås	01.09-31.12
Gråand.....	01.09-31.12
Atlingand.....	01.09-31.12
Krikand	01.09-31.12
Spidsand.....	01.09-31.12
Pibeand.....	01.09-31.12
Skeand.....	01.09-31.12
Knarand.....	01.09-31.12
Ovenstående andefugle på fiskeriterritoriet	
desuden.....	01.01-31.01
Canadagås	01.09-31.01
Taffeland.....	01.10-31.01
Troldand.....	01.10-31.01
Bjergand.....	01.10-31.01
Hvinand.....	01.10-31.01
Havlit.....	01.10-31.01
Ederfugl hun.....	01.10-30.11
Ederfugl han	01.10-31.01
Sortand	01.10-31.01
Fløjlsand.....	01.10-31.01
Stor skallesluger.....	01.10-31.01
Toppet skallesluger	01.10-31.01

5) Hønsfugle:

Agerhøne.....	16.09-15.10
Fasanhøne	16.10-31.12
Fasanhane.....	01.10-31.01

6) Vandhøns:

Blishøne	01.09-31.01
----------------	-------------

7) Vadefugle:

Dobbeltbekkasin	01.09-31.12
Skovsneppe	01.10-31.01

8) Mågefugle:

Sildemåge.....	01.09-31.01
Sølvmåge.....	01.09-31.01
Svartbag	01.09-31.01

9) Duer:

Ringdue.....	01.11-31.01
Tyrkerdue.....	01.11-31.12

10) Kragefugle:

Husskade	01.09-31.01
Krage (gråkrage/sortkrage)	01.09-31.01

11) Invasive arter:

Nilgås	01.09-31.01
Amerikansk skarveand	01.09-31.01
Sort svane	01.09-31.01
Bisamrotte	01.09-31.01
Sumpbæver	01.09-31.01
Vaskebjørn	01.09-31.01
Mårhund	01.09-31.01
Mink	01.09-31.01

Kapitel 2

Lokale jagttider

■ § 2. Uanset bestemmelsen i § 1 gælder følgende jagttider for visse vildtarter i de områder, der er nævnt nedenfor:

1) Den del af fiskeriterritoriet, der ligger syd for breddegraden 55 gr. 40'N:

Stor skallesluger	ingen jagttid
Toppet skallesluger	ingen jagttid

og den del af fiskeriterritoriet, der ligger syd for breddegraden 56 gr. N og øst for længdegraden 10 gr. 50' Ø:

Sildemåge	01.11-31.01
Sølvmåge	01.11-31.01
Svartbag	01.11-31.01

2) Region Hovedstaden:

Kronhjort, kronhind og kalv	16.11-30.11
-----------------------------------	-------------

Dragør Kommune, Tårnby Kommune, Københavns Kommune, Hvidovre Kommune, Vallensbæk Kommune, Brøndby Kommune og Ishøj Kommune:

Sildemåge	01.11-31.01
Sølvmåge	01.11-31.01
Svartbag	01.11-31.01

Bornholms Kommune og Ertholmene:

Då og dåhjort	ingen jagttid
Dåkalv	01.01-15.01
Ræv	ingen jagttid
Hare	01.10-31.12
Ederflugl	ingen jagttid
Stor skallesluger	ingen jagttid
Toppet skallesluger	ingen jagttid
Agerhøne	01.10-31.10

Sildemåge	01.11-31.01
Sølvmåge	01.11-31.01
Svartbag	01.11-31.01

3) Region Sjælland:

Kronhjort	01.10-31.01
-----------------	-------------

Næstved Kommune, Faxe Kommune, Stevns Kommune, Vordingborg Kommune, Guldborgsund Kommune og Lolland Kommune:

Stor Skallesluger	ingen jagttid
Toppet skallesluger	ingen jagttid

Greve Kommune, Solrød Kommune, Køge Kommune, Ringsted Kommune, Sorø Kommune, Slagelse Kommune, Næstved Kommune, Faxe Kommune, Stevns Kommune, Vordingborg Kommune, Guldborgsund Kommune og Lolland Kommune:

Sildemåge	01.11-31.01
Sølvmåge	01.11-31.01
Svartbag	01.11-31.01

Øen Sejerø:

Råbuk	16.05-15.06
	og 01.12-31.01
Rå og lam	01.12-31.01
Hare	01.11-15.12
Agerhøne	01.10-15.10
Fasanhøne	16.11-30.11
Fasanhane	01.11-31.01

Øen Fejø:

Hare	16.10-15.12
Fasanhøne	16.10-31.10
Fasanhane	16.10-30.11

Øen Femø:

Hare	01.11-15.12
Agerhøne	ingen jagttid
Fasanhøne	01.11-02.11
Fasanhane	16.10-31.12

Øen Nyord:

Råbuk	16.05-31.05
	og 01.12-15.12
Rå og lam	01.12-15.12
Hare	16.10-31.10

Agerhøne.....	01.10-15.10
Fasanhøne	16.10-31.10
Fasanhane.....	16.10-31.12

4) Region Syddanmark:

Esbjerg Kommune, Vejen Kommune, Kolding Kommune, den del der ligger syd for motorvej E20 mellem Esbjerg og Kolding, Kolding Kommune, den del der ligger øst for rute 170 mellem Vejle og Kolding og nord for Kolding Fjord, Fredericia Kommune og Vejle Kommune, den del der ligger øst for rute 170 mellem Vejle og Kolding og syd for Vejle Fjord:

Dåvildt.....ingen jagttid

Sønderborg Kommune, Tønder Kommune og Haderslev Kommune:

Dåvildt.....ingen jagttid

Aabenraa Kommune, den del, der ligger øst for motorvej E45:

Dåvildt.....ingen jagttid

Kommunerne på Fyn samt Langelands Kommune, Ærø Kommune, Sønderborg Kommune, Aabenraa Kommune, Tønder Kommune og Haderslev Kommune:

Stor skallesluger.....ingen jagttid

Toppet skallesluger.....ingen jagttid

Øen Langeland:

Dåhjort.....01.12-31.01

Då.....01.01-31.01

Øen Lyø:

Råbuk, rå og lam.....01.10-15.10

Øen Strynø:

Hare.....ingen jagttid

Fasanhøne.....1. og 2. lørdag i november

Fasanhane.....1. og 2. lørdag i oktober,

1. og 2. lørdag i november

samt alle lørdage i december

Øen Ærø:

Dåvildt.....ingen jagttid

Råbuk.....16.06-15.07
og 01.11-30.11

Rå og lam.....01.11-30.11

Nordfyns kommune samt den del af fiskeriterritoriet, der indgår i EF-fuglebeskyttelsesområde nr. 76, Nordfyn:

Blisgås.....ingen jagttid

Øen Als:

Råbuk.....16.05-15.07

og 01.11-31.12

Rå og lam.....01.11-31.12

Hare.....01.11-15.12

Fasanhøne.....01.11-31.12

Fasanhane.....01.11-31.12

Skovsneppe.....01.11-31.12

Øen Als i området der ligger nord for rute 8

(Asserballe Station), øst for rute 405

(Nordborgvej) og syd for Ahlmannsvej/Brokbjergvej/Karlsmindevej:

Då, dåkalv og spidshjort af

dåvildt.....16.11-30.11

Halvøen Kegnæs:

Som for øen Als,

dog råbuk, rå og lam.....ingen jagttid

Øen Rømø:

Kronhjort, kronhind og kalv.....ingen jagttid

Øen Mandø:

Råbuk.....ingen jagttid

Rå og lam.....ingen jagttid

Agerhøne.....ingen jagttid

5) Region Midtjylland:

Sædgås.....ingen jagttid

Lemvig Kommune, Struer Kommune (bortset fra øen Thyholm), Holstebro Kommune, Herning Kommune, Ringkøbing-Skjern Kommune og Ikast-Brande Kommune:

Dåvildt.....ingen jagttid

Norrdjurs Kommune og Syddjurs Kommune:

Spidshjort af kronvildt.....ingen jagttid

Den del af Ikast-Brande Kommune og Silkeborg Kommune, der ligger øst for rute 185 mellem Ikast og Ejstrupholm, nord for rute 185 mellem Ejstrupholm og Nørre Snede, vest for vejen mellem Nørre Snede og Them via Bryrup og syd for vejen mellem Them og Ikast via Sepstrup, Christianshede Stationsby og Bording og motorvejen rute 15 mellem Bording og Ikast:

Kronhjort, med mindst 9 sprosser på minimum 2 cm., og kalv 01.09-31.01

Kronhjort, med mindre end 9 sprosser på minimum 2 cm 01.10-31.01

Der må ikke udøves tryk- og drivjagter i perioden..... 01.09-30.09

Lemvig Kommune, Struer Kommune (bortset fra øen Thyholm) Holstebro Kommune og Skive Kommune, samt den del af Viborg Kommune, der ligger vest og syd for Hjarbæk Fjord, syd for Skals Å og vest for rute 533, Vestre Ringvej, rute 13 og 12, de dele af Herning Kommune, der ligger vest for rute 12 og nord for rute 15, og de dele af Ringkøbing-Skjern Kommune, der ligger nord for rute 15, vest for rute 467, vest for rute 11/28, nord for Skjern Å og nord for Hvide Sande:

Spidshjort og kalv af kronvildt 01.09-31.01

Kronhjort, med mindst 9 sprosser på minimum 2 cm 01.09-31.12

Kronhjort, med mindre end 9 sprosser på minimum 2 cm 16.10-31.12

Kronhind 16.10-31.01

Øen Endelave:

Råbuk 01.10-08.10

Rå og lam 08.10

Hare..... ingen jagttid

Agerhøne..... ingen jagttid

6) Region Nordjylland

Sædgås ..... ingen jagttid

Den del af Vesthimmerland Kommune, der ligger syd for Limfjorden, Rebild Kommune, den del af Mariagerfjord Kommune, der ligger nord for Mariager Fjord og nord for rute 579 mellem Hobro og Skive, og den del af Aalborg Kommune, der ligger syd for Limfjorden:

Hare.....ingen jagttid

Den del af regionen, der ligger nord for Limfjorden og vest for motorvejen mellem Aalborg og Hirtshals (E39)

Kronhjort, kronhind og kalv 01.11-31.01

Dåvildt.....ingen jagttid

Den del af regionen, der ligger nord for rute 35 Frederikshavn-Hjørring og øst for motorvejen mellem Hjørring og Hirtshals:

Kronhjort, kronhind og kalv 01.11-31.12

Den del af regionen, der ligger nord for Limfjorden og øst for rute E39 mellem Ålborg og Hjørring og syd for rute 35 mellem Frederikshavn-Hjørring og vest for motorvej E45 mellem Aalborg og Frederikshavn:

Kronhjort og kalv 01.12-15.12

Kronhind .....ingen jagttid

Den del af regionen, der ligger nord for Limfjorden og øst for motorvej E45 mellem Aalborg og Frederikshavn:

Kronhjort og kalv 01.12-15.12

Kronhind .....ingen jagttid

Dåvildt.....ingen jagttid

Den del af regionen, der ligger syd for Limfjorden og vest for motorvej E45 mellem Aalborg og afkørsel 33 Haverslev og nord for vejen mellem Haverslev og Vituskøl Kloster over Aars, Havbro, Vester Hornum og Overlade, dog ikke Livø:

Kronhjort, med mindre end 9 sprosser

på minimum 2 cm .....ingen jagttid

Kronhind og kalv .....ingen jagttid

Dåvildt.....ingen jagttid

Kapitel 3

Andre bestemmelser

■ § 3. Jagt må kun finde sted i tiden mellem solopgang og solnedgang. Ænder og gæs må dog jages i tiden fra 1½ time før solopgang til 1½ time efter solnedgang.

■ § 4. Retten til at jage ande-og vadefugle, bortset fra skovsnepper og opdrættede

grænder, må ikke overdrages til andre for en periode, der er mindre end 1 år.

■ § 5. Naturstyrelsen kan under iagttagelse af habitatdirektivets art. 16 og fuglebeskyttelsesdirektivets art. 9 tillade fravigelser fra bestemmelserne i §§ 1-3. Tilladelsen kan gives på vilkår. Stk. 2. Naturstyrelsens afgørelser efter stk. 1 kan ikke indbringes for anden administrativ myndighed.

Ferieplan for skolerne i Sydslesvig m.v.

Ferieplan for skolerne i Sydslesvig i 2012, fastlandet

Forårsferie.....2. april - 10. april
Sommerferie.....25. juni -3. august
Efterårsferie.....4. oktober - 19. oktober
Juleferie.....24. december - 4. januar 2013
Sidste skoledag før hver ferie er en hel skoledag

Danske helligdage i 2012, som er hverdage i Sydslesvig

5. april.....Skærtorsdag
4. maj..... St. Bededag

Sydslesvigske fest- og helligdage i 2012, som er hverdage i Danmark

1. maj..... Maj-festdag
3. oktober.....Tysk enhedsdag

Flagregler

Flaget hejses ved solopgang, dog tidligst kl. 8.00, og nedhales ved solnedgang.

Ved flagning på halv stang hejses flaget først til top, forbliver der nogle sekunder, hvorefter det sænkes til halv. Den korrekte position er, når flagets underkant befinder sig ud for midten af flagstangen. Flaget nedtages ved først at lade flaget gå til tops, hvor det forbliver nogle sekunder, derefter hales det langsomt ned.

Hejsning og nedhaling af flaget bør altid foregå langsomt.

Ophalerlinen skal være stram, nedhalerlinen skal være løs (slæk) så flaget vajer frit ud fra stangen - det skåner flaget i stærk blæst.

Bortset fra de nordiske flag, FN-flaget, og EU-flaget, der frit kan benyttes sammen med eller uden Dannebrog, består der et almindeligt forbud mod at flage med fremmede nationers flag på dansk territorium. Tilladelse skal i hvert tilfælde indhentes hos den lokale politimyndighed.

Ved flagning med Dannebrog i forbindelse med andre nationers flag skal Dannebrog hejses først og have den fornemste plads.

Ved ulige antal stænger er den fornemste plads i midten. Ved 2 stænger skal Dannebrog være til venstre for beskueren (set forfra). De fremmede nationers flag må ikke være større end Dannebrog.

Rul aldrig et vådt flag sammen.

Et flag med itublæste hjørner bør repareres hurtigst muligt.

Flagets højde skal være 1/5 af stangens længde.

AABÆK EFTERSKOLE

Jørgensgård Skovvej 101,
6200 Aabenraa.

tlf 7462 5063

e-mail: aabaek@aabaek.dk

www.aabaek.dk

Forstander Thomas Frickmann

Officielle civile flagdage 2012

(som fastsat af Justitsministeriet)

- 1. januar - Nytårsdag
- 5. februar - Kronprinsesse Mary
- 6. februar - Prinsesse Marie
- 6. april - Langfredag
(halv stang til solnedgang)
- 8. april - Påskedag
- 9. april - Danmarks besættelse 1940
(halv stang til kl. 12, derefter på hel stang)
- 16. april - Dronning Margrethe II
- 29. april - Prinsesse Benedikte
- 5. maj - Danmarks befrielse 1945
- 17. maj - Kr. Himmelfartsdag
- 26. maj - Kronprins Frederik
- 27. maj - Pinsedag
- 5. juni - Grundlovsdag
- 7. juni - Prins Joachim
- 11. juni - Prins Henrik
- 15. juni - Valdemarsdag
- Genforeningsdag
- 5. september - Danmarks udsendte soldater
- 25. december - Juledag

Pletter på tøj:

- Pletter på tøj fjernes nemt af opvaskemiddel med citrus. Det er det mest effektive middel, og en billig pletfjerner. Kommes ufortyndet på pletten og gnides ind, trækker i 5 min. og vaskes som vanligt, det er afprøvet på fedtstoffer, græs, chokolade, rødvin, banan, ketchup mm.
- Glycerin er super til at fjerne rødvinpletter, har prøvet det på en hvid kjole, og det er perfekt.
- Er der kommet chokolade på tøjet, så kom mælk på, det opløser chokoladen, og der kommer ingen pletter.

Kafferand på bordet:

- Hvis der er kommet en kafferand på det hvide bord, eller skrivebord, hældes der bare en lille sjat kaffe på pletten, hvorefter man tørre plet og kaffe op med en serviet, og wupti, så er pletten væk.

Afkalkning/rensning

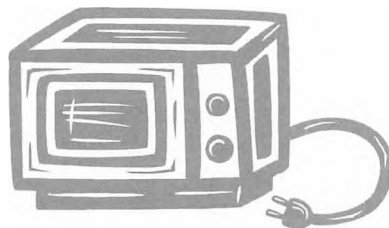
- Madeddike, er en rigtig god og miljøvenlig afkalker til elkedel og kaffemaskine
- Bagepulver er godt til rensning af the og kaffekander, de bliver som nye
- Ved afkalkning af kaffemaskine, holder det længere. Hvis man, når afkalkningen er færdig, tager afløbsrøret af og vender maskinen på hovedet, så kommer de kalksten ud som er for store til at bliver skyllet ud. Derefter er det bare at skylle maskinen igennem som normalt

Rene termokander

- Put en ts. fuld bagepulver ned i termokanden, tilsæt en sjat kogende vand og efter kort tid vil termokanden skinne i bunden. Bagepulver og vand kan i øvrigt også bruges til "forårs-jordfingre"

Rengøring af ovn og bageplader:

- Smør hele ovnen ind i brun sæbe (bøtten) og herefter beklæd de indsmurte flader med husholdningsfilm. Tænd ovnen på ca. 100 gr. i et par timer (eller længere tid ved meget snavs). (Dette kan også med fordel gøres på bagepladerne!). Herefter vaskes al sæben af – og ovnen er blevet super flot"
- Rene bageplader: Læg avispapir mellem dine bageplader hæld en sjat 3 db salmiakspiritus over, ned i en plastiksæk med knude på, lad stå natten over og bagepladerne kan så nemt som ingenting vaskes fuldstændig rene – de bliver som nye J. Husk at gøre det udenfor og gerne med klemme på næsen
- Bagepulver klarer der HELE! Om der er pletter på tæpper, marmor, læder, tøj eller sågar tænder. Brændte gryder eller tilstoppet afløbsrør i bad og køkken. Sikke et vidundermiddel. Pletterne fjernes ved at drysse bagepulver på og lad dem tørre ind. Den brændte pande gøres våd og drysses med bagepulver, hvorefter den skal stå og hygge lidt. De tilstoppet afløbsrør drysses godt med bagepulver og tilsættes en god sjat eddike (skummer vildt) og der vil være hul igennem.

Bad og toilet

- Er dit toilet virkelig ulækkert og fyldt med kalk, snavs og hvad ellers måtte befinde sig. Køb noget vat og en Cola. Sæt vattet fast oppe i kanten af toiletet og hæld Colaen på det. Lad det sidde et døgn og dit toilet vil skinne som nyt.
- Badekar med mærker: Brug samme middel som du renser keramiske kogeplader med. Det tager alle mærker efter fx børnenes biler og andet legetøj i badevandet.
- Vil du gerne have rensede rørene i køkken og på badeværelset, så skal du koge noget vand, og hælde det ned igennem. Det løsner meget snavs, og er MEGET miljøvenligt

Blomster

- Hvis man vil have sin blomsterbuket til at holde længer kan man komme en Pandil i vandet.

Nye håndklæder og viskestykker

- Et godt råd inden man tager nye håndklæder og viskestykker i brug, så de suger ordentligt!

Nye håndklæder og viskestykker lægges i iskoldt vand i 24 timer og derefter vaskes de almindeligt. Så suger de ordentligt og fnugger ikke.

Opvaskemaskinen

- Flyverust kan forhindres ved at krølle et stykke stanniol og lægge det i bestikskuffen

Madtips

- Når der skal bages boller eller franskbrød, opløses gæren nemt ved at blande væske, gær og salt (som alligevel altid skal i), og vupti gæren er opløst
- Det er nemt at klippe pizza ud med en saks
- Hvis sovsen bliver for salt, kan man tilføje den en rå skrællet kartoffel, der vil opsuge det overskydende salt.
- Vil du undgå at guacamolen bliver brun før gæsterne kommer? Der er en løsning! Da en avocado er meget "dum", skal du blot presse kernen fra avocadoen ned i skålen med guacamolen, så kun toppen kan ses. Pres derefter film ned over skålen, så du fjerner alle luftbobler. På den måde genskaber du avocadoens oprindelige beskyttelse mod ilt. Så har du dip i flere dage – i den rette kulør.
- Er du træt af at rense gryde og komfur efter at have kogt risengrød? Så bland alle ingredienser i en stegepose og sæt det i et simrende vandbad, lad toppen af posen stikke ud under låget og lad det stå og simre i ca. en time og grøden er klar til servering eller lige til at lægge i køleskabet og gemme til dagen efter og lave ris a la mande / klatkager. Andre former for grød / frugter kan også anbefales at koge på denne måde.

Rabarberkage

Ca. 900 g rabarber
2 dl vand
2,5 dl sukker
2 spsk. maizena
vaniljesukker

Koges til kompot og jævnes med maizena. Hældes i et tærtefad el. lign.

Derpå kommes ca. 9 skiver toastbrød uden skorper og skåret i små firkanter samt 1,5 dl. sukker + groft hakkede mandler.

150 g smør smeltes og hældes over brødtæringerne inden den sættes i varm ovn på 225 gr. i ca. 20 minutter.

Serveres lun med flødeskum.

SØNDERJYDSK SKOLEFORENING

oprettet 1892

Sønderjydske Skoleforening yder sønderjysk ungdom - nord og syd for grænsen - hjælp til skoleophold og støtter folkeoplysende arbejde i Sønderjylland.

Der kan søges tilskud til ophold på de frie efterskoler i 8., 9. og 10. skoleår, samt til ophold på højskoler og husholdningsskoler af mindst 3 måneders varighed, hvortil der kan opnås statstilskud.

Sønderjydske Skoleforening bestyrer en række legatmidler, som kan søges af studerende på videregående uddannelser.

I det første studieår kan medlemmer søge stipendium fra Sønderjydske Skoleforening.

Forældre, der er medlemmer, kan søge tilskud til deres børn, indtil børnene er 20 år. Ansøgere over 20 år skal selv være medlem.

Spredt ud over landsdelen har Sønderjydske Skoleforening en stor kreds af lokale tillidsmænd. De tegner foreningens medlemmer samt udleverer og modtager ansøgningskemaer.

Bliv medlem af Sønderjydske Skoleforening.

Formand: Peder Moltesen Ravn, Harevej 22, Egebæk-Hviding, 6760 Ribe, tlf. 75 44 54 33.

Sønderjydske Skoleforenings kontor:

Sekretær: Inger Rahbek Andersen

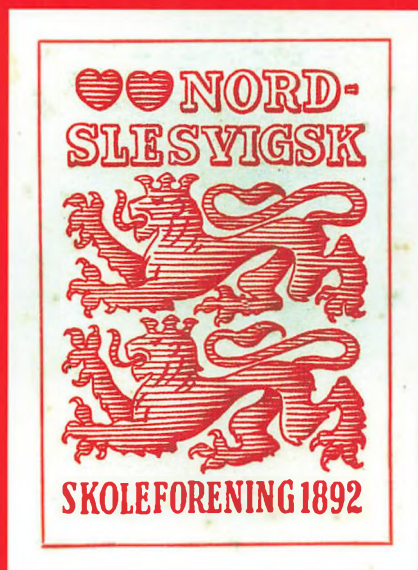
**Roostvej 3, Roost, 6535 Branderup,
tlf. 74 83 40 81**

Se også foreningens årsberetning andet sted i Almanakken.

www.sønderjydskskoleforening.dk

Sønderjydske Skoleforening udgiver »SØNDERJYSK ALMANAK«

**Sønderjysk Almanak 2012
19. årgang**

Udgivet af Sønderjydsk Skoleforening ©

ISBN 978-87-994872-0-2

